

את העולם נתן בלבו

מכתבי שלמה אומן

את הכל עשה יפה בעתו גם **את העלם נתן בלבם**

מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה

אשר עשה האלהים מראש ועד סוף

(קהלת ג, יא)

את העולם נתן בלבו

מכתבי שלמה אומן

קרדיטים

תוכן עניינים

ריק

עם הספר

שלמה. חיוך. בלורית פרועה. צעיף מתבדר ברוח. איש שיחה. רחב אופקים. חד מחשבה. בן תורה. בקי ברזי המוסיקה. עולמות שונים הארוגים זה בזה לכלל שלמות יוצאת דופן. שלמה. שלמה נפל במלחמת שלום הגליל. בן עשרים וחמש היה בנופלו. מכתביו וכתביו כונסו בספר זה הן להעלות את זכרו של שלמה במחשבתם של בני משפחתו ושל מכיריו הרבים, שדמותו לא חלפה מזיכרונם, הן להציע לציבור הקוראים הגיגים מעמיקים בנושאים שדומה כאילו נכתבו היום. מבין השיטין של המכתבים ניכרת דרך ברורה, חובקת עולם, של מי שהיה מצוי בעולמה של תורה אבל גם ראה עולם וחי בתרבות המערבית במלוא היקפה. הספר נותן מבט קליידוסקופי של חוויות, רעיונות ורישומים, המשרטטים אדם מיוחד במינו.

במרכז של הספר מצויים מכתביו של שלמה. המכתבים הובאו בסדר כרונולוגי. רבים מהם נכתבו אנגלית והובאו הן בשפת המקור בחלק האנגלי הן בתרגום ברצף המכתבים שנכתבו במקורם עברית. במכתבים אלה צוין בפתיחת המכתב שהם מתורגמים, כדי שהקורא יוכל לדעת אם לפניו מכתב מתורגם או לא. בראש כל מכתב צוינו בקצרה זמנו ורקעו, ובסופו הובאו הסברים של מושגים ואירועים ורקע על האנשים הנזכרים. המכתבים מוספרו ברצף, לתועלת המעיין, וחולקו לשבע תקופות בחייו של שלמה. לאחר המכתבים הובאו דברי תורה של שלמה, קצתם משנות הילדות, שאף הם שופכים אור על דמותו הרבגונית. בגלל ריבוי ראשי התיבות במכתבים רוכזו כל ראשי התיבות ברשימה אחת בסוף החלק העברי, ולא נפתחו ראשי התיבות כלל בהערות למכתבים.

מכתבים רבים כתב שלמה באנגלית, והם כונסו בחלק האנגלי של הספר. המספרים של המכתבים בחלק זה נקבעו על פי החלק העברי, ולכל מכתב באנגלית יש מספר זהה בחלק הלועזי ובחלק העברי. על כן מספרי המכתבים בחלק הלועזי אינם רצופים.

המכתבים העבריים הובאו כלשונם, כפי ששלמה כתבם. פה ושם הוכנסו שינויי כתיב או תוקנו פליטות קולמוס. התאריכים שבראש המכתבים הם כפי שכתב שלמה, ובסוגריים מרובעים נוסף התאריך במלואו שלא היה במקור.

שם הספר, "את העולם נתן בלבנו", על פי קהלת ג, יא, מאפיין את ריבוי הפנים של שלמה,

כפי שכתב באחד ממכתביו:

ניהלתי... חיים מאוד הרפתקניים: עשר נסיעות לחו"ל, אינספור טיולים, סיורים, רכיבות ועוד. אני מכיר אנשים רבים, פגשתי סוגים מגוונים של אנשים, ראיתי וחוויתי יותר מאזרח חיים מסוג אחד. קורות חיי מתחילות בנגינה בפסנתר "סטיווי" בדירה נפלאה בירושלים (איזו עיר!), דרך אולם המראות בוורסיי, לקונצרט במרכז קנדי ולבית שכור בהרי ברקלי

(איזו עיר!) – ומסתיימות בנהיגה לילית לאורכה ולרוחבה של יוטה... בלילה זרוע כוכבים בגובה 10,000 רגל באגם מינרט... בתוך טנק במדבר סיני... כל הדברים הנהדרים שתיארתי לעיל אינם דברים רעים במהותם. להפך – הם מרחיבים את האופק ומלמדים אותך הרבה על המורכבות של הנושאים השונים. אתה לומד להעריך את הפנים הרבים של עולמו של הקב"ה, וזה מסייע לך בעיצוב אישיות בריאה ושלמה ולהינצל מצרות העין הנותנת לך לראות רק צד אחד ונקודת ראות אחת.

את דרכו זו של שלמה, שבה נתן את העולם בלבו, משרטטים המכתבים העומדים במוקד הספר, ואנו מקווים שהם יתוו כיוון שרבים יוסיפו ללכת בו.

תודה לכל אלה שסייעו בהפקת הספר ובהבאתו לבית הדפוס. משה אומן, דודו של שלמה, שתרגם את המכתבים מאנגלית לעברית; בני המשפחה שטרחו על חלקיו השונים של הספר; ילדיו של שלמה דוד ושלומציון שדחפו ועודדו את הפרויקט במסירות רבה; בני להמן שטרחו על דברי התורה וליווה את הספר בכל שלביו; אחיו ואחיותיו של שלמה ששיטפו פעולה וסייעו להוצאת הספר בכל אשר נתבקשו, ובראש וראשונה אביו של שלמה, ישראל, שדחף ותמך ועודד באורך רוח ובשום שכל. תודה למעצבת הגרפית דבורה ליפשיץ ששיוותה לספר את מראהו הנאה.

משנתבקשתי לערוך ולהביא לדפוס את מכתביו של שלמה לא יכולתי לסרב לבקשה, בפרט משום שזכרו של שלמה עולה לנגד עיני שוב ושוב, היום כמו לפני עשרים וחמש שנים, באותם ימים רחוקים שבהם שירתנו יחד באותה הפלוגה, ימים שהסתיימו בנפילתו של שלמה. אודה על האמת שהעיסוק בספר לא היה קל לי, ודמותו של שלמה שבה ועולה במחשבותי שוב ושוב, כפי שראיתיו לאחרונה, יושב על הטנק, אוכל מתוך קופסת שימורים ומחייך, כמה שעות לפני נפילתו.

לא אוכל לסיים דברי הקדמה אלה במילים טובות יותר מאלה שכתבתי בספר שהוציא גדוד 52 לזכר הנופלים, ספר שהשתתפתי בעריכתו: "מעטים הם האנשים ממכירי אשר מיצו את החיים בכל היקפם ורוחבם כשלמה". יהי זכרו ברוך.

מבוא

שלמה

שלמה נולד בירושלים בט"ז בסיוון תשי"ז (15.6.1957), בן בכור להוריו, ישראל ואסתר אומן. משפחתו נדדה הרבה בעולם, בשל עיסוקו של אביו – מתמטיקאי בעל שם עולמי בתורת המשחקים וחתן פרס נובל לכלכלה. אכן, שלמה גדל בשתי החברות, הן בארץ הן מחוצה לה, ספג את ערכיהן והן הפכו אצלו למקשה אחת. שלמה הילך כצבר בין צברים, ואילו יוצאי ארצות הברית ראו בו אחד משלהם.

אמו, אסתר ז"ל, היתה בתו של ד"ר פאלק שלזינגר, מנהל בית החולים "שערי צדק". המשפחות של אביו ושל אמו היו מיוצאי גרמניה, והוריו חינכו את ילדיהם על ברכי "תורה עם דרך ארץ" – שילוב של תורה עם השכלה כללית. באווירה זו גדל שלמה. הוא למד במוסדות חורב בירושלים – תחילה בבית הספר היסודי ולאחר מכן בישיבה התיכונית. גם בבית הספר ספג שלמה אווירה זו – לימוד תורה מעמיק עם השכלה רחבה, יראת שמים ופיתוח האישיות. שלמה אהב ספרים. הוא קרא מכל הבא ליד ורכש לעצמו ידע כללי והשכלה רחבה, ובעיקר ידע ביבליוגרפי נדיר בתחום ספרי קודש ויודאיקה. שטחי התעניינותו השתרעו על קשת רחבה של נושאים, גם במדעי הרוח וגם במדעי הטבע. הידע הביבליוגרפי שלו עמד לו לימים, משנתבקש לבנות את ספריית הישיבה בשעלבים.

כבר בגיל צעיר נמשך למוסיקה בכלל ולפסנתר בפרט. בכל שלב בחייו לא ויתר על הנגינה ועל ההאזנה למוסיקה קלאסית, והמוסיקה מילאה חלק נכבד מחוויותיו. בשלב מסוים של חייו אף חשב על קריירה של מוסיקאי ומנצח.

שלמה היה חברותי ומעורב עם הבריות. איש שיחה להתרועע המתיידד בקלות עם כל אדם. אוהב הארץ ונופיה, המטייל בה ומכיר אותה היטב. בטיוליו הרבה לצלם וגילה כישרון רב גם בתחום הצילום. בפעילותו הענפה בתנועת הנוער "עזרא" תרם הן לפעילות החברתית הן לגיבוש אידאולוגי. הוא היה חבר בתנועת הנוער למן תחילת הדרך כחניך צעיר ועד להנהגה המרכזית של התנועה.

לאחר הישיבה התיכונית עבר שלמה לישיבת ההסדר בשעלבים. הוא נקלט בישיבה חיש מהר והפך לאחד מעמודי התווך שלה. הישיבה הפכה עצם מעצמותו ובשר משרו והוא הזדהה עמה לחלוטין. לימוד התורה מילא את כל ישותו, כפי שיעידו המכתבים הרבים שכתב בשנה זו, שנת תשל"ו, להוריו שהיו בארצות הברית.

בקיץ תשל"ו התגייס שלמה לצה"ל, לחיל השיריון, במחזור גיוס מיוחד של בני ישיבות הסדר (כ-300 חיילים). במשך חצי שנה הוא עבר עם חבריו טירונות ברפיח, לימוד מקצוע השיריון בג'וליס והכשרה מעשית (צמ"פ) בגדוד 46 בסיני. כמה וכמה ממכתביו הם מתקופה זו. גם בצבא בלט שלמה כבן תורה וכמנהיג. לדוגמה, ביום כיפור תשל"ז, בג'וליס, ארגן שלמה את התפילה, עבר לפני התיבה ודאג לשוות לתפילה אופי ישיבתי.

לקראת סוף חורף תשל"ז חזר שלמה לישיבה, למשך שנה. בחורף תשל"ח חזרו שלמה וחבריו מן הישיבה לצבא, לפרק זמן נוסף של חצי שנה. שלמה הגיע לגדוד 52 בסיני, לפלוגה ז', ועם חבריו לפלוגה שירת גם במילואים עד יום מותו. בפלוגה התקבצו הרבה חברים רציניים, הן מבחינה דתית הן מבחינה אינטלקטואלית, ושלמה מצא שפה משותפת עם רבים מחיילי הפלוגה, עד כדי ידידות נפש. גם אל כמה קצינים התקרב מאוד, והיה משוחח אתם שיחות רבות במהלך השירות. האווירה המיוחדת בפלוגה, המתוארת בכמה מכתבים, היתה לא מעט בזכות אישיותו הכובשת ורמתו התורנית הגבוהה.

לאחר השחרור מן הצבא חזר שלמה לישיבה, התארס, וסביב פורים תשל"ט נשא לאשה את שלומית קהן מירושלים. את ביתם הקימו בשעלבים, והבית הפך תוך זמן קצר למרכז חברתי ותרבותי. לימים נולד בנו דוד, והאב הגאה הקדיש לו חלק ניכר מזמנו.

עם סיום הלימודים בישיבת ההסדר החליט שלמה להעמיק את השכלתו התורנית בישיבת מיר בירושלים, ולמד בה בשנת תשמ"א. על אף רקעו השונה, נקלט שלמה בישיבה היטב וידע להעריך את יתרונותיו של מקום הלימוד החדש כמקום תורה. בקיץ תשמ"א נסע שלמה עם משפחתו לשליחות חינוכית באנגליה ובסקוטלנד מטעם תנועת "עזרא".

בשנת תשמ"ב החל שלמה ללמוד בפקולטה למשפטים שבאוניברסיטה העברית בירושלים. בלימודיו נתגלה כישרונו הרב והוא בלט בחריפותו. הוא הרבה להשוות את סוגיות המשפט לתלמוד, וגילה את גדולתו כתלמיד חכם.

בי"ט בסיוון תשמ"ב, במבצע שלום הגליל, נפל שלמה בלבנון. פגז של טנק סורי פגע בטנק שבו שימש תותחן והוא נהרג יחד עם חברו לישיבת שעלבים אברהם מוצן ועם מפקד המחלקה יצחק (צחי) אלעזרי. שלמה לא זכה להכיר את בתו שלומציון שכה חיכה ללידתה.

לדמותו

תקצר היריעה מלהביא את כל מה שנכתב על שלמה למן אותו יום מר ונמהר ועד היום. כדי לקרב את הקורא אל אישיותו רבת הפנים, וכדי שניתן יהיה להבין ביתר קלות את המכתבים הרבים שיובאו להלן, נביא כאן כמה קטעי זיכרונות שכתבו חברים וקרובי משפחה, שיאירו צדדים שונים באישיותו, ויהיו דברים אלה נר לזכרו.

לימוד תורה

ביחסו לתורה שאף שלמה לחדור לעומקה של הלכה. לשקוע בים התלמוד ולהקיף אותו. לספוג ולהיות ספוג מעולמה של תורה. "שהתורה תכנס לעצמות" כפי שהתבטא באחד ממכתביו אלי. אבל שלמה לא הסתפק בכך... שלמה לא שקע בים התורה. הוא הפליג עליו. שלמה לא רק קלט תורה, הוא גם הקרין תורה. תורה שהיא תורתו, תורה שכל כולה אומרת שלמה, תורה שחותם בעליה טבוע בה... בלימודו הוא התרחב ופרץ לתוך נושאים, מקורות ואופקים חדשים שלרוב חבריו היו זרים.

בשיטת הלימוד הוא ניסה ליצור סינתזות חדשות, להעזר בכלים ובידיעות חדשות וממקורות מגוונים כדי להעשיר ולשכלל את היכולת הלימודית. שלמה יצר, משלו, חדש בעולמה של תורה, וגם את הישן הפך לקנין ייחודי שלו (יונתן אומן [אחיו של שלמה], דברי זכרון, כ' סיוון תשמ"ה).

שלמה לא היה כאותם לומדי תורה המקבלים כל דבר כהלכה למשה מסיני. כששלמה נכנס לסוגיה בגמרא, היה רואה עצמו כמי שתר את הסוגיה, דורש וחוקר ואינו מניח פינות אפלות ובתלי בהירות. הוא סיגל לעצמו שילוב מעניין בין לימוד בדרך הישיבתית המקובלת, הטומנת בחובה חיבה מיוחדת לסברה של ר' חיים או ר' שמעון שקופ, ובין ניתוח הדברים בכלים יותר חדשניים. קרבתו לעולם האקדמיה הקנתה לו סגנון חשיבה ייחודי.

בתקופת לימודיו הראשונה, עוד בטרם הכרתיו היטב, היה נראה לי כחריג המצב שבו שלמה ישב בבית המדרש ולמד עד שעה 11:30 בלילה, ובשעה זו היה יורד לחדר מוסיקה במשק לנגן בפסנתר חצי שעה (אורי לביא, דברים באזכרה, סיון תשנ"ו).

מוסיקה

כל מי שזכה לחוות חוויה מוסיקלית יחד עם שלמה ידע שלא היתה זו רק האזנה למוסיקה. זה היה לקחת חבל ביצירתה של מוסיקה. כששלמה היה מנגן לא היתה זאת טכניקה מעולה שתפסה אותך, אלא ההרגשה שהמוסיקה שנשמעת אינה בוקעת מתוך הפסנתר, גם לא מתוך התווים של בטהובן, אלא מתוך עומק נשמתו של המנגן.

אבל שלמה יצר במוסיקה לא רק כשניגן, אלא גם כשהקשיב. כולנו יודעים שכששלמה היה שומע מוסיקה הוא תמיד היה מנצח עליה. מהחדר שלו בירושלים הוא היה מנצח על התזמורת הפילהרמונית של ניו-יורק. וכך הפך ממאזין פסיבי למשתתף אקטיבי – ליוצר. לנו, אלה שהשתתפו איתו בחוויה, לא היתה היצירה רק מה שהריץ בחריצי התקליט, זה היה הבסיס, אבל נוסף לה עוד אותו תוכן ועומק שהוסיף שלמה בפירושו ובמעורבותו. היצירה נהיתה למשהו חדש וייחודי ששלמה מילא אותו (יונתן אומן, דברי זכרון, כ' סיוון תשמ"ה).

בנושא המוסיקה הכרתי את כשרונו בהיותו פה תלמיד בשיבת ה"הסדר". הוא ניגן על הפסנתר שבחדר המוסיקה ואצלי בבית ואחר כך גם בביתו שבישיבה לאחר שהתחתן. הוא חוזר מאובק מן הצבא, התרמיל עדיין על כתפו – והוא מתיישב ליד הפסנתר בחפזון ובשובבות ומתחיל להכות בקלידים. בעצמה ובעדינות, במרץ רב וגם בדקות – וכל זה בלי הקדמות וגינונים של טקס. כך פשוט: בא, מתיישב, פורט, כאילו לא נפרד מן הפסנתר מעולם. זה הפסנתר שלו. המוסיקה שלו. העולם שלו. רק לאחר צרור ארוך של מוסיקה טובה – היה אפשר לדבר אתו. אתה מדבר אתו והוא מדבר אתך וכל זאת תוך כדי פריטה. המנגינה חייבת להמשך...

הוזמנו לביתו ועבר שלם "הלך" על הסברה של יצירה. הוא ניגן אותה ואחר כך עברה היצירה ניתוח מעמיק ביד אומן עד לפרטי פרטים. הוא דיבר במילים – אך הגיע אל תוך תוכו של בטהובן או צ'יקובסקי. זה היה ניתוח לב פתוח!

שלמה גם היה משמיע תקליטים ותוך כדי כך הוא שקע – ממש כך! – בתוך המוסיקה. הוא ידע בעל פה כל תו וכל צליל. הוא הקדים את המוסיקה הנשמעת בכמה שניות. לא היה דבר נסתר ממנו... אני זוכרת את 1812 של צ'יקובסקי. יצאנו מהופנטים ממש... ההאזנה שלו... וההסבר הבהיר והברור שבא אחר כך הם חוויות שחוונו ולא יישכחו לעולם (חנה שנהב).

שלמה ז"ל היה עבורי, נוסף להיותו יָרֵעַ, חבר ותלמיד חכם, גם אורגניסט "מפוזר", מלחין צעיר ו"מנצח". בכיתה ד' או ה' החלטנו להקים תזמורת. שלמה הלחין קונצ'רטו לפסנתר ולתזמורת (כינור, צ'לו, חלילית וחליל אלט). התחלנו לחפש נגנים. פסנתרן – שלמה. כינור – דוד הירש (כבר למד חודשיים תמימים נגינה בכינור). וכך המשכנו בניית "תזמורת". לאחר זמן מה, באחת החזרות שערכנו לפסנתר ולחלילית, החליט שלמה שהקונצ'רטו הוא סתם סולמות ואין לו ערך מוסיקלי. אכן, חוש ביקורת עצמי מפותח מגיל צעיר מאוד. הוא לא היסס לגנוז את חלומנו לזמן לא קצר. מובן שניסה שוב, אבל תזמורת לא הצלחנו להקים. כידוע, מדי פעם בפעם ארגן שלמה מופעים מוזיקליים שונים, הדברים ידועים. עם התזמורת שהקמנו בהיותנו בכתה י' הרבינו להופיע בפני חולים, קשישים וארגונים. שלמה ז"ל היה שוקע בנגינה. כל כולו מרוכז בניגון, בשיר, ולפעמים היה מתנתק משאר החבורה, נסחף בקצב אישי פנימי; או אז תפקידו של גדעון המתופף היה להכותו במקלו כדי "לעוררו" ולהוציאו מההיסחפות אחרי הרגשותיו המוזיקליות ולהחזירו ל"תלם". על ה"סטיות" היה משיב בחיוך מתנצל וממשיך להפליא בנגינתו.

ספרים

חיבתו היתרה לספר היא סיפור בפני עצמו. שלמה אהב לבלות שעות בחנויות לספרים ובעיקר לספרים משומשים, וכשאותר הספר ששלמה חשק בו, לא היתה משמעות למחירו, וככל שהיה יותר מפורר הרי זה משובח. בזכותו ובזכות כישוריו זינק אוצר הספרים של ישיבת שעלבים מספרייה קטנה לאוצר גדול. כיום, במבט לאחור, אני יכול לקבוע בבירור ששלמה ראה את הדברים רחוק יותר, כביכול עמד במקום גבוה יותר וראה יותר מבני גילו (אורי לביא, דברים באזכרה, סיון תשנ"ו).

כשהייתי פוגש בו ברחובות ירושלים, תמיד היה באמתחתו סיפור כלשהו על ספר חדש שיצא לאור, או על ספר עתיק שנתגלגל דרך מקרה לידי. בספרייתו אסף חוברות וספרים שיש מאחוריהם "סיפור" כלשהו, ותמיד היה מאושר להראות זאת או לספר על כך (יחזקאל חובב, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

ילד במעיל רוח, נעלי ספורט, תרמיל צד, צעיף לבן, עינים שוחקות. "מינצר", שכונת גאולה, חנות ספרים, ערימות ספרים, מחפשים "ברכת שמואל" – ספר נדיר. שלמה (בין פגישה לפרידה, דברי זיכרון לשלמה).

שלמה ז"ל נודע גם בשל אהבתו ובקיאותו הרבה בספרים. כשהיינו בשעור א' היה מזרז אותנו לעזור בעבודות שונות הקשורות לאוצר הספרים. הוא היה אומר שאוצר הספרים לא שווה אם לא יודעים להשתמש בו. הוא עצמו היה נוהג להיכנס בסערה לאוצר, באמצע ויכוח לוהט בגמרא עם יאיר בן דב, ולשלוף במהירות ממדף זה וממדף זה, ספר אחר ספר, לשלוף ולהחזיר, לשלוף ולהחזיר, כדי להוכיח נקודה מסוימת. אכן הוא שלט ברזי הספרים. אני מאמין כי היה בקי בתוכנו של כל ספר מאלפי ספרי אוצר הספרים, ואף רבים מחוצה לו. שלמה, עטור צעיף על צוארו, מתעמק בסוגיה ליד ערמה גדולה של ספרים, תמיד יישאר חרות בזיכרוני. יהי זכרו ברוך (שמעון בירנבאום).

עזרא

שלמה הכיר בצדדיו השונים של העולם. על כן לא יכולה להיות לכל דבר תשובה חד משמעית, לא יכולה להיות דרך אחת, היות שאנשים מורכבים ורעיונות מורכבים. הדרך החד משמעית איננה קיימת. היא אחיזת עיניים. גישה זו לעולם הקיפה את הכל ולא נגעה רק למישור אחד. בדרך זו רצה שגם "עזרא" תלך. שלמה לא רצה לראות את ה"עזרא" כקבוצת מפגינים אחידה, אלא כמקום שבו מבררים ובונים השקפת עולם שאיננה מוכתבת מגבוה אלא היא פרי יצירה של הנוער עצמו. תנועת נוער שהולכת עם הזרם ללא לבטים ותהיות איננה תנועת נוער. על כן בין כתליה של ה"עזרא" רצה לראות טיפוסים המזדהים עם קבוצות שונות בציבור הישראלי.

שלמה הכיר בצורך לפתוח את התנועה לרעיונות ולמחשבות אחרים, ובמרידות רבה הביט בסטראוטיפ של הכיפה הסרוגה. בעיה זו, שהעסיקה אותו, היא זו שדחפה אותו לעשייה שאליה לא זכה ולא זכינו אנו שייגע.

הימים שלפני פסח. הכנות לוועידה של ה"עזרא". ברקע המאבק למניעת הנסיגה מסיני. שלמה מעורה בהכנת הוועידה של ה"עזרא". משוחח, מלבן, יוזם פגישות עם חברים, עם חניכים, עם הכל. הוא חש בחדירת רוח מסוימת לתנועה וחושש מפני אווירה שמשמעותה כך ורק כך, וכל השונה איננו לנו כי אם לצרינו. הוא חרד מפני מצב שבו המניעים האידיאולוגיים יהיו רק סביב "ארץ ישראל". היעד החינוכי לקראת הוועידה היה בשבילו לחנך לכיוון פתוח יותר, סובלני יותר. הוא שאף שעל אף הסיסמאות המלהיבות הנשמעות מבחוץ תימשך המסורת מבפנים.

ובוועידה: מאן דהו נואם בהתלהבות יתרה ומשמיע דברים נגד חוגים מסוימים. שלמה מתקומם נגד הביקורת השיטתית ונחלץ ללמד סנגוריה. מדגיש שהדברים אינם חד משמעיים. שלמה דגל בפלורליזם, ושלמה לימד אותנו מהו פלורליזם, ושלמה רצה להעמיד תלמידים הרבה (בין פגישה לפרידה, דברי זיכרון לשלמה).

חומר ורוח

שלמה היה איש תורה... בה בשעה לא הניח ידו גם מתחומי הרוח האחרים. התעמק בפילוסופיה של אנדרה נהר, התפעל משירתו של אורי צבי גרינברג או מהברקה של עגנון, וציטט מקתבים של הרב קוק והרב הירש. בכל תחום התעניין, מתחומי הרוח הצרופים דרך מדעי הטבע והמתימטיקה, ועד לפוליטיקה ולבעיות אקטואליות אחרות, והכל – תוך הפגנת ידע והבנה עמוקה בדברים. עם כל זאת לא היה שלמה איש רוח מנותק מהחיים. הוא ידע למצוא בחומר את אשר יכול להעשיר את הרוח. כך ידע להנות מכוס קפה, ואפילו מסיגריה לעת מצוא. מן המראות האופייניים היה כאשר לאחר יום של נסיעות ואימונים מתכנסים החברה לפנות ערב, סביב מדורת גחלים קטנה ששלמה עמל להחיות בהם אש, ובפינג'אן מפויח או בקופסת שימורים ריקה מתבשל קפה. ויותר משנהנה הוא מן הקפה נהנה הוא מכך שיש קפה שמתבשל, מן האווירה המיוחדת שנוצרה (שמשון אנגלנדר, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

איש שיחה

שלמה היה בין החיילים המעטים שקשרו אתי קשר אישי מעבר ליחסי מ"פ-חייל. אהבתי לשוחח עמו על כל נושא שבעולם, בעיקר בגלל העובדה שגילה בקיאות רבה בכל עניין, כמעט ללא יוצא מן הכלל. לעתים דרש הדבר ממני השקעת מאמץ מחשבתי רב, ושיחות שהיו מתחילות כשיחות חולין על נושא פשוט, היו מגיעות – תוך ניווט של שלמה – לנושאים מורכבים ומסובכים, שלעתים נאלצתי להודות בפניו, כי פשוט אינני בקיא בהם די הצורך, כדי לחוות בהם את דעתי. במצבים אלה לא המשך שלמה להפגין ידע ולהראות את כוחו,

אלא התמקד בהסבר ובתיאור תופעות שבן-שיחו לא ידע. כולנו היינו מלאי התפעלות מרמת ידיעותיו ומשליטתו בתחומים כה מגוונים, עד שלפעמים חששנו להביע דעה כלשהי בפניו, שמא נתגלה כבורים, בעניין שלמה שלט בו ללא עוררין.

אצל חלק גדול מחיילי הפלוגה היה מעין מחסום ביצירת קשר עם המפקדים עקב היותם אנשי ישיבות ההסדר, ואנו – סגל המפקדים – צוות חילוני. אך אצל שלמה לא הפריעה עובדה זו, והוא הרגיש כאחד מתוכנו, ונושא הדת לא היווה כל גורם מבדיל בעבורו (דודי בריל, מפקד הפלוגה, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

שלמה היה כאבן שואבת. תמיד במרכז, תמיד מדבר – ותענוג לשמוע. בכל נושא שעולה הוא מנתח בחדות ומשתמש בידע הרב שלו, מתחומים שונים ומגוונים. בכל מקום ששלמה עמד ודיבר, אנשים אהבו לבוא ולהיות מסביב. אם ראית חבורה של אנשים מקובצת ודנה בלהט בנושא זה או אחר, חזקה ששלמה שם, והוא מנהל את העניינים ובוחר בנושאים לדיון או לשיחה... בהמתנה ליציאה למילואים ושלמה מרצה על כלכלה, על בעייתיה של ישראל, וכולם מקשיבים. ולפני מטווח – ניתוח של המצב הפוליטי (יצחק קוגלר, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

בירור סוגיות אקטואליות

כשלימדתי את שלמה בכתה י"ב, ערב אחד, ישבתי בצריף עם שלמה ועוד תלמיד במשך שעה ארוכה, לפני רשמקול, ושם הוקלטה מעין "חקירה": שלמה שאל אותי צרור שאלות, בעיקר על חינוך, ישיבה תיכונית, וכו' והייתי צריך לענות בלי הכנה מראש. ייתכן שהדבר נבע מזה שבימים ההם לימדתי אזרחות (ר' אבט).

נסענו לנחם את משפחת פלאי עם מות ארנון ז"ל. רק נכנסנו למכונית, וכבר שלמה מעלה בעיה שלדבריו מטרידה אותו מאוד. לאחר אירועי ימית דומה היה לו, שנוצרה בציבור בארץ תדמית שכל אדם החובש כיפה סרוגה לראשו הוא ממתנגדי הנסיגה ומוכן להילחם בחיילי צה"ל. שלמה אמר שדרושה התארגנות כלשהי לשינוי התדמית, והוא לא יכול להבליג בעניין (יחזקאל חובב, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

ויכוח

ישנם בני אדם שבעת ויכוח הם לוחטים, סוערים, האמת בוערת בקרבם ובאותו להט הם מבטלים את כל אשר יאמר השני. אחרים שקולים ומדודים, בוחנים כל טענה וטענה לגופה במאזני שכלם, אך להם לעתים חסרה החיוניות והרגשת השייכות לנושא שעליו מדובר. רק למתי מעט יש גם השכל וגם הרגש לבחון כל דבר העומד לדיון. בין מתי מעט אלה נמנה גם שלמה. הוא לא פחד לומר נכון על מה שענית לו אף אם זה נגד את שיטתו. הוא יכול היה להשאר בקושיה ולבסס את שיטתו מצדדים אחרים. הוא לא פחד מן האמת כיוון שאותה הוא חיפש (אלי פרידמן).

מנהיג

בחברה היה שלמה מנהיג ומוביל. לכל מקום שהגיע, בכל חברה שאליה נכנס, לא הסתפק שלמה בעצם החיים בחברה, אלא רצה להחיות את המציאות החברתית – דבר שהוא ידע לעשות על הצד הטוב ביותר. שלמה ראה צורך ליצור בחברה, לצקת תכנים כפי שהוא חשב לנכון, לנווט את הפעולות והמחשבות בכיוון שנראה לו. זה התבטא בתנועה במעורבותו הרבה בנעשה בסניפים ובכל הקשור למחלקת הדרכה ותוכניות הדרכה, בשל רצונו לעצב דרך לנוער. זה היה בצבא בקביעת אופיין של השבתות והתפילות בתפקידו כגבאי. זה היה בישיבה במאבקים אידאולוגיים, באוניברסיטה – בכל מקום (יונתן אומן, דברי זכרון, כ' סיוון תשמ"ה).

היתה בו בשלמה מתכונת המנהיג, תכונה אשר בלטה במיוחד בתקופת שירותו הצבאי. עוד בשלבים הראשונים של השירות, בעת שרבים עדיין אינם יודעים "מה ואיך" – תפס שלמה את מקומו וטיפל בענייני הציבור. כך התעסק בצורכי הציבור בכל תקופות השירות. אם כגבאי בית הכנסת ואם כ"שר החוץ" של הפלוגה, תפקיד אשר מילא על הצד הטוב ביותר. בצמ"פ דאג שלמה לסדר זמנים מיוחד לסעודות שבת, ואיפשר קיום סעודה שלישית בין הערביים, סעודה שהיתה מלווה בשירה ובדברי תורה של שעת רעווה דרעווין. ובמבצעת לא חסך שלמה מאמצים כדי להביא לאווירה חמה יותר בשבתות, וקבע נוהגים שהפכו למסורת בפלוגה (שמשון אנגלנדר, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

מורה

שלמה היה הרבה יותר מסתם מורה. הוא היה חבר של התלמידים, כולם אהבו אותו. הוא היה מלא הומור, ובשיעורים שלו הוא לא לימד רק מתמטיקה או הנדסה, אלא היה מסוגל לדבר שיעור שלם על נושא שהיה בחדשות ולהסביר לנו את כל האפשרויות ומה יקרה לדעתו. ולא פיגרנו במתמטיקה. ההפך הוא הנכון. היה הרבה מה ללמוד משלמה. בסוף שנת תשמ"ב, בתעודה, ליד המקצוע מתמטיקה, נשאר מקום ריק. לא קיבלנו ציון. לי וחברי זהו פצע פתוח (אריאל סטולמן).

ידו בכל

יש אנשים שעבורם המוסיקה היא נהר גדול ורחב. כשהם שומעים מוסיקה הם מתמכרים לה לגמרי. והיא סוחפת אותם... ויש אנשים שעבורם אין המוסיקה אומרת דבר. הם הולכים בצד הנהר בלי להבחין בכוחו ועוצמתו.

יש אנשים שבשבילם התורה היא ים גדול ועצום. הם שוקעים במצולות ים התלמוד, והתורה אופפת אותם ומסבבת אותם. הם מתבטלים בפני עומקה ורוחבה וכל כולם אינם אלא בבחינת בור סיד המתמלא ממימי התורה. אשרי מי שזוכה. ויש כאלה שנשארים על החוף. הם אינם מוכנים לנסות ולהכנס ולראות איך המים. מתנכרים לתורה, או אינם מכירים בה.

ישנם אנשים שכשהם בחברה הם מהווים חלק ממנה ונבלעים בתוכה. החברה משתלטת עליהם... ומאידיך ישנם כאלה שמתנכרים לחברה, מתנזרים ממנה. מסתגרים בתוך עצמם ואינם נותנים לעצמם לבוא בקהל עם, ולא לקהל לבוא אליהם.

ישנם הרבה אנשים שאוהבים לחוות את העולם. הם נכונים ופתוחים לקלוט את מה שלעולם יש להציע להם... והם מתמסרים לו ברצון... ויש כאלה שנלחמים בעולם ומלואו. שרואים בו אויב ונאבקים איתו. שלמה לא מאלה היה, אף לא מאלה.

שלמה מעולם לא התנכר לשום דבר ולא התנזר משום דבר. הכל היה חלק ממנו, דבר לא היה זר לו, מנותק ממנו. מהכל ידע ורצה להפיק את המקסימום. שלמה חי את העולם. אבל שלמה לא רק חי את הכל, שלמה גם החייה את הכל. העולם לא רק מילא את שלמה, שלמה גם מילא את העולם.

ביחסו לעולם לא היה שלמה פסיבי, מקבל, נפעל. שלמה היה אקטיבי – פועל ויוצר. כזה שמטביע את חותמו על הדברים שאיתם הוא בא במגע. העולם של שלמה היה חומר – עליו הוא הטביע צורה. היה זה גולם שלתוכו הוא נפח נשמת חיים. את נשמת חייו שלו (יונתן אומן, דברי זכרון, כ' סיוון תשמ"ה).

עזרה לזולת

מכל הדברים הרבים שעברנו בישיבה התיכונית זכורה לי פרשה אחת במיוחד. אחד התלמידים התקשה ללכת בתלם ועקב כך עמד פעמים רבות על סף סילוקו מהישיבה. שלמה לקח על עצמו כאתגר שהוא יישאר בכתה ויגמור איתנו את הישיבה. רבות לחם שלמה למען מטרה זאת. פעמים רבות הטיל את כל כובד משקלו בחלונות הגבוהים של הישיבה כדי שהתלמיד לא ייזרק. ואכן הוא הצליח בכך. שלמה ידע שאם הוא ייזרק אזי יגיע ברחוב לידיים לא בריאות וסופו מי ישורנו. לכן פעל כפי שפעל ואכן הצליח במשימתו זו.

אוהב חיים

היתה בו בשלמה אריסטוקרטיות מסוימת. מין אצילות או רגישות. היין והקפה המשובחים ביותר. המסעדה הטובה ביותר. וגם בתחומים אחרים. לבש דובון מן הבית ולא מעיל צבאי מלוכלך; נהנה מחליפת החורף הצבאית שהיתה "מהודרת" יחסית, ובשבתות לא ויתר על החולצה הלבנה. אצל שלמה הדברים הנעשים צריכים היו להעשות טוב, עם רמה. בתרועת ניצחון הגיע לסעודת פורים בגדוד, כשבידיו שני בקבוקי "משקה" אמיתיים, אותם הצליח לקנות בשק"ם לאחר מאמצים מרובים. הדברים החיצוניים היו בעלי משקל, בכך ששימשו ליצירת אווירה או תחושה מסוימת. ולכן היה שלמה רגיש (שמשון אנגלנדר, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

זכורני אותו יום שלישי, יום לפני מותו, ישבנו וחיכינו לטנקים. שוחחנו והעברנו את הזמן, ופתאום קופץ שלמה לשק"ם, וחוזר עם תרמיל מלא קופסאות בירה מן הסוג המשובח ביותר. אנו היבטנו בתימהון, אך ידענו – כזה הוא האיש. באותן שעות של המתנה חשש שלמה שכל הציוד שהביא עמו אבד. בפרט דאג למצלמה שהביא איתו, על מנת לצלם את שייקרה בדרכו. הוא היה מוכן לקפוץ לקריית שמונה ולרכוש אביזרים נחוצים, כי איש כשלמה לא יכול ללא כל מה שרגיל בו, ואף אם במלחמה הדברים אמורים (יחזקאל חובב, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

שלמה אהב את החיים על כל גילוייהם, מהדברים הגדולים ומהדברים הקטנים. הוא ידע להנות גם מההנאות הקטנות שבחיים – מספל קפה של בוקר. לכל מילואים הקפיד שלמה להביא "ערכת קפה". הוא אהב לשתות בבוקר ובערב ותמיד הזמין את כולם להנות מהקפה שהכין. שלמה היה היחיד שדאג לדברים הללו. זה היה כישרונו המיוחד, להנות מכל הטוב שבעולמנו ולחיות ברבגוניות... ערב אחד הייתי בביתו בענייני לימודים. תוך כדי כך הכין שלמה קפה ולפתע החל לנאום על כוסות ומשקאות, אלו כוסות נועדו לאיזה משקה, והכל – בהתלהבות, בעניינים בורקות, בתנועות ידיים... (יצחק קוגלר, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

טיולים

וכך כתב שלמה: בין הזמנים עבר עלי בהנאה ובהרפתקאות, וגם למדתי כמה דפים. בין יו"כ לסוכות הלכתי בקטע של ואדי מפליך שלא הלכנו בו קודם. דהיינו מאיזור נבי מוסא מזרחה לכיוון הבקעה. בקטע האחרון של הואדי, הואדי הוא צר מאוד – מטר עד שניים. ישנם בו כמה מפלים יבשים, שירדנו אותם בחבלים שהושמו ע"י הצבא או החברה (להגנת הטבע). קטע זה מכונה בפי הסיירים – קניון גולני, והוא כמעט לא ידוע. בחוה"מ ערכתי ביקור נימוסין בעין קלט וכמובן היה נחמד. ג"כ הלכתי לטפס קצת בנחל קומרן שהוא הנחל שליד חרבת קומרן, וביקרנו בחלק מהמערות ששם נתגלו המגילות הגנוזות. השבוע הייתי ברמה וטיילנו בבקעת הבטיחה וביהודיה – מים בכמות כזאת לא רואים כל יום – זה לא נורמלי ממש. בריכות, מפלים, מים טובים נעימים וטעימים. כיף (שלמה אומן, מתוך מכתב 24).

צבא וישיבות

באותו הלהט ובאותו שכל שבהם הסביר שלמה את החשיבות של הליכה לצבא בגיל צעיר, ידע גם להגן על דרכו של עולם הישיבות הלא ציוני מפני אלה שניסו לשלול ולתקוף אותו. כי הוא ידע לבחון את הכל מכל הצדדים ומהרבה זוויות ראייה. אני זוכר כמה הרתיחה אותו הצעה של אחת החניכות, שאמרה שאם ישנה הצעה שנפגיש את הנוער שלנו עם הנוער של מה שנקרא ישיבות "שחורות" מן הראוי שגם נפגיש את הנוער שלנו עם נוער חלוני. עצם ההשוואה הרתיחה אותו והוא ענה בסערה והביא שורה של ראיות ודעות חז"ל על היחס לחילונים (אלי פרידמן).

שירות צבאי ומלחמה

שלמה פחד מן המלחמה. יש בחורים הרואים במלחמה אתגר, מן כייף כזה, הרפתקה... אצל שלמה לא כך היו פני הדברים. החיים שלו היו מלאים ויפים. במכתב לידיד הוא ציטט את הירש על הפסוק "כמה ימי שני חיך" – "כמה ימים אתה חיית חיים אמיתיים, חיים של תרומה לעצמך ולכלל". ואצל שלמה היה כמעט כל יום כזה – יום של תרומה לעצמו ולכלל. ואת החיים האלה לא רצה להפסיד בשום פנים ואופן.

והוא פחד, פחד פיזי של ממש... עם זה, הוא הלך. הוא לא התחמק, גם בצבא וגם במלחמה, הוא עשה את המוטל עליו, את מה שצריך לעשות. ועשה את זה על הצד המעולה... הקונץ אינו לא לפחד. עם כל הצניעות, הרשו לי לחלוק על האדמו"ר מברצל. העיקר אינו לא לפחד כלל. העיקר הוא לעבור את הגשר. ובאיזה שהוא מקום, זה שעובר את הגשר למרות הפחד, עולה על זה שאינו מפחד.

שלמה עבר את הגשר לא בגלל שהוא ראה את השירות הצבאי ככייף, אלא כהכרח. עם הגיוס הוא כתב: "אני שמח ואסיר תודה על כך שניתן לי להגן על חיי שלי, על חיי משפחתי ועל קיום המדינה הזאת, ולהפסיק להיות תלוי באחרים... ברמה גבוהה יותר, זכות היא לי ליטול חלק פעיל בתהליך הזה ששמו מדינת ישראל... אמת, דרושים מחשבה והרהור כדי לרכוש את הנכונות לתרום לכך את כל מה שיש לך, כולל חיך – אך אני מרגיש שאני מוכן, פחות או יותר, לעשות גם את זה" (ישראל אומן, דברי הספד, יום הזיכרון תש"ן; הציטוט מתוך מכתב 51).

קצונה – כן או לא

שלמה התלבט אם להצטרף למסלול הקצונה, ואצלו היתה ההתלבטות חזקה יותר מאשר אצל רבים אחרים. הוא נקרע בין רצונו להיות המחליט, הקובע, המנהיג – כפי שהיה ואך טבעי שיהיה, לבין דאגתו מחמת המחיר שייגבה מלימודיו בשיבה עקב הניתוק הממושך מספסל הלימודים. שלמה היה היחיד שנכנס לחדר הראיונות כדי "לחתום ויתור", כפי שאמר, יצא מן החדר לאחר שהסכים להצטרף למסלול הקצונה – וחזר שוב, כעבור מספר ימים, לבטל את חתימתו (שמשון אנגלנדר, מתוך: נזכור – ספר הגדוד).

מקום תורה אחר

יום אחד שלמה הופיע לביקור בשעלבים, כמדומני לשבת. הוא הגיע אלי ואל חבר נוסף בתחושת דחיפות, כאילו יש לו עברונו מסר חשוב ובווער. מתברר שלא היה כאן עניין אישי עבורו, אך הוא סבר שחשוב שנקשיב למה שיש לו לומר.

שלמה טען בלהט שאם אנחנו רוצים להתפתח בלימוד תורה, עלינו לעבור למקום לימודים נוסף, מקום שבו נוכל להכיר יותר טוב את עולם התורה וחכמיה. לדעתו, אם נישאר שנים רבות באותו מקום, אנחנו כביכול סוגרים בעדנו את הסיכוי לצמוח.

באותו זמן הרעיון נשמע בלתי סביר לכאורה... אך שלמה בשלו. והניסיון של השנה בשיבת מיר רק חיזק את עמדתו. רק לאחר שנים נוכחתי לדעת עד כמה שלמה צדק. הפסוק "עקב רוח אחרת היתה בו" התקיים בו בכל עצמתו (אורי לביא, דברים באזכרה, סיון תשנ"ו).

ישיבת מיר

שלמה הגיע למיר משיבת שעלבים. ההזדמנות ללמוד בבית מדרש שנושמים בו מהרוח של עולם שאבד חשובה היתה לו. בשבילה הוסיף שנה אחרי גמר לימודיו בשעלבים, לפני שנכנס לבית ספר למשפטים. במישור של וויכוחים על גפ"ת לא היתה לשלמה בעיה. קצת יותר קשה היה להיכנס לישיבה במישור החברתי. התרשמתי שההתעניינות שלו בדרכה של הישיבה ציינה הזדהות פנימית עם עולם של יהדות מסורתית אותנטית. אמנם החברה משעלבים תמיד נשארו החברה של שלמה, אבל זה לא מנע ממנו להזהות בה במידה עם העולם של בית ישראל, מאה שערים ובית וגן.

אכן, את שלמה ייחד המישור החברתי. חסר היום מכל הצדדים הרגש העמוק של הזהדות ואחדות של הציבור הדתי בשלמותו. פשוט היה טבעי בשבילו להרגיש קרבה לבחורים שלומדים תורה בבית ישראל, למתפללים בשערי חסד ולמוכרי הספרים במאה שערים. טבעי היה בשבילו להרגיש בבית כמו שחש לא רק בעולם של שעלבים אלא גם בחברה החילונית ובעולם האוניברסיטאות. אף פעם לא פגשתי בחור דתי בן תורה מובהק שלא רק שילב בעצמו את לימודי הקודש עם לימודי החול אלא גם התיידד עם אנשי מדע ורוח ופרופסורים מתחומים שונים ועם גדולי תורה מכל הזרמים והדעות (דניאל גוטנמכר).

חסרונ

העולם של שלמה היה תזמורת סימפונית. שלמה הכיר את כל הכלים, את התופים ואת הכינורות, את הטובות ואת הפיקולו. את כולם למד והכיר. העולם היה התזמורת ושלמה היה המנצח. הוא ידע לקחת את הכלים ולהפיק מהם את הצליל שהוא רוצה, בוורטואוזיות נפלאה. להשמיע את האקורד החגיגי – כפי שרק הוא ידע לעשות. העולם היה התזמורת והמוסיקה היתה של שלמה, או אולי שלמה בעצמו. שלמה היה מנצח דגול. מאסטרו שלמה. התזמורת נשארה. המנצח איננו. כשנלקח מאיתנו שלמה לא איבדנו רק אותו עצמו... איבדנו גם מנשמתו של העולם. חסרה החיות המיוחדת, חסרה הצורה שאותה הטביע שלמה על החומר. הכל דל יותר, רדוד יותר.

החברה חסרה מנהיג, התורה יוצר, העולם מנצח. אנו מנסים להמשיך ולנגן את העולם לאורך, שלמה. אולי לא בדיוק כמוך. לכל אחד יש הצליל שלו – אבל להמשיך לנגן... עולמנו חסר את היד האמונה, את הצליל הנפלא שלך. המאסטרו חסר (יונתן אומן, דברי זכרון, כ' סיון תשמ"ה).

את העולם נתן בלב

וכך כתב שלמה: ניהלתי... עד עתה חיים מאוד הרפתקניים: עשר נסיעות לחו"ל, אינספור טיולים, סיורים, רכיבות ועוד. אני מכיר אנשים רבים, פגשתי סוגים מגוונים של אנשים, ראיתי וחוויתי יותר מאורח חיים מסוג אחד. קורות חיי מתחילות בנגינה בפסנתר "סטינוויי" בדירה נפלאה בירושלים (איזו עיר!), דרך אולם המראות בוורסיי, לקונצרט במרכז קנדי ולבית שכור בהרי ברקלי (איזו עיר!) – ומסתיימות בנהיגה לילית לאורכה ולרוחבה של יוטה... בלילה זרוע כוכבים בגובה 10,000 רגל באגם מינרט... בתוך טנק במדבר סיני... כל הדברים הנהדרים שתיארתי לעיל אינם דברים רעים במהותם. להפך – הם מרחיבים את האופק ומלמדים אותך הרבה על המורכבות של הנושאים השונים. אתה לומד להעריך את הפנים הרבים של עולמו של הקב"ה, וזה מסייע לך בעיצוב אישיות בריאה ושלמה ולהינצל מצרות העין הנותנת לך לראות רק צד אחד ונקודת ראות אחת – וזה לבד מהכיף הגדול (שלמה אומן, מכתב מחודש שבט תשל"ח, בשירות הצבאי השני בגדוד בסיני; מכתב 68).

זכרו בעולם

ימי שְׁנֵי שלמה היו רבים וטובים. בחייו הוא הספיק ללמוד, ללמד, לשמור, ולעשות; לתרום לעצמו ולכלל. הוא הוליד ילדים שממשיכים לחיות; לימד תלמידים שממשיכים להתקדם; למד עם חברותות שרעיונותיו טבועים עמוק בתודעותיהם; הדריך חניכים וטבע גם בהם את דרכיו ואת רעיונותיו; ולמעשה השפיע בצורה ניכרת כמעט על כל אדם שאיתו בא במגע... במובן זה שלמה ממשיך לחיות, מפני שפועל חייו ממשיך להיות חי ותוסס (ישראל אומן, דברים באזכרה, י"ט סיון התשמ"ג).

אתמול נזכרתי בשלמה. ולא רק אתמול. שלמה הוא מסוג האנשים שאינם נשכחים, אף שגזירה על המת שישתכח מן הלב... שלמה הוא אחד מאלה שזכרוננו שב ועולה בתדירות גבוהה, יותר מכל האחרים. חשבתי לעצמי מה גורם לכך? הגעתי למסקנה שהסיבה לכך היא האישיות של שלמה, שהקיפה עולם ומלואו. אישיות נדירה זו עולה ומופיעה בכל אירוע, פרטי או ציבורי, משפחתי או המוני...

תשע שנים חלפו מאז אותו יום שבו בכתה ירושלים על בנה. מאז נולדו מספר ילדים הנושאים את שמו. לכאורה, אולי אפשר היה להסתפק בילד אחד או בילדה אחת שינציחו אותו? נראה כי לא כך הדבר, ולא רק בגלל ההערכה שזכה לה שלמה מרבים כל כך – בני משפחה, חברים וחניכים. נראה, כי דרושים הרבה אנשים, שונים זה מזה באופיים, שכל אחד מהם יזכיר בתכונותיו את שלמה (אודי מיכלסון, "חבל על דאבדין", דברים באזכרה, י"ט בסיון תשנ"א).

מכתבי שלמה אומן

תקופה ראשונה

בית ספר יסודי ושיבה תיכונית חורב

1

[המכתב מכיתה ו בבית הספר היסודי חורב (מתורגם מאנגלית)]

בע"ה אור ליום ג' כ"א אדר תשכ"ט [11.3.1969]

אבא היקר,

מה שלומך? אני בסדר גמור. אתה יודע, קיבלתי 10 במבחן בחשבון. רק שלושה ילדים בכיתה קיבלו 10.

אתה יודע, היום גולדה מאיר הייתה לראש ממשלה. מורה לדקדוק בתל אביב אמר שעכשיו היא צריכה לשנות את שמה לזהבה מאירי. קראתי את זה ב"פנים אל פנים". היית בלונדון בשבת?

(יש לי בקשה אליך. אם אתה עובר על יד חנות למוסיקה, תיכנס ותקנה לי את הרונדו בדו־מג'ור של מוצרט (פסנתר), כי המורה לא רוצה לתת לי ואני לא יודע איפה להשיג את זה). אגב, אני ניגש לתחרות קרן שרת לאמנים צעירים. החל מהשבוע שעבר, אני נהנה הרבה יותר מהלימודים.

באהבה

ונשיקות

שלמה

הקטן

פנים אל פנים: שבועון שהופיע באותן השנים.

2

[מכתב מברקלי אל מנחם שלנגר, כיתה ח. באותה שנה שהתה משפחת אומן באוניברסיטת קליפורניה בברקלי, שבה היה אבי המשפחה ישראל אומן בשנות שבתון]

ב"ה עש"ק אמור [י"ט באייר תשל"א; 14.5.1971]

שלום רב!

קיבלתי את מכתבך לפני יומיים ועכשיו אני עונה לך. לסוגיא דדליל לא הגעתי אך אגיע בעוד כמה ימים ואז אכתוב. הבעיה שאתה מטפל בה בדרשה שלך טיפוסית לך, כמו בגמרא.

הופתעתי מאד ונשמתי כמעט פרוחה בהשמע לי כי הד"ר ברויאר הנכבד התפטר. התפטר או התפטר? מה עם ראש הישיבה, מי ינהל בשנה הבאה?

תכתוב לי פרטים נוספים על הוועד. איך, לעזאזל (סליחה) הגיע מוטי לועד הקדוש?

מה זה שאין ירקות????!!!

אנחנו לא יודעים שום דבר מה שהולך בארץ, תכתוב לנו קצת.
לומר את האמת די נשבר לי מברקלי, אבל יש לי הרגשה שאני נחוץ כאן, ללמד את הילדים האלה קצת יהדות. פעם באופן מיוחד הנחתי תפילין בבית הספר. אחד הילדים שם בן 14 (!) כמעט פרחו נשמתו למראה הקופסאות השחורות והרצועות. הוא צריך הסברה, כי הוא רוצה להבין אבל אמא שלו מנעה את היהדות ממנו בכוח. לקבוצה היותר מתקדמת אני מלמד כאן רות ומכניס יידישקייט, מצוות ומוסר. אני מלמד גם מולדת ודינים. בבית הכנסת אני בעל קורא וכולם מלקקים שפתיים. אני לא יודע כמה טוב אני קורא. הרבה אנשים נוהגים לבית הכנסת במכונית אבל יש מניין רגלי.
אמש הלכנו, אני ואבא שלי, להרצאה לכבוד שבוע פלשתין שמארגנים בני דודינו הערביים. דיבר אנגלי שמנה מאות פשעים כמו דיר יאסין בעוד שזה היה היחיד. נאוומו היה מורכב מחצאי אמת ושקרים. אחר כך אבא התווכח עם מטומטמת אחת וכו'.
ברקלי יפה. בימים יפים יש נוף נפלא של גשר שער הזהב. אשלח לך גלויה. אני מאמין לך שירושלים יפה מאוד. הכושים – לא היתה לי אף בעיה אבל לפעמים הלב רועד. נדמה לי שזה פחד ללא טעם. הלכתי פעם לבייסבול באיצטדיון ענק בסן פרנסיסקו. היה שמה כושי שהביא ארגז מלא בקבוקי ויסקי לחגוג את נצחון הענקים מסן פרנסיסקו על סן-דייגו. הם השתכרו והיו לגמרי משוגעים. אחד שאל את אבא של חבר שלי – מה אני אומר לבוס שלנו למה לא באת לעבודה אתה חולה נכון?
להתראות במכתב הבא.

ד"ש לכל הכתה

שלמה

כתובתי על פני האיגרת

מנחם שלנגר: למד עם שלמה בבית הספר; לסוגיא דדליל: חבל או חוט, ראה בבא קמא יז ע"א, יט ע"ב; ד"ר ברויאר: מנהל בית הספר חורב באותו הזמן; יידישקייט: יהדות.

3

[מכתב מברקלי אל מנחם שלנגר, כיתה ח]

[תשל"א; 1971]

הגינה הזאת מאחורי הבית שלנו (כלו שלנו) היא נהדרת. בבריכה דגי זהב, דשא, פרחים כיד המלך אבל בכל זאת – שקר החן והבל היופי קהילה יראת ה' היא תתהלל. גמרא אני לומד עם אבא שלי ויתכן שאני קצת מפגר אחריכם. הגעתי לענין של האם לסומכוס כח כחו ככחו דמי או לא ביחס לבעי רבא. אולי תשלח לי קצת שטמ"ק לכיצד הרגל משוכפל. ישלם ה' משכורתך. הרב יצא למילואים ואינני חושב שאקשטיין יעזי ללמד שוב פעם אצלנו. סליחה על כתב היד. מי מלמד חשבון? קיבלתם תוצאות סקר? תגיד שישלחו לי את התעודה ואת הסקר. איך ארוחת הבוקר? בתור חבר ועד (אע"פ ששני הודיע לי פתאום שהוא במקומי) אני ממנה אותך לשים לב לארוחת הבוקר ולשלוח לי דוגמאות של פלפלים בשביל שאשלח אותם בחזרה לראש הישיבה. ככה הפרוצדורה. יש כאן בית ספר יהודי. רחמנות. אני לומד שמה רק אנגלית חשבון וטבע כך שזה אר"ק ואילו אני מלמד שם קבוצה קטנה מגילת רות + פלפולא מתוקתא רד"ק ואברבנאל.

ברקלי עיר יפה, הרבה פרקים גדולים יפים. יש במקומות מסוימים נוף נפלא על המפרץ ועל גשר שער הזהב. תשלח לי שאלות!! עשינו כבר כמה טיולים באזור הזה שיש בו הרים די גבוהים ובקעות והרבה קמפינג. יפה כאן אבל הייתי רוצה לחזור הביתה כדי להתווכח פוליטיקה עם בן דב.

אני דורש דיווח על הנקודות הבאות.

א. מה אומר עלי ברגמן (אל תספר לו דבר וחצי דבר פן ישמיצני)

ב. גמרא

ג. מה העניינים בועד. האם אנגלמן ממשיך עוד בחיים גנץ שלו?

ד. אני תאב לחדשות מן הארץ. מה המצב בגבולות וכד'.

המכתב הזה לא לכיתה!

ההכנות לבר מצווה בעיצומן ותפלפל מתוק וחרוף אמן כ"ה. מזל טוב.

אולי אני אבוא בעוד 3 שבועות. נראה.

אחתום בזאת.

שטמ"ק לכיצד הרגל: שיטה מקובצת לפרק כיצד הרגל, פרק שני בבבא קמא; סקר: מבחן ארצי שנערך בשעתו בכיתה ח; שני: חיים שני, חבר לכיתה; פלפולא מתוקתא רד"ק ואברבנאל: פלפולים מתוקים בפירוש רד"ק ואברבנאל לתנ"ך; בן דב: יאיר בן דב, חבר ילדות של שלמה; ברגמן, אנגלמן, חיים גנץ: חברים לכיתה.

4

[אל מנחם שלנגר בענייני הלכה והיחס לגויים]

ב"ה יום א' י"ט טבת [תשל"ג; 24.12.1972]

לכבוד ידידי מנחם! לאי"ט

אפתח במילי דהלכה.

הגמרא בגיטין (יא: וכו') בכתובות פד: ובב"מ ט: (י. דנה בדין תופס לבע"ח, ומסכמת שתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים, כגון שיש לו בע"ח אחרים לא קנה, וע"ז נטושה המחלוקת בין רש"י ושאר הראשונים. דרש"י ס"ל דאם עשאו הבע"ח שליח במפורש אע"ג דחב לאחרני קנה, וכל הדין שלא קנה, היינו היכא דלא עשאו שליח (עי' קצוה"ח קה סק"א בטעם רש"י) והתוס' ס"ל דבין עשאו שליח בין אם לא – ל"ק. ואע"ג שיש לתוס' הוכחה מפורשת מגמ' נגד רש"י (כתובות פד: מ"מ יש לעיין בטעם הדבר מסברא, דלכאורה הדין של רש"י מובן לאחר דברי הקצוה"ח. וכבר עמד ע"ז הפני יהושע וכתב דהטעם בתוס' הוא משום דאין שלד"ע, והיכא דחב לאחרני ל"א דין שליחות ול"ק. ודחו אותו הקצוה"ח והרעק"א בתשובות ואמרו שכל מקום שאין העבירה לשליח א"א אשלד"ע אלא רק כאשר העבירה היא למשלח – אשלד"ע כמו כהן ששלח ישראל לקדש גרושה. והביאו ראיות ע"ז. והיה נ"ל ולרב שכטר שהתשובה טמונה למעשה בדברי הרא"ש בסי' כ"ז שכתב "לאו כל כמיניה לזכות זה ולחוב לאחרים" ומחדש הרא"ש שאפילו אם כתב לו הרשאה, ל"ק משום ש"על אחרים לא כתב לו הרשאה", ורצינו לומר שדין שליחות שייך רק במקום שאינו חב לאחרני, אבל בכ"מ שיש חוב לאחרים, א"ז שליחות, ולא משום אשלד"ע, אלא משום שבכלל אין פה התחלת דין שליחות משום שאין שליחות בכגון זה.

אך התקשיתי מדין שליח בקידושין שה"ז חב לאחרים (כמו שלמדנו, גמ' קידושין סה) ומ"מ שליח מהני. ואינני יודע עכשיו תירוץ מתאים, ואם תמצא רגעים מספר ליישב לי ד"ז אשמח מאד. שמחתי מאד לקבל את מכתבך, ועוד יותר שמחתי לדעת שבואי לישיבה מתקרב והולך, ועכשיו נותר לי לעבור את התהליך הפרוצדורלי בישיבת חורב.

באם אינך יודע, או ששכחת, הלילה הזה הוא ליל ה"ניטל", יום החגא שלהם, ונדמה לי שיש לייחד את הדיבור ואת המחשבה לגויים ולנוצרים בפרט. מבחינה הומנית – מהו מעמדו של הגוי? האם – אתם אדם ואין אור"ע קרויים אדם, או כמו הגרסאות הנכונות – כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם מלא?

אך באמת בראיה עמוקה קצת – אין הדברים סותרים זא"ז. גוי הוא ג"כ אדם – וע"ז יעידו הדינים של דרכי שלום, ומאכילים עניי גויים וכד', וגזל הגוי חמור מגזל ישראל משום חלול השם, ועוד הרבה דינים ופניני חז"ל מהסוג הזה מראים בעליל, כי אין הגוי נחשב לכלב, הגוי הפרטי הוא אדם בעל זכויות מסוימות, אמנם נחות אך בעל זכויות, אך אומה של גויים – אומות העולם נאמר ולא גויים פרטיים – היא איננה אדם, משום שאדם הוא דבר חי! דבר מוליד, דבר שממשיך, דבר

שיש לו נצח – כמה ימי שני חיך? מסביר רש"ר הירש – כמה ימים אתה חִיֵּיתָ חיים אמיתיים חיים של תרומה לעצמך ולכלל! משום שאילו הם החיים האמיתיים של האדם, חיים של התעלות ושל תרומה ושל נצח, ואת זה – אין לגויים, בזה – לא זכו הגויים כמונו לחיות חיים שיש בהם המשכיות בעוה"ז ובעוה"ב – בזה לא זכו הגויים. אין אוה"ע קרויים אדם משום שחיהם כאומה אינם חיים כמו אדם – דהיינו חיים של התעלות ושל המשכיות.

אך לנוצרים – באמת שאינני יודע איך להתייחס – עוד לא פילסתי לי נתיב בסבך היחסים האלה. מבלי להכנס למחלוקות ההלכתיות ביחס לנצרות האם היא ע"ז או לא, מחלוקות שמלבד המשמעות ההלכתית הפשוטה שלהן, יש להן גם משמעות לאומית ומצפונית עמוקה – אני חושב שנמצא את התשובה ברמב"ם בהל' מלכים בפ"א (דברים אלו אינם מודפסים ע"י רוב המדפיסים משום שצונזרו ע"י הגויים, אך ישנם דפוסים חדשים בהם מופיעים הדברים האלו) וז"ל: וכל הדברים האלו של ישו הנוצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא ליישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנא' וכו'.

נוכחנו לדעת שגם הרמב"ם הנלחם הגדול בכופרות (ראה הל' תשובה, בחומרת האנשים שאינם מאמינים בש"א וכו') איננו מחייב את הגויים ללכת כפי שאנחנו רוצים, בינתיים – הם עושים את הדבר הנכון בשביל עצמם – משום שלהם טוב – כפי שאומר הרמב"ם שידברו במצוות, ואע"פ שאומרים שבטלו וכד' – א"כ יש לנו לא לתעב עד כדי כך את בתי התפילה שלהם – משום שגם הם עובדים לא-ל אחד, א"כ בדרך המוטעית, אבל אסור לנו ח"ו לתמוך בזה בשום פנים ואופן וגם לא להשתתף או כד' – אבל עלינו לזכור שגם דברים המוטעים הם לטובה והם חיוביים במידה מסוימת.

לא באתי לומר ח"ו שעלינו ח"ו לתמוך בנצרות – אלא נדמה לי – שקצת עלינו, ע"פ דברי הרמב"ם, להבין שאע"פ שעולה ריח דם באפינו למשמע נוצרים – יש להם ג"כ מטרה חיובית ונכונה אך הביצוע – הוא מוטעה.

נחזור מהגויים לעולם שלנו. כתבתי כל זאת משום שנדמה לי שדוקא היום – שהוא סמוך לי בטבת ולחנוכה – יום הנצחון על ההתייונות, עלינו לייחד מחשבה מסוימת ליחס שלנו כלפי גויים. לא אאריך עכשיו בעוד מספר עניינים – אע"פ שהם כבר יושבים לי על קצה העט – כי אחרת לא יהיה מה לכתוב במכתב הבא – וזה כמובן חמור.

אני מקווה שלא פיהקת יותר מדי פעמים במשך כל המאמר על הגויים – אבל נדמה לי שזה ג"כ נושא חשוב.

על הסטייפלר והישיבה התיכונית – בפעם הבאה.
להתראות בסלבדקה אי"ה,

ידיך
שלמה

נב. סליחה על כתי"י

ניטל: ליל חג המולד; רש"ר הירש: ר' שמשון רפאל הירש, רב בגרמניה במאה ה־19; הסטייפלר: הרב יעקב ישראל קנייבסקי; סלבזקה: ישיבה.

5

[אל מנחם שלנגר על חשיבות הפתיחות; התחלת המכתב חסרה]

[תשל"ג; 1973]

אינך יכול לדרוש מפיסיקאי דתי לחשוב בסגנון אחד בעבודתו וכאשר הוא עוסק בפרשת השבוע לחשוב בסגנון אינקוויזיציוני. אולי לפני שנים רבות. עכשיו לא. האדם בימינו, ואפילו זה המסתגר בכולל, מושפע מהלך המחשבה הזה של העולם. בבואו להרהר במעשיו הוא נוטה לבחון אותם. "למה נפל התפוח למטה?" שאל איזיק ניוטון מגלה כוח המשיכה, "למה אני שומר שבת?" אמר היהודי הדתי. ובדור ה"למה" וה"ניחזי אנן" לא תוכל לפטור את כולם ב"ככה אמר ה'" (שים לב, גם זוהי סיבה, וגם היא עומדת במבחן ה"ניחזי אנן", ובעצם, זוהי סיבה מוצקה מאין כמוה). היהודי שלנו ישאל "למה ציווה ה'?" ומה תגיד לו אז? כי די הרבה יהודים, אם לא תעמיד להם מבחן של העמדת התיאוריות (דת וחילוניות) זו מול זו לא יהיו שלמים לגמרי עם ה'. לכן אני אומר שיש להסביר עד כמה שאפשר טעמים למצוות ואין לראות בזה הרהור אלא צמאון לידע, כי אם לא יעשה דבר זה, עלולים אנו או יהודים אחרים לבוא לידי הרהור בהשפעת רוח התקופה שאיננה דבר שלילי כאשר הוכחתי.

דברי לא לוטשו ויתכן שהגזמתי קצת במקומות אחדים. מכל מקום – את הרעיון – הבנת. ב"ה.

אני מאחל לך הצלחה במגעיך החשובים עם בורא עולם בימים הקרובים. ומאחל הצלחה זו גם לי.

חברך

שלמה

נחזי אנן: נראה אנחנו.

6

[מכתב אל מנחם שלונגר על תפקידו של ישראל בתקופת התחייה; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם]

יום ד' ט"ו טבת התשל"ד [9.1.1974]

ב"ה

ז' שנים לשחרור ירושלים, כל רגע לביאת משיח צדקנו.

למנחם, רב טובות ושלומות!

בש"ק פר' ויחי, ראיתי על דלת בי"כ שלי, ליקוטים מדברי הרב חרל"פ זצ"ל (מי מרום), ובו דברים על גאולתן של ישראל. מבדיל הוא בין הסיוע שאנו מקבלים מאומות העולם בתהליך גאולתנו לבין השלב שבו עלינו לדחות סיוע זה, מאחר שמעכב את הופעת מ"צ במב"א. בשלב ההפְּטָרוֹת מן הגלות עלינו לקבל סיועם של גויים (בלפור, ניכסון, דה גול ודומיהם), אולם לאחר שהגענו לעצמאות מדינית (עי' מוסר הקדש לרא"י קוק ע"ז, כנראה שאתה שמעת את הקטע), ומתחיל תהליך תחייתו הרוחנית של עם ישראל, בתהליך זה, על כור הברזל של הלילה הארוך לגמור את תפקידו, לצרפנו מכל סיגים (ושיחים) זרים לנו ולהשאירנו במצב של "אך את הזהב" – אורו של משיח. ע"כ מה צדקו דברך על מטרתה של תרבות יוון (על אפליקציות אחרות של מקור תרבות זו – פעם אחרת) – מטרה חסרת הדר מלכות של הקב"ה, אלא ליצור יופי גשמי, ללא כל קשר עם מטרתו האמיתית של הופעת היופי וההדר בעולם – מטרת סיפור ישראל את גדל ה' (עי' ישראל ותחייתו, אורות, להרא"ה ק). תרבות זו גורמת לאדם להתרחק מן הקב"ה ע"י ההרגשה – "באם ביכולתי ליצור דבר יפה כ"כ – מדוע לא אֶצֹר אדם", כפי שניסו לעשות חֶבֶר המצטיין ב"אך אין... במקום הזה" (אגב, על שלל המדעים שהזכרת – הסתייגויות, ואולי גם על המסקנה מהם). בתקופת תחיה זו עלינו להתעמק במוחלט בדבר אחד – כיצד ליצור מצב של – "אחישנה", כיצד ליצור מצב שבו "יעמוד מלך מישראל ינהיג ישראל בדרך התורה ילחם מלחמות ה' (!) ולא קיסינג'ר"... (אקווה שכוונתי ללה"ק של הרמב"ם בפי"א מהל' מלכים).

כיצד נתעמק בכדי ליצור?

המאושרים בבני האדם המסתופפים בחצרות מקדשי מעט גדולים ועצומים – עליהם מוטל התפקיד, בסיוע ובהדרכת רבותיהם. עלינו (וישיבות, ותיכונות) – לתבוע מרבתינו – "הודיעונו נא את דרכיכם!" "ובמה יודע איפוא... הלא בלכתכם עמנו" ואז "ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה".

עצות לרבנים – זה לא שטחי. אך אהין להגות בכתב – "קול התור נשמע בארצנו" זאת

עלינו...

7

[מכתב אל מנחם שלנר, עוסק ביחס לציונות]

ב"ה, ערש"ק בהעלותך [י"ז בסיון תשל"ד; 7.6.1974]

למנחם חברי היקר שלום רב!

קבלתי בשמחה את מכתבך וקראתי בעיון. ועתה אענה על שאלתך ביחס ליחסי לציונות. עד כמה שאני מבין דברי הגמ' בכתובות (קיא.) על האיסור לעלות בחומה, כבר כתב עליהם האור שמח (במכתב הסכמה לקרן היסוד) שאינם נוהגים בזה"ז, וע"כ טענה זו נגד הציונות אינה קיימת. גם תסכים איתי, שעצם הרעיון של ישוב הארץ הוא רעיון טוב (וידועה הקושיא על הרמב"ם, מדוע לא הזכיר את מצוות יישוב הארץ בסה"מ, אך התירוץ חשוב לנו יותר; והוא כי יישוב הארץ הוא בסיס לכל, ואין טעם לקיום העם ללא ארצו, וע"כ לא מנה הרמב"ם את זה בין מ"ע). מכאן יוצא שבבסיס של האידיאולוגיה של הציונות שותפים דתיים ולא-דתיים. ונדמה לי שהטענה ששמעתי מפך על היות הציונות אסון, נכונה רק ביחס למה שהיא מייצגת עכשיו, ולא ביחס לבסיסה הרעיוני, או לתוצאה הידועה ביותר שלה – שלטון עצמי יהודי ראשון לאחר 2,000 שנות גלות. ואל ייקל בעיניך הדבר, שהרי כאן הוא המקום הראשון מזה 2,000 שנה שבו יהודי יכול לקיים את דתו בחופשיות (ואין ללמוד היקש ממקרים בודדים היוצאים מכלל זה אל המצב הכללי השורר פה), ורק על זה יש לנו לברך ולהודות. וזה שם לאל את כל טענות האומרים כי בסיס הציונות הוא אסון ושיש לקלל "יום בו אמר: הורה ציונות (ע"פ איוב)". כי אם נעיין עיון מעמיק בשורשי הציונות, נוכח כי מטרתה המרכזית היתה לקבץ נדחי ישראל, ולהחזיר את העצמאות ליושנה (מבחינת מי שולט). ואינני יכול להבין את האומר כי אסור לדאוג ליישוב ארצה"ק, או את האומר כי אין חיוב (הפך משלילה, לא מדין) בעובדה הפשוטה כי אין עול זרים עלינו, וכבר הבהרתי זאת היטב. אל תסיק מכך, שאני תומך במע"י ובדומיהם, ושאיני חושב כי כל מעשי גולדה הם כפתור ופרח, ההפך הוא הנכון, ואני מוכן להסכים כי שלטון הציונים (ולא עצם הציונות) פה כפי שהוא היום הוא פסול ומוטעה וכו'. אבל כפי שהסברתי, אין בציונות גופא (להבדיל ממקיימיה) דבר הנוגד את הדין, ולכן אפשר בהחלט להודות להקב"ה על שנתן לנו את רעיונות הציונות וזה הביא לתקומת מדינת ישראל, שכפי שפירשתי היא דבר גדול מאד ואפי' אם נסתכל עליה רק מצד זה, של אפשרות לקיום מצוות, נודה שהיא מתנת א-ל גדולה. ותדייק היטב בדברי ותבין כי אינני מוכן להסכים ולו אך במעט עם שולטי המדינה ודרך ניהולה, וכל מה שאני מודה להקב"ה הוא על מה שהסברתי לעיל. ולפ"ז יובן גם יחסי ליום העצמאות, מבלי להיכנס להאם אני אומר הלל או לא, שהוא לדעתי לא המרכז, אלא המרכז הוא יחסי שבלב והוא המשנה והוא החשוב, ומ"מ, יחסי הוא של הודיה להקב"ה על שהחיש את פעמי גאולתנו בדרך זו (אגב, עדיין לא קבעתי עמדה ביחס להלל).

אשר לשאלתך השנייה, ביחס לשדים ורוחות, לא אוכל לענות עליה עתה כי נושא זה הוא די רחוק ממני ואינני יודע בו הרבה. אנא, שמור את מכתבינו כי הם יכולים להיות מועילים לשנינו גם לאחר זמן, שים לב לסוגריים ולהדגשות כי הם חלק חשוב מאד מן המכתב. ואני מבקש את סליחתך על השורות הבלתי-אחידות בגודלן. שבת שלום ולהתראות במכתבים הבאים,

חברך, אוהבך
שלמה

ב"ה, מוצש"ק

נב. – ראיתי צורך להבהיר הבהרה נוספת את היחס שלי לציונות ולשם כך אביא דוגמא. הקומוניזם. הרעיון המרכזי של קרל מארכס, כאשר הגה את הקומוניזם היה, שכל האנשים יהיו שווים ושתחוסל בעיית העוני בעולם, וכי מה יכול להיות טוב מזה? וכי מי יוכל להתנגד לרעיון כזה? ואעפ"כ, כולנו מודים שהקומוניזם הוא אסון וכו' וכו'. הוזה אומר: לא לאידיאולוגיה הבסיסית של הקומוניזם אנו מתנגדים, אלא לדרכי ביצועו העכשוויים, כלומר, לממשלה הסובייטית הקיימת היום ולדרך שבה היא מבצעת את הקומוניזם, ולא למטרה הבסיסית האמורה בדברי מארכס (שהיה יהודי) כפי שהסברתי. ובאותה מידה שבה מדדתי את הקומוניזם, מדוד את הציונות. כל מה שאני מתנגד לציונות, הוא לדרך ביצועיה כיום, ולא לאידיאולוגיה הבסיסית שלה כפי שכבר הסברתי בראשית דברי. ואותו דבר עם המדינה, אני מתנגד לדרכי ניהול המדינה היום, אבל לא לעצם קיומה או למטרתה הבסיסית – לקבץ נדחי ישראל ולאפשר שלטון יהודי עצמי, דבר המביא לחופש הנזכר לקיום הדת.

שלמה

האיסור לעלות בחומה: אחת משלוש השבועות הנזכרות בגמרא כתובות ק"א ע"א, שנתפרשה כאיסור לעלות לארץ ישראל הנמצאת תחת שלטון זר; האור שמח: ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק; מע"י: מפלגת עבודה ישראלית; גולדה: גולדה מאיר, ראש ממשלת ישראל.

8

[נכתב בתחילת כיתה י"ב, הישיבה התיכונית חורב]

אור ליום חמישי י"ח אלול תשל"ד [5.9.1974]

לכ'

מוהר"ר ציון בן ארמונד לבית אבוטבול!

מה מאד שמחתי ומה יגל לבי בראותי כי מדי אשר אָעַז לאחר ולו אך קמעא לסדר הלימוד בישיבה הק', תזעם נפשך, וכל וורדי דמך יביעו – באס. יען וביען ועקב, בגלל, ומטעם זה, משום זאת, מפני ש, ויען כי כן ראה ראיתי, שטחתי בפניך תחינתי לבל תשאר בש"ק הבעל"ט הלוא היא "כי תבוא" בעיה"ק והמקדש ירושלים אשר חוברה לה יחדיו, כי אם ארז תארז את צרורך וירד תרד לקרית התורה והאמונה, הלא היא הישיבה הק' אשר בק"ק שעלבים המעטירה. שם יתגלו לך מעינות תהום רבה ואין תהום אלא תורה שנא' וכו' ושם יתנשא ויתגדל רצונך הכן והעז להגביר חילים לאורייתא. אולם גם אל הפרקטיות אשית לבי, ובראותי אשר בודאי תהיה תאוותך לברור לך הישיבה היותר קדושה ומותאמת לרצונך, עליך לנצל שבתות חופשיות וכל כי האי גוונא לבקר בישיבות הקדושות הפזורות בכל אה"ק כפטריות אחר הגשם. בכל ישיבה מהנ"ל תוכל לחוש בעזרת החוש-חש אשר חנך בו הקב"ה את האוירה המיוחדת לישיבה הנ"ז. יען כל זאת שטחתי תחינתי לפניך לארוז מטלטליך ולרדת שעלבימה.

לכשאגיע בעזרת השי"ת מחר (היום) שעלבימה אברר אפשרות זו ואצלצל לישיבה ואבקש מפנינה שתעביר לך אם אכן אפשרי הדבר כפי שכל קווי ה' אכן מקווים. באס נג'ס.

ידיך, דורש שלומך וטובתך כל הימים מראשית השנה ועד אחרית השנה,
מוקירו, מכבדו, אוהבו ומעריצו

הק'

שלמה בן ישראל לבית אומן

נ.ב. אנא הכנס את הרשב"א לכתה לאחר השימוש בו.
להת'.

אפר"ו 1915

ב' ה' כסלו

מרים ונועה ביקורות!

כבר הרבה זמן שלא כתבתי לכם ולכן החלטתי
להתיישב ולספר לכם, רצת על הענינים כאן ביישוב. כבר
עברו שלשה חדשים מאז עזבתי את סטנפורד ואתם
בטח מבינות עמני כבר מאד מתגעגע לכם ולכל
המשפחה אבל אני יודע שבשפחה אני נתתי כהיה שוב
באמריקה ואני מבסוט מזה. פשוט אני כבר אראה
עתי ילדות הרבה יותר גדולות מאלו שאני מכיר וזה בטח
יהיה פחד גדול אתכם באנגליה. אני כבר בטח תדברו
אנגלית מעין כהנית לשמוע עמירי יושנת עם כל
מיני חיות דובונים ובדובות כי הם אני הייתי יושן בגיל
שול מירי עכשיו ככה אלא בטח כבר אמרה לכם. גם
כן זה יופי לדעת עמיתם כבר הולכות לבד לישון וכבר
לא צריך להשכיב אתכם. עוד מעט חטפה ואני וועה
שתשחקו במר ובחוקה הם בשבילי. תמי אמרה לי
היום שאני נאלץ אליכם בחטפה זה יהיה נחמד
נכון. אתם עוד לא כתבתם לי מכתב יכבר הרבה
זמן שלא שלחתם לי ציורים או משהו כזה ואני כואב
מחכה לזה. הנה נציפי אנלי אנלי אנלי יבואו
לפסח הם לסטנפורד ואני כל המשפחה תהיה שוב
ביחד

אני וועה שותפרו לי על הבית ספר והגן עלם
ועל באוטואים של המשפחה על הבנות. על כל
מה שאתם רוצות כי כל מה שקורה לכם
מענין אותי. תספרו לי למשל לאן סילתם
כבר שמים עושה נחמי אז לילי חנה

Love

שלומה

9

[מכתב אל האחיות שהיו עם המשפחה בארצות הברית; נכתב באותיות דפוס עם ניקוד]

ר"ח כסלו [תשל"ה; 15.11.1974]

ב"ה

מרים ונוגה היקרות!

כבר הרבה זמן שלא כתבתי לכן ולכן החלטתי להתיישב ולספר לכן קצת על העניינים כאן בישראל. כבר עברו שלושה חדשים מאז שעזבתי את סטנפורד ואתן בטח מבינות שאני כבר מאוד מתגעגע לכן ולכל המשפחה, אבל אני יודע שבפסח אני ותמי נהיה שוב באמריקה ואני מבסוט מזה. כשאני אבוא אני כבר אראה שתי ילדות הרבה יותר גדולות מאלו שאני מכיר וזה בטח יהיה נחמד לדבר אֶתכן באנגלית. כבר בטח תדברו אנגלית מצוין. נהייתי לשמוע שמירי ישנה עם כל מיני חיות, דובונים ובובות, כי גם אני הייתי ישן בגיל של מירי עכשיו ככה, אמא בטח כבר אמרה לכן. גם כן זה יופי לדעת שאתן כבר הולכות לבד לישון וכבר לא צריך להשכיב אֶתכן. עוד מעט חנוכה, ואני רוצה שתשחקו הָמָר וְגִלְדָּה גם בשבילנו. תמי אמרה לי היום שאולי נצלצל אליכן בחנוכה זה יהיה נחמד, נכון. אתן עוד לא כתבתן לי מכתב וכבר הרבה זמן שלא שלחתן לי ציורים או משהו כזה ואני נורא מחכה לזה. ג'ורג' וציפי אולי אולי יבואו לפסח גם לסטנפורד ואז כל המשפחה תהיה שוב ביחד.

אני רוצה שתספרו לי על בית הספר והגן שלכן, על האוטואים של המשפחה, על הבובות, על כל מה שאתן רוצות, כי כל מה שקורה לכן מענין אותי. תספרו לי למשל לאן טיילתן. כבר שנים עשרה וחצי. אז לילה טוב,

LOVE,

שלמה

תמי, מרים, נגה: אחיותיו של שלמה; המר וגלוקה: פטיש ופעמון, משחק שמשחקת המשפחה עד היום בחג החנוכה; ג'ורג' וציפי: ג'ורג' אומץ במשפחת אומן וכך גם המשפחה שהקים בישראל עם ציפי רעייתו.

10

[בעקבות הופעתו של יאסר ערפאת במליאת עצרת האומות המאוחדות (13 בנובמבר 1974). המכתב ממוען למרילין, בחורה אמריקאית שפגש שלמה כשהדריך במחנה קיץ בארצות הברית. לא ברור אם המכתב נשלח. (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום א (בלילה) 23 בנובמבר [1974; ט' בכסלו תשל"ה]

שלום מרילין! לאי"ט!

הייתי צריך להתחיל את המכתב הזה באנחה, לא שאני עומד לפרוץ בבכי (האמת היא שככל שהמצב מידרדר אני נוטה להגיב דוקא בצחוק – השתגעתי!), אלא בגלל המתח שאני נתון בו. אני בדיוק קורא מאמר מאת מחבר ישראלי. הוא אומר שבעת מלחמה, כשילד יושב במקלט, הוא לא מצייר חיילים או גופות. הוא מצייר פרח, אלא שהפרח הוא שחור או מעוות. זהו תיאור מצוין של מצבנו. בדיוק לפני שבוע הלכתי לישון די בטוח שלא אור השמש יעיר אותי אלא הסירנה. חיכיתי לזה. כמעט שקיוויתי שתהיה עוד מלחמה. ההמתנה – זה הדבר הגרוע ביותר, לא המלחמה עצמה. לפני שבע שנים היתה לנו אותה בעיה. העצבים נמתחו למקסימום (15 במאי – 6 ביוני). זה – אומרים החיילים – היה הגרוע ביותר. אי הודאות האיומה, המחשבה המתמדת הנקראת "אולי" – זה יכול לשגע אדם. ואני עובר את זה מאז יום כיפור האחרון! בעיקר בשבועות האחרונים. איך צחקתי כשראיתי את ערפאת בטלוויזיה. הגויים הטפשים האלה – הבסתם אותנו שוב ושוב, אבל אינכם יכולים לסלק אותנו! העולם הטיפשי האידיטי הזה – אומות גאות המוחאות כפיים כשמופיע איזה ליצן ומתחיל לשטות בהן, לעשות צחוק מהן, בשפה שאינה מובנת להן – הה־הה! הטרור ניצח את כולם – אבל אנחנו לא כולם, אנחנו יהודים – כן, יהודים!!

לא, מרילין, לא יצאתי מדעתי. לא הכריעו אותי הצרות הפוקדות אותנו. אני אותו שלמה מטורף שהכרת – עם הכיפה שאת כל כך אוהבת, ואני מקוה שאת אוהבת אותה בגלל מה שהיא מסמלת. יהודים!! כפי שאמרת! לכו למרכז העיר פירנצה ותתחילי לצעוק – יהודים! אלפים יצטרפו אליך, מיליונים – כל העם היהודי! עם ישראל! קח את עצמך בידיים! התעורר! עיתונאי יהודי השיג לעצמו תעודת טבילה מזויפת כדי לבקר בערב הסעודית עם ק. (ה. ק.) – לא יוסף ק. הדמות של קפקא) – גועל נפש! זה לא יועיל לכם – טיפשים! גורלכם המר להיות יהודים. אדולף היטלר מצא אתכם – וגם ערפאת ימצא אתכם! הבה נודה: אין אנושיות. העולם לא יותר טוב היום משהיה לפני 30 שנה. ראינו את זה בשבוע שעבר באו"ם – שהפעם באמת התאחד – לפחות בשעור של 95 אחוז בנושא אחד – הראשון כנראה.

אונסק"ו. אין לנו מה להוסיף לתרבות אירופה. כאשר האירופים – הגולים, הפרנקים, השווייצרים, הסאקסונים וכל השאר טיפסו על העצים על ארבע – לנו היתה תרבות. כן, לנו! אני ואת! ישנה מסורת יהודית האומרת כי נשמותיהם של כל האומה היהודית על דורותיה היו נוכחות כשהקב"ה נתן לנו את התורה.

תחילה אין לנו תרבות, אחר כך, אמש בעצרת הכללית, אין לנו מדינה. ומחר – חדלנו מהיות אומה.

מכירה את זה? גבלס, היטלר, הימלר, אייכמן! ראית פעם קריקטורות ערביות בעיתונים? אפשר לחשוב שאלה צולמו ישר מתוך ה"שטירמר"! אז אל תבואי לדבר אתי על שלום עם ערפאת. את השלום הזה כבר הכרתי! לא סנטימטר קדוש אחד, לעזאזל! לא לערפאת! עכשיו תוכלי להבין למה פרחי השלום שלי שחורים (אדומים) ומעוותים. אני מתפלל שהם עוד קיימים.

תבקרי אצלנו. לא אוכל לבוא לפירנצה. זה שווה את כל הזמן שלך באיטליה. אני לא סובל מתסביך רדיפה. פשוט מנסה להיות ריאליסט. אז בלי סימני קריאה, אני באמת מאמין בדברים האלה. העובדות מדברות – צועקות בעד עצמן. גיבורים: הם יורים בעשרים תלמידות. כפי שאמר פרס, עד שהאחרון שבהם יחוסל, לא יהיה שלום. וישראל לא תרפה ממאמציה לתפוס אותם – בכל עת ובכל מקום.

זהו. מכאן ואילך – בלי סימני קריאה עד לסוף המכתב. אולי. אז, כפי שאמרתי המתח משגע אותי. קשה להתרכז בלימודים באוירה הזאת, קשה לטייל ולהתרענן (ברוך השם) במדבר הנהדר, הקדמוני והטהור, קשה לנגן בפסנתר, לא שמעתי חדשות יותר מיממה, ואני יושב על גחלים. האם זה נורמלי? כן, בהחלט! (אל תשים את הסימנים המטופשים האלה! טראח! עשיתי זאת שוב.) לפני 1,800 שנה יכולת כבר לקרוא את זה בתלמוד. כשנשרף בית המקדש נולד המשיח (מסורת). אנו מתקרבים, לאט ובטוח, לימות המשיח. אם אינך מאמינה בזה תוכלי באמת להשתגע. "חכם" אחד כתב ידיעה אירונית כזאת בחדשות: ישראל סולקה מהמרכז הבינלאומי לחקר המונותיאיזם. זה יכול עוד להתגשם... אם אכן יש מרכז כזה.

הגיע הזמן לחיות בארץ הזאת, אין כמו להיות בבית. כפי שאת יכולה לראות, אני יותר לאומני משהייתי, אך עדיין אני מצפה, מתפלל איך שתצאי, לשלום. "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". מי כתב את הפסוק הזה? יהודי(!).

הכל נראה לי כל כך סמלי. כשפתחתי את המגרה כדי למצוא שם את מכתב החמוד, גיליתי שם כסף – בערך 130 ל"י. 130 חברי האו"ם סוגדים לנפט הערבי, לכסף הערבי. אולי זה משום שאני מרבה לאחרונה לקרוא בספרי פ. קפקא. קראתי את סולז'ניצין – ארכיפלג גולג – איום ונורא. אך לא הזלתי דמעה (עוד מעט חדשות), למרות שנזדעזעתי. אני לא בוכה אף פעם.

אני לא רוצה לגרום לך להיות עצובה. תמשיכי להיות שמחה וטובת־לב, כך גם אני. רק תדעי מה הן העובדות, ותביני שאין אלה פירושים. ערפאת עצמו יסכים אתי, זה מה שאמר באו"ם.

נסתיימו החדשות. שחררו את רוצחי חרטום. טוב מאוד. שחררו את רוצחי רומא. עוד יותר טוב. בלי מסכות. רק האמת הערומה.

כמעט הגעתי לפירנצה הקיץ. היו לי תכניות מפורטות. בסוף נשארתי בבית. קיץ '75 ימצא אותי בסטנפורד, אני מקוה.

הראי את המכתב הזה לחבריי. אני חושב בהגיון. לא יצאתי מדעתי, כפי שניתן להסיק אולי מהסגנון שהשתמשתי בו. זה משקף מה שאני מרגיש, מה שרוב חברי מרגישים. לא נישא וניתן עם ערפאת על השיטה שבה הוא רוצה להיפטר מאתנו.

יש לנו בעיות במדינה הזאת. השחיתות חוגגת – שחיתות שלטונית – אך נתגבר. אם רק בינו שאנחנו, האזרחים, הינם החזית – ננצח במלחמה בשחיתות ובכל המלחמות. הסבא שלי היה אומר: אם הקב"ה נתן לנו את המדינה, הוא לא יקח אותה בחזרה. הערבים עלולים עוד לחשוב שניצחו גם את הקב"ה. והאו"ם יאשר.

אני הולך לסבתא לראות את החדשות. אצלנו, ב"ה, אין "קופסת טמטום".

תני חיוך

כתבי חזרה

להתראות בקיץ

באהבה

שלמה

סליחה על הסגנון, שגיאות הכתיב וכתב היד.

נ.ב. הפעם האחרונה שחטפו לי את הכיפה היה בקיץ 1973.

ק: הנרי קיסינג'ר, שר החוץ האמריקני, שתיווך בהסכם הפרדת הכוחות עם מצרים וסוריה ורבים הפגינו נגדו בירושלים; אונסקו: ארגון החינוך, המדע והתרבות של האו"ם; דר שטימר: עיתון נאצי אנטי יהודי, הופיע בשנות השלושים; עשרים תלמידות: ב'15 במאי 1974 השתלטו מחבלים על בית ספר במעלות והרגו 21 תלמידות ו5 בני אדם אחרים; רוצחי חרטום: ב'2 במרס 1973 השתלטו טרוריסטים מהפכ"ח על שגרירות ארצות הברית בחרטום, לקחו דיפלומטים אמריקניים כבני ערובה והרגו אותם; רוצחי רומא: ב'17 בדצמבר 1973 פוצצו טרוריסטים ערבים מטוס של פן אמריקן ברומא, הרגו שלושים ושניים איש ופצעו חמישים. אחר כך לקחו שבעה שוטרים איטלקים בני ערובה, קיבלו מטוס שהטיסם לאתונה, הרגו אחד מבני הערובה וטסו לכווית; קופסת טמטום: סלוויזיה.

11

[מכתב אל הסופר ס' יזהר (=יזהר סמילנסקי) בעקבות חוברת שפרסם בשם "על חינוך ועל חינוך לערכים" (תל אביב תשל"ה). שלמה לא קיבל תשובה על מכתבו]

יום ד', י"א טבת תשל"ה; 25.12.74

ב"ה

לכ'

ס. יזהר! לאי"ט

שלום וברכה!

לו היה מכתב זה מתפרסם בעיתון היה שמו "יש חינוך ויש חינוך", וכמובן, בהתייחס לחוברת שלך על חינוך ועל חינוך לערכים.

כתבת משפט ממצה ביותר – אי אפשר לחנך לערכים וגם לא צריך. אתייחס לרישא – "אי אפשר לחנך לערכים". האמנם? אכן, בשעת חינוך אחת בשבוע בקצה היום השישי בשבוע, בזאת אין חינוך. בשיעורי תנ"ך המכוונים לגלות את מציאות שבט חדש בישראל – שבט כותבי ספר ישעיהו, אין חינוך. אם שואלים מורה בישראל מה פירוש המונח "מי ינוח ומי ינוע" בכתבי מנדלי מו"ס והתשובה היא שזהו מונח לטלטולי גלי הים, או אם מורה בישראל מגלה את אוזניו ש"שבת הגדול" הוא יום השישי הקצר אבל בקיץ (מה זה?), אז אין חינוך. אמת (ניצוצי רעיונות אלה כנראה ידועים לך, הופיעו במעריב לפני כ-3 שנים, בתור סקר על ידיעות בוגרי בימ"ד למורים בעניני יהדות).

אתה כותב כי הערכים הם אותם דברים שהמבוגרים נלאו מלקיימם, ועל כן הם מטילים אותם על נטיותיהם הרכות. כך ברור שאין חינוך. עמ' 73 בחוברת – קל להאשים את "המערכת", המערכת לא עשתה די, כך כותב אתה באירוניה, וטוען כי אם עד עתה עדיין "מקטרים" על מערכת החינוך סימן שהפסול לא נעוץ במערכת החינוך, לא כאן קבור הכלב, כי מערכת החינוך פעלה את הטוב ביותר שיכלה. טוען אתה שכאן הוכחה שהקונצפציה המונחת ביסוד המערכת מוטעית ויש לשנותה (למה? איך?).

אולם לסוג אחד של חינוך לא התייחסת. נקרא לילד בשמו – החינוך הדתי, החינוך הישיבתי, וליתר דיוק הישיבות התיכוניות. בשיבות התיכוניות אין החינוך עניין של מורים המחנכים בן-בלי-שם, כפי שטוען אתה, ודברי המחנכים הם לכל היותר סיסמאות ותו לא, ומעשייהם הם לכל היותר הצגה חינוכית שכל כולה צביעות ורמאות. כאן, אצלנו, המחנכים מבצעים את אשר הם דורשים מאתנו לא כהצגה, זו דרך חייהם גם בביתם, ומבשרינו נחזה. הסתפקות במועט, צניעות – ואכן 11 ילדים ב-4 חדרים ומשכורת צנועה – זו לא הצגה חינוכית. צאו לחנך את העם – ומה עושים הם?! למדו והגו בתורת ישראל – בהחלט גם הם. לא דיבורים נבובים וחסרי קשר נשמעים פה. את מה שהם מקיימים הם דורשים מאתנו. אמת,

בוגרי ישיבתנו ברובם אינם נוהגים ונראים בדיוק כרבותם, אך לזאת לא אקרא כשלון המערכת או הקונצפציה. יש דינמיקה מסוימת שאין להמנע ממנה. אולם הדינמיקה והערכת הערכים שנוטעים בנו, ולא רק הערכה אלא גם ביצוע, אינן סותרות זו את זו. ההיפך הוא הנכון. פה מתבצע חינוך לערכים ולא חינוך לקריאת סיסמאות, והתוצאות, ברורות ונוכחות, מוצגות לפנינו. אפשר ואפשר לחנך לערכים – אם אלו אינם ערכים שהומצאו ע"י ועדה של משרד החינוך והנשלחים בחזר המנכ"ל, אלא ערכים שקיימו עם ועולם בצורה אחידה פחות או יותר במשך 3,500 שנה – להם אפשר ואפשר לחנך ללא ספק. (הבית, התנועה והישיבה משלימות אחד את השני, כך שאין מקום למצוא את שיעור החינוך באחוזים בביה"ס, הכל היא מערכת אחת, יחידה אחת.) אי אפשר, טוען אתה, לחנך לערכים ולו רק בגלל שהערכים מושג מבולבל הוא, מבוכה שוררת באשר לעצם פירוש המושג. ערך הקיום – עד היכן? צדק – עד היכן? חופש-שוויון-אחוה – עד היכן? ברורה המבוכה כשמדובר בערכים אוניברסליים, אולם כשמחנכים לערכי תורה קונקרטיים ומבוררים – נפתרת הבעיה. עד כאן סדר "אפשר לחנך לערכים".

וכעת – הסיפא. "לא צריך (לחנך לערכים)". כבר אתה הבאת את דברי קולאקובסקי, הטוען כי יש למצות את כל כוחות השיירה בכדי להביאה למעין הקטן הניצב בסמוך לה. בימים אלה דרוש לנו חוסן פנימי בכדי לעמוד בתלאות החיצוניות, כדי שלא נעמוד בפני תופעות של גיורא נוימן, לא מפני שאסור לחשוב כמוהו, אלא מפני שאין אנו יכולים להרשות זאת לעצמנו. אם לא היו יודעים אנשינו, וזאת יש ליחס לחינוך שקיבלו, שיש להציל חבר הבורע בטנק, אפס ואזל כוחו של צבאנו. ומניין ידעו זאת, אם לא ילמודם ויחנכו על פי מופת זה? מבוכה ומבולקה, תבוסתנות וכניעה הם לרוב תוצאה של אי חינוך לערכים מחייבים, ואת זאת פשוט אין אנו יכולים להרשות לעצמנו. חינוך לערכים מחייבים קיים רק בעולם הדתי – לא יכול להיות קיים בעולם חינוכי אחר, כפי שהוסבר לעיל. ואכן ערכים מחייבים הם ערכי העולם הדתי, כפי שיתבאר. מציע אתה, שכל מחנך בעל ערכים ישיב על איזה שהוא שאלון ביחס לסמכותו ולמקור ערכיו וכד'. אצלנו אין מקום לשאלון זה: סמכות הערכים נובעת מִשָּׁם מי שקבעם – ערכים שהנחיל לנו הקב"ה.

בעצם די בכך. הצורך הפרגמטי לחנך חינוך מוצק ברור לכל וסמכות ערכיו גם כן ברורה. אולם יש צורך להאריך, כי נראה לי שלדעתך עיקר הבעיה היא החדרה, הנחלה, הקניה – כאילו החניך הוא כחומר ביד היוצר, מוכן ומזומן לקבל את ערכי נופת-הצופים שאנו עומדים לדפוק בראשו כדפוק מסמרים בארון מתים, ולא היא. טוען אתה כי חינוך זה של "עיצוב" בני אדם משחית את רוחם, כובל את נפשם ושלמעשה גרוע הוא ממשטרי עריצות וטוטליטריות גרועים ביותר. הויכוח בין מחייבי החינוך לערכים לא נעוץ ב"אפשר" או ב"צריך" אלא ב"מותר" – המותר לחנך לערכים או לא ובעצם מהו חינוך. טוען אתה כי השיטות הן – חינוך לתכנים או חינוך לאופנים, וטוען אתה עוד כי החינוך צריך להקנות לחניך את אופני הברירה. עליו להכניס בו ידע, לפתח את כושר הביקורת, לפתח את הרצון לידע, וכך בבוא החניך לבגרות ידע לבחור. אז גם יהיה

אחראי לערכי, יקיים אותם ביתר רצינות מאשר אחד שדפקו את הערכים לתוכו, שלא הוא יזמם ולא הוא ביקשם. אולם גם כאן ניתן לשאול מי שִׁמְךָ? ואולי טוב לנער שלא יתעסק בענייני ערכים כלל, אלא יחיה חיים חופשיים (?) , בריאים (?) , שמחים (?) , ומי אתה כי תעמיס על רוחו ערכים ותורות ותאמר לו – ברור! הרי עצם החובה לברור בין ערכים, הרי עצם ההכוונה לביקורת על ערכים – היא ערך גדול, ומי שִׁמְךָ? ומי ערב לך כי לאחר שתציג לפני החניך את מאו, ורמב"ם, ושפינוזה, ורשב"י, וניטשה, והיטלר (למה לא?) ואנדריאס באדר, ועמוס עוז, וס. יזהר, תהא ברירתו ברירה המבוססת על הבחנה טובה, הבחנה בריאה ועמוקה? ושמה זו תהא ברירת הטוב והנעים לגוף, ולאו דווקא לנפש? ושמה מכל שיפעת הערכים שאתה מעמיס עליו לא יצא אלא ערך אחד – הכל הבל ורעות רוח? אולם את שאלותיך קשיוותיך וטענותיך על החינוך הנהוג כיום אי אפשר לפטור בלא כלום, ולהפך – הן רק שכנעוני שהחינוך הנהוג כיום לא תכלית לו ולא תוחלת. רק פתרון אחד קיים, ואין אני צריך לכתוב את כוונתי – החינוך הדתי הטוב הישר והנכון (ולאו דווקא זה המקובל כיום, המצמיח פירות באושים לרוב, וזה פשוט).

שמה תאמר – זה חינוך סתגרני, המטיל את החניך מצאתו מרחם אמו ועד שישב אל קברו אל עולם סגור ומסוגר, עולם אטום לדעות חדשות, עולם המסתייג מהעולם החיצון ובכלל – לא לנו הוא, לא לאנשים המעורים בעולם המודרני. ולא היא, חינוך דתי טוב ונכון פותח ומרחיב את אופקיו של החניך, ונותן לו אמות מידה לביקורת ושלילה הרבה יותר מחינוך המטיל אותו לקלחת רותחת של דעות מתרועעות ללא סדר. שתי היסטוריות – ואיך לבחור ביניהן? שתי דעות – ואיך מכריעים ביניהן, כך שבבוא עיתו יברור לו דרך מבין הדרכים הרבות הנתונות לו? אולם את הדרך שיברור לו לא יברור מכח האינרציה אלא היא תהא חיה ונושמת בקרבו תמיד, משום שהוא נשם אותה מרגע היוולדו. דרך זו היא חלק מדמו והוא לא קיבל אותה רק "בשיעורי חינוך" מזויפים בבתי הספר. על אף זאת שתהיה לו דרך, המתח הרוחני לא ירפה ממנו, כי תמיד ישאף לשכלל ולהטיב את הכרתו ואת דרכו.

ועתה בקשר להעברת הערכים האלה מדור לדור, סמכותם של המעבירים אותם, והטענה כי אין ערך נצחי. ולא היא. המסגרת הכללית של הערך היא נצחית, אולם כל דור ודור נותן לו את הפירוש המתאים ולזאת רמזתי בתחילה, בדברי על הדינמיקה. סמכותם של הערכים הללו ברורה היא ואין כל צורך בהוכחה שטובים הם, שיעילים הם ושהנזק (איזה נזק?) שווה את הרווח – אלו הם הערכים שנתן לנו הקב"ה, ואנו שאבנו אותם מידו הפשוטה, כי ערכים אלה אינם אלא המסגרת הטבעית של חיינו (דקלום וציור של אפרוח שלא בקע מביצתו – כך בוודאי אתה חושב, אולם ההיסטוריה תראה דרכה והדברים ברורים ואכמ"ל, ואולי בתשובתי לתשובתך שאקווה כי תבוא למען אבין ואדע). אין אנו מבקשים את נפשו של החניך, והחינוך היהודי השורשי לא מכוון אל מטרה אחת ששם הוא נעצר, אלא מכוון הוא אל הצורך בהתקדמות, בהמשכיות, ובהעמקת יתר.

דברים אלה, שחלק מהם יש להניח שלא הבנת, משום שאינך מכיר היטב מספיק את הדברים (איה הפתיחות והרחבת האופקים?), הם אפס קצהו של הקרחון הגדול של בעיית החינוך היהודי בארץ, ולא הכל אפשר להעביר בכתב. מחכה הנני לתשובתך שאולי תבהיר לי את שיטתך, שביחס לחינוך הקיים היום פה – אני מסכים אתה במאת האחוזים.

בציפייה לתשובה

ובכבוד רב

שלמה אומן

נ.ב. א – אני בן 17, לומד בישיבה התיכונית חורב בירושלים, ומדריך את גיל כיתה ו' בתנועת הנוער "עזרא" (השייכת ארגונית לפא"י, אבל לא רוחנית).

נ.ב. ב – כתובתי

שלמה אומן

שד' בן מימון 39

ירושלים (טל' 38264-02)

מנדלי מו"ס: מנדלי מוכר ספרים, סופר; קולאקובסקי: לשק קולאקובסקי, פילוסוף פולני שכתב ספרים רבים, בעיקר על ההיסטוריה של הפילוסופיה, הדת והמוסר, ונחשב לאינטלקטואל חשוב ורב השפעה; גיורא נוימן: מראשוני סרבני הגיוס מטעמי מצפון; אנדריאס באדר: מנהיג כנופיית באדר מיינהוף, ארגון טרור שמאלני רדיקלי בגרמניה; פא"י: פועלי אגודת ישראל.

13

[אל גילה קליין (בראור), בנושא ההדרכה בעזרא]

[קיץ תשל"ה? 1975?]

ב"ה, יום ב'

לגילה, רוב שלומות וברכות.

בהמשך לשיחתנו-סימפוזיונו מאמש הייתי רוצה לנסח בקצרה כמה מן הבעיות שעלו במישרין או שנרמז עליהן במהלך פעולתו של שמואל (שימי לב שכתה"י משתפר בעזרתן של שורות), ראשי פרקים לפתרון.

ראשית, הבעיה של סמכותנו החינוכית פתונה הוא די פשוט, מבחינתו העקרונית. ההלכה והערכים המיוצגים על ידיה הם סמכותיים לחלוטין, ומכוחם אנו באים לחנך. אנו נמצאים באיזור פחות או יותר מוגדר במסגרת מגוון הדעות האורתודוקסיות (דהיינו, המכירות בסמכותה הבלעדית של ההלכה כפי שנפסקה בשו"ע) הלגיטימיות (וכולן לגיטימיות. או"א דברי אלוקים חיים), זה מה שנקרא רוח התנועה, ובכיוון הזה עלינו לחנך. סמכותנו נובעת מהעובדה שזו יהדות, והיא מבוססת על העובדה שזו דרך לגיטימית במסגרת האורתודוקסיה (דעתנו חייבת להיות שזרמים אחרים אינם יהדות אמיתית).

הבעיה הופכת ליותר משמעותית כאשר באים לדון על נושאים פחות עקרוניים השנויים במחלוקת גם במסגרת של חוגינו אנו (הגדרת החוג היא הגדרה שלילית, וכפי שבארתי לרחל אלבק). פה אודה ואומר שיש צדדים לכאן ולכאן, אך חייבים לזכור שני גורמי יסוד. האחד, אפילו אם נניח שעדיפה הצגת הדברים באופן אובייקטיבי, הדבר הזה בלתי ניתן להשגה, היות ובכל מקרה של הצגת הדברים מקופלת גם דעתו האישית של המדריך (הכוונה לאופן הצגת מגוון הדעות) – אי אפשר להמנע מכך. עקביות מוחלטת בחוסר כפייה תביא לביטול כל פעולה בנושא קונטרברסלי במקצת, שהרי תמיד מלתו של המדריך היא משמעותית יותר ממלתו של החניך.

המסקנה המתבקשת מכך, וזהו היסוד השני שעליו יש לעמוד, היא שאין אנו עסוקים כאן בקביעת גבולות מוגדרים, ונושאים ספציפיים שבהם מותר ושהם אסור למדריך לעסוק בצורה מחייבת, כי אם בהגדרה כללית של דברים, ובקביעת קטגוריות עקרוניות שעל המדריך לקבוע סיווגים ושיוכים של נושאים מסוימים אליהם. דהיינו המדריך/ה ת/יחליט איזה נושא הוא מוגדר וברור ובו יש לו סמכות מחייבת, ובאיזה נושא דעתו היא תוצאה של רגשות ושיקולים סובייקטיביים ושוב **אולי** אין לו סמכות.

עניין זה יש ללבנו היטב, בעיקר בבירור העקרונות שמאחורי ההגדרות.

נושא נוסף שצף ועלה בדיוני אמש היה נושא הלגיטימיות של דיונים בנושאים בהם ההלכה כבר אמרה את דעתה. כאן **אולי** המקום להדגיש עיקרון פשוט בנושא "רוח ההלכה" שיכול להיות שהוא משמש אבן נגף בהתייחסותנו לבעיה. רוח ההלכה הוא מושג שיכול להשתמש בו

רק מי שמכיר את כל פרטי ההלכה ומתוך כך את מגמותיה והשקפותיה. רק הוא יוכל לקבוע מהי רוח ההלכה, ובהתאם לזאת לקבוע מה תאמר ההלכה בנושאים שאינם מבוארים בארבעה חלקי שו"ע.

על יסוד זה נוכל לקבוע שכאשר אנו דנים ברגשותינו, הם לא מבטאים את רוח ההלכה, היהדות, כי אם מערכת של רגשות המבוססת על הומניזם, מערכת אסוציאטיבית ענפה, רגשות מוסריים ועוד בליל של דברים חשובים מאד, אך זו לא הלכה או יהדות.

ניסוח זה מעורר ספיקות באשר לתוקפם של אותם דיונים המבוססים על רגשות וכד'. ניהלתי היום שיחה ארוכה עם שמואל ר. על נושא זה והגענו למסקנה שיש להציב מספר סימני שאלה באשר לסכנות חינוכיות הנובעות מאפשרות של הצגת הבעיה כמסורה בלעדית לרגשותינו.

חלילה לנו מלפעול למען החנכת רגשות ומסירת הכל לידי האות היבשה (letter of the law) של החוק, אולם חייבים למצוא דרך שתאפשר לנו לפתח, להביע ולכוון את רגשותינו, בין בדיונים פומביים ובין כלפי עצמינו, בצורה שלא תסתור את מרות ההלכה.

אדגיש שנית את החשיבות העליונה שאני מייחס לפיתוחה של חשיבה עצמית והתייחסות עצמית לבעיות (בניגוד לקבלת מרות אוטומטית, ללא הקדשת טיפת חשיבה לנושא). וכן את החשיבות של פיתוח רגשות שיביאו אותנו למסקנות מחשבתיות וביצועיות. אך חשוב לזכור שמסקנות אלה צריכות להיות הלכתיות.

ברי לי שסיכון מסוים טמון בפיתוחה של חשיבה עצמית ורגשות מאחר שיתכנו מסקנות ורגשות שלא יתאמו במאת האחוזים את ההלכה כפשוטה, אבל ערך החשיבה וההרגשה הוא בעיני רב ביותר. יכול להיות שדברי האחרונים עומדים בסתירה מסוימת למה שכתבתי בראשית דיוני בנושא זה, בדבר סמכותה המוחלטת של ההלכה גם בנושא החשיבה, והרי לך התלבטות שעוד לא באה על פתרונה. צריך גם לעיין בנושא של "מה עושים אם אני חושב אחרת", ודאי לא מבחינה מעשית אלא מבחינה מחשבתית.

כאן אנו באים אל הנושא השלישי, שהזכרת רק בדרך אגב, והוא נושא ההתלבטות, ומזלם של אלה אשר נגמלו כבר מתהליך כאוב זה והגיעו לחוף מבטחים רוחני. השבתי לך כי אני עצמי רחוק מחוף מבטחים, אך הצלחתי בינתיים למקד את התלבטויותי בין שיטות שונות ביהדות האורתודוקסית מתוך הכרה כי או"א דברי אלוקים חיים (ולא אחרים לפחות לגבי). חלילה לי מלזלזל או לפסול אנשים שגם עניין זה נכלל בתחום התלבטויותיהם, שהרי מתוך ההתלבטות מתבררים הדברים עצמם בירור יתר.

רק דבר אחד חובה לזכור. מבוכה לשמה אינה מבוכה. מבוכה היא שלב בדרך לאמת, ובעיקר להפנמה. חובה להתלבט, לחשוב ולהגיע למסקנות. אין טעם לבוסס בבזבז המבוכה האין סופית – כך לא מתבצע שום דבר והמבוכה הופכת להיות עקרה.

איך להיות נבוכה באופן קונסטרוקטיבי? זו שאלה קשה וגדולה, ואני משער שאין טכניקה אחידה ותשובה בדוקה בנושא זה. הדבר תלוי באיכות האינטלקטואלית של מבוכתך,

במטרתיה, במערכת החוויות שעליהן היא צמחה. ברור לי שהחדרת היסוד הזה של מבוכה כשלב – תעזור בפתרון הבעיה.

מאידך, גם לאחר שהמבוכה נגמרה, יש צורך מתמיד לבדוק את הדברים מחדש, לשפרם ואפילו לחדש ולשנות מפעם לפעם דבר מה, אך חשיבה זו שונה היא היות והיא מתבססת על דבר מוצק.

הארכתי בעטי / וקצרתי בלימודי / וקמצתי בשנתי /
ומכתבי הקצר / שהפך למנשר /
אולי יאיר העיניים / ויזכה בכפליים /
לתשובתך המהירה / בעט סופר היא כתובה /
עם סימני פיסוק / אך ללא קמץ ושורוק.

בברכה רבה

שלמה אומן

שמואל: שמואל ריינר; רחל אלבק: חניכה של שלמה בעזרא; רוח ההלכה: פתרון בעיות הלכתיות שאינן נפסקות בפירוש, על פי הגישה העומדת מאחורי מקרים אחרים שנכללו בספרי הפסיקה.

14

[מכתב מטיל שערך שלמה באיסלנד בדרכו חזרה מביקור אצל המשפחה בקליפורניה
(מתורגם מאנגלית)]

יום ראשון [מנחם אב תשל"ה; אוגוסט 1975]

ב"ה

משפחה יקרה!

איסלנד. לא יאמן – הטיסה ריקה! במטוס שתכולתו 249 מקומות, ישנם כ־50 איש. הטיסה ממשיכה לאוסלו ושטוקהולם. אחת הדיילות (שזכרה אותי מהטיסה לניו יורק) נתנה לי כתובת של חברת אוטובוסים לתיירים, ואני מתכוון להשתמש בה. AA היה גרוע. הדבר היחיד שהיה מעניין היה ערוץ 12 – שיחות בין הטייס לאנשי קשר שונים. סוזן באה ל־JFK לקחת אותי הביתה ומילאה את כרסי בבקר ועוף צלוי בסגנון אמריקני. שכחתי את מעילי הכחול במכונית – אסתדר. קניתי המחאות תיירים של First National City ב־100 דולר. זה עדיף על מזומנים. לקח לי בדיוק שתי דקות. 1% עמלה. התקשרתי אליך כדי להיפרד – חבל שלא היית (נוגה כל הזמן מצפצפת לי – לכם יש העתק).

יש לי הרגשה שזה יקח לי זמן להתרגל למעמדי החדש; שינויים דומים גרמו לי לקשיים

כל פעם שקרה דבר כזה לפני כן. המשימה שלי עכשיו היא לא להרגיש בודד, אף-על-פי שאני לבדי. עד כה זה לא כל-כך הסתייע. אין דבר – אהיה בסדר.
אני צריך להפסיק עכשיו את הכתיבה. אורות אמריקה נעלמים אט-אט ונעשה חושך.
שלמה

AA: American Airlines; JFK: שדה התעופה קנדי בניו יורק; נגה: אחות של שלמה; יש לכם העתק: ראה מכתב 16.

15

[מכתב שני מן הטיול לאיסלנד (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה, יום שני בערב [מנחם אב תשל"ה; אוגוסט 1975]

משפחה יקרה!

אם היו לי ספקות כלשהם בקשר לנסיעה הזאת – הם נעלמו. ערכתי סיור של 12 שעות לקצה הדרומי של איסלנד (זה עלה לי \$21 – והיה שווה כל פרוטה). זוהי באמת ארץ בתולית ושופעת ירק וצמחיה, עם אוויר צח, מפלי מים מתגלגלים, קרחונים וצוקים הנושקים אל הים (אותו מבנה כמו ב-Devil's Tower – עמודי בזלת). הכבישים כאן הם על פי רוב דרכי חצץ או עפר, החל מכמה עשרות קילומטרים מרייקי יאויק. היה לנו מדריך מצויין – צ'פר בזמנו הפנוי – ותוך כדי נהיגה הוא סיפר לנו על איסלנד: מאד מעניין. היה די קר, כך שמעל החולצה הרגילה שלי לבשתי סוודר וחולצת פלאנל. הוא הביא אותנו ממש לרגלי קרחון, וראינו שם איך הוא הופך לנהר. (הגיע הזמן ללכת לישון – אמשך מחר).

בוקר טוב! איש הקבלה העיר אותי והזמין לי מונית והיא כבר חיכתה לי. המונית לקחה אותי לתחנת האוטובוסים ואני כותב לכם בדרך (45 דק') לנמל התעופה. בכל אופן, כדי להגיע לאותו שפך הקרחון, נהג המיניבוס חצה כמה נהרות בצורה מאוד אמפיבית. האנשים כאן נחמדים וישרים (לא כל כך אירופאים) – אני עוזב מתוך רצון נחוש לחזור, אולי אחרי פסח. בעמקים הפורחים ישנן כנסיות קטנטנות שגגותיהן האדומים נוצצים בשמש. אמש, לאחר שסעדתי ארוחת ערב המורכבת מסלט עם לחם Wiedemeyer's הסתובבתי קצת בעיירה – מקום קטן ונחמד (נעשה חושך כאן בסביבות 11, אז ממילא הייתי צריך להישאר ער כדי להתפלל מעריב). זהו לפי שעה. (טיפין טיפין...)

באהבה מבנכם ואחיכם שבמרחקים,

שלמה

תקופה שנייה

ישיבת שעלבים ■ תשל"ו - שנה בישיבה לפני הגיוס

16

[מכתב משעלבים, בתחילת הלימודים, אל המשפחה בארצות הברית (מתורגם מאנגלית)]

כ"ב אלול [תשל"ה; 29.8.1975]

משפחה יקרה!

די – נמאס לי! צלצלתי לרשות הרישוי הבוקר כדי לברר איך להסב את רשיון הנהיגה האמריקני שלי לרשיון ישראלי, והם השיבו שכדי לקבל רשיון כאן אני חייב להביא הוכחה ששהיתי בארה"ב שישה חודשים. אני מניח שאוכל לעבור את המבחן לאחר 5 עד 8 שיעורים, בהוצאה כספית של 500–800 ל"י (40 ל"י לשיעור + 325 ל"י למבחן – נהיגה ותיאוריה + 5 ל"י לבדיקת העיניים). התקרית האומללה הזו גרמה לי למצב רוח רע מאוד לכמה שעות – וגם לפני כן מצב רוחי לא היה מן המשופרים משום מה. קצת קשה לי להתרגל לניתוק הכמעט טוטאלי מן העולם החיצון. באשר לחברותות: הבחור המכוער הזה לא כל כך מכוער, אך מצד שני הוא גם לא מתקרב למקום שהגיעו אליו רוב הבחורים מחורב, כולל אותי. הלימוד שלי לא מאה אחוז, אם כי אני לא מבזבז את הזמן, פשוט – צריך להתרגל לכל כך הרבה דברים חדשים, ואי אפשר הכל בבת-אחת. שני החברותות האחרות שלי מצוינות ואיכותיות, במיוחד החברותא של אחרי הצהריים, שהוא בלי ספק מהטובים ביותר. וישנה קבוצה חזקה מאוד של אמריקנים טובים ורציניים, כולל קבוצה גדולה משיבה תיכונית בשיקגו. בסך הכל, החבר'ה בסדר גמור. תודה רבה, אמא, על מכתבך. אני מקווה שהאופניים כעת בסדר גמור. התאכזבתי לשמוע שתמי משתעממת. אני די בטוח שעם קצת מחשבה תוכל תמי להפוך את שהותה באמריקה לכדאית מאוד, ולא רק מבחינה משפחתית. רודין (Rodin) הוא פֶּסֶל מרתק במיוחד, וניתן ללמוד רבות מפיסול, ומאמנות בכלל. אחד האספקטים הכדאיים ביותר של ביקורי בקיץ היה בתחום האמנות. אגב, מסגרת ציור של רודין בשם "הקתדרלה" בזכוכית, ותליתי אותו בחדרי בישיבה (החדר מאוכלס בשני הוגי-דעות ובאמריקני אחד – צירוף נחמד).

מחר אני צריך לבקר בצבא ולכן אני כעת בירושלים. בשבוע שעבר העיר הפגינה בעוצמה רבה נגד קיסנינג'ר, ודי "שמח" פה. קניתי אתרוג ב־90 ל"י. אני מקווה שזה שבחתי הוכנס לקופסה, יש בו "בלטל" גדול שאמור לדהות כשהאתרוג יצהיב. שלחתי אותו בדואר אויר רשום במחיר של 19.50 ל"י. תגידו לנוגה (להעתק שבידכם, התכוונתי) שהארנק היה מאד שימושי – והוא עדיין כזה. ולמרים, ד"ש חמה ונשיקות. אתקשר "קולקט" לפני ראש השנה או יום כיפור. אני מצפה לתשובתכם המהירה בענין הרשיון, כי אני חייב לעשות איזשהו סידור.

אל תדאגו, אני עדיין עם ראש פתוח!

בנכם,

אנא תענו לי בדואר מהיר!

ד"ש לאיתן ושות'.

ד"ש חמה ליהונתן! נשיקות!

אין עוד מקום. חכו למכתב הבא.

תמי, נגה, מרים, יונתן: אחיותיו ואחיו של שלמה; קיסינג'ר: ראה מכתב 10; בלטל: כתם באתרוג; להעתק שבידכם: לשלמה היתה פנטזיה שהוא לוקח את נגה אתו ארצה ומשאיר העתק שלה עם המשפחה באמריקה. ראה מכתב 14; איתן: ששינסקי, כלכלן ישראלי ידוע וידיד קרוב של המשפחה.

17

[תחילת הלימוד בישיבת שעלבים (מתורגם מאנגלית)]

אלול תשל"ה [28.8.1975]

ב"ה, יום חמישי בלילה,

משפחה יקרה,

חלפו שבועיים מאז הגעתי לישיבה, ויש לי הרגשה שסוף סוף התאקלמתי. כל מיני בחורים רצים אחרי ומציעים עצמם כחברותא לחודש חשון. זה נותן לי הרגשה טובה, מצד אחד, אבל מצד שני מחייב אותי להוכיח רמת לימוד גבוהה – דבר טוב כשלעצמו. נדמה לי שאני מתחיל סוף סוף ללמוד בהתאם ליכולתי. הבאתי איתי את הרשמקול עם כמה קלטות קלאסיות, ואני מאזין להן בהפסקת הצהריים, ולפעמים גם בלילה. מאיר נותן לנו שני שיעורים במשך השבוע – אחד על התפילה, כשהוא מסביר מילה במילה ומשלב בהסבר רבים מעקרונות היהדות, השני הוא על ספר שמואל, עם דגש על מדרשים שונים לקוחים ישיר מהפסוק. הוא מדבר בצחות לשון יוצאת מן הכלל והסגנון שלו מאוד מושך. הבחורים ואני רואים את זה כחלק חשוב מאוד של השיטה של הישיבה, אם כי שיעורים אלה נדירים.

כפי שאתם כבר יודעים, אלן קמחי התארס עם בחורה הולנדית. סולי (הלומד בישיבה התיכונית המקומית) אמר לי שהחתונה תיערך, ככל הנראה, בהולנד. אם כך, ייתכן שאוכל להשתתף, אם אסע לארה"ב לפסח.

מדי פעם אני נתקף געגועים לבית, בעיקר כשאני חושב על סוכות ועל חנוכה, אך זה חולף לאחר דקה או שתיים כי אני די עסוק, במיוחד מאז נכנסתי לעניינים. מיסגרתי את הציור "קתדרלה" של אוגוסט רודין (Rodin) ותליתי אותו בחדרי – וכך עשיתי עם שתי גלויות המראות פסלים, שגם אותן מיסגרתי ותליתי.

הציעו לי ללמד אנגלית לתלמיד תיכון, ואני מתכוון לקבל את ההצעה, כדי שאוכל לחסוך קצת כסף למותרות שונות. שמתי פתק על לוח-המודעות בחנות הפיצה והודעתי בו שאני מעוניין בעדשה של 300 מ"מ ובחצובה.

הערב באתי לירושלים והגעתי לסופה של עצרת המונית (כ-20,000 איש) נגד הסכם הביניים. היה זה השיא של שבוע חם מאוד בארץ, ובמיוחד בירושלים שבה התחוללו הפגנות פרועות ואלימות מצד אנשי הגוש, והיו גם מקרים חמורים של אלימות מצד המשטרה. לא השתתפתי בשום הפגנות כי זה היה מסיח את דעתי, במידה רבה, מלימודי.

האוכל בשיבה נסבל איכשהו. קצת יותר תשומת לב לא הייתה מזיקה, אך בסך הכל זה משביע אותך בעזרת פרוסת עוגה, פה ושם, שאנחנו מביאים בעצמנו. באמת ובתמים אני מאושר מאוד בשיבה. הבאתי כמה ספרים שאינם בתחום התורני ושאני מציץ בהם (לא יותר) לפני שאני הולך לישון. חברי לחדר הם אנשים נחמדים ונבונים מאוד (לא משורות חברי הוותיקים), ואני באמת נהנה מחברתם. בחדרה של נגה תלויה כרזה עם חוף פוינט רייז, בהוצאת מועדון סיירה. הייתי רוצה עותק של הכרזה הזאת (ניתן להשיגה בחנות הספרים שבסטנפורד ב-\$2.50). אני תקווה שכבר הספקתם לעבור על התמונות, כי הייתי רוצה אותן במוקדם או במאוחר. הוא הדין לגבי הפילמים שהשארתי (תמי – האם שלחת את השקופית ההיא לכתובת ההיא?). בתוך הארגוס יש פילם המכיל תמונות שצריכות לצאת יפות (מהטיול של יהונתן ושלי לסן פרנציסקו), אנא תגמרו אותו, תפתחו אותו ותשלחו את השקופיות – תודה. אם זהו המכתב האחרון שיגיע אליכם ממני עד ראש השנה (קיסינג'ר בדיוק עבר במסוק שלו), אז ברצוני לאחל לכם שנה טובה – כתיבה וחתומה טובה לכולכם ולכל אנ"ש בסטנפורד. כתבו לי הרבה: אני נהנה מכל מלה! תיהנו בהוואי ובהרי הסיירה (אל דאגה, אגיע לשם בפסח).

באהבה ובנשיקות לכולכם –

אני בסדר גמור – באמת!

כוח"ט לכל אחב"י בק"ק פאלו אלטו

שנה טובה שנה טובה שנה טובה

ד"ש חמה לנגה, למרים, ליונתן, לתמי, לאמא ולאבא!

יש התנחלות פרטיזנית בגולן בנ"ע!

מאיר: הרב מאיר שלזינגר, ראש הישיבה, דודו של שלמה; **אלן קמחי:** בן דוד שני שהיה הרבה עם משפחת אומן בירושלים לפני שעלתה משפחתו ארצה; **סולי:** אחיו הצעיר של אלן; **רודין:** ראה במכתב הקודם; **הסכם הביניים:** שלב הביניים בהסכם עם מצרים לאחר מלחמת יום כיפור שבו נסוגה ישראל מחלקים רבים של חצי האי סיני; **גוש:** גוש אמונים; **נגה, תמי, מרים, יונתן:** אחיותיו ואחיו של שלמה; **ארגוס:** סוג של מצלמה; **קיסינג'ר:** מזכיר המדינה האמריקני ששהה באותו זמן בירושלים; **יש התנחלות:** התנחלות חדשה בגולן (לימים קשת).

০৮ ০৮ ০৮ ০৮ ০৮
 SECOND FOLD 11W 75J

18

[מכתב משעלבים אל המשפחה בארצות הברית (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ב' דסליחות [כ"ה באלול תשל"ה] 1.9.75

משפחה יקרה!

אז אני מזיע כאן בישיבה בחום האיוס, ואתם נוסעים לאגם רייטס. הבול במכתבכם גילה לי את המקום שבו אתם נמצאים: בבול מופיע השם "אלדוראדו". קיבלנו מכתב מאלן והכנתי לכם העתק ממנו:

הוא כנראה לא יודע שאתם בארצות הברית. שמעתי מסולי שהחתונה תתקיים לפני פסח באמסטרדם.

בהתאם לכך, הנה תוכניתי לגבי הנסיעה המתוכננת לקראת חג הפסח: קודם כל אטוס לאמסטרדם לחתונה, אחר כך מלוקסמבורג לבהאמאס לכמה ימים (ל-Air Bahamas יש הסדר עם Icelandic לטיסה הלוך ושוב לוכס-בהאמאס / ניו יורק-לוכס), אחר כך לסאן-פרנציסקו דרך מיאמי (National Airways) ובחזרה לניו יורק, רייקיוויק (אבלה ימים אחדים באיסלנד), לוכסמבורג, אמסטרדם, תל אביב. רצוי שאקנה כרטיס "אייפקס" ל-22-45 יום מאחר שמחירי LL זולים להפליא בכרטיסים אלה. אבל יש לי עוד שבעה חודשים.

כאן גובר המתח של אלול. אנחנו נמצאים כבר ביום השני של סליחות (אני מקווה שיהיו לכם לפחות כמה ימי סליחות ב-P.A.). לפני כמה ימים העביר הרב שני שיעורים מצוינים. כדאי ללמוד את הדף הראשון בב"ב (לא בריז'יט ברדו) – פשוט כדי להבין את השיעורים. השיעור של היום, לעומת זאת, לא הבריק. אחרי סוכות יהיה לנו חופש לשבוע שלם, ואנו מתכננים לצאת לאזור אילת לטייל קצת; אולי אף נלך לבקעת הירח עם הברנש שלקחת לפני כמה שנים, בתנאי שלא יהיה יקר מדי.

אני לא בדיוק יודע איפה לבלות את חג הסוכות. לסבתא לא תהיה סוכה בבית, ונדמה לי שהיא תהיה אצל רחל למשך כל החג. אך אל דאגה – יהיה לי חג נחמד. אבלה קצת עם בחור הישיבה החדש שלנו, ג'ורג'. (ציפי אמרה שהוא מאושר בתעסוקה החדשה שלו. במקרה שלא ידוע לכם, הוא לומד בהרטמן, וברצונו לעבור למשואות בשנה הבאה. אין תואר שני. תבקשו פרטים. ג'ורג' הוא נורמלי לחלוטין.) אני כעת באחת מ"הפסקות הקפה" שלי. בעוד כמה דקות השיעור הכללי, ואני מתלבט אם להשתתף או לאו. אבא – אנא עיין בקטע "מתקיף ליה רב עוריא" בתחילת חזקת הבתים, ותשלח לי הסבר – הסתבכתי בקטע הזה היום, ואם כי התרתי בסוף את הסבר, אני מוכן לשמוע הסבר נוסף.

באהבה,

שלמה

השיבו על מכתב האקספרס באקספרס

אגם רייטס: אגם קטן שבהרי סיירה נבדה שבקליפורניה; והכנתי לכם העתק ממנו: במכתב 18 בחלק האנגלי מובא מכתבו של אלן במלואו; P.A.: פאלו אלטו, מקום שהייתה של משפחת אומן; בקעת ירח: מקום בהרי אילת; רחל: רחל ויז'ונסקי, דודה של שלמה; ג'ורג' וציפי: ראה בהערות למכתב 9; הרטמן: מכון הרטמן בירושלים; משואות: משואות יצחק; מתקיף לה רב עזריא: סוגיה בבבא בתרא כח ע"ב.

19

[סיכום פרק הלימודים הראשון בשעלבים (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה

עיו"כ [תשל"י; 14.9.1975]

משפחה יקרה!

בבואי להעריך את ה"זמן" הראשון שלי בישיבה, שאליו אפשר לצרף את החודש הראשון לעצמאותי היחסית, ברצוני להצביע על מספר דברים כדי לספק את דרישתי לחשבון נפש כלשהו וגם את סקרנותכם ורצונכם לדעת מה קורה איתי. בדין וחשבון זה אתעכב על כמה נושאים הנראים לי כדברים העיקריים שעברתי בחודש האחרון בתחומי ה-"כן ולא", "טוב ורע", "שגוי ונכון".

קודם כל – הלימוד. את הלימוד ניתן לחלק בין גמרא, שכמובן שולטת בלימוד בישיבה, וכל השאר (מוסר, תנ"ך, היגות, וכו'). אני מתאר את המצב כפי שהוא כאן, בלי לקבוע שאני מסכים לחלוקה זו בין הגמרא לבין כל השאר. הגמרא עצמה מחולקת לבקיאיות ועיון, כאשר הדבר הראשון תופס את רוב היום. אני מרוצה לחלוטין מהישגי בבקיאיות, לאחר שלמדתי את הפרק הרביעי וחלקים נרחבים של הפרק השלישי של ב"ב עם השיעור, ולאחר שהתחלנו ללמוד מועד – ערובין. סיכמנו לעבור עמוד אחד ליום, ועמדנו בזה עד עכשיו. אחר-כך אני חושב, הייתי רוצה ללמוד ביצה. החברותא לעיון שמאיר סידר לי איננו בדיוק מבריק (אם כי איננו טיפש כלל וכלל), לכן טרם הגעתי לשיא יכולתי בעיון, אם כי השתפרתי מאוד מאז הגעתי הנה. אני מאד מקווה כי במשך זמן חשוון אהיה בכושר עם חברותא חדשה וטובה שכבר סידרתי לעצמי. מה שאני מחפש הוא שיטה או סגנון לימוד בעיון שאינו משעמם, ושמצד שני לא יהיה רק ליקוט צימוקים מתוך האחרונים, אלא יוביל אותי להבנה מעמיקה של הנושא הנדון. מוסר: ספרי המוסר המקובלים (שערי תשובה, מסילת ישרים) אינם בדיוק לפי רוחי – כלומר, הם לא מדברים אלי. חיפשתי ספר מתאים, אך טרם גיליתי את הדרך הנכונה ללמוד מוסר.

אינני רואה את הבעיה הזאת כחשובה במיוחד, כי על פי רוב שינויי התנהגות, דיבור, וכד' נגרמים לא על ידי ספרים אלא על ידי דרשותיהם של רבנים והאווירה הכללית. (לא לטעות: פרט למקרים בודדים, האווירה הכללית כאן איננה אוירה "חניוקית". להיפך, קיימת עצמאות רבה ואינדיבידואליזם). בכל זאת, אני מקווה למצוא ספר מתאים, אולי של הוגה יהודי בן זמננו. (זה אולי נשמע גבוה מדי לבחור בשנתו הראשונה, אבל אני באמת משוכנע שחבל על הזמן לקרוא ספרים שהשפעתם עלי שואפת לאפס).

אני מקווה לעבור, במשך השנה הזאת, על התנ"ך כולו, כי לדעתי זהו תנאי מוקדם לידיעה אמיתית של התורה. האווירה בישיבה הזאת, בניגוד לישיבות אחרות, תומכת מאוד בגישה זו. כמו כן, ברצוני להעשיר את הידע שלי בהגות יהודית – הקלאסית והמודרנית. לדעתי, הגמרא "וכל השאר" הם יחידה בלתי נפרדת אחת.

לפעמים תופס אותי חשק גדול ללכת העירה, בלי שום סיבה מיוחדת, ולטייל ברחובות, או פשוט לשבת בחדרי בן מימון, לקחת פסק זמן ולהירגע מהאווירה הדחוסה, אם כי האמת היא שאווירה זו חופשית יחסית ונטולת לחצים. אני מקווה שאצליח לפתח קצת את הישבן, אם כי אני לא הולך לישון לפני 12:30, ואינני משחק כדור-סל בלילה.

ככלל, אני ממשיך להיות בעל ראש פתוח כפי שהייתי, ואני מקווה שכך אמשיך להיות גם בעתיד. כדי לשמוע דעה אחרת, הייתי רוצה לחתום על כתב-עת אמריקני. אנא בדקו את ה-Time, Newsweek, U.S. News and World Report, The New Republic, The Economist – וכד' ושלחו לי פרטים.

בסך הכל, נראה לי שאני לומד חזק וטוב, כיוון שאני לא רוצה לבזבז את השנה (ללא קשר עם נהיגה, חכו למכתב הבא), ואני רוצה לדעת כמה שיותר לפני הגיוס לצבא. כרגיל, יש מקום לשיפור ניכר, ואני מקווה שבפסח תראו את אותו שלמה – ובכל זאת שלמה שונה. גמר טוב,

באהבה,

שלמה

סוכות שמח לכולם!

מאיר: ראה מכתב 17; אווירה חניוקית: אווירה של קיצוניות וחוסר פתיחות.

20

[חופשת בין הזמנים (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ה' י"ג תשרי [תשל"ו; 18.9.1975]

משפחה יקרה,

אני בחופשה כבר שלושה ימים ויש לי כמה דברים מעניינים לספר לכם. קודם כל, בערב יום כיפור תקף אותי כאב שיניים חזק. לקחתי שני כדורים כדי שאוכל להתפלל ביום כיפור, וכשהלכתי היום לרופא השיניים, גיליתי שנגזר עלי לעבור טיפול שורש. זה יעלה 360 ל"י, ואני מקווה שזה לא יכאב מדי. הוא נתן לי שתי זריקות היום, ובכל זאת זה היה גיהינום. האמת היא שזה לא היה נורא כל כך, אבל כנראה אני לא רגיל לטיפולים כאלה. וייל טוען שיכולתי אולי למנוע זאת אם הייתי עובר בדיקת שיניים כל שישה חודשים.

קניתי פלאש אלקטרוני ושילמתי עבורו 160 ל"י. נראה לי שהיום אקנה חצובה. חשבתי לקנות עדשה של 300 מ"מ, אך מתברר שהמחיר גבוה מדי.

אתמול עשיתי טיול של חצי יום במדבר. עברנו בחלק התחתון של ואדי מוכלר, כלומר, מבני מוסא מזרח. התחלת הדרך לא היתה מיידע-מה, אך לאחר מכן הקניון נעשה צר מאוד – כמטר וחצי – עם שלושה מפלים, אשר שניים מהם צריך לרדת בעזרת חבל. החבלים נקבעו שם על ידי אנשי החברה; זה מקום נהדר! הקניון הזה לא כל-כך ידוע ברבים, ונתנו לו את הכינוי "קניון גולני". בחוה"מ אצא כנראה לדרג'ה ואחרי סוכות – הי דרומה! שהטילים שלי לא יגרמו לכם לדאוג: אני זהיר ומנוסה, ואני יודע את אשר אני עושה.

בקרב ארכוש את ארבעת המינים, ואולי כמה ספרים. אני לא יודע בדיוק לאן ללכת מחר, כי הויצלים כמובן נוסעים למשואות וסבתא תהיה אצל מאיר.

לשכת התיירות האיסלנדית שלחה לי בדואר אויר כרזה נהדרת עם אחד המראות שראיתי באיסלנד. אני עדיין מצפה לתצלומים שלי ולכרזה של מועדון סיירה בפוינט רייז. אני מקווה שפיתחתם את הפילמים הגמורים שהשארתי אצלכם, וגם את הפילם שהיה ב-"ארגוס".

שמחתי מאוד לשמוע על ראש השנה המוצלח שעבר עליכם, ואני מקווה שכנ"ל יום כיפור. אני מקווה מאוד ששיתוף הפעולה מתנגדים-חסידיים ימשיך במלוא הקיטור.

סעדתי ארוחת ערב אתמול עם הויצלים. יש להם הרגשה שאתם לא שלמים לגמרי עם החלטתם החדשה. ג'ורג' מאושר מאד כעת, ואני חושב שהוא הגיע עכשיו למנוחה ולנחלה.

מאד התאכזבתי מתשובתכם לבקשתי למימון רשיון הנהיגה שלי, כי לדעתי הנימוקים שלכם נגד העניין אינם חזקים דיים. אינני רואה שום אפשרות אחרת ללמוד נהיגה זולת החופשה הזאת, ואולי כמה ימי שישי בחורף.

אבקשכם לשקול בעניין מחדש, אבל אל תחשבו שאני מאוד כועס.
 בכל אופן, שיהיה לכם חג שמח, תיהנו מהוואי אם תיסעו לשם, ומסרו ד"ש לאיתן ושות'.
 באהבה,
 שלמה

נב. קיבלנו כרטיסי ברכה לשנה החדשה ממשפחות

קליין, טקסס

צ'רלי אבוט L.A.

רודולף, ניו יורק

הם מגיעים בדואר.

וייל: רופא שיניים; ואדי מוכליך: נחל אוג, היורד מאזור מעלה אדומים לים המלח; נבי מוסא: מקום
 במדבר יהודה דרומית-מערבית ליריחו; החברה: החברה להגנת הטבע; דרג'ה: נחל דרגה, ממזפה
 שלם לים המלח הידוע בתלילותו הרבה; הויצלים: ראה ג'ורג' במכתב 9; משואות: משואות יצחק,
 שבו גרה משפחתה של ציפי; מאיר: ראה מכתב 17; ארגוס: סוג של מצלמה; מתנגדים-חסידיים:
 בפאלואלטו מצאה משפחת אומן שני מניינים קטנים, שבקושי היה להם מניין, והמשפחה יזמה
 איחוד בין שני המניינים, נוסח אשכנז (מתנגדים) ונוסח ספרד (חסידיים); ג'ורג': ראה מכתב 9; איתן:
 ראה מכתב 16; קליין, צ'רלי אבוט, רודולף: ידידי המשפחה בארצות הברית.

21

[מכתב מחול המועד סוכות על חוויות החג בירושלים (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה א' דחומ"ס [תשל"ו; 21.9.1975]

משפחה יקרה!

הסיסמה: כתבו לעתים קרובות יותר!

זהו רק עוד מכתב שגרתי, בלי דברים מעניינים במיוחד – פשוט, דו"ח רגיל על מה שקורה
 אצלי במרחק 8,000 מייל מכאן.

סבתא, כפי שבדודאי ידוע לכם, לא נמצאת כאן לחג, ועל כן אין סוכה ברחוב בן-מימון
 39 (פרט לזו של משפחת באומגרטרן – שאותה בעצם אני בנית להם). משה שדה ואני ניסינו
 להרכיב משהו על הגג ולאחר שנכשלנו בכך פעמיים, קיבלנו רשות ממר באומגרטרן להשתמש
 בליפט הגדול שהיה לו למטה. פירקנו שתי דפנות, בעזרתו הנדיבה של מייק ומסורו החשמלי,
 וכעת יש לנו סוכה, שהיא בדיוק מספיק גדולה שאוכל לישון בה. משה מקווה להביא שולחן
 מתקפל קטן, כדי להפוך את הסוכה לשימושית יותר גם בשעות היום. יכולים לשבת לידו
 4-5 אנשים – בצפיפות. קישטנו את הסוכה בקישוטים ישנים שמצאנו בדירה שלנו. במרוצת

התהליך הזה נפלו המפתחות שלי תחת הליפט, והייתי צריך לטפס למרפסת המטבח של סבתא לאורך הצינורות מהגג, וכעת אני משתמש במפתחות הרזרביים הנמצאים בד"כ בהול. אני מקווה למצוא את המפתחות אחרי החג.

את שלוש הארוחות וגם ארוחת הבוקר היום אכלתי אצל הלהמנים. הם גם אירחו חבר לכיתה משעלבים שלא היה לו מקום לאכול. היה נחמד מאוד. ישנתי בסוכתי ליד הבית. מחר יהיה לנו מפגש משפחתי גדול: כל המשפחה, כולל הבני דודים הגדולים יותר יבלו את היום בעין קובי. אתה והסלט-תפוחי-אדמה שלך תחסרו לנו! הטיול לאילת יתקיים כנראה מיום ראשון עד יום חמישי בשבוע הבא, כי ביום שישי אני חייב להתייצב אצל וייל להמשך הטיפול בשיניים שלי. בקרוב אברר סופית בקשר למחירי כרטיסים לאוטובוס וכו'. הערב יתקיים מפגש כיתה אצל הרב כהן ומחר מסיבת שעלבים בבית ויינברג בבית וגן. אנשי ה"עזרא" מחפשים תאריך לעריכת מסיבה לכבוד כל אלה שעזבו (אני, קישי, צ'ומבה, וכו') וגם זו תהיה כנראה השבוע.

הפעילו עלי לחץ מסויים לבלות את שמחת תורה במעלות אך בסופו של דבר דחיתי זאת בעצתו של מאיר, אבל לא רק בשל דעתו.

קניתי פלאש אלקטרוני ב-160 ל"י וחצובה ב-175 ל"י וחסר לי סכום של 200 ל"י לעדשה 300 מ"מ (זיל הזול!). אם אוכל לתת שיעורים פרטיים בחורף אקח הלוואה של 200 ל"י ואקנה את העדשה.

[כאן הושארה פינת עמוד ריקה ולידה כתוב: "מפני קדושת המועד".]

הייתי מבקש מתמי שתביא לי עוד קפה אחד, פתיל שחרור ארוך, כמה גלילים של פילם לשקופיות – והמון אהבה, נשיקות וד"ש מכולם. גם הייתי רוצה לדעת אם אתם מעוניינים ב"בעצם". אם כן, אסדר את זה. כמו-כן, אנא בררו בעניין המני ל-National Geographic והודיעו לי. שילמתי 70 ל"י לארבעה מינים והכסף אוזל והולך, אחרי שקניתי כמה ספרים. הטיול לאילת גם הוא לא צומח על העצים... עזבו את כל השטויות האלה!

חג שמח

באהבה רבה-רבה

שלמה

באומגרטן: המשפחה ששכרה את דירתה של משפחת אומן ברח' בן מימון בשנת תשל"ו; משה שדה; שכן; הלהמנים: דודה של שלמה ומשפחתה; עין קובי: מעין בהרי יהודה, סמוך למבוא ביתר; וייל: ראה מכתב 20; הרב כהן: ראש ישיבת חורב; קישי: דוד קירשנבאום, חבר; צ'ומבה: אברהם שטרן, חבר; מעלות: העיר מעלות, שבה הייתה שלומית, חברתו של שלמה ולימים אשתו, בשירות לאומי; מאיר: ראה מכתב 17; תמי: אחותו של שלמה; בעצם: עיתון שהוציאו לאור בני ישיבה דתיים לאומיים.

22

[חוויית החג והגעגועים למשפחה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה אור לב' דחומ"ס [תשל"ו; 21.9.1975]

משפחה יקרה!

זהו מכתבי השני היום (את הראשון כתבתי הבוקר), ומכיוון שמצב רוחי השתנה באופן ניכר מאז, אני מוצא צורך לכתוב שוב. מאוחר מאוד בלילה – זמן שהוא אהוב עלי – אך זה גם זמן המתאים למרה שחורה והרגשת בדידות. אלישבע הציעה לי לישון בסוכה שלהם אך זה נראה לי עסק מסובך מדי, וחופי מזה אני רוצה להרגיש שאני לא אורח גמור ולכן אני מעדיף ללון בסוכת-הליפט שלי בחופי. כשעברתי את הסוכה בדרכי למעלה לקחת את הדברים שלי ללילה, הבהלתי שני חתלתולים שקפצו מהמיטה המתקפלת העומדת בסוכה במשך היום. זה רק הוסיף להרגשת הבדידות המרחפת עלי כמו ענן שחור מאז עזבתי את המפגש אצל הרב כהן. אני איכשהו לא מצליח לצאת מזה; זוהי כנראה אחת מאותן מתקפות הגעגועים שהזכרתי במכתבי הקודם ושאתם כנראה עוד תשמעו עליהן במשך ששת החודשים הקרובים. האמת היא שלא מתחשק לי לרדת לישון בסוכה. אתמול באומגרטן אמר לי שאוכל לישון בסוכה שלו הלילה, כי הם נוסעים לכמה ימים, ומאד שמחתי על ההזדמנות לישון בסוכה נורמלית ולהאזין לכמה תקליטים. אבל היום הוא אמר לי שהוא מעדיף שלא אשתמש בדירה. לא נתן סיבה; חבל. בסך הכל, חסרה לי האווירה המאוד מיוחדת של חג הסוכות בבית, שטרם מצאתי לה תחליף ראוי לשמו. נראה לי שאצטרך להתרגל לזה כי בשנה הבאה אהיה בצבא בסוכות ולאחר מכן – מי יודע?! לאט לאט אני מתחיל להבין שבמידה ידועה אני מחוץ לבית, ואם כי הזכרתי זאת במכתבי הראשון-ראשון, יש כנראה רמות שונות שבהן נתפסים דברים כאלה. עד עכשיו היתה הכרת הדבר הזה עניין די כואב: וחסר היה לי משהו שאוכל לשתף אותו. אבל בדרך כלל, אחרי שאני יוצא מזה, ההכרה הזאת עוזרת לי באופן מסוים.

אני לא רוצה שתרגישו או תחשבו שאני מקריב את עצמי כדי שתוכלו אתם להיות מאושרים ביחד. זה לא כך, כי בדרך כלל אני מאושר ומרוצה מאוד, ומכת געגועים פה ושם (וזה לא קורה לעתים קרובות) איננה סיבה לנפח את הדברים מעבר לפרופורציה. דעתי הנחרצת היא שכל אחד צריך לעבור את השלב הזה ואני עשוי להפיק מזה תועלת בצבא – האתגר האמיתי שלי לאחר שנה מוצלחת בשיבה.

אני מתלבט אם לשלוח את המכתב הזה אם לאו, שמא תייחסו לו חשיבות-יתר. אם אחליט לשלוח אותו, אני סומך עליכם שתעריכו אותו כפי שהוא ולא תנסו לקרוא בין השורות דברים שאינם כתובים בו. גם אם לא אשלח אותו, התרגיל לא היה לריק: התוודיתי לאיגרת האוויר הזאת! תיהנו מהחג, כפי שאני נהנה – באמת!

באהבה,
שלמה

לקחתי מביר גליל שקופיות קודאק כולל עיבוד (אסא 621). תביאו אחד.

21; ביר: יצחק ביר, ידיד המשפחה.
אלישבע: אלישבע להמן, דודה של שלמה; הרב כהן: ראה במכתב הקודם; באומגרטן: ראה מכתב

Dear Family,
This is the second letter I'm writing today (the other one was written this morning) and as my mood has undergone a considerable change since I find it necessary to write again. It is very late at night, in bed which I like very much, but that is also suitable for so inwardly, and a feeling of loneliness. Elsie has offered me to sleep in their room but it seems to me like a big hassle, and I also would like to have some feeling of not being a total guest, so I prefer to sleep in my left room, actually in the driveway. When I started past the room on my way up to get my stuff and go down, I noticed two kittens of the furling bed which stands in the room all day, that just added to my felt feeling of loneliness which is hanging on me like a black cloud since I left the dear room at New Orleans, I can't seem to be able to snap out of it, and this apparently one of the homesickness spells which I have mentioned in former letters and of which you'll probably hear during the next six months I really don't feel like going down to sleep in the room. Yesterday Baumgarten told me that I'll be able to sleep in his room tonight as they're going for a few days, and I was very happy, as I could sleep in a normal room, and also listen to a few records, but today he told me, that he prefers that I shouldn't use the flat, he gave no reason, to look. All in all, I'm missing the very unique atmosphere of home, which to which he belongs is not even a half decent replacement. I think I'll have to get used to it, as next year I'll be in the army during this, and afterwards - who knows?! Little by little I'm beginning to realize, that in a way I'm out of home, and though I mentioned it in my very first letter, I think that there are different levels in which things are realized. Until now the realization of this has been pretty painful, and I was missing the one that I can comfort to, but usually usually after I snap out, that realization helps me in a way. I do not want you to feel, or even think, that I am sacrificing my happiness in order that you be happy together, it is not true, as I'm generally very happy and satisfied, and an occasional homesickness period (and there are few and far between) shouldn't be blown beyond its natural dimensions. I strongly believe that everybody has to undergo this period, and I might benefit from it in the army, which is my real trial, after a successful year at Yeshiva. I don't know whether I should send this

23

[מכתב שבו מספר שלמה על טיוליו לפני החזרה לישיבה (מתורגם מאנגלית)]

יום שלישי ורביעי [כ"ה-כ"ו בתשרי תשל"ו; 30.9-1.10.1975]

משפחה יקרה, לאי"ט!

יו! היום נסעתי נסיעה ברכבת בקנה מידה כמעט אירופי – מחיפה לירושלים – הפרק האחרון בטיול מאוד מיוחד והרפתקני לרמת הגולן. זה היה כיף גדול, אבל די בלתי רגיל לסיים נסיעה ברכבת בירושלים ולא בפריז. זה נשמע אולי כמו "שן" – אבל באמת היתה לי הרגשה בלתי רגילה, מאחר שלא נסעתי לירושלים ברכבת מאז שקנינו את המכונית. (בינתיים שמענו על האסון הנורא שפקד קבוצה מחפץ חיים שטיילה בואדי דרג'ה ואנשיה נלכדו בשיטפון – ירדו כמה מולימטרים של גשם – ושהם מהם ניספו. אף אחד מהניספים לא היה חבר הקיבוץ; כולם היו נחלאים. ברוך דיין האמת.) נסענו בטרמפים לצומת צמח ומשם לעין גב ולרמות, שם התחלנו ללכת בכביש העפר שבו נסענו כשסובבנו את הכינרת במכונית ב-1972. היה כבר די מאוחר, והחלטנו לבלות את הלילה שם על גדת הנחל – עמק הבטיחה. זה לא היה על פי התוכנית: קיוונו להגיע לגשר מעל הירדן, שכעת הוא גשר-קבע, ולתפוס טרמפ לרמת הגולן בכביש העפר הגדול ההוא, שנשלל בינתיים. היינו שישה חבר'ה ולכן חילקנו את הלילה לשלוש משמרות. למזלי, נפלה בחלקי המשמרת האחרונה, עם אהרון, מ-1:20 עד 4 לפנות בוקר. ב-3:30 הלכנו להתרחץ בנחל – ולא שכחנו את הסבון – אבל אחד-אחד, כדי לא לשבור את השמירה. לאחר מכן הערנו את האחרים ונהנינו כולנו מלגמת קפה תורכי טוב, וב-5:30 המשכנו בדרכנו, לאחר התפילה וארוחת הבוקר (היה מוקדם מדי להתפלל ב-4). הגענו למחוז חפצנו ב-10:30 (בגלל המתנה רבה לטרמפים) והתחלנו לצעוד לאורך נחל בקניון עמוק מאוד. זהו נחל אדיר, עם מפלי מים מרשימים ובריכות מים יפהפיות שכמובן לא הזנחנו אותן! האטרקציה הגדולה ביותר בנחל הזה, הנקרא יהודה, היא מפל בגובה 12 מטר (כמו בניין בן 4 קומות) שכדי לרדת אותו צריכים לקפוץ לתוך בריכה או להשתלשל למטה תוך שימוש בחבל שנקבע שם על ידי החברה. בגלל טעות בניווט פספסנו את המפל, אבל עדיין נהנינו ממראות מים מהמדהימים ביותר בארץ. באמת מוזר שטייל מדברי כמוני מהלך בארץ ישראל וצריך להזהר שלא ליפול לתוך בריכה עם כל החפצים שהוא סוחב איתו. כשיצאנו מהוואדי תפסנו טרמפ בטנדר – מאוחר, כמובן. כשהתחיל לרדת גשם, הנהג הכניס אחד מאתנו פנימה, וסיפק לשאר כמה קרטונים גדולים כדי שנוכל להגן על עצמנו מפני הגשם. פרשנו את שקי השינה, כיסינו את הטנדר בקרטונים וישנו שינה עמוקה עד שהגענו לצ'ק-פוסט בחיפה. משם לירושלים. פרטים מלאים בפסח.

מחר אסע לקשת – כמובן רק לביקור חטוף. אני חושב שאני יכול להגיע לשם בעיניים קשורות. וביום ראשון – חזרה לישיבה לשישה חודשים: נביאים ראשונים, דב"ר, חמש מגילות, ישעיה, בבא בתרא, ערובין + חלק מביצה או פסחים.

באהבה,

שלמה

תסלחו לי על הכתיבה המרושלת, אני נורא עייף.
 נ.ב.: שלחו לי משהו מהספרות הפוליטית שלי, ובקשו ממשה שישלח את החוברת עם ההצהרה
 האמריקנית ששכחתי בווישינגטון.
 יישר כוח – על לא דבר!
 תמי באה מחר.

ואדי דרג'ה: ראה מכתב 20; צ'ק'פוסט: צומת ליד חיפה; קשת: ראה סוף מכתב 17; משה: משה
 אומן, דוד של שלמה; תמי: אחות שלמה.

24

[אל האח יונתן, שהיה עם המשפחה בארצות הברית, לפני שובו לישיבה אחרי החגים]

יום ה' כ"ז תשרי [תשל"ו; 2.10.1975]

ב"ה

שלום יהונתן היקר!

כבר כמעט חודשיים לא התראינו ואני יכול לומר בפשטות שאני די מתגעגע, אבל פרט לזה אני
 בהחלט מרגיש טוב ומבסוט – רק שאני קצת מחכה לפסח. ביום ראשון אני מתחיל את תקופת
 הלימודים הארוכה ביותר עד עכשיו בחיים שלי – זמן חורף בישיבה – שהיא 6 חודשים – חשוון,
 כסלו, טבת, שבט, אדר, אדר. אין בחנוכה חופש בישיבה (הגמ' בשבת בבואה לדון בחנוכה
 פותחת – מאי חנוכה ומתרתת תנו רבנן וכו'), אבל מכאן יש רמז לזה שאין "בין הזמנים" בחנוכה.
 זו גמרא מפורשת – "מאי חנוכה? – תנו רבנן" דהיינו שבחנוכה לומדים. מפי הר"מ גנץ. אני מקוה
 שגם אתה לא זונח את הלימוד אע"פ שאני בהחלט מכיר את הקשיים הקיימים בהמשך סדיר של
 הלימוד, הן במסכת בבא בתרא והן בגיטין (אין אני יודע מה אתה לומד). ישנה אפשרות נרחבת
 לעמוד בדקדוק על עקרונות פנימיים רבים בכל המערכת הזאת ששמה "דיני ישראל". ד"ר מוסיף
 ענין רב ועמקות נוספת בלימוד, כך שהוא רצוי הן מבחינת עצמו והן בתור גורם המחזק את
 הלימוד. מ"מ אין אני מתכוון לבזבז את הזמן הארוך ביותר שלי לפני הצבא ואני מתכוון הן לרכוש
 היקף מסויים והן להתחיל לפתח דרך עצמאית בעיון. אולי בכיוון שהצבעתי עליו קודם.

בין הזמנים עבר עלי בהנאה ובהרפתקאות, וגם למדתי כמה דפים. בין יו"כ לסוכות הלכתי
 בקטע של ואדי מפליך שלא הלכנו בו קודם. דהיינו מאיזור נבי מוסא מזרחה לכיוון הבקעה.
 בקטע האחרון של הואדי, הואדי הוא צר מאוד – מטר עד שניים. ישנם בו כמה מפלים יבשים,
 שירדנו אותם בחבלים שהושמו ע"י הצבא או החברה. קטע זה מכונה בפי הסיירים – קניון

גולני, והוא כמעט לא ידוע. בחוה"מ ערכתי ביקור נימוסין בעין קלט וכמובן היה נחמד. ג"כ הלכתי לטפס קצת בנחל קומרן שהוא הנחל שליד חרבת קומרן, וביקרנו בחלק מהמערות ששם נתגלו המגילות הגנוזות. השבוע הייתי ברמה וטיילנו בבקעת הבטיחה וביהודיה – מים בכמות כזאת לא רואים כל יום – זה לא נורמלי ממש. בריכות, מפלים, מים טובים נעימים וטעימים. כף. יש עכשיו רגישות מסוימת בארץ לגבי טיולים אחרי שלפני יומיים נהרגו 6 חבר'ה בדרג'ה, לכן לא הלכתי היום לקלט (רציתי ללכת מעין קלט ליריחו בואדי ולא באמה), מאחר שאמרו שיש חשש קל לשטפונות. אז עוד מעט אסע ללוד לקחת את תמי. במשך החורף אעבור אימון בנשק בשיבה כך שאוכל לצאת לטיולים עם נשק וזה טוב. החברים שלך שואלים עליך כל הזמן, מן הראוי שתכתוב אליהם יותר. חשוב מאוד לשמור על קשר.

אני מאוד מקווה שתנצל היטב את השנה הזאת להרחיב ידע ואופקים בצורה שקשה לעשות זאת בארץ. אני מקווה שתבקר בברקלי, ותלמד להכיר את האופי המיוחד של העיר הזאת. יש לי הערכה רבה לעיר זו. היא נתנה לי הרבה, ובתקופה שהייתי בדיוק בגיל שלך עכשיו – זה מוסיף המון. תלמד להכיר את הצדדים הטובים, אבל תקפיד להתרחק מהצדדים הרעים של כל מערכת החיים האמריקאית. אי"ה כשאבוא בפסח, ניסע ביחד באוטו לטייל בכל מיני מקומות מעניינים ונדבר על כל העסק – אם תרצה.

אסיים כאן – להתראות בפסח

אחיך אוהבך מאוד
שלמה

נכתב כהערה:

אם זה לא יגיע היום עם תמי אז בבקשה פוסטר של Point Reyes וכל התמונות והסרטים שהשארתי אצלכם.
בבקשה.

ואדי מפליך: ראה מכתב 20; החברה: ראה מכתב 20.

25

[היחס ללימוד הגמרא (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום חמישי ו' חשוון [תשל"ו; 11.10.1975]

אבא היקר! לאי"ט

היום לא הלכתי לשיעור כי אני חושב שאני חולה ועייף מאוד (ולא משום שאני הולך לישון מאוחר: 6.5 שעות פלוס עוד כמה שעות ביום שישי ושבת זה די והותר), לאחר סדר עיון מאמץ מאד שבו התגברתי על כמה נקודות מאד קשות ומצאתי כמה הגדרות חדשות למונחים כמו "חזקה כל מה שתחת יד אדם שלו" (אקליט שיעור בחזקת הבתים ואשלח לך. אני אגיד את השיעור). אני די הרוג, ולכן לא הלכתי לשיעור. בשבועיים האחרונים התחלתי להפעיל את הראש, וזאת באמת הרגשה טובה. הגישה נטולת הפניות של בית אבא, בכל נושא ונושא, עוזרת לי כאן לחשוב באופן עצמאי בלי להרגיש את עצמי מוגבל על ידי מונחים והגדרות של אחרים, בעיקר אנשי הצוות כאן ורוב האחרונים, שעל פי רוב אני לא מעיין בהם (חוץ מקצוה"ח). לימוד העיון שלי חשוב מאד, כי זוהי השיטה היחידה שבאמצעותה אפשר להבין את עיקר הדין, ולאחר מכן לגלות שבבא בתרא רלוונטית במיוחד להלכות טריפות. היא גם הדרך הקצרה ביותר מהלכה למחשבה (המחשבה שמאחורי ההלכה הנידונה), מאחר שמחשבה עוסקת גם היא בעיקרי הדברים, אם כי בדרך משלה. כמובן, אני מייחס חשיבות רבה יותר לראשונים, כי הם נחשבים כמפרשים מוסמכים יותר של התלמוד. בכל זאת, אף אחד בחזקת הבתים – אפילו הגמרא עצמה – לא יכול להימלט ממבחן ההגיון, כי הכל צריך להתאים, בלי חריקות. פשוט חשבתי שמה שאנחנו עושים כאן הוא לנסות להתאים את הסברות שלנו לגמרא, ולכן אני חולה אהבה בפרק הזה. השיטה שלי בעיון מתגבשת לשיטה ליטאית קלאסית למדי – הגדרות, חקירות, וכו', מופקות על פי רוב מהראשונים. דבר חשוב נוסף הוא ללמוד את כל הגמרא פעם אחת לפי הפירוש של תוספות, ולאחר מכן לפי רש"י, רמב"ן, רשב"א, ר' יונה, ר"ן וכו', מאחר שהשיטות השונות אינן מחוברות למילה מסוימת אלא כל שיטה ושיטה מהווה מהלך בפני עצמו בתוך הסוגיא כולה – שב"חזקת" היא ארוכה מאד. אנו מבחינים בין מצב לדיון, בין המהות של קרקע לבין זו של מטלטלין וכו'.

למרות שבעצם טרם ניסחתי תשובה, סבורני כי לימוד יבש-לכאורה זה הוא תנאי מוקדם לחיים יהודיים מלאים, כי הוא מראה לך ש"משפטי ה' אמת צדקו יחדיו". זאת ועוד: ידידישקייט מדגיש לימוד ודעת, וזה חלק בלתי נפרד מן התורה אף אם זה נראה לא רלוונטי בעליל, כי זה גם חלק ממערכת חיים הבנויה על דעת ועוד יותר דעת.

בעיה נוספת המטרידה אותי היא העובדה שעבורי לימוד הגמרא איננו קדוש יותר מאשר להאבק עם חשבון אינפיניסימלי – מאחר שאני לומד גמרא מפני שאני פשוט נהנה מזה. אומרים לי שזה לא צריך להדאיג אותי, כי זה "תורה לשמה" – תורה למען תורה – והעובדה

שאני נהנה מזה איננה גריעותא. אני פתוח להצעות. תזכה ההצעה הגבוהה ביותר! שתי הבעיות הללו אינן משפיעות כלל על הלימוד שלי, שהגיע לדעתי לרמה טובה מאוד (אפשר תמיד לשפר וכך יהיה אי"ה, אני רוצה להיות מרוצה מעצמי בקרוב מאוד – ואכן אתקדם ללימוד טוב יותר), אך אינני רוצה שיהיו תקועים בראשי שבע שנים (עיין טיטוס – הם רק יגדלו). אני בכלל לא מיואש; לפי שעה אלו הן שאלות אפלטוניות גרידא. הבעיה השניה (קדושה) התקתה בצורה ניכרת בשבועיים האחרונים, כי אני מתעניין גם בלימוד פשוט, בלתי הגיוני, פשוט בכדי להספיק ללמוד למעלה מחלק עשירי של הש"ס עד פסח – והרי זה מתקרב כבר לתורה לשמה.

כפי שכתבתי לטולמן 752, הנני מתכוון להיות ת"ח במלוא המובן, מה שלא יהיה המקצוע שלי, ואני מאוד מקווה כי שאיפה זו תתמיד מעבר לחורף הקרוב.

גמרתי אומר להתגייס לצבא ב־15 ביולי, כי לדעתי זוהי הדרך הטובה ביותר, לכתחילה, לשרת את עמך. החבר'ה שלי בשיבה תומכים בצורה גורפת בהחלטתי זו (רק קומץ קטן לא מסכימים), ואני מאמין כי בחורי ההסדר הטובים יותר יהיו סוסי העבודה שסוף־סוף יגוררו את המדינה הזאת מתוך הבוץ – ולא השחורים או אנשי מרכז הרב, כי הם אינם מספיק רחבי אופק. לאף אחד אין נוסחת־פלא – רק מאמץ... ומחשבה נקייה ובהירה.

ההתעניינות שלי בכל – מהפלגה בים השקט (לא השנה) ועד לאסטרונומיה ופסיכולוגיה – לא נעלמה. כעת, בחלקה, יש לה דין של דחוייה, לא הותרה. אני מאמין באמונה שלמה כי האוירה של הבית מאפשרת לי עכשיו לשמור על שיווי משקל כשאני צועד על החבל המתוח שבין שקיעה בלימוד לבין הקנאות: זהו הבית, זהו שעלבים.

אני מקווה שקיבלתם תמונה טובה ממה שקורה אצלי, וזאת משני המכתבים ששלחתי לכם – מכתב זה והמכתב המסומן מס' 1 (שנשלח ל־943-0430). באשר לנקודות שהעליתי, אני מצפה לתשובה – מתוך נסיונכם ומחשבתכם.

מכתב זה מיועד אליך, אבל אין לי קפידא בכלל. תראה אותו למי שתרצה. תדבר על זה בבית הכנסת בשבת. תשמור לי על מכתב זה; הייתי רוצה לקרוא אותו שוב בפסח.

להתראות בפסח,

באהבה,

שלמה

אני בטוח שתצליח לאחד את הקהילה; חכה למכתבי הבא.

קיבלתי את מכתבך הארוך. תודה – נהדר! אשיב במכתבי הבא.

יידישקייט: יהדות (יידיש); "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו": על פי תהלים יט, י; כלומר המצוות יוצרות שלמות ויש להן משמעות כאשר מקיימים את כולן; השווה מכתב 37; טיטוס: ראה גיטין נו ע"ב; טולמן 752: כתובתה של משפחת אומן באוניברסיטת סטנפורד שבה היה אביו של שלמה בשנת שבתון; שחורים: תלמידי הישיבות החרדיות, על שם מגבעותיהם השחורות; 943-0430: מספר הטלפון של משפחת אומן בקליפורניה.

1870 ~ 1900 年

Though I haven't quite formulated an answer I think that this seemingly dry learning is a prerequisite for a full Jewish life, as it shows you that the rules of the Law are not merely a set of regulations, but a way of life, and this is an inseparable part of the life even if it seems extremely irrelevant, as it also part of life system which is based on knowledge and still more knowledge.

Another problem that has been troubling me is that for me learning isn't ~~in itself~~
more help than struggling through infinitesimal arithmetic, as I learn not because I
simply enjoy it. I have been told that there's nothing wrong about it, as this is "not nlp."
nlp for nlp, although and the fact that I enjoy it is not b/p/r. I'm open for suggestions.
the highest bidder wins. This these two problems have no effect at all on my learning, which I
think is very good now (more can always be done, and will be. & I won't be satisfied with
myself very soon - and I'll go on to better learning), but I don't want them to sit in my
head for seven years (see title - Haglgrow bigger). I'm not desperate at all and as yet these are
purely Platonic inquiries. The second problem (holiness) has distressed considerably in the past
two weeks, as did showing interest also in simple, non-logical learning, simply for the sake
of learning more than 1/10 of % by no, that's closer to and nlp. As

As I wrote to 752 Tolman, I intend to be a full scale hip, no matter what my profession will be, and I do hope that this ambition will last more than through this winter.

winter. I am quite definitely going to the Army on July 15, as I believe that this is the
 best way, aligned to serve your people, the society I'm in this Yeshiva gives me indefinite
 support in this (not only a handfull disagree) and I believe that the better soon boys
 (~~of the army~~) will be the horses that'll finally pull this country out of
 the mud, and not push nor ~~via~~ ^{save} your people, as their not open minded enough.

26

[מכתב שבו מפרט שלמה את תכניותיו בתחום הלימוד (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה, אור ליום ה', י' מרחשוון [תשל"ו; 15.10.1975]

משפחה יקרה! לאי"ט

לא כתבתי במשך שבועיים, ואני מתנצל. בלי להתפאר, נראה לי כי הסיבה היא, פשוט מאוד, שלא היה לי זמן. בשבוע האחרון, כלומר, השבוע הראשון של זמן חורף, חזר הרומן שלי עם הגמרא: זה באמת כמו לשוב למקום או לדבר האהוב עליך. בכיתות ט', י' ו"א אהבתי את הגמרא, אך מסיבה כלשהי שלא כל כך נהירה לי, לימוד הגמרא שלי בשנה האחרונה נעשה בצורה מאולצת, מתוך אדישות, רק בשביל הברגות. אך בשבוע שעבר – ביננו! זה חזר. התחלתי ללמוד בתאווה אמיתית, ואני מאושר. כפי שכבר כתבתי לכם, אני לומד עירובין מאוחר בלילה, וגם התחלתי בתוכנית לחזור על הגמרות שלמדתי בחורב, דהיינו, הפרקים השביעי והשמיני של בבא קמא, כל מסכת גיטין פרט לפרק הרביעי, וסוכה. הלימוד שלי בעירובין מסתיים בשעה 00:30, ואז אני לומד בבא קמא כ-25 דקות, בערך עמוד אחד ליום, כך שאני מגיע לחדר לחדשות של שעה 01:00 (פעם ביום), מפטפט קצת והולך לישון. בשבוע שעבר, תוך כדי לימוד תוס' מסויים בבבא קמא (אני משתמש בגמרא שלי מכיתה ט' עם כל הקשקושים בשוליים, זה נותן לי הרגשה טובה – היימש) פתאום הבנתי פשט שהרב יעקבסון אמר אותו לפי קצות מסוים – פשט שבזמנו לא כל כך הבנתי אותו. אני חושב שאשלח מכתב לרב יעקבסון ואספר לו את זה. הוא יהיה מבסוט מזה (גם אני הייתי מבסוט). סדר מוסר מוקדש ללימוד תנ"ך; אני לא מסתדר עם המוסר הרגיל. אני רוצה לעבור על התנ"ך מא' עד ת', תוך הבנת המלות אך בלי להעמיק – לפחות פעם אחת לפני הגיוס (15 ביולי), ומאחר שאני עדיין בנביאים ראשונים, אני לא מעיין במפרשים בכלל. אני מקדיש 20 דקות ללימוד הלכה (משנה ברורה) לאחר תפילת השחרית, ואני רוצה לסיים את עירובין עד לגיוס. קניתי ספר המסכם את הלכות עירובין, וקניתי עותק אחד גם עבורך ואשלח אותו אליך ביום שישי. מזה זמן-מה אני מחפש הזדמנות ללמוד קצות החושן או שב שמעתא, בלי קשר לסוגיה שאני עוסק בה, כדי שאכיר יותר מונחים, יותר חקירות, וכך אוכל ללמוד הרבה יותר טוב, הן בעיון והן בבקיאות (קח קצות מהספריה; זה חשוב מאוד, גם לגיטין וגם לב"ב).

חברות העיון שלי הוא טוב מאוד, וכאשר אנו לומדים – כשעתיים וחצי עד שלוש שעות כל בוקר – אנו מגיעים למסקנות טובות, והגמרא באמת מדליקה אותנו. הפרק שאנו עוסקים בו עכשיו בעיון – חזקת הבתים – הוא אדיר: הכל על טהרת ההגיון – "הפה שאסר", "חזקה", "מינו" – חומר נהדר!

כך נראה היום שלי – וכך ייראה אי"ה בחמישה וחצי החודשים הקרובים: 6:35 – השכמה. 6:45 – שחרית. 7:30 – הלכה. 7:50 – ארוחת בוקר. 8:30 – קצות / valsing. 9:00 – עיון. 11:35 – קפה. 11:45 – שיעור. 13:15 – ארוחת צהריים ומנוחה (בדרך כלל שינה). 15:00 – מנחה.

15:15 – תנ"ך. 15:40 – בקיאות. 17:20 – קפה. 17:30 – משניות שבת (עם אמריקני בשנתו הראשונה).
 18:30 – שיחה / שיעור בקיאות. 19:30 – מעריב. 19:45 – ארוחת ערב. 20:05 – קצות / valsing
 (תלוי מה עשיתי בבוקר). 20:30 – סדר בקיאות. 23:00 – מקלחת, קפה, אולי עיון קצר או קצת
 מחשבה. 23:30 – עירובין. 00:30 – נ"ך. 01:00 – פטפוט. 1:30 – שינה. אולי זה נראה אמביציוזי
 מדי, אולי אני מפרז בהערכת יכולותי, אך האמת היא שאם לא חושבים בגדול, לא מגיעים
 אף לבינוני. אם אצליח לעמוד בתכנית הזאת, אדע כעשירית מהש"ס עד פסח – וזה צעד גדול
 לקראת מטרתי להיות תלמיד חכם במלוא המובן – מטרה שאני שואף אליה, מה שלא יהיה
 עיסוקי בחיים.

אני מאוד אסיר תודה על כל הדברים ששלחת לי עם תמי. נראה לי שהיא נכנסת לאט-לאט
 לשגרה, אם כי לא הספקתי לדבר אתה הרבה מאז התחילה ללמוד בבית הספר. אני גם אסיר
 תודה מאוד ושמח על הטויל המתוכנן בפסח: זה יאפשר לי ללמוד בלי לתהות כל העת – כן,
 לא, כן, לא. עצתי – שארכוש את הכרטיסים תוך חודש וחצי, כדי ליהנות מההנחה הניתנת
 בכרטיסי-טיסה שקונים אותם יותר משלושה חודשים לפני ההמראה (APEX – 45–22 יום).

שלכם,

שלמה

(זה שאתם מכירים – לא איזה שחור)

מה בדבר ה-Nat'l Geographic, וה-New Republic?

היימish: ביתי; הרב יעקבסון: רב בישיבה התיכונית חורב; קצות החושן ושב שמעתתא: ספרי עיון
 נפוצים בישיבות, מאת ר' אריה לייב הלר; "הפה שאסר": קיצור של הביטוי הפה שאסר הוא הפה
 שהתיר, כלל תלמודי; "מיגו": מתוך, מושג תלמודי; valsing: יושבים או לא עושים משהו מוגדר
 (מושג של משפחת אומן).

27

[על ירושלים של שלמה ועל חיפוש דרך בישיבה (מתורגם מאנגלית)]

מוצש"ק פרשת וירא [כ' בחשוון תשל"ו; 25.10.1975]

אבא היקר! לאי"ט

שוב אליך. לא יודע בדיוק למה, אבל אני אוהב לכתוב אליך. אני שוב בעיר. הרופא עדיין קודח
 בשיניים שלי, וזה מה שמביא אותי העירה. החורף חצי הגיע, ולאחר שבוע של חמסין, הרגשתי את
 הרוח שורק בין עצמותי, והרגשתי את ההרגשה הטובה והמוכרת של חורף ירושלמי, אם כי החורף
 עוד רחוק. אני לא מאמין שיש חורף בעולם הדומה לחורף הזה – אפילו לא הפאר הלבן הנהדר
 של שוייץ. בדיוק כמו שהמשפחה פתאום מתחילה לקבל משמעות גדולה מאוד כשהיא במרחק של

8,000 מייל – כך גם עיר הבית. אני משתדל אמנם להימנע מביקורים תכופים אך מתי שאני בא – וזה בדרך כלל מאוחר מאוד בלילה (הפכתי לציפור-לילה) – זוהי הרגשה נהדרת לטייל ברחובות בשעות טובות ושקטות אלו. בלילה קריר כאן במשך כל השנה ואז ירושלים היא ממש ללא אח ורע. גם חדרי עם כל הספרים שלי – 700 במספר (עכשיו כנראה יותר) – הוא מקום שאני נהנה מאוד לבלות בו, לדפדף בספרים, להסתכל בתמונות (סיירה, "Zion", איסלנד, לוקסמבורג, האדם החושב של רודין, Point Reyes). באופן כללי, אני מתחיל ליחס חשיבות לדברים קטנים המרכיבים עבורי את המושג "בית". אני לא מצביע על בעיה, אני קובע עובדה, ואני מתאר לעצמי שהייתי צריך לעבור את זה במוקדם או במאוחר, ומוטב עכשיו מאשר בצבא, כשאצטרך לעבור קשיים רבים אחרים מסוג שונה לגמרי. הצבא באמת מהווה נושא דומיננטי בשיחותינו, ואני עכשיו מנסה תיאורטית להתוות לעצמי את דרכי בצבא. אני די בטוח שאוכל להתגבר על כל הקשיים הפיזיים, מה שאני חושש מפניו זאת העובדה שאתה באופן מוחלט בידיו של אדם שאיננו תמיד פיקח או אינטליגנטי יותר ממך. בכלל לא קוסם לי להיות מספר, כך שאני אעשה אמנם מה שכולם עושים, ולא אנסה אפילו להיות "איבר-חוכם", אבל בתור שלמה אומן ולא בתור מ.א. 2290627. לאחר שלא מצאתי את דרכי במוסר (אולי לא חיפשתי מספיק), החלטתי לנסות חסידות. אני לא מתכוון לחומר של חב"ד המצוי היום, אלא לחומר הבסיסי. כרגע העניין שלי מורכב מהתעניינות פשוטה כדי להרבות דעת – וגם מאינטרס רוחני, כיוון שהגישה המשפטית היבשה של חזקת הבתים אכן דורשת נוגדים. זה לא שלימוד הגמרא שלי מאולץ; אדרבא, אני מאוד אוהב את זה, אך גם הנפש דורשת את חלקה. זהו חומר שיכול באמת להיות מדליק – למשל: סור מרע ועשה טוב – תסיר את הרע מהרע שבו ותעשה את הרע טוב (דגל מחנה אפרים).

מחר אקנה כמה ספרים של הרב נחמן מברסלב, המייצג מגמה מיוחדת במינה בחסידות המוקדמת – זאת שאני עוסק בה. יש לו ספר בשם "ליקוטי תפילות", המכיל כל מיני תפילות שהוא חיבר לכל הזדמנות שרק אפשר להעלות על הדעת. חסידות איננה תורה פשוטה. חסידות אמיתית היא השקפת-עולם – וממה שהכרתי עד עכשיו, השקפת-עולם מרתקת.

קניתי שולחן ערוך ב־10 כרכים – כמו שלך, רק בפורמט יותר קטן. המחיר נמוך מאוד – 490 ל"י, וכדי לכסות את ההוצאה המיידית, לווייתי את הסכום הזה מהגמ"ח של הישיבה. אוכל להחזיר את הכסף תוך כשלושה חודשים, מהשיעורים הפרטיים שאני נותן באנגלית. אני מאוד מקפיד לא רק לא ללמד בעת הסדר (פשיטא!) אך גם לא בזמן כלשהו שבו כרגיל אני לומד. אז אני עושה זאת בימי שישי ובמוצ"ש ופעם אחת בהפסקת הצהריים (פרקרים אמורים לא לזולז). מאחר שאני לא רוצה לעמוד בחוב לגמ"ח אבקש שתשלח לי צ'ק על סך \$70, וכפי שהסברתי אשלם את הכסף בחזרה בלירות ישראליות. אני מקווה שזה נשמע סביר. (אתה צריך לסלוח לי על שגיאות הכתיב הרבות!) אינני יודע איזה גמרות אתה לומד. בכל אופן, אשמח לשלוח לך דברי תורה – ולקבל כאלה ממך. אני מקווה כי הספר על עירובין יעזור לך. חשבתי שזה נחוץ; לא הפכתי לשוטר של הקב"ה.

תגיד למזמר הקטן שאני אוהב אותו ורוצה לשמוע ממנו. כשנבוא לפסח, נלך לכל מיני מקומות.

שמעתי על הרגל שלך. אני לא יודע אם אני בדיוק האיש שצריך להגיד לך זאת, אבל לדעתי אסור לך להיכנע; בסוף תפלו לך דרך בחזרה להרים ולגבעות. אדם כמוך זקוק לפעילות גופנית כלשהי, ולרענן את המוח לזמן-מה, ושיט או טיס – אלה דברים שלא מתרחשים כל יום שישו אחר הצהריים. מאמץ גדול מצדך יכול – וידחוף – את העניינים הרבה מעבר למה שאתה חושב אולי לאפשרי. זו אמונתי.

באהבה לכולם,
שלמה

(אני אוהב את אמא מאוד כעת – יותר מאי-פעם)
מכתב זה מיועד לכולם – אך במיוחד לך.

רודין: צייר; Point Reyes: ראה מכתבים 17, 24; איבר-חוכם: מתחכם; דגל מחנה אפרים: ספר חסידי של ר' אפרים מסדילקוב, נכד הבעש"ט; פרקרים אמורים לא ליזול: העט שבו כתב שלמה את המכתב נזל והכתים את המכתב בכמה מקומות; הממזר הקטן: שם חיבה של שלמה לאחיו יונתן; שמעתי על הרגל שלך: אביו של שלמה שבר את רגלו במהלך טיפוס.

28

[על הדרך מירושלים לישיבה ועל אהבה ויראה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה אור ליום ד' כ"ד חשוון (בעצם יום רביעי כבר התחיל) [תשל"ו; 29.10.1975]

משפחה יקרה!

אני כבר עמוק בתוך שגרת הזמן הארוך הזה, כמעט חודש לאחר פתיחתו. הלימוד שלי די משביע רצון, אם כי אני מאמין שאני יכול לנצל את הזמן העומד לרשותי קצת יותר טוב ממה שעשיתי בימים האחרונים (עד יום שני לא בזבזתי הרבה זמן); אי"ה העניין יטופל. היום ברצוני להקדיש קצת זמן בנסיון להסביר לכם איך מגיעים לירושלים ואיך חוזרים משם. השיטה המועדפת היא, כמובן, בטרמפים – שיטה קלה-יחסית, במיוחד אם אתה בחברת חייל (כמו אחד הבחורים המבוגרים יותר). הרכב עוצר בשבילו, בעצם, אך בדרך כלל ניתן לשכנע את הנהג לקחת גם אותי (גם אני הסדרניק). גם כשאין לי המזל ליהנות מחסותו של בחור מבוגר יותר, התחבורה מצומת איילון די קלה. אפשר לתפוס טרמפ (על פי רוב עם אדם דתי המנחש שאני בחור ישיבה משעלבים) או למצוא מקום פנוי במונית-שירות, מה שיכול לעלות בין 4 ל-7 ל"י לנסיעה הקצרה יותר. רק פעם אחת קרה שהייתי צריך לחכות יותר מ-25 דקות להסעה כזו או אחרת. מירושלים לצומת משמר איילון ישנן ארבע אופציות שונות. אחת היא מונית מבן-מימון 39 לבניין המגורים

של הישיבה (תמורת כמה לירות נוספות הוא גם יטפס במדרגות!), אך אופציה זו די נדירה עבור בחור הישיבה הממוצע, הסובל ממחסור במזומנים. אם כן, מתוך תקווה לימנים טובים יותר, אנו נידונים להשתמש באמצעי תחבורה אחרים. הפשוט ביותר, כמובן, הוא מונית השירות, הגובה את התעריף לרמלה (עד עכשיו 8.40 ל"י, אבל עכשיו קיבלו העלאה של 10% ל-9.24 ל"י). בטרמפים ישנן שתי שיטות שהנוסע יכול להיעזר בהן: האחת, לעמוד ברמזור ולשאול באדיבות אם, וכו'. זה אסור על פי החוק וצפוי לקנס – ואני כמעט לא נוהג כך בכלל. גרסה אחרת של שיטה זו היא לשאול באדיבות בתחנות הדלק. עוד לא ניסיתי את זאת. השיטה הטובה ביותר היא לעמוד בטרמפיאדה של החיילים ולחכות למכונית הנוסעת לרמלה או ליעד לא-פופולרי אחר ואז – הופ, קדימה! אני מתנגד לכך שאזרחים מסתובבים במדי צבא – זה פשוט רמאות. זה נשמע אולי כאילו אני נוסע הרבה, אך אני לא נוסע הרבה – אולי פעם או פעמיים בשלושה שבועות, לא לשבת, פרט לשבועיים האחרונים שבהם היה לי טיפול פעם בשבוע אצל רופא השיניים.

מאיר העביר שיחה היום על כמה דברים, והזכיר מספר עקרונות בנוגע לאהבה וליראה. אברהם אבינו מייצג את האהבה ואילו יצחק מייצג את היראה. חיי היהודי, הוא אומר, הם נדנדה מתמדת בין שיאי האהבה והיראה. כשהאהבה בין לבין הקב"ה מתחילה להיות "ידידותית" מדי, אתה חייב לעבור לזמן-מה ליראה, כדי לזכור שלמרות שהקב"ה הינו חלק ממך, ו"ישראל, קוב"ה ואורייתא וכו'" הוא בכל זאת ישות נפרדת העומדת מעליך, וכי עליך להתנהג בהתאם. לעומת זאת, כאשר היראה מתחילה להפוך למשהו חזק מדי, כשאתה מתחיל לאבד כיוון, כשאתה מפסיק למתוח קו בין דת לבין "פרומקייט" (המונח הוא שלו) – כלומר, "חניוקיות", כשהקב"ה נהיה רחוק ממך כתוצאה מעודף יראה, אזי מתעוררת הסכנה שהיראה תוביל לכפירה (אם הקב"ה כל כך רחוק, כל כך גדול, שאין ביכלתנו ליצור קשר ישיר איתו, אנו צריכים להשתמש באיזשהו מתווך – ר' רמב"ם, הלכות דעות, המסביר כיצד נוצרה עבודה זרה), אזי האהבה חוזרת לתמונה ו"קול התור נשמע" (הציטוט האחרון הוא רעיון שלי, אך נדמה לי שזה מתאים כאן). אנא תכתבו לי מה אתם חושבים על ההשקפה הזאת של ה"נדנדה".

קיבלתי את מכתבכם על נשים וקריאת התורה. טרם הספקתי לשאול את מאיר על כך. גם היה נחמד לקבל גלויה ממצפה המילטון. זה כמעט כמו להיות אתכם – אך לא לגמרי! נדמה לי שתמי מסתדרת יפה. היא מבسوטה, אך יחד עם זה תשמח לבוא לפסח. הסדר כבר החל לפני דקות אחדות, לכן אסיים באיחולי אהבה ליונתן (איפה מכתב ממך?), מירילי, נוגה, אבא, אמא. ד"ש לאיתן ומשפ' וכו'.

משלמה

(המצפה לעבור על 300 דף עד פסח – נא לא לשכוח!)

באהבה,

שלמה

מאיר: הרב מאיר שלזינגר ראש הישיבה, דודו של שלמה; ישראל, קוב"ה ואורייתא וכו': רעיון המופיע בזוהר, שישראל, הקדוש ברוך הוא והתורה חד הם; פרומקייט: הקצנה; חניוקות: קיצוניות וחוסר פתיחות; קול התור נשמע: על פי שיר השירים ב, יב; תמי, מירילי, נוגה: אחיותיו של שלמה; איתן: ראה מכתב 16; 300 דף: שלוש מאות דפי גמרא.

29

[הנאות העולם, ה"אומניזם" והלימוד בישיבה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה ערש"ק פרשת תולדות [ג' בכסלו תשל"ו; 7.11.1975]

משפחה יקרה! לאי"ט

בשעה נעימה זו – שעה לפני כניסת השבת – החלטתי לכתוב לכם מכתב נחמד ושלי. ההיפך הגמור ממצב הרוח הסוער והחפוז שאתם כנראה מצויים בו כרגע (או, בעצם, בעוד תשע שעות). זוהי השבת השלישית שאני נמצא כאן ולא בבית. הייתי אמור להיות השבת באלון שבות, אך שיניתי את התוכניות שלי כדי שאוכל בשבת הבאה להיות בירושלים, כפי שאני מאוד אוהב להיות, וכבר כתבתי לכם על כך במכתבים קודמים. במוצ"ש האחרון נסעתי לירושלים עם דני ויינברג ועוד בחור אמריקני. חשבנו לאכול במסעדה הסינית הכשרה (חסכתי כסף במיוחד לשם כך) שנפתחה לאחרונה. המסעדה היתה סגורה, והלכנו ל"בארן" ואכלנו ספגטי שהיה מצויין, תה מתובל טעים מאוד ולחם-זגוויל. האוירה היתה נעימה, והזכירה איכשהו את האוירה הנעימה והכפרית ששררה ב"רוזוולט לדג'". (השבת היא, כל כך מרוחקת מידישקייט כלשהו, היא אחת השבתות שאני נזכר בהן בשמחה: תנור המתכת, המיטות הגבוהות, הצריף הקטן, הקפה בצהריים בחדר האוכל הגדול... מאוד אהבתי את השבת הזאת.) השולחנות והכסאות עשויים עץ פשוט, בלי כל הקיטש הזה של פורמאיקה שאוכלת כל חלקה טובה בארץ הזאת. המחצלות היו בסגנון אינדיאני, ומוסיקת הרקע היתה אמריקנית עממית נעימה לאוזן. אני מאוד אוהב את המוסיקה הזאת. היא בכלל לא היתה ישראלית. שוחחנו על ההבדלים בין הנוער הישראלי לאמריקני. כולנו הסכמנו שנערים ישראלים לא היו נהנים מבילוי מהסוג הזה. דיברנו על המצב הביטחוני שבו גדלים ילדי הארץ, וסיפרתי להם על ההרגשה המוזרה שהייתה לי כשטיילתי בסיירה נוואדה, ולא עלה כלל בדעתנו שאולי נזדקק לנשק. לא חשבתי על זה לרגע, והרגשתי מוזר מאוד. כמובן הסכמנו כולנו שגם לרמת ההכנסה הנמוכה יותר בישראל יש חלק גדול בעיצוב פני הארץ הזאת. הזכרתי את העובדה כי מתוך כל הכיתה שלי בחורב הייתי אני היחיד (חוץ ממונק שנסע פעם לאנגליה) שנסע אי פעם לחו"ל. נדמה לי כי סגנון החיים של משפחתנו – כלומר, מעין צירוף אמריקני-ישראלי – הוא הטוב ביותר. יש לנו את המודעות של הנוער הישראלי הטוב, אך לא את צרות האופק שישראלים סובלים ממנה בהרבה עניינים. אני

לא לגמרי בטוח שזה צירוף של סגנון אמריקני וישראלי – אך אם כן, אזי זה הטוב שבשניהם. זה כנראה ה"אומניזם" המיוחד שאני מזהה אצלי רק כשאני בריחוק של 8,000 מייל! היה זה ערב נעים, ואני לא מצטער שהלכתי.

הלימוד שלי ממשיך להיות בסדר גמור, וקבעתי לעצמי מטרה חדשה. כנראה אסיים בבא בתרא עד ר"ח אדר. כעת אני לומד 12 דף בשבוע מלבד עירובין – שזה עוד 5 דפים ועוד כמה בבבא קמא אם אמצא חברותא מתאימה, ואם לא, אצטרך לעשות זאת לבד. אסיים את עירובין הרבה לפני סוף הזמן, ואז ארצה ללמוד ביצה תוך 40 יום, וכך אגיע לסטנפורד עם 350 דף באמתחתי, חלק עם רש"י בלבד, חלק עם תוספות. אני רוצה לחרוש את הש"ס עם רש"י פלוס כחצי ש"ס עם תוספות עד לסוף ההסדר.

מוצאי שבת.

מאיר העביר שיחה חשובה מאוד הערב ואספר לכם עליה במכתבי הבא. (אספר לכם בכלל, על החינוך כאן, כולל הר"מ המענין שלי). הוא פתח במדרש על "ויתן לך האלקים", שעל פי פירושו של ה"שפת אמת" (סבו של האדמו"ר הנוכחי) משמעותו שאתה תהיה מסוגל לראות את הקב"ה בכל דבר – בטל השמים, בשמני וכו'. רעיון נפלא: ניתן לראות את הקב"ה בכל בריאה בהיסטוריה (יעבדוך וכו'), בכל מקום (אופייני לחסידות).

אבא – תודה רבה על המדרשים ששלחת לי. תמשיך בזה, ותגיד לי איזו מסכת אתה לומד. תודה שלקחת אותי איתכם ל-Point Lobos.

אמא – תודה רבה על המכתבים שלך. כל אחת מהפנינים האלה נושאת אותי למרחקים (8,000 מייל).

יונתן – כתוב אלי, ספר לי, אני משתוקק לשמוע ממך!

בנות – אני באמצע כתיבת מכתב אליכן. נוגה – תודה על הציור.

למירי – אהבה ונשיקות... 10 לנוגה.

באהבה,

שלמה

להתראות בפסח.

ד"ש לכל אנ"ש בק"ק פאלו אלטו

דני ויינברג: חבר מן הישיבה; רזוולט לודג': מקום בפרק הלאומי Yellowstone, ויומינג; יידישקייט: יהדות; מונוק: חבר; שפת אמת: ספר דרשות על התורה מרבי יהודה אריה לייב אלטר, האדמו"ר השני מגור; יונתן, מירי, נוגה: אחיו ואחיותיו של שלמה.

30

[מכתב משעלבים אל המשפחה על ירושלים של שלמה ועל עניינים משפחתיים (מתורגם מאנגלית)]

פעה"ק י-ם מוצש"ק [פרשת ויצא, י"ב בכסלו תשל"ו; 16.11.1975]

משפחה יקרה! לאי"ט

בכל פעם שאני מגיע לירושלים אני משתכנע מחדש שזוהי עיר מרתקת. אני חוזר ואומר, גם אם זה נשמע טיפשי, עיר הקודש מהלכת עלי קסמים. לאחר כל ביקור שפתי (פעם בשלושה או ארבעה שבועות) אני מביא אתי לישיבה מטען של ירושלמיות, שמספיק לי עד לביקור הבא. היום היה לנו חורף אמיתי כאן. לא ירד גשם, אבל היה די קר, והשמים היו משחק של עננות ובהירות. רגעי רוח קודרים התחלפו עם רגעים של שמש זורחת נעימה. השמש חמימה, אך האויר קר. בעצם אני לא חושב שאוכל להביא לכם את ירושלים: אחרי הכל, היא מרוחקת מרחק של 8,000 מייל. יש לירושלים דבר-מה שקשה לי להגדיר בדיוק. אולי זה מזג האויר (אויר צח וצלול, כאשר אתה נושם עולה עננה – איזו הרגשה טובה! החורף חזר) או האנשים (שוב, מונח שקשה להגדירו – לירושלים זן מיוחד של אנשים) או משהו אחר. אני לא בדיוק יודע.

הלכתי עם תמי (יש לי הרגשה שהיא מסתדרת; היא פשוט מתגעגעת הביתה, אבל היא מוצאת לעצמה תעסוקה) לביקורים רבים בשבת הזאת. ליל שבת סעדנו אצל ג'ורג' וציפי. הם חושבים ברצינות לבקש כסף מהוריהם כדי שיוכלו לבקר באמריקה. אם אמנם יבואו, יעשו את הפסח אתנו. הם אכן רוצים לבוא, ואולי זה באמת יסתדר להם. את ארוחת הבוקר אכלנו אצל הכהנים, שחגגו את יובל ה-25 לנישואיהם במפגש שהתקיים הערב. אחר כך ביקרנו אצל בנג'י וברכה ויס. בנם כבר בן חצי שנה, ותמי החזיקה אותו זמן רב. חסר לה, כנראה, המנהג האומני לבטא את האהבה במגע פיסי. גם לי זה חסר. אחותו של בנג'י, אורה, התחתנה עם גבר שיש לו ארבע בנות. נדמה לי שאשתו נפטרה. הוא דתי, כמובן.

היום סבתא הגישה מרק גריסי פנינים וזה היה מצויין – בדיוק מתאים למזג האויר. מדברים בישיבה על האפשרות שחיילי ההסדר יוכלו ללכת לצנחנים במקום לשריון, בתנאי שלפחות 100 בחורים ירצו לעשות זאת. אני אישית הייתי מעדיף את הצנחנים, לא בגלל היוקרה והברק, אלא משום שנראה לי שזה מתאים לי יותר מאשר קופסת מתכת סגורה, וזה לא פחות מסוכן מטנקים. אך כל הדיבורים על צנחנים הם רק שמועות ומן הסתם אמצא את עצמי בטנק. מאחר שאני רוצה לרכוש כרטיסי APEX אני מציע שתכתבו לי מה אתם חושבים על הנסיעה שלי, באיזה מסלול, מתי, וכו', כי עלי לקנות את הכרטיסים בתוך החודש וחצי הקרובים.

טוב לשמוע שאתם מנהלים חיי חברה מפותחים מאוד. החברה שלי כאן די קבועה, ואני לא רואה הרבה פנים חדשות. גם שמחתי מאוד לשמוע שאתה לומד גמרא דרך קבע; כנראה זה חשוב לממזר הקטן. קניתי שני ספרים בשבוע שעבר. אחד הוא תנ"ך קורן עם התרגום החדש לאנגלית. זה יכול לעזור לי בקטעים קשים, וגם כשאני מדבר עם זרים. גם קניתי את הסידור

של הירש (אגב, אני עדיין מחכה להלוואה של 70 דולר עבור השולחן ערוך; לא נעים להיות בחוב לגמ"ח זמן רב, וככל הנראה יהיה לי את הכסף עד פסח). נראה לי שתהיה עכשיו הפסקה לזמן מה ברכישת ספרים (קניתי עוד כמה ספרים). אני עדיין לא זקוק לנעליים גבוהות. כשאזדקק להן, אם בכלל, אקנה נעליים.

הלימוד עדיין משהו-משהו, וכך ימשיך, אני מקווה.

מה עוד?

לא כלום – רק מכתבים, מכתבים, מכתבים! גם ממך, יהונתן (~~~~ זו היתה נשיקה).

זהו, רבותי!

שלמה

ד"ש לאיתן וכו', ולאנ"ש דק"ק פאלו אלטו

סיפרתי למאיר על המשנה ברורה.

דברי הרמ"א מתייחסים לעיקר הדין של המחבר, ולא למשפט האחרון שלו, עיין דו"ק, א"כ יש מי שהעלה נשים (זה לא רב, אלא מזרחניק חשוב אחד), לא רב, רבנים פסקו לאסור.

ג'ורג' וציפי: ראה מכתב 9; הכהנים: דודה של שלמה ומשפחתה; בנ"י וברכה ויס: ידידי המשפחה; APEX: כרטיס זול במיוחד; לממזר הקטן: כינוי חיבה ליונתן, אחיו הקטן של שלמה; (~~~~ זו היתה נשיקה): סימן במכתב לציון נשיקה לאחיו יונתן; איתן: ששינסקי, ידיד המשפחה; מאיר: הרב מאיר שלזינגר, דודו של שלמה וראש ישיבת שעלבים; רמ"א: רבי משה איסרליש. ההפניה היא לשלחן ערוך אורח חיים סי' רכב סעיף ג, לגבי עליית נשים לתורה (ראה מכתב 28); פאלו אלטו: ראה מכתב 18.

ב"ה מוצש"ק וישלח [י"ט בכסלו תשל"ו; 23.11.1975]

משפחה יקרה! לאי"ט

ביום שישי השתתפתי בלוויה של חבר. חבר בוגר, אך בכל זאת חבר. זה היה אחד הבחורים שנהרגו על ידי הסורים ברמת מגשימים. שמו נחום פניגשטיין. היה מדריך בעזרא בחלק מהתקופה שגם אני הייתי מדריך. הוא היה המדריך של תמי במשך שנתיים. באמת, אחד הבחורים הטובים ביותר שאפשר למצוא (ליונתן – אח של עמוס). בשנה מבוגר ממני. זו הייתה לווייה ענקית, עם יותר מאלף איש, אולי אפילו כמה אלפים. עבורי זאת היתה יותר מסתם לווייה, לא רק לווייה של נחום. זאת היתה גם הפגנה – הפגנת נחישותנו להישאר שם. הרושם העיקרי שהשאירה עלי הלווייה היו המחשבות הנוגות על המוות, על חברים שנהרגו, כל הדברים האלה, שעברו לי בראש במרוצת כל השבת. זהו שלב מסוים בהתבגרות, כשחבר נהרג במלחמה. חשבתי על זה הרבה, ולא יכלתי להימלט ממחשבות נוראות כמו לדמיין איך יהיה אם חבר זה או אחר ייהרג ח"ו. גם שוחחתי על זה עם צ'ומבה, אשר מטבע הדברים הוא מנוסה בדברים כאלה. מאיר הקדיש לזה חלק משיחתו, אבל איש לא הבין כל כך את המסר שניסה להעביר. עם נחום נהרגו שני הסדרניקים נוספים מיוחדים גם כן. ברוך דיין האמת. התכוונתי להקדיש מכתב זה לתיאור שיטות החינוך השונות המופעלות כאן, אך ההלוויה דחקה זאת הצידה.

שניים מהבחורים שנהרגו היו משיבת גוש עציון שהגיעו לרמת מגשימים לבקר חברים ונהרגו שם. יחד עם מלחמת יום כיפור איבדה ישיבת הגוש 12 בחורים – עשרה במלחמה ושניים עכשיו. הרב עמיטל מהגוש אמר שהם היו החברות הטובה ביותר באותו מחזור. מלבד זה, החיים זורמים כאן בקצב די רגיל. אין משהו מיוחד למסור, אבל אנסה למצוא כמה דברים ראויים לציון.

ראשית, יש כנראה בצורת חלקית בארץ. היום (יום א') התחלנו לומר תפילה מיוחדת לגשם, מאחר שכמעט לא ירד עדיין גשם, והנה כבר סוף נובמבר. שנית, הרב שלנו (צנחנים) יוצא למילואים ל-21 יום. כנראה שמאיר ייקח את השיעור במשך התקופה הזאת. קיבלתי רמזים שייתכן שהוא יחזיק אותנו קצת יותר זמן, לא בגלל אי הצלחתו של הרב הנוכחי שלנו, אלא כדי שנוכל לטעום לימוד מסוג אחר. אני מקווה שהשיעורים של מאיר יהיו טובים. היום (יום ב') ערכתי ביקור שבעה אצל משפחתו של הבחור שנהרג ביום ה', וכמובן עלו בי כל המחשבות הנוגות. הדבר הנורא ביותר הוא, שהוא מת בגיל עשרים ולא השאיר דבר אחריו. בעוד שלוש, חמש, או עשר שנים איש לא יידע מי הוא היה. גזרה על המת שישתכח מהלב. אלמלא כך, היה עוד יותר גרוע. ובכל זאת, זוהי מחשבה מפחידה, וכשאתה מתחיל לחשוב שזה עלול לקרות

לעוד אנשים שאתה מכיר, לחברים קרובים יותר, זה באמת רע מאוד. הלוויה היתה מזעזעת. אנשים, חיילים, סתם אנשים בכו, שלא לדבר על מה שעבר על המשפחה. האב התעלף לאחר אמירת הקדיש. קריאה בספרו של הרב סלוביץ'ק שבו הוא מפתח כמה רעיונות על משמעות הרע והסבל (היהדות אינה שואלת למה ואיך, היהדות עם השקפתה על החיים כקיום ייעודי ולא כקיום גורלי – "סובייקט" ולא "אובייקט" – שואלת מהי הנפקא מינה? כיצד נוכל להיאחז בסבל וברע כדי להתעלות?) מנחמת מאוד (בטהובן, שאני מאזין לו עכשיו, הוא דוגמה טובה של תיקון הרע). אולם המחשבה על אדם שעוזב בלי להשאיר כלום – ילדים – אחריו, רודף אותי. נכון, הוא השאיר חניכי עזרא, והוא עסק ביצירה, אבל הוא לא השיג מה שאדם אמור להשיג בחיים נורמליים. כאשר קורה בצוק העתים, שלאדם נקלעה ההזדמנות להרהר בדברים האלה, רק ציניקן וטיפש יתעלם מהם וישאר אדיש. לזה מתכוון שלמה המלך כשהוא אומר "והחי יתן אל לבו" (קהלת). הקדשתי מחשבה רבה לעניין הזה, ולכן אתם צריכים לסלוח לי על כתב ידי הגרוע. אני מקווה לגבש רעיונות קונקרטיים יותר על המוות ועל ההנצחה, על "לעילוי נשמת" וכו'.

באהבה,

המכתב הבא יהיה עליז יותר!

שלמה

תמי: אחותו של שלמה; צ'ומבה: כינוי לאברהם שטרן, חבר שאמו נפטרה; מאיר: ראה מכתב 28.

32

[על הרחבת האופקים ועל העיירה מעלות]

[כ"ד בכסלו תשל"ו; 28.11.1975]

ב"ה ערש"ק וישב וכו'

יהונתן היקר! לאי"ט

קיבלתי בשמחה את מכתבך ונג'וסיק עלו בעיני יפה. שמחתי לשמוע כי אתה מרחיב אופקים, ואני מקווה כי בנוסף להתמחות מסויימת באסטרופיסיקה ובמחשבים תשית לבך גם לתחומי ידע אחרים. ראוי ורצוי כי תהיה לך ידיעה בסיסית בכל תחום מדעי כמעט, ולבטח צריך אתה לדעת במה עוסק כל תחום מדעי, כדי שתדע עד היכן הגיע תחום הידע האנושי, ועי"כ תוכל לעמוד הן על היקפו והן על מגבלותיו של הידע הזה, ושבסופו של דבר נבצר מן האדם, באשר הוא אדם (דהיינו בגלל עצם העובדה שהוא אדם), לרדת לתהומי היצירה. נכון הוא כי לא הצליח האדם עד עתה ליצור חיים, אולם אף אם יצליח ליצור חיים במובנם הביולוגי, אין בידו האפשרות להכניס את אותו "חלק אל-ר"ה ממעל" אשר בחיים. נכון הוא שהצליחו למצוא מוסר

מסויים אצל בהמות, וכן הצליחו לגלות תאים פיסיים שמפקחים על פעולות נפשיות כגון רצון, שלטון, אהבה, מין, רעב וכו' (בהקשר לזה עיין בספר "בכור המהפכה המדעית" שדומה לי כי הוא נמצא אצלכם, בפרק "הביולוגיה והמוסר". אם איננו תחת ידך, כתוב לי ואשלח לך תצלום של הפרק). אך בכל אופן "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" רק בגלל "חלק אלוהי ממעל". והדברים ארוכים, ואין כאן מקום להאריך.

אחרי שנגררתי אחרי לשוני לפילוסופיה, אחזור לעולם. מכתב זה, שהתחלתי לכותבו במעלות, השתהה עוד חמישה ימים, והיום אני ממשיך אותו בירושלים. ומעשה שהיה, כך היה: ביום ששי ערשק"פ וישב, לאחר הפצרות מרובות, ארזתי את חפצי ונסעתי לשבת לעיירת מעלות. בעיירה זאת עושות בנות מהעזרא ומבני עקיבא את שנת השרות. ביניהן תרצה דילר (אחות של שלומי), חיה אנסבכר ושלומיית קהן. ביקורנו הוגדר כביקור לצורך עריכת מסיבת חנוכה, ואכן בשיתוף עם הבנות ערכנו לילדי המקום מסיבה נאה ומהנה, וכן התוודענו אל המקום ואל עבודתן המסורה של בנות שנת-שרות במקום. העיירה המונה כ-4,000 תושב, מאוכלסת כמעט לחלוטין ע"י מרוקאים, ומצב החינוך והבריאות בעיירה אינו טוב. שלומית סיפרה לי כי במרבית בתי העיירה (הבנות ביקרו כמעט בכל הבתים!) אין ספרים. בכלל אין. כחובב ספר דבר זה כמובן הדהים אותי. צוותי ההוראה בבתי"ס במקום גרועים ביותר, והמכות והעונשים הגופניים הם שיטה שאין עליה עוררין. סטירה כבר לא מעליבה. קיימים מקרים שבהם בוגרי כתי' ח' אינם יודעים קרוא וכתוב. בכל בית ישנו מכשיר לראיית-רחוק (טלויזיה בלע"ז) אך ספר – בל יִרָאָה ובל יִמָּצָא. כמו"כ ירוד מצב הנקיון וההיגיינה האישית – אין רוחצים, אין מחליפים בגדים, וכ-75% מילדי העיירה נגועים בכינים. הבנות המשרתות במקום עוסקות בהוראה בבתי"ס וכן יסדו סניף מפואר של "עזרא" שבו למעלה ממאה ועשרים חניכים. כתשעים חניכים מסניף זה יבואו לבקר בירושלים בשבת הסניף הבעל"ט, שתחול בש"ק פרשת מקץ, שבת שניה דחנוכה. הם יתארחו אצל משפחות, וישתתפו באירועי יוה"ס. ביחד עם אורחים מסניפים אחרים ימנו חניכי הסניף הצועדים והעומדים במסדר כ-900 (!) איש. את המסדר יעביר צ'ומבה שיעביר את הריכוז לידיו של קירשנבוים, המרכז החדש שבא במקום נתי שפרש. מ"מ, עמדנו על עבודתן המסורה של הבנות, וקיבלנו מושגים חדשים באשר למה מסוגלות בנות בודדות לעשות בעיירה. אך יש כמובן צורך בדור המשך ואם אלו יבואו – תשתנה מעלות. אי"ה. סעדנו בחברת הבנות – שבעה בנים ושש בנות, והיתה אוירה נחמדה. הבנות אכן טרחו והכינו עבורינו סעודות כיד המלך וכן קפה למכביר והשתיה כדת (של קפה) אין אונס.

באשר לך מתלוננים אנשי קבוצתך כי אינך משיב לאגרות שהם משגרים אליך, וחמתם עלתה השמימה. טוב תעשה אם תשב ליד המכתבה ותענה לקוראריך.

היום כבר יום רביעי ואני נמצא בי-ם מפאת מחלה, כנראה אנגינה, ועל כן נדמה לי כי תוכניתי לערוך ביקור בואדינו היקר, הוא מורנו ורבינו, ראש וראשון לואדיות המדבר, הוא ניהו ואדי קלט, יאלצו להידחות למועד אחר. אתפלל להשי"ת שיתן לי בריאות לקראת יוה"ס הבעל"ט.

ביום ראשון קיבלתי את המכתב של אמא ביחס ל-MOAB, ותצהל נפשי בקרבי. כמו"כ יכול להיות שגדי (אל תספר לאיש בארץ) ארנברג יבוא לארה"ב, או אז נפגש ונסייר להנאתנו באיזור SFO.

אקווה שנהנית הן מהסגנון והן מהתוכן.

אחיו, ידידו, הדורש שלומו וטובתו כל הימים,

מתגעגע וכו"ח בדמעות שלי

להתראות ב-MOAB

UTAH 12345

,Love

שלמה

ג'וסיף: נדנודיך; בכור המהפכה המדעית: ספר של אהרן קציר, שנהרג בפיגוע בשדה התעופה לוד, ואח של נשיא המדינה אפרים קציר; שלומית קהן: חברתו של שלמה ולימים אשתו; יוה"ס: יום הסניף, השבת בשנה שבה חוגגים את הקמת הסניף; צ'ומבה: ראה במכתב הקודם; קירשנבוים, נתי: מרכזים בעזרא; ואדיינו: הואדי שלנו, ואדי קלט; MOAB: ראה מכתב 35; גדי ארנברג: חבר; SFO: סן פרנסיסקו.

33

[ספקות ולבטים בישיבה; תחילת המכתב חסרה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום שלישי אור ליום רביעי [י"ט בטבת תשל"ו; 23.12.1975]

לאי"ט...

זמן רב לא כתבתי, ואני מתנצל. אני לא נוהג לתכנן את המכתבים שלי "כך וכך מכתבים בכך וכך ימים". אני כותב כשמתחשק לי, כשיש לי משהו מיוחד לספר. לאחרונה לא קרה לא זה ולא זה, אז לא כתבתי.

החבר'ה בישיבה עוברים זמן קשה לאחרונה. עוברת עליהם תקופה של ספקות ותהיות בדומה למה שעבר עלי בהתחלה: בקשר לתכלית הלימוד, ותכלית הלימוד של חזקת הבתים, ואיך, לעזאזל, זה אמור להיות מיושם לחיינו וייעודנו כיהודים שומרי מצוות. המשבר הזה התעורר בחריפות מיד לאחר נפילתם של שלושת הבחורים ההם, כחלק מההערכה מחדש שכמה מהבחורים ניהלו אז. השאלות הספציפיות בקשר ללימוד נשאלו עוד קודם לכן אך מעולם לא בצורה מפורשת כל כך כמו שזה קרה בחנוכה. ניתן היה להרגיש את הספקות מרחפים באויר, אפשר היה לחוש אותם מתוך התבטאויות שונות של החבר'ה, ולבסוף נאמרו הדברים

בפירוש. ניסוח הבעיות כנראה הקל במידת מה על המצב, ואחרי חנוכה הבחורים חזרו לספסל הלימודים. שיא המשבר היה בחנוכה, וכמעט שלא היו לימודים: האנשים התייסרו בשאלות. אני לא לגמרי בטוח שזה נגמר. אצלי זה בטח נגמר, ואני מאמין שכאשר אנשים יגבשו, בסופו של דבר, תשובה מנוסחת, תהיה זו תשובה אמיתית – כל אחד על פי צרכיו שלו, שתאפשר לו לעמוד ברוח מצויה – ואף ברוחות מסוכנות יותר. (אנא אל תמסרו זאת למאיר; מי שירצו יוכלו לדבר אתו בעצמם) (אני עדיין מחכה לתשובה לשאלה ששלחתי לו לפני חודשיים).

המבנה של חברתנו משתנה, לאט לאט, ממבנה של "חורב מול כל השאר" לחברה משולבת יותר, אם כי, כמו בכל חברה, ישנם כאלה שאינם דמויות מרכזיות. נדמה לי כי כשיגיע הזמן להתגייס – וזה המבחן האמיתי לגבריות וידידות – נהיה חברה די מגובשת, דבר שיאפשר לנו להתגבר ולעמוד בקשיים של חיי הצבא.

אני עכשיו ביחסים קרובים מאוד עם כמה מהבחורים האמריקניים משנה ב' והם נאבקים כעת, בתוך תוכם, בעניין עתידי. כולם פרט לאחד מתכוננים לחיות בארץ, והספקות שלהם נוגעים להסדר, אוניברסיטה, ישיבה בארה"ב, ישיבה בארץ ואם כן, איזו ישיבה, וכו'. באופן מפתיע, רובם התרגלו לרעיון שתואר אוניברסיטאי איננו תנאי הכרחי לחיים בעלי משמעות בישראל. אחד מהם די נחוש בדעתו להצטרף אלינו להסדר אבל עדיין תוהה כיצד להודיע על כך להוריו. מטבע הדברים, לא נשמע כדבר הזה בבתים אמריקניים. רובם הגיעו להסכמה מלאה לקשור את גורלם וייעודם לזה של העם כאן. קשה מאוד להשתחרר מתפיסה מסוימת של איך ראויים להיראות החיים, ובתוך שנה אחת קצרה לנסות לדחוס לתוך עצמך את כל מה שחונכת להיות במשך 18 שנה. לכן הם פשוט לא יודעים איך לתכנן את חייהם. במובן זה, אנחנו במצב הרבה יותר טוב מהם, כי אנו חייבים להחליט את ההחלטות הגורליות הללו בשלב מאוחר יותר, כאשר חוויית הצבא מאחורינו ויש לנו עוד 4-5 שנות חיים – בעוד הם חייבים לעשות את הצעד הגדול הזה בגיל הרך של 18. החברותא שלי מיוסר במיוחד בספקותיו, והוא משנה את דעתו מיום אחד למשנהו, ופונה אלי כמעין "כותל הדמעות". מה שלא יחליטו לעשות, אני רוחש כבוד רב לבחורים האלה שהקריבו שנתיים של לימודי אוניברסיטה כדי ללמוד בישיבה, אם כי אהיה מאוכזב אם לא יעלו ארצה בתוך ארבע השנים הקרובות.

מחר אני נישא לבגרות באנגלית, ואני מקווה להצליח.

באהבה, שלמה

אני סופר את הימים – אך מרגיש בסדר גמור.

אנא הזמינו לי שוב מכונת-גילוח עם מטען לקראת השירות הצבאי. תודה.

סקי ביוטה.

34

[אל אביו בפאלו־אלטו, ארצות הברית, בבירור גמרא בבבא בתרא]

[30.12.75; כ"ו בטבת תשל"ו]

לכ'

אאמו"ר ראב"ד דק"ק פאלו־אלטו והגליל שליט"א!

אחדשה"ט אמרתי אכתוב לו אי אילו שאלות שנקרו לי בלימודי פרק חז"ה.

ראשית בדבר הסוגיא של שני כיתי עדים המכחישות זא"ז (דף לא:). מובאת מחלוקת ר"ה ור"ח, אם אומרים שכ"א באה בפ"ע ומעידה או "בהדי סהדי שקרי ל"ל". הרשב"ם מסביר שהמחלוקת היא האם הולכים אחרי חזקת הממון ומכיוון שכשרות העדים מוטלת בספק, לא מוציאים ממון (במקרה שכ"א באה בפ"ע) או שהולכים אחרי חזקת כשרות של העדים, ומכיוון שיש ספק, הולכים אחרי חזקת הכשרות של העדים. מ"מ גם לר"ה שהולכים אחרי חזקת כשרות, מ"מ באחד מכת זו ואחד מכת זו שאז בוודאי אחד מהם שקרן, אין מתקבלת עדותן ואפי' לר"ה. ד"ז טעון בירור, שהרי ממ"נ אם העד כשר כאשר הוא בא עם חבירו לכת המקורית אז מדוע העובדה שהוא בא עתה עם עד מהכת שהכחישה אותו, יהיה פסול? יש להחליט, או שכשר העד או שהוא פסול ואיך אפשר להכשיר אותו או לפוסלו לפי העד שאתו הוא בא להעיד.

נאמרו בנד"ז כמה הסברים. הראשון הוא שחזקת כשרות של העד אינה מושג שמתייחס לעד בודד, אלא זהו מושג שמתייחס לכת של עדים. וע"כ כאשר זו באה בפ"ע ומעידה, אם כן הרי ספק לנו לגבי הכת אם היא שקרית או אמיתית ומספק לא נוציא מחזקה, שהרי לגבי שני העדים ביחד יש ספק אם שקרו או לא, וע"כ לא מוציאים מחזקה, משא"כ כאשר בא אחד מכת זו ואחד מכת זו, שאז ודאי שאחד שיקר, וזה פוסל לא כל עד בנפרד אלא את הכת הזו, ופסול זה הוא לא פסול משתנה, שהרי הכת פסולה לעולם מאחר ואחד מעדיה ודאי שיקר, והכת ש"כ"א בפ"ע אינה פסולה. יסוד ההסבר שחזקת כשרות זהו דין בכת ולא בעד. דומה לזה דין של קרוב שפסול במסגרת של כת אחת וכשר במסגרת של כת אחרת.

אולם מ"מ ק"ק, שהרי כאן החשש הוא משום שקר, ואז ששיקר או שלא שיקר. No two

ways about it

הסבר נוסף הוא שמהות הדין של העמדה על חזקה הוא כדלהלן: במקרה של ספק אנו פשוט מתעלמים משני צדדיו ומשאירים את הדין איך שהיה (זהו מושג החזקה קמא). כלומר שבלי לשקול האם הדין הוא אמת או לא, האם הדין מבוסס על אמת או לא, אנו פשוט פוסקים כחזקה כדי שהעולם ימשיך להתקיים. ז"א שחזקה אינה "בירור" או "הנהגה", ולפ"ז הכלל בחזקה הוא ברגע שאפשר ללכת ע"פ החזקה הולכים, ברגע שיתכן שהליכה לפי החזקה היא הליכה לפי האמת הולכים על פיה. ברור שכאשר החזקה ודאי סותרת את האמת לא הולכים

ע"פ החזקה ובזה מתיחסים לכל מקרה בנפרד. וע"כ אם כל כת באה בפ"ע, שיכול להיות ששני העדים אינם שקרנים, מכשירים, ואזלינן בתר חזקת כשרות, אך כאשר בא אחד מכת זו ואחד מכת זו, שאז לא יתכן שאף אחד מהם לא שיקר, א"א ללכת אחר החזקה והעדויות פסולה. גם זה צריך עוד בירור ואינו מחוור כל צרכו. אני רוצה לדעת מה דעתך בנד"ז. (כדי להבין היטב מהות המצב בתרי ותרי, רצוי לעיין בגמ' יבמות לא. בסוגיא דתרי ותרי ספיקא דרבנן או דאוריתא ובספר שב שמעתתא, שמעתתא ו פרק כב, ששם מבואר האם אומרים שבתרי ותרי העדויות קיימות או בטלות. כן להבין ענין תרי ותרי, תוס' בסוגיא שלנו לא: הד"ה הראשון ביחס לתרי ותרי ומיגר.)

מצפה לתשובה

שאלות נוספות יבואו.

Love, שלמה

חז"ה: חזקת הבתים, פרק שלישי של מסכת בבא בתרא; שכ"א באה בפ"ע: שכל אחת (מכתות העדים) באה בפני עצמה (לדב); שב שמעתתא: ראה מכתב 26.

35

[מרכז הרב, גוש אמונים, הלימוד בישיבה והסגירות של עולם הישיבות (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה

שבועיים ראשונים בשבט [שבט תשל"ו; ינואר 1976]

משפחה יקרה! לאי"ט

ובכן, כעת לפני עוד חודשיים וחצי, ובעוד שלושה חדשים, יש לקוות, אגלוש כבר בסקי במורדות הרי יוטה!

את יום השישי לפני שטלפנתי אליכם הקדשתי לתמי. יצאתי מהישיבה מאוחר בליל יום חמישי והגעתי הביתה בערך ב-23:45. למחרת היום תמי ויתרה על הלימודים בבית הספר וביחד הלכנו לח'רבת סעדים. נסענו באוטובוס קו 19 להדסה ומשם הלכנו בדרך העפר לסעדים. תמי הכינה כריכים עם סלט ביצים ואכלנו "בראנץ'" בסעדים. טיפסנו על אותו עץ גדול רב הענפים וביקרנו במעיינות ובמערות הנמצאים שם, אבל מאחר שלא הצטיידנו בנרות או בפנס, לא יכולנו להעמיק במערות. תמי כנראה נהנתה מאוד – כך אמרה לי וזו הייתה גם הרגשתי. לאחר הטיוול נסעתי לבני ברק לשבת. שם הכרתי את חתנה המיועד של שלומית. שמו שמואל שיין והוא עובד בבית הדפוס של אביו. הם יתארו בקרוב, אם כי הדבר ידוע לכל כבר עכשיו. שוחחתי רבות עם נחל'ה. הוא כבר שבוי לגמרי בדרך המחשבה של מרכז הרב. מסתבר

שאף כי הרב קוק עצמו ידע את ערכם של מחלוקות וויכוחים, והוא גם פירש את הפסוק "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" בהתאם לרעיון זה, אפשר לומר שתלמידיו מוגבלים באופן מוחלט לדרך מחשבה אחת בלבד. אמת נכון, דרך מחשבה זו מטיפה להושטת יד לאלה שטעו בדרכם, אך בנושאי יסוד ובמיוחד בנושאים דתיים-פוליטיים, אם כי לא רק באלה, רק דעה אחת נחשבת כחוקית, שלא לדבר על היותה מקובלת. השקפות אלו נתגבשו אצלי לא משיחותיי עם נחליה, אבל נוכחתי כי למרות שהוא פתוח בעניינים רבים, הוא מרכזניק מוחלט בעניינים אחרים. נהניתי מהשבת, שהייתה נעימה מאוד: דיברתי עם שלומית, הראיתי לאנשים את התמונות והשקופיות שלי ופשוט נחתי וקראתי עיתון. זה היה טוב, ונהניתי מאוד.

מאיר הודיע לי השבוע שהוא טס לארה"ב ב-19 בינואר, ושהוא שוקל ביקור קצר בסטנפורד, כדי ליזכות בכמה ימי מנוחה במחיצתכם. הוא יבוא, אם בכלל (זה "אם" גדול מאוד), בתחילת פברואר. הוא רוצה לטוס משיקגו למיאמי דרך SFO, והוא מבקש מידע על טיסות זולות כגון טיסות VUSA או "No Frill". שלחו נא מידע באקספרס או התקשרו.

כפי שיכולתם לראות מתחילת המכתב הזה, ההתלהבות שלי כלפי "גוש אמונים" התקררה בהרבה. אני מאמין כי עכשיו אני רואה את הדברים בצורה הרבה יותר בוגרת. אחד הדברים שהטרידו אותי ושלא הייתי מוכן כל כך לקבל, הוא הניסיון לנהל מדיניות חוץ על פי קודקס דתי. זאת ועוד: ההיסטוריה המלווה כל כך הרבה מפעולותיו של "גוש" דחתה אותי, ולכן חל שינוי-מה בראיית את הגוש. אני כבר לא מסכים תמיד עם כל פעולה שהם נוקטים ואישית הפסקתי לראות את עצמי כחבר מובהק של הגוש. אני מסכים עם מה שיש להם להציע פוליטית – כלומר מדיניות ימנית, אך הפן הדתי כבר לא חשוב כל כך. שמעתי שב"מרכז", שהוא המרכז הרוחני של הגוש, אנשים מתחילים להתנגד לדעתו של ר' צבי יהודה שניסיגה אסורה מבחינה הלכתית. אנשים אלה הם ר"מים חשובים מאוד שם. מלבד זאת, נראה לי שהגוש לא מציע תשובות מספקות לכמה מהבעיות המדיניות היותר דחופות, דהיינו, יחסינו עם אמריקה. לפי מצב העניינים כיום, אני עדיין מסכים עם כל ההתנחלויות ועם רוב הטקטיקות שהם מציעים בתחום מדיניות החוץ – כגון עמידה איתנה יותר על זכויותינו וכל זה. גם תמי שינתה את דעתה על הגוש, והיא כבר לא היסטורית כל כך (רוב אנשי הגוש הם היסטוריים), אם כי היא עדיין שומרת על מידה מסוימת של הזדהות עם הגוש. היא מסכימה – אבל לא באותה ההתלהבות שהורגלנו לה בימים עברו. היא אמרה לי כי במידה מסוימת היא מצטערת על כך שימי ההתלהבות חלפו, וכי הייתה לה אז הרגשה יותר טובה, לפני התהיות והספקות. אני חושב שהיא צודקת. היא בחורה טובה.

קיבלתי ארבע גלויות מהטיול שלכם באריזונה. נדמה שאתם חורשים את אריזונה עקב בצד אגודל. הגלויות שלכם נוטעות בי חשק רב להצטרף אליכם לפסח, ואני מוכרח לומר שהייתי רוצה להיות שם אתכם. תמיד רציתי לראות את המדבר האמריקני הגדול מקרוב. אני מקווה כי ביום מן הימים אזכה לראות את זה, ואם לא אגיע ל-Glen Canyon השנה כי אתם כבר הייתם

שם – אגיע אי פעם. אין זאת אומרת כמובן שאני לא רוצה להצטרף אליכם ב-Moab. אדרבה, אני מצפה לזה בכליון עיניים.

זה מביא אותי לבעיה של חיי הישיבה הפחות-אריותר חד-גוניים. אין בהם שינויים רבים: סדר הבוקר ושיעור, תנומה, מנחה, סדר, מעריב, סדר, ולמיטה. נכון, יש קצת התרגשות כשאתה מתגבר על מכשול רציני בגמרא, כשאתה מסיים פרק בש"ס, כשהגעת להישג כלשהו. אז עוברת עליך הרגשה טובה של סיפוק ולעתים אף התרגשות. אבל אני רגיל ואוהב להתרגש מנוף פראי, משיבה על סלע במדבר עם הפנים אל הרוח ואל הנוף המקסים, משכיבה בשק שינה בלילה מקפאי וצפייה במיליון כוכבים מבריקים, נוצצים ונופלים – או אפילו מנסיעה לילית לאורך כמה מאות קילומטרים כשאבא מספר על ההיסטוריה של ארצות הברית או דן אתך על קפקא. כל זה לא קיים בישיבה, ואפילו אם יש לך הזדמנות ללכת, אין עם מי – אפילו לא לואדי קלט או למקום דומה (אגב – ואדי קלט הוא אחד המורים הדגולים ביותר שלי ואני מדרג אותו קרוב מאד לדר' שטסמן). חוץ מהטיול הקצר והמהנה בשבוע שעבר עם תמי, באמת לא חילצתי את עצמותי מאז בין הזמנים. חסרה לי ההתפעלות שדי קשה להגיע אליה כשאתה לומד גמרא. מצד שני, לא הייתי מרגיש טוב אם הייתי יוצא לטיול רציני, שעה שאני אמור להיות בלימודים. אני מקווה כי באמריקה (בעוד חודשיים וחצי) אקבל פיצוי על העדר ההתפעלות. נראה לי שאני אתפעל רק מראיית פניכם!

זה מביא אותי לבעיה של הסגירות בישיבה, והאם זה רצוי או לא. הרבנים כאן הזכירו את הבעיה הזאת לעתים די קרובות. "אנו שואפים לחנך אנשים לחיים בעולם החיצון. אין אנו מטיפים לסגירות ולניתוק מהחברה; להפך, אנו הולכים בדרך של חברה תורנית החיה בחוץ". כל זה נשמע מצוין, אבל עבודת החינוך מתנהלת בתנאים שכלל אינם דומים לתנאים ולמצבים שנעמוד בפניהם כאשר נעזוב את ה"חממה" הזאת של "חיים דתיים" טוטאליים. לדעתי, זוהי בעיה חמורה מאוד העלולה, אם לא תטופל כראוי, להטיל צל כבד על כל הקונספציה של חינוך ישיבתי ולהפוך אותו למגוחך לחלוטין. הפתרון הוא בהצגת הבעיה בממדיה הנכונים. פשוט מובן הוא כי אם לוקחים ברצינות ובכנות את הערכים המונחלים על ידי הישיבה – אם, למשל, הלימוד נעשה כתוצאה מרגש אחריות כלפי החברה, אם אין הכוונה לבנות קריירות חומרניות ואם החברה נמצאת תמיד בראש מאווינו – אזי הבעיה מצטמצמת באופן ניכר. אם התיאוריה של התנהגות בחברה מוכרת היטב, ובמידת מה מיושמת גם בצבא, שבו שוררת אווירה חצי סגורה, עצם היישום יהיה כנראה קל יותר, אם כי הבעיה הבסיסית עדיין נשארת. אני מאמין כי אף שניתן לצמצם את הבעיה אין היא ניתנת לפתרון מוחלט, ועלינו לסמוך על העומק של החדירה לנפשנו של אותם ערכים ומסרים שהישיבה מטיפה להם. בהקשר זה העיר הרב שלי שהוא די בטוח שאם ה"בחור" לא יכול לעמוד בניסיונות המחכים לו כאן בתוך הישיבה ("אני רואה גניבות קטנות, מעילות וכל החטאים החמורים האחרים, אם בין אדם לחברו ואם בין אדם למקום, כאן בבית המדרש, ואני יודע שברגע שהשם המחייב 'בחור ישיבה' כבר לא

יתנוסס עליו, כל ההתנהגות המזויפת שהוא ביים אותה כאן תיפול מעליו", שהם על רמה די גבוהה, כשיגיע עת הניסיון האמיתי – כלום לא יישאר מכל התנהגותו המזויפת. כאמור, אנשים כאן מסכימים שהפרדוקס נשאר בעינו, אך יש לצמצמו.

אתמול חיתן אחד הרבנים את בתו. החתונה נערכה בחדר האוכל של הישיבה. החתן כמובן לא היה הסדרניק, כי הרב לחלוטין לא הסדרניק. הוא לומד בחברון, ורוב אנשי ישיבת חברון השתתפו בחתונה. זוהי הזדמנות לכתוב מקצת מחשבותי על מה שקרוי עולם הישיבות. לדעתי, עולם הישיבות הוא חברה מאוד אנוכית ומרוכזת בעצמה, ועם יוצאים מן הכלל מעטים, לא אכפת להם – או שהם לא מתנהגים כאילו מאוד אכפת להם – מה קורה בעולם החיצון. משקיעים כוח רב בבניית חומה גבוהה סביבם, ולא בניסיונות לגלות תחומים חדשים לפעולה. גם אלה מהם שיש בהם הרצון הטוב הזה לעזור לזולת **כעניין** דתי כמעט שאין להם הזדמנות לפעול כך, כי אינם חיים את חיי העם כאן: אין הם משתתפים בשעות השמחה של האומה – ולא בשעות העצב והאבל שלה. הם לא מתגייסים לצבא ואף מתנגדים לכך בחריפות. הם אטומים לכל משב רוח רענן העשוי להביא כמה רעיונות חדשים ומקובלים ולכן מעטים הם הסיכויים שתהיה להם השפעה או שיביאו את אור התורה לאלה היושבים ללא ידיעה כלשהי. הפעילים הם לא הלמדנים הגדולים, הם הבחורים שלא יודעים ללמוד ולכן נזרקים לתפקיד הזה שדורנו כה זקוק לו (=חינוך). בתוך-תוכם, כפי שאני מסתכל על הדברים מבחוץ, הם הגיעו לרמות גבוהות של שטחיות וחקיניות (כשיטה). החליפות האופנתיות, הדירות בנות ארבעת החדרים (שהפכו למחויבות המציאות לכל חברונר וכ' המכבד את עצמו), הדרך שבה נעשים שידוכים – אחת השאלות הראשונות הנשאלות היא השאלה הכספית, וכבר שמעתי סיפורים איומים על חתונות שבוטלו בגלל זה (לא פחות מ-250,000 כנדוניה). החברה שלנו, אנשי ההסדר, לא נקיים לגמרי מחטא השטחיות, בכלל לא. ובכל זאת, נראה לי כי הקבוצה הזאת פחות שטחית (ככל שהישיבה "שחורה" יותר, רואים אנו יותר סימנים של סטריאוטיפים). קבוצה זו בהליכתה לצבא ובהשתתפותה בקשייו ובסבלו של העם (ולא על פסגת איזה אולימפוס סגור), יש לה סיכוי, בסופו של דבר, לחולל מהפיכה ביחסי דתיים-חילוניים כאן. (כל הנאמר לעיל יש בו חריגים רבים, אבל התמונה הכללית המתקבלת היא של שטחיות בעולם הישיבות, והרבה יותר כנות ועומק, נוכח בעיות של חיים ומוות והצורך לבחור בדרך – בהסדר. בחור הישיבה הממוצע לא עומד בפני בעיות אידיאולוגיות כלשהן, אנחנו – כן. המסקנה אפוא שיש בנו הרבה יותר אמת.)

זהו זה לעת עתה,

המשך יבוא.

באהבה

שלמה

נ.ב. אנא התקשרו עם מאיר כדי לתכנן את ביקורו ב-SFO (הוא עוזב ב-25 בינואר). באותה הזדמנות, שאלו נא אותו מה קורה עם היתר היציאה שלי. הוא מטפל בזה, ואני רוצה שירגיש

שאתם מעוניינים שאבוא ואז אם יהיו בעיות (שאני לא חושב שיהיו) הוא יכפיל את מאמציו.

תמי: אחותו של שלמה; ח'רבת סעדים: מקום בהרי יהודה מערבית לירושלים; בראנץ': ארוחת בוקר וצהריים יחד; שלומית: שלומית ויז'ונסקי (שיין), בת דודה של שלמה; נחל'ה: נח ויז'ונסקי, בן דוד של שלמה; מרכזניק: תלמיד ישיבת מרכז הרב; מאיר: ראה מכתב 28; SFO: סן פרנסיסקו; מואב: השם שבו כינה שלמה את פאלו־אלטו, מקום שהייתה של המשפחה באותה השנה; דר' שטסמן: ד"ר ברוך שטסמן, מורה למתמטיקה בישיבה התיכונית חורב; חברון: ישיבת חברון בירושלים; חברונר: תלמיד ישיבת חברון; שחורה: ראה מכתב 25.

36

[תקופת לימוד באלון מורה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ד' י"ט שבט [תשל"ו; 21.1.1976]

משפחה יקרה! לאי"ט

מכתבכם על "תרי ותרי" וכו' מצא אותי בעיצומה של אריזה לקראת נסיעה. השיעור שלנו הועבר מהישיבה לאלון מורה למשך שבועיים. כפי ששמעתם בודאי, לאחר שהות של שבוע ימים בסבסטיה בחג החנוכה, הממשלה אישרה את הקמתו של יישוב בשומרון. היישוב, ששמו אלון מורה, ממוקם במחנה צבאי בשם מחנה קדום. מיד עם כניסת המשפחות, הן ביקשו מבחורים שיבואו ללמוד שם. ולכן, ישיבת קרית ארבע שלחה כיתה. הם נשארו במקום במשך חודש וחצי, וכשעזבו ביקשו מאתנו שנחליף אותם, ומאיר והר"מ שלנו הסכימו לשלוח אותנו לשבועיים (לא יותר) ללמוד שם. כמובן, אין שינוי בסדר היום; להיפך, אנחנו לומדים טוב יותר שם מאשר בישיבה מפני שזה דבר חדש, וישנה ההתרגשות שתמיד מלווה את הבלתי ידוע. היינו אמורים לעזוב במוצ"ש אבל אז הגיעה לאלון מורה קבוצה של אנשי מוקד והפגינה נגד המתנחלים. לא רצינו להיכנס לוויכוח עם קבוצה שמאלנית – באנו ללמוד – ולכן דחינו את נסיעתנו עד שהמפגינים ייצאו. הם עזבו ביום ראשון בערב, ובאותו לילה הוסענו משם. הרב שלנו אמר לנו שאין למעשנו זה משמעות פוליטית, ושהסיבה שאנו מגיעים לשם היא שיושבת שם קבוצת יהודים המבקשת נוכחות תורנית בקרבה. קצת קשה לקבל את זה, אך במובן מסוים זה נכון, ואנו נמצאים שם ומצליחים לעודד את רוחם של המתנחלים. כולנו (חוץ מ-5 חבר'ה) שוכנו באוהל צבאי גדול (אוהל אמריקאי) המשכן כ-18 איש, נתנו לנו מיטות ומזרונים צבאיים, אבל אמרו לנו להביא כלי-מיטה משלנו. באותו לילה שהגענו לקדום היה קר מאוד וירד גשם זלעפות. נאלצנו לסחוב את חפצינו מהמשאית לאוהל ולאחר מכן לקחת כמה ספרים לבית המדרש, הנמצא בבית הכנסת של המחנה הצבאי. ירד גשם כל כך חזק שחשבתי שאני נמצא על ה"צ'וגן"! המים כמובן חדרו לאוהל, משום שהתעלות סביבו לא היו מספיק עמוקות; למחרת בבוקר העמקנו אותן. למזלנו, חפצינו לא נרטבו ממש, כי נתנו לנו בלוקים כדי שנשים עליהם

את הדברים. למחרת בבוקר עדיין ירד גשם, ומאז מזג האוויר הוא חמש שעות גשם – חמש שעות שמש... ומדי פעם ברד. אני מצויד די טוב, אם כי לא היה מזיק לי מעיל טוב יותר; טרם קניתי. בדרך כלל קר שם, כי אנחנו שוכנים על גבעה חשופה לרוח. גרות שם, דרך קבע, 16 משפחות, רובן עם ילדים קטנים. הרב שלנו (הוא עזב את המשפחה שלו ובא איתנו למקום הזה) דוגל בהשקפה שלפיה (גם בישיבה) ראוי שהבחורים ידאגו לעצמם, דהיינו בלי עוזרות, בלי טבחים, בלי שוטפות כלים – שהבחורים יעשו את כל זה. אם התוצאה תהיה יומיים או שלושה פחות לימודים בחודש – זה עדיין כדאי. אין לפנק בחורי ישיבה. באלון מורה הוא יישם את התיאוריה הזאת. הוא אמר למתנחלים שהוא לא רוצה שישרתו אותנו בשום דבר, ושחלק משיטת החינוך שלו היא שאנחנו שוטפים כלים. וכך נקבעו תורנויות, ועבדכם הנאמן שטף כלים, כולל כמה סירי ענק, במשך חמש (כמו פרובו יוטה – אחת, שתיים, שלוש, ארבע, חמש) שעות במים קרים מאוד – עם חיוך על הפנים. הלימוד שם ממשיך במלוא הקיסור, והאווירה נהדרת. העיקר – "לערנען".

אחרי שקראתי את "הדבר" בפעם השניה, קניתי שני ספרים מאת קאמי: "הזר" – רומן קצר – ו"המורד" – ספרו הפילוסופי החשוב. שניהם באנגלית. במחשבת ישראל אני מנסה עכשיו ללמוד כמה מכתביו של הרב י"ד סולוביצ'יק. הוא כעת דמות חשובה מאוד בעולמנו היהודי – קרוב לודאי ההוגה היהודי האורתודוקסי-מודרני החשוב ביותר, ולכן ברצוני לדעת מה יש לו לומר. אני לומד עכשיו את "איש האמונה הבודד" ואת ספרו החדש "על התשובה". עוד על אלון מורה וכל השאר – בפעם הבאה.

שלמה

היום יצאתי מקדום כדי לשוחח אתכם. חוזר מחר. כבר כתבתי שאני לא איש גוש אמונים, והלכתי מתוך רצון לעזור להם וללמוד טוב. הייתי יכול להישאר – לא היתה חובה לצאת. לא לספר לאיתן.

סבסטיה: שומרון, מקום ליד שכם שבו קמה התנחלות של גוש אמונים; מוקד: קבוצה בשמאל הרדיקלי הישראלי; צ'וגן: פסגת הר ליד גרינדלוואד שבשווייץ, שעליו טיפס שלמה עם בני המשפחה; פרובו יוטה – אחת, שתיים, שלוש, ארבע, חמש: בדיחה משפחתית; לערנען: לימוד (יידיש); "הדבר": ספרו של אלבר קאמי; איתן: ראה מכתב 16.

37

[על הבנת העולם וסוגיית הרוע, סתירה במתמטיקה בין תוספות למדע, אהבה ויראה, תשובה, לימוד ההלכה ובירורים של סוגיות שונות (מתורגם מאנגלית)]

יום ד' [כ"ה בשבט תשל"ו] 27.1.76

אני מתנצל על המכתב הסופר-ארוך...

אבא היקר! לאי"ט ולמשפחה, במידה ומאן דהוא מעוניין במכתב ארוך כזה.

קיבלתי את מכתבך בן 12 העמודים, וקראתי אותו שוב ושוב. בעיקר מוצא חן בעיני החלק האחרון, המדבר על היהדות כדרך להבין את העולם, את הבריאה – והשתדלות להביא את רצונך ואת רצון ה' לנקודת מפגש. את השוואת העולם לסוויטה של באך שמעתי פעם מפיו – נדמה לי שזה היה בבר-מצוה של ג'ורג'. תודה לך שהעלית את זה על הכתב עבורי. כעת זה מנוסח כהלכה.

אגב הנושא של הבנת העולם, נושא שלו הקדשתי מחשבה בזמן האחרון – לאחר שקראתי על שתי גישות מנוגדות – הוא הבעיה של הֶרְשֶׁע הנצחי השולט בקטעים נרחבים כל כך של ההיסטוריה האנושית. גישה אחת היא של הקבוצה הדוגלת בהרמוניה והטענת שאין, בעצם, רוע מוחלט, ושדברים רעים רק נראים לנו כרעים משום שאין אנו מסתכלים עליהם בצורה הנכונה. נקודת הראות שלנו נעשית צרה מתוקף קיומנו כבני אדם – מוגבלים בזמן ובממדים קבועים ומסוימים. נקודת הראות הטרנסצנדנטית מציעה תשובה אחרת לבעיית הרשע ההיסטורי: אין רשע. כל המתרחש בעולם מוביל, בסופו של דבר, לתכלית טובה. זוהי הגישה ההרמונית, הגישה המנסה להסביר את הקיום הפרדוקסלי של טוב ורע זה לצד זה, על ידי התעלות לממד אחר של הקיום (ממד שבו האדם בעצם לא קיים ולא מסוגל אפוא לחשוב במונחים של אותו תחום קיומי), ובכך פשוט לסלק את הבעיה. זו הגישה שמצאתי בכתביו של ר' נחמן מברסלב.

הרי"ד סולוביצ'יק יוצא חוצץ נגד הגישה הזאת. המסקנה שלו: אדם המשתדל לנהל חיי ייעוד, ואינו מסכים להיות משועבד לכוחות הטבע, אדם השואף לרמה נעלה יותר שלא רואה את העולם כגזירת גורל, אינו מציג את שאלת הרע בממדים של "למה" ו"מדוע". כל ניסיון לתת תשובה לשאלה זו כשהיא מוצגת בדרך הנ"ל איננה אלא ספקולציה בתוך עולם שהוא מטאפיזי גרידא ועל כן בלתי ניתן להבנה. שום נוסחה המעניקה "שינוי השם" לרשע ומבקשת על ידי כך לשנות את טבעו אינה מסוגלת לספק את האדם הסובל; "שינוי השם לא כשינוי מעשה דמי". כל מסקנה המבוססת על ניסיון להבין את ה"למה" סופה להתגלות, במוקדם או במאוחר, כשקרית ומטעה. אין אנו מסוגלים לתפוס את ההסבר המטאפיזי הזה, אומר הרי"ד. הגישה הראשונה רמזה שמה שאנו רואים הוא חלקיק קטן בלבד של היקום. בלתי אפשרי הוא לקבל את התיאוריה הזאת, ולומר שמנקודת מבטו של הקב"ה אין רשע – זוהי סמנטיקה גרידא, וכאשר הֶרְשֶׁע מחריף, האדם המרומה מצטער על האשליות שמוכן היה לקבל לפני כן. את

בעיית הרשע יש להציג בממד אחד בלבד – הוא הממד ההלכתי: כיצד על האדם הסובל לנהוג. האדם הרואה את הרע – מה זה אומר עבור? התשובה לבעיית הרע, כשהיא מוצגת בממד ההלכתי, ולא בזה הספקולטיבי (שבו אין תשובות), היא פשוטה: על האדם לנצל את הרע כדי להתעלות לרמות נעלות יותר משידע אי-פעם. אין ביכולתו של האדם לתפוס את המשמעות האוניברסלית של הרע, וכאשר האדם הפרטי נתקל ברע, הוא חייב לנצל אותו. הרע צריך לעורר אותו, לזעזע אותו ולהעלות אותו לגבהים רמים יותר משהגיע אליהם אי פעם. זהו הפתרון האישי, הפתרון לאדם הפרטי, לבעיה של הרשע האוניברסלי. (הצגה זו של שתי הדעות נעשתה על ידי ולא הועתקה מספרים או ממאמרים הדנים בעניין. אינני עֵרָב לכך אפוא שזהו פירוש מדויק של שתי דעות אלו, אבל אני מאמין שמסרתי אותן בנאמנות). אני מבקש ממך לכתוב לי מה אתה חושב על הבעיה הזאת, ונסה נא גם להתייחס לדעות שהבאתי.

האמת היא ששתי הדעות שצוטטו לעיל אינן מצטמצמות בבעיית הרשע אלא הן ביטוי לשתי השקפות שונות זו מזו לחלוטין על ההיסטוריה בכלל: זו המתהלכת בנעליו של הקב"ה – וזו שאינה מתיימרת להבין את הסיבה ואת המטרה אבל לעומת זאת, מציגה שאלות היסטוריות בממד ההלכתי, רק הנפקא מינה מעניינת.

בב"ב קב. תוד"ה וכגון, מופיע משהו שמטריד אותי. התוס' אומרים שהיִתֵּר של משולש בעל זווית ישרה ששתי צלעותיו הן 5 יחידות כל אחת הוא גדול יותר מאשר זה של משולש שצלעותיו הן 6 ו-4. הסיבה הניתנת לכך היא מעניינת: שטחו של מלבן שמידותיו 5x4 גדול יותר מזה שמידותיו 6x4.

הפעלתה הפשוטה של הנוסחה $a^2=b^2+c^2$ תגלה לנו שהיתר של המשולש הראשון שווה $\sqrt{50}$ בעוד השני שווה $\sqrt{52}$ והרי $\sqrt{52} > \sqrt{50}$. מה שמטריד אותי הוא שההלכה עשויה להיות נקבעת – ובאמת נקבעת – על פי חישובים שגויים לכאורה אלה, ואם טעו התוס' (לכאורה) בחישוב פשוט אלמנטרי כזה, האם זה לא מטיל ספק בסמכותם בכלל? טרם הקדשתי מחשבה רבה לעניין הזה, פשוט כתבתי לך את המחשבה הראשונה שעברה בראשי כשנתקלתי בתוס' הזה.

לפני חודשים אחדים כתבת לי קטע מאוד יפה על המוטלת של אהבה ויראה. זה נראה לי אז כמייצג, בצורה נאמנה למדי, את גישתך הכללית והשקפתך על היחסים המיוחדים בין עם ישראל לבין הקב"ה. כשניסיתי להיזכר בדברי תורה שונים שאמרת בשבתות מסוימות, מצאתי שלעתיים די קרובות דיברת על תלות מסוימת (כביכול) שהקב"ה תלוי בעם ישראל. הקב"ה זקוק לעם ישראל, משתוקק לו אפילו – ועם ישראל צריך היה, לפחות, להשתוקק לקב"ה. הקב"ה תלוי בעם ישראל שיקיים מצוות, וכפי שאתה נוהג להביא מהירש, יישום אמיתי של "ברוך" ו"עם ישראל" תלוי בקב"ה – התלות הפשוטה, ועוד אותו יחס של תלות מיוחדת של עם ישראל בקב"ה. בוודאי ידוע לך שתיאוריה זו לא הולכת יד ביד עם התיאוריות המקובלות על אי תלותו המוחלטת של הקב"ה. השאלה היא בעצם כיצד יכול הקב"ה להיות טרנסצנדנטי ואימננטי בעת ובעונה אחת. בקיצור, הייתי רוצה שתכתוב לי מה הנוסחה שלך בנוגע לקשר ולתלות ההדדית בין הקב"ה לעמו.

(3)

around in God's shoes, and the one that attempts not to understand the reason and purpose, but presents historical questions in the Halachik dimension - only the *QIN* (73) interests them.

In *Sh. 27*, *101* appears something that troubles me. The *Sh* say that the hypotenuse of ~~an~~ a right triangle of which the both sides are five units, is greater than that of ~~a~~ ^{an} triangle, and a right triangle, of which the sides are six and four. The reason is pretty interesting - the area of a triangle rectangular of 5×5 is greater than that of a rect. of 6×4 .

A simple application of $a^2 = b^2 + c^2$, will tell us that the hypotenuse of the first triangle equals $\sqrt{50}$ whereas that of the second one equals $\sqrt{52}$ and $\sqrt{52} > \sqrt{50}$. What bothers me is that *Sh* might be determined and is determined, according to these apparently wrong calculations, and if the *Sh* are mistaken (*na'ala*) in such a simple and elementary calculation, doesn't this question their authority

אמא נהגה להתלונן בפני שהיתה רוצה לקרוא יותר משמזדמן לה לקרוא כשהיא בארץ ובגלל זה לא יכלה לקרוא את המאמרים והספרים שרציתי לדסקס איתה. קניתי כמה ספרים העוסקים במחשבת ישראל בת־זמננו שבטוח יעניינו את אמא כשאביא אותם לפסח. אני באמת רוצה שהיא תקרא אותם ושנשוחח עליהם. אחד מהם הוא ספר המכיל את שיעורי התשובה של הרב י"ד סולוביצ'יק (מדי שנה, בין ראש השנה ליום הכיפורים, הרב נותן שיעור ביידיש על הלכות תשובה של הרמב"ם), בעריכת אחד מתלמידיו. ספר זה הוא דוגמה בולטת של למדנות ומציג השקפה רגישה ואמוציונלית על הפנים השונות של מושג יסודי זה ביהדות. שתי מערכות מחשבתיות אלו מתמזגות בצורה מושלמת בספר זה, שבו הרב מנתח את הטקסט של הרמב"ם בדרך קרובה לדרך הלמדנית הסטנדרטית. מהניסוח, מהסדר שבו מוצגים הדברים, מסתירות עם רמב"מים אחרים, ועל ידי הקבלות מתחומי הלכה אחרים הוא יוצר שיטה חדשה להבנת אחת התופעות המופלאות ביותר ביהדות – תשובה, מחיקת החטא, הכוח לשוב אל הקב"ה לאחר עזיבתו על ידי מעשה החטא. הדין של "משהו" וחשיבותו העצומה בהלכה (אפילו באלף לא בטיל, חיטה אחת פוטרת את הכרי). העקרון של הלכות המבוססות על הנחות פסיכולוגיות של חז"ל, היסוד של קניין חליפין ורבים אחרים מובאים כדי לפרש אספקטים יסודיים של התשובה. אני מאמין כי הבנה עמוקה יותר, ולכן גם אמיתית יותר, של השקפת עולמה של היהדות מחייבת ידיעה רחבה מאוד של הש"ס. קיים קשר הדוק מאוד בין הלכה למחשבה, והלכה – במיוחד מושגיה הבסיסיים – בנויה תמיד על יסודות פילוסופיים עמוקים (המושג שהזכרתי קודם לכן – של "משהו" – מתפרש ע"י הרב כמבוסס על הערך שהקב"ה מעניק לדברים, לא כמותית אלא איכותית). הבנה אמיתית של "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו" אפשרית אך ורק כשמבינים את היסוד האידיאולוגי שעליו נשענת ההלכה, וזה ניתן להשגה רק על ידי ידיעה רבה ככל האפשר של ההלכה – והגמרא היא המקום שבו מוצאים את הידע הזה. עם זאת, השקפת העולם היהודית מוצאת את ביטויה הטוב ביותר בהלכות המעשיות שיהודי המצויד בהבנה אמיתית של אותה הרמוניה שאתה דיברת עליה חייב לקיים; ולכן ההלכה היא המקום שבו משתקפת הפילוסופיה היהודית בדרך הטובה ביותר, ושם עלינו לחפש אותה. לא נבין תמיד את כל הפרטים שבש"ס על פי העקרונות הכלליים הללו – אך המבנה הכללי נמצא שם ובסופו של דבר יבואו כל הפרטים על מקומם בשלום. לכן, כדי להקים לעצמי בניין קונקרטי של השקפה, מטרתי הראשונה בשיבה תהיה לדעת את הש"ס: הייתי רוצה לעבור על כל הש"ס בשנים הקרובות אי"ה.

במכתבך בן 12 העמודים כתבת לי תשובה מספקת לבעיה שהעליתי בדבר "תרי ותרי". כתבת שחזקה היא דרך התנהגות, ואין היא אומרת לנו מהי האמת: במינוח הש"סי קוראים לזה הנהגה ולא בירור. ואולם – הוספת – ההנהגה שלנו אסור שתסתור מה שידוע לנו כאמת, ולכן "אחד מכת זו ואחד מזו פסולים". כידוע לך בוודאי, ההלכה עוסקת בפרוטרוט באפשרויות השונות של מקרה תשע הבהמות הכשרות שהתערבבו בבהמה האחת הטרפה. על פי הדין,

אם בהמה אחת נמכרה לפני שהתעורר הספק, דהיינו, לפני שנודע לנו כי אחת הבהמות איננה כשרה, אנו מפעילים את הכלל "כל דפריש מרובא פריש", ולכן, מתוך הנחה שהבהמה שהופרשה הופרשה מתוך הרוב, היא נשאת כשרה גם לאחר שהתעורר הספק. ואולם לאחר שהספק התעורר כל הבהמות הן ספק טרף. אם נמכרה רק חצי בהמה לפני שהתעורר הספק, הכלל "כל דפריש מרובא פריש" מיושם לגבי אותו חצי שנמכר לפני לידת הספק, ואילו על החצי השני של אותה בהמה, בדומה לכל שאר הבהמות אשר בספק, חל הדין של "קבוע", ולכן אפילו אם הבהמה נמכרה לאחר לידת הספק, אותו דין קבוע שחל עם לידת הספק מונע את יישום הדין של "כל דפריש מרובא פריש" והחצי השני של אותה בהמה טרף. כאן שוב אנו רואים יישום חלקי של הנהגה מסוימת (כי גם "כל דפריש" וגם "קבוע" הם בהחלט כללי הנהגה). (הגמרא מביאה את אותו דין בכתובות ט"ו.)

דין מפורסם הוא הדין של שני שבילים. ההלכה קובעת: ספק טומאה ברה"ר טהור, ברה"י – טמא. אם לפנינו שני שבילים, וקיים ספק האם שבילים אלה טמאים או טהורים – הספק בדבר שני שבילים אלה נוגע לשניהם. ידוע לנו שאחד מהם טמא, אך אין אנו יודעים איזה מהם (ולכן כל הכרעה בנוגע לאחד השבילים תשפיע על השביל האחר). מאחר שעל פי הדין, ספק טומאה ברה"ר טהור, אם ראובן יבוא לב"ד לשאול על שביל א' ב"ד יגיד לו שהוא טהור, ואם למחרת יבוא שמעון ויבקש פסק אודות שביל ב', ב"ד שוב יפסוק שזה טהור. אבל אם ראובן ושמעון באים לב"ד ביחד, לא נוכל לתת לשני השבילים דין טהור מאחר שאחד מהם בוודאי טמא. (גם זה יישום חלקי של הנהגה – והפעם חזקת הטהרה של שביל ברה"ר.) עוד דוגמה של "מושג מיושם חלקית" רואים אנו במושגי התיאום, "פלגין דיבורא" ו"פלגין נאמנות". את המושג "פלגין דיבורא" קל יחסית להבין, וזאת במסגרת הכללית של מושגים פשוטים המיושמים חלקית (סנהדרין ט. "פלוגי רבעני לרצוני"). (ועי' ברא"ש מכות פרק ראשון דף ז.)

הדין של "פלגין נאמנות" קשה יותר לתפיסה. ר' חיים מוכיח את קיום הדין מסוטה. הדין הוא שאין מכריזים על אישה כסוטה עד שלא תעבור תהליך של קינוי וסתירה. פירוש הדבר ששני עדים היו נוכחים כאשר הבעל התרה באשתו לא להתייחד עם גבר מסוים – נקרא לו שמעון. זהו "קינוי". סתירה היא כאשר שני עדים מעידים כי האישה שקיבלה את ההתראה נראתה כשהיא נכנסת לתוך בית עם אותו גבר (סתירה מלשון "נסתר"). וכך, אם שני עדים נכחו בקינוי שהתייחס לשמעון, ואם לאחר מכן באים שמעון ולוי ומעידים כי האישה נסתרה עם שמעון, הדין הוא שהאישה סוטה. "פלגין דיבורא" רגיל – כגון ב"פלוגי רבעני לרצוני" – לא מספיק, מפני שאם נאמין לשמעון שהאישה נסתרה, אך לא אתו (כמו ב"פלוגי רבעני לרצוני"), היא לא תהיה סוטה, כי מה שנחוץ לשם כך הוא שהיא תיסתר דווקא עם שמעון, אך סתירה עם אדם אחר לא תהפוך אותה לסוטה. לעומת זאת, אין אנו יכולים להאמין לשמעון המעיד על עצמו, כי אין אדם משים עצמו רשע. כדי להבין את הדין המובא ע"י הגמרא, ר' חיים טבע את המונח "פלגין נאמנות". מאמינים לשמעון שהאישה שהותרה נסתרה אתו, אבל לא מאמינים

לו בנוגע לעצמו (כאילו אדם אחר העיד שהיא נסתרה עם שמעון). בזאת אנו מגיעים לשיאה של הנהגה המיושמת למחצה.

מתוך הדוגמאות שהבאתי ורבות אחרות שנתקלתי בהן, אני מתחיל לקבל את ההרגשה שלתורה טכניקה מיוחדת של "חילוקים" – כלומר, ראיית דבר מנקודות מבט שונות בעת ובעונה אחת, ויישום ההלכה הנובעת מנקודת מבט מסוימת. ואני תוהה אם יש כאן איזשהו צופן – ואם כן, מהו – שלפיו התורה קובעת באילו השקפות ונקודות ראות יש להתחשב ומאילו יש להתעלם. דבר כל כך יסודי בקביעת ההלכה חייב להיות מוגדר וקבוע בצורה מדויקת (נושא זה הוא מסוג השאלות שעוסק בהן, ככל הנראה, אותו ספר שפעם כתבתי לך אודותיו – "המידות לחקר ההלכה" – אם כי טרם בדקתי). ככלל, החוק – ובמיוחד ההלכה היהודית – נקבע תמיד ע"י התחשבות במספר גורמים, והצופן המדויק שעל פיו קובעים את הגורמים האלה הוא הכרחי כשבאים להבין את ההלכה.

אגב טכניקות הש"ס, אני קורא לאחרונה ספר בנושא ושמו "כך דרכו של תלמוד", מאת השופט העליון לשעבר מ' זילברג (מלבד היותו שופט, היה גם תלמיד חכם). הוא מנסה לאתר ולהגדיר את המאפיינים ואת הנקודות המיוחדות של המשפט העברי, ולהמשיג אותם בקטגוריות משפטיות כלליות. לדוגמה, הוא מביא את העיקרון שבמשפט העברי הקב"ה לעתים קרובות הנו בעל דין, כמו כל אדם אחר, או שגם לקב"ה מעמד משפטי שניתן להגדירו במונחים משפטיים סטנדרטיים. הוא מסביר מדוע, במשפט העברי, מותר "לעקוף את הדין", אפילו כשהו נוגד לחלוטין את רוח התקנה (תשאל את אמא על זה, היא נתנה לזה פעם הסבר טוב). הוא עוסק במגמת התורה להגדיר את הכל במונחים של מידות ושיעורים, ולא להשאיר בידי השופט מרחב להחליט לגבי "כמה, מתי וכו'". המושג "שודא דדייני" (ב"ב לה). מופעל אך לעתים רחוקות. המכתב הזה התארך הרבה יותר מדי. הוא יושב על שולחני כבר שבועיים והגיע הזמן למתוח קו.

אז, גמרנו.

באהבה,
שלמה

[הקטע מכאן עד סוף המכתב נכתב במקור בעברית]

באשר לשאלותיך בענייני הסוגיות שאנו עוסקים בהם. הרי מה שיש לי לומר. הסוגיה דשכונא גואי:

קודם כל ברור שזו סוגיא קשה ומורכבת מאד ומעורבים בה גדרים עקרוניים בכל הנושא של חזקת ג' שנים, אך אנסה להעמיד הדברים על דיוקם לפי שיטות הראשונים. קודם כל יש לדעת שבקצות סימן ק"מ מובאות שתי שיטות עקרוניות ביחס למהות חזקת ג' שנים ובזה תלויה סוגייתנו. הרמב"ן (לפי הקצות ברמב"ן) לומד שחזקת ג' שנים פועלת באופן

①

a legal status that can be defined in standard jurisdictional terms. He explains why in Jewish law "getting around the law" is permitted even when it is absolutely against the spirit of the regulation (ask Imma about it, she once gave a good explanation). He with the tendency that Torah shows, to define everything in *praxi* and not to let the Judge decide much in terms of "how much, when, etc." The term *giz* (שם (א"כ) is very rarely applied.

This letter is becoming much too long, it's sitting on my desk for two weeks already and it's time to call quits.

So that's all

Love

Jul

בשם אלהים אלהינו וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

אנחנו המעבדים הנכבדים

הנכבדים

הנכבדים

הנכבדים

הנכבדים

הנכבדים

הנכבדים

הנכבדים

הבא. עצם החזקה, דהיינו התפיסה שמקבילה לפעולה של תפיסה במיטלטלין (הדין במיטלטלין הוא שבסתם, חזקה כל מה שתחת יד אדם הוא שלו), היא אכילה ראשונה וזוהי למעשה השדה ודאי שלו, אלא שתוך ג' שנים ראשונות יכול המרא קמא לטעון נגד המחזיק "אחוי שטרך" (הראה לי את השטר) ואם אין לו הוא יוצר ריעותא בחזקה ואין "כל מה שתחת יד אדם הוא שלו", ולאחר ג' שנים כיוון ש"טפי לא מזדהר" אין כבר ריעותא של אחוי שטרך (זוהי כאמור הדרך שקצות החושן נוקט ברמב"ן, וברמב"ן עצמו לא משמע כן). הדרך של קצות החושן עצמו היא שחזקת ג' שנים זוהי חזקת חכמים שע"פ העובדה שטפי לא מזדהר תקנו חכמים תקנה כפולה, האחת למרא קמא שיוכל למחות בתוך ג' שנים והשניה למחזיק שאחר ג' שנים לא יצטרך לשמור שטרו. ועל פי זה נבוא לברר סוגיין.

יש בסוגיה שלוש שיטות עקרוניות.

רשב"ם – שכוני גואי הייתי דר בבית הפנימי ומשתמש דרך עליך (דייק בלשוננו). כדי לגשת לסוגיה יש להבין מה פועלת ההשתמשות עמו, האם זו חזקה או מחאה? ועוד מקשה הרמב"ן מה פתאום שדריסת רגל תבטל "חזקה", ואם זה כן שימוש, א"כ מה סברת רבא?
לכן צריך להבין שהרשב"ם מבין את הסוגיא שלנו במקרה שהליכת המערער הייתה באופן שלפי טענת המערער המחזיק **כלל לא החזיק בבית**, ועל זה תעיד המלה "משתמש" שמופיעה ברשב"ם. אלא שהמערער השתמש בבית **שימוש** בכל עת שרצה והמחזיק לא היה יכול למנוע זאת ממנו. ואם כן לפי זה נבין סברות רבא ורב נחמן.

רב נחמן – כאן המערער אינו מסביר למה לא מחה, או שטוען שמחה, שאז היה צריך להביא ראיה, אלא הוא טוען שהמחזיק **כלל לא החזיק**, זאת אומרת הוא לא טוען שהחלק השולל את החזקה קויים, אלא שהחלק שמצד המחזיק יוצר את החזקה כלל לא קויים והעדים לא מעידים על היווצרות חזקה. במקרה כזה אין למחזיק חזקה ונשארת חזקת המרא קמא, כי אין כאן טענה **חיצונית** נגד החזקה. כאן יש טענה נגד יסוד החלק החיובי, המקנה, שבחזקה ועל כן "זיל ברור אכילתך".

רבא – מכל מקום העדים שאכל מקנים למחזיק מוחזקות ועל כן המוציא מחברו עליו הראיה.

ולפי זה תובן היטב קושיית הגמרא מבי בר סיסין. שמה המוכר לא מערער על איזה צד חיצוני שבמכירת השדה הזאת, אלא הוא טוען על עצם החלות של המכירה על השדה אך מאידך יש לקונה שטר שמסתמא, ללא גילויים חדשים מתייחס גם לשדה זאת וכמו שחזקה מטילה על השני המוציא מחברו וכו' כך גם שטר. לפי זה היה צריך שרב נחמן יצדיק את המוכר שהרי הוא יש לו חזקת מרא קמא והוא מערער על עצם יסוד השייכות של הלוקח, ורבא להפך. אולם התירוץ הוא שאין קשר בין המקרים (אין שיטה במקרים אלו), ז"א שמקרה זה לא נכנס במסגרת השיטה הכללית של רבא (המוציא מחברו עליו הראיה) ורב נחמן (ערער על עצם השייכות הוא חזק ומבטל השייכות). בבי בר סיסין, אע"פ שהערער הוא על עצם שייכותו

בקרע הערערער הוא כה חלש ש"עליה בידה רמיא לגלויי" מה שאין כן ב"שכוני גואי" שמה הערערער קביל ועל כן הוא מבטל השייכות. זה באשר לרב נחמן, ולרבה העניין גם כן פשוט. הקושיה הייתה מבוססת על זה ששטר הוא מוחזקות ועל כן צריך להיות המוציא מחברו וכו' אולם שטר אינו יוצר מוחזקות (מבחינה ראייתית הוא יותר טוב, אך לא מבחינת המוחזקות) ועל כן אין למוכר דין של המוציא.

לפי הרמב"ן שמבאר שיכוני גואי – בארץ רחוקה, גם כן יש להסביר לפי אותם עקרונות, משום שאכילה כשהמרא קמא בארץ רחוקה אינה אכילה שיוצרת מוחזקות כיוון שזו אינה אכילה פרובוקטיבית ועל כן הערערער הוא על עצם החזקה, וכנ"ל וכו'.

אשר לערובין – נעשו כשפודין של מתכת הכוונה היא זו: אלא מה תאמר לטענת קלוש בעירובין, שאע"פ שקלוש מכל מקום אפילו תימצי לומר ש"נעשו" דהיינו שאנו מתחשבים בהם כאילו היו שיפודין של מתכת ואינם נקטלים ברוח, אז בסוכה גם כן נעשה צילתה מרובה ואם כן הדבר מובא לאבסורד, כיוון שכל "רואין כאילו" או "נעשה כ" שתשתמש בו כאן אמצא לך אחד מקביל לו בסוכה. המושג של "רואין כאילו" הוא מושג שנעשה בו שימוש נרחב ביותר במסכת עירובין, ועוד לא עמדתי על טיבו המדויק של מושג זה. וחבל, אולי בפסח.

ד"ש לאיתן, מסור לו הצלחה בלימודי הגמרא, יש לי המון לדבר אתו.

Love

Shlomo

לאמא –

המידות שלי – כמו בקיץ + 2-3 סנטים.

ג'ורג': ראה מכתב 9; הירש: הרב שמשון רפאל הירש בפירושו לבראשית ט, כז; שכוני גואי: ראה בבא בתרא כט ע"ב; איתן: ראה מכתב 16.

38

[אל המשפחה בנושאים שונים, לאחר החזרה מקדום (מתורגם מאנגלית)]

יום שלישי ב' אדר א' [תשל"ו; 3.2.1976]

לכולכם שלום! לאי"ט

ראשית, ברצוני להתנצל על המכתב הכעוס והטיפשי ששלחתי לכם עם מאיר. אני לא בדיוק יודע למה שלחתי אותו. הייתי די מתוסכל וכעוס. תסלחו לי ותשכחו מזה.

קיבלנו את מכתבכם הכפול על הנסיעה (אחד אלי ואחד לתמי), ואנחנו (עכ"פ אני) מרוצים מאוד מהתכניות לנסיעה. אני רוצה להישאר באירופה עד אחרי שבת. אינני יודע אם תמי רוצה להישאר באירופה עד אחרי שבת.

אתמול הייתי בירושלים. הלכתי לסדר את היתר היציאה שלי. התברר לי כי התיק שלי הועבר לתל השומר. אסע לשם בשבוע הבא, אגיש בקשה להיתר יציאה ואמתין. קיבלתי מכתב ממאיר שבו הוא מבטיח לשלטונות שאשוב ארצה במועד. אני מקווה שלא יהיו לי בעיות בהשגת ההיתר. אך אם יהיו כאלה (וזה יכול להיות כי נסעתי לחו"ל בקיץ לביקור משפחתי) אגיד לכם, ואתם תבקשו ממאיר שיגביר את מאמציו בנדון. הנסיעה הזאת חשובה לי ולכם, ואני סופר את הימים.

כבר חזרנו מקדום. השהות שם היתה בסדר גמור – ושבועיים היו בדיוק מספיק. בשבוע הראשון הלימוד היה גדול; בשבוע השני נחלשו הדברים קצת, אך עדיין עשינו רושם טוב מאוד על תושבי המקום. התגבשנו בינינו לבין עצמנו, ולמדנו להכיר הרבה יותר טוב את הרב שלנו. עוד על קדום במכתב נפרד שיוקדש כולו לעניין זה.

אתמול סוף־סוף נכנעתי וקניתי לעצמי מעיל חדש. קניתי דובון, זה מעיל שהוכנס לשוק הישראלי דרך הצבא בחורף שלאחר מלחמת יום כיפור. הוא קל מאוד וקצת מגושם אבל חם מאוד – עשוי לטמפרטורות נמוכות מאוד. קניתי אותו מתוך מחשבה להשתמש בו לסקי ביטוה, והוא עלה בסך הכל 210 ל"י (כל־בו שוורץ סיטונאי).

השבת יש לנו שבת מחזור. אהיה בירושלים לשבת, אבל לא אהיה אצל סבתא – חוץ מלינה; את כל הארוחות אוכל עם החברים שלי. תמי כבר מתלוננת שלא הייתי בירושלים לשבת רגילה למעלה מחודשיים ימים – הפעם האחרונה שהייתי בירושלים היתה שבת הסניף, וגם זאת אינה שבת רגילה. היא צודקת, ואשתדל לבוא לשבת רגילה בעוד שלושה שבועות (היום יום הולדתה של תמי – 17 כמניין טוב).

החורף היתה בצורת די קשה בארץ, וחוף מהחרמון ופעם אחת בג'רמק לא ירד שלג בארץ בכלל. אנשים כאן מקווים שפברואר יהיה גשום; זה יציל לפחות חלק מהתבואה (כעת יורד גשם). מהדוחות החמודים על השבתות מתברר כי כפי שציפיתי, הצלחתם ללקט סביבכם חוג גדל והולך של סטודנטים ונוער יהודי – קצת כמו ברקלי. באמת חבל שאני לא שם – הייתי נהנה מזה הרבה יותר מאשר מהחבורה בברקלי, עכשיו כשאני בוגר בחמש שנים.

בכל אופן, אכיר את החבורה בפסח.

ליונתן – מזל טוב ליומולדת.

זהו זה להיום.

סתם מכתב.

באהבה, שלמה

עוד 49 יום.

מאיר: ראה מכתב 28; תמי: אחות של שלמה; קדום: ההתנחלות בשומרון בסבסטיה (ראה מכתב 36); ג'רמק: הר מירון; יונתן: אחיו של שלמה; עוד 49 יום: שלמה ספר את הימים עד להצטרפותו למשפחה בארצות הברית.

39

[מכתב משפחתי לקראת הנסיעה אל המשפחה בארצות הברית בפסח (מתורגם מאנגלית)]

יום ראשון י"ד באדר א' [תשל"ו]; 15.2.1976

משפחה יקרה!

הספירה עומדת כעת על 32. ביום ה' שעבר נישגתי לצבא (לשכת הגיוס שלי עכשיו בתל השומר כי אני שייך לגוש דן) והגשתי בקשה להיתר יציאה. אמרו לי כי מאחר שנסעתי לחו"ל בקיץ לא אקבל את היתר היציאה באופן אוטומטי, והעניין יצטרך לעבור דרך איזושהי ועדה. הפקידה היתה מאוד אדיבה ואמרה לי כי היא מקווה שהכל יהיה בסדר, אך היא לא יכלה להגיד לי מתי תגיע תשובה. על פי עצתה כתבתי שאתם בשליחות, זוהי האמת. אשיג מקטיה פתק המאשר זאת. אני מקווה שהכל יסתדר. אם לא – יא חביבי! באשר ללונדון, ביקשתי מחבר טוב שלי ללון בביתו שני לילות במשך שהותנו בלונדון, והוא אישר לי זאת, אז אתם לא צריכים לעשות סידורים עם ג'ון. אני עדיין מקווה לשכנע את תמי לטוס ללונדון ביום ג' (היא רוצה לצאת ביום ד') ונוכל לבלות יום מהנה מאוד שם ביום ד' ואולי ללכת להצגה או קונצרט ביום ג' ו/או ביום ד' בערב. מאוד הייתי רוצה לשהות ביום ג' בלונדון, ואולי תוכלו לשכנעה להסכים לצאת ללונדון ביום ג'. נחום יעץ לנו לרכוש את הכרטיסים מאירופה לארץ כשאנו באירופה – במקום. זה אולי יעלה 5 דולר יותר (זה ההבדל האפשרי בין לונדון, אמסטרדם, פריס או מה שלא יהיה) אך זה יאפשר לי לפעול כרצוני. אני מקווה שאתם מכירים איזושהי דרך להעביר אלי את כרטיסי לונדון-סן-פרנציסקו-לונדון בדואר רשום או משהו דומה. אחרי שאקבל את ההיתר, אלך לסדר את הכרטיסים ללונדון. כמה כסף עלי לקנות? עדיין יש לסדר את הדרכון של תמי (אני לא בטוח שהיא טיפלה בזה).

המכתבים שלכם על אווירת אומן-קליפורניה המיוחדת ממש קוראים לי לבוא ולהצטרף. כל הצעירים האלה הם כנראה חבורת אנשים מיוחדת במינה. החדשות על לימוד הגמרא של איתן מעניינות; הייתי רוצה לבלות איתו קצת. באשר לסדר – אם תשאלו אותי, כדאי להזמין אותו. הבנות שלו לא יישארו ערות ממילא, ואם יהיו לנו 32 איש במקום 25 – זה בסדר מבחינתי (שנביא הגדות?). הייתי מבקש שתסדרו מצות כשרות לפסח – עדיף מצה שמורה. תנסו בניו יורק; הם ישלחו לכם – אולי מחב"ד. חמץ ומצה בפסח זה לא בדיחה; הייתי רוצה השגחה טובה יותר מאשר OU.

מאוד מסקרן אותי לראות את יונתן (~~~~). אינני יודע איזה מין אח התפתח לי בחטיבת הביניים ב-Palo Alto – באמת מתחשק לי לבלות קצת איתו – הרי הוא כבר לא ילד קטן. בטח יש לו שיער ארוך כאורך הגלות. שמעתי שבסן-פרנציסקו ירדו 18 ס"מ שלג, בפעם הראשונה ב-98 שנה. בשבוע שעבר ירד שלג בירושלים ונשארת פה.

(אגב, האם פיתחתם את הפילם שהשארתי בארגוס כשעזבתי? יש לי תמונות שם מהארמון, בקליפורניה, של לגיון הכבוד, מפארק גולדן גייט ומכמה מקומות אחרים בסן-פרנציסקו אנא עשו זאת. רוב תודות!)

הממדים שלי לא השתנו בהרבה – אולי עוד כמה סנטימטרים; אז תכבסו ותייבשו את ה־Levis ההם.

האחיות הפיצפונות שלי בטח הפכו כבר לענקות בגובה 2 מטר, מפטפטות באנגלית כאילו לא ידעו מימיהן מי הם גולד ובן מימון. אני מת לראות אותן! נעשה חיים ביחד. לדאבוני שמעתי עכשיו בחדשות שהממשלה החליטה להעלות את דמי הכופר עבור יציאה מהארץ – מ־750 ל"י ל־1,000 ל"י לאיש. בשבוע שעבר היה מיני פחות נוסף, ושער הדולר היציג כעת הוא 738.

חוץ מזה – הכל בסדר. סבתא בסדר. רבין ופרס מתקוטטים – או התקוטטו – כמו תינוקות. יגאל אלון מינה את פרופ' שלמה אבינרי למנכ"ל (הוא יונה ידועה). זה גרם לסערה באופוזיציה הלא־יוצלחית הישראלית – הליכוד.

באהבה ובנשיקות,
שלמה

וששש... ל־Moab, יוטה 12345

אני לא בטוח שהמסים החדשים חלים לפני ה־1 באפריל.

אני ציוני

קטיה: ספרנית במחלקה למתמטיקה באוניברסיטה העברית, שבה עובד אביו של שלמה; ג'ון: בן דוד של אביו של שלמה בלונדון; נחום: סוכן הנסיעות של המשפחה; איתן: ראה מכתב 16; OU: סימן הכשרות שבו משתמשים האורתודוקסים בארצות הברית לסימון מוצרים שבהשגחתם; ~~~: סימן לנשיקה; Palo Alto: פאלו אלטו, מקום שהייה של המשפחה בארצות הברית באותה השנה; ארגוס: סוג של מצלמה; גולד: בעל חנות המכולת; בן מימון: הרחוב שבו גרה המשפחה בירושלים; מואב: ראה מכתב 35; יוטה 12345: רמז לבדיחה משפחתית.

40

[המשך המכתב הקודם לקראת הנסיעה אל המשפחה בארצות הברית בפסח (מתורגם מאנגלית)]

[יום ראשון י"ד באדר א' תשל"ו; 15.2.1976]

ב"ה

אבא היקר,

התקשרתי אליך הערב. אני לא יודע למה קטעת אותי. רציתי להודיע לך מה שיש לי לומר על הנסיעה, ואתה מתחיל לדבר על 80 ל"י (זה כנראה יותר כבר. הדולר עומד עכשיו על 724 ל"י). תמי כנראה לא הצליחה להגיע לסיכום איתך; היא צלצלה, הציעה משהו ורק אחר כך נזכרה שהיא צריכה לשאול את המרכז או את המורה לביולוגיה או השד יודע מי. אני מבין שאתם

רוצים שאתנהג אתכם "רגיל". בסדר, אני מוכן, לא רק מוכן אלא שלא ידעתי שפסח אינו נחשב להיות אצלכם. נהדר (באמת!).

אני גם רוצה את ההזדמנות לראות את Yosemite בראשית האביב – תקופת ההתעוררות משנת החורף. ואני רוצה גם להכניס את אמסטרדם לתוכנית אי-רשם, ואין לי אין סוף זמן, אז לעזאזל תחליט אתה בשבילי – תעשה מה שנראה לך. תמי קיבלה רשות לעזוב את סן-פרנציסקו ב-2 במאי, והיא רוצה לטוס ישר לחל אביב אז אני לא יודע – זוכר את מואב? אני די התאכזבתי כשהתחלת להתעצבן. גם אני מתחיל להתעצבן ולדאוג בקשר לנסיעה הזאת. אני מתגעגע אליכם, לעזאזל. עד למכתב על "תרי ותרי" לא קיבלתי כלום פרט לארבע גלויות במרוצת חודש וחצי, ולא כלום מאמא או מיונתן במשך יותר מזה. תגיד להם שיכתבו, בסדר! אם מאיר יתקשר או יבוא, תבקש ממנו שיתאמץ יותר בענין היתר היציאה; אני רוצה להיות בטוח שאקבל אותו. אם זאת טרחה גדולה לשנות את ההזמנה – תשכח מזה, אני מאד מבסוט עם המצב כמות שהוא, אם כי עוד כמה ימים בסן-פרנציסקו לא יזיקו לי. אני לא יודע. אני רוצה להיות באירופה, בעיקר באמסטרדם. אני רוצה להיות שם; אני לא רוצה לוותר על זה. תשאיר את זה כבר כמו שזה עכשיו, אל תשנה. תתקשר עם תמי – אתה לא יכול להתקשר איתי, אני לא בשעלבים (הסברים במכתב הבא). אני לא יודע. תשאיר את זה כמו שזה עכשיו – אהיה בסדר.

באהבה,

שלמה

תשאיר את זה כמו שזה עכשיו. אני מבסוט (נכתב למחרת בבוקר).

תשאיר את זה כמו שזה.

תסלח לי על הדברים הלא-כל-כך יפים שכתבתי.

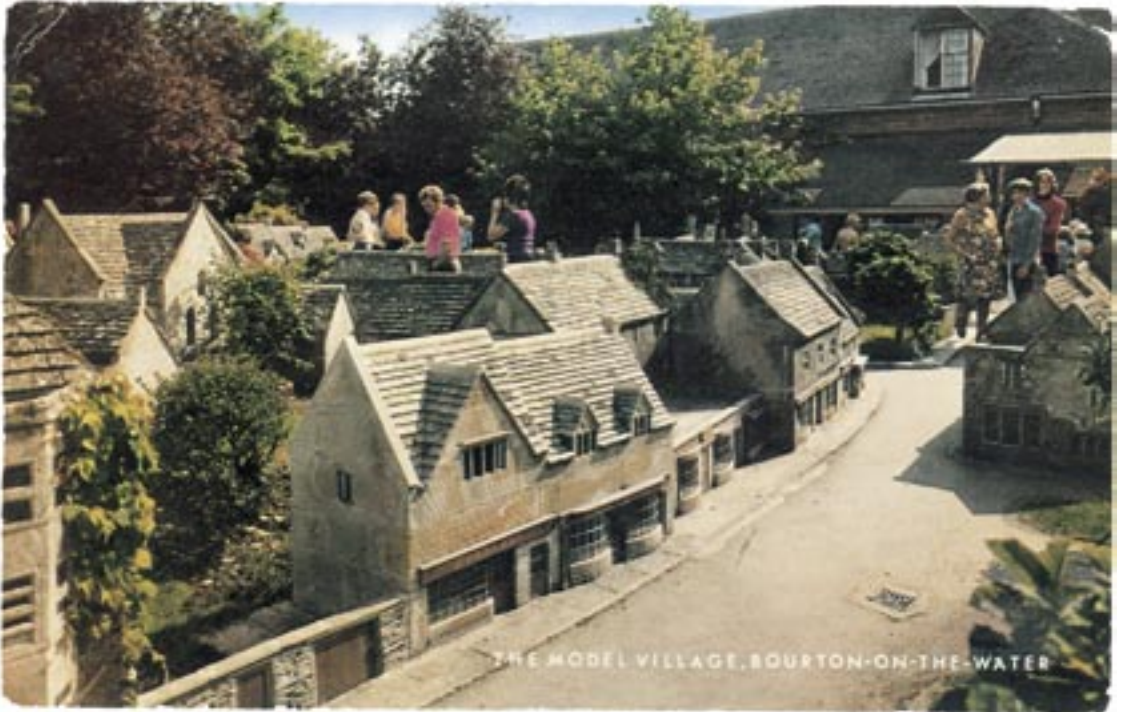
באהבה,

שלמה

מכתב מס' 2

אני מרגיש יותר טוב בבוקר למחרת

מואב: ראה במכתב הקודם; תרי ותרי: ראה מכתב 37; מאיר: ראה מכתב 38.

41-43

[שלושה מכתבים קצרים שכתב שלמה מאחורי שלוש גלויות נוף ששלח מאנגליה אל המשפחה]

[ל' בניסן תשל"ו; 30.4.1976]

יונתן!

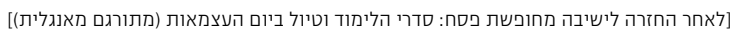
בכפר הזה ישנו מודל של הכפר בגודל 1/9. בתוך המודל ישנו מודל של המודל ובתוך המודל של המודל ישנו מודל של המודל של המודל. ס"ה המודל הפנימי 1/729 מהכפר. שלמה

הנה אותו מקום – אבל במודל.

שלמה

יש כאן ג"כ פארק ציפורים עם מאות ציפורים נהדרות מכל העולם. מדהים ויפה.

שלמה

[אייר תשל"ו]; אמצע מאי [1976]

משפחה יקרה! לאי"ט

זמן רב לא כתבתי לכם כי התכוונתי לכתוב תיאור מפורט של מסעותי באזורים הכפריים של אנגליה. אבל מאחר שזה עוד לא התבצע ואני בארץ כבר שבועיים, החלטתי לעדכן אתכם על כמה מההפתחויות האחרונות.

ביום שהגעתי לשיבה נקראתי אל הרב בן-שחר, שהציע לי מיד להיות החברותא עיון שלו. הוא רגיל להתחיל את לימודיו מאוד מוקדם בבוקר, משהו כמו 4:15, כך שקבלת ההסדר החדש הזה הייתה כרוכה בהסתגלות למערכת שעות-שינה חדשה לגמרי. בנוסף לכך, קבלת הצעתו פירושה נטישת החברותא הקודמת שלי, שהיתה טובה מאוד. בכל זאת, לאחר הרבה ספקות לגבי יכולתי להחזיק מעמד באורח-חיים כזה, ולגבי האחריות שלי כלפי החברותא שלי (ששחרר אותי מכל מחויבות כלפיו), הודעתי לרב"ש שאני מוכן ומזומן לקבל את הצעתו וללמוד יחד איתו.

כך התחלנו לשחות בים התלמוד ביום שלישי שעבר ב־5 לפנות בוקר (הוא אמר לי שהוא רוצה שאתרגל בהדרגה להשכמות הללו). עד עכשיו למדנו יחד חמש פעמים, ואני חייב לומר שאני מסתדר די יפה. בתור חברותא הוא קפדן גדול – קודם כל בגלל הידע והניסיון שלו, אבל בעיקר בגלל שיטתו המיוחדת במינה של הסתכלות עמוקה פנימה ושל בדיקה מתמדת לגבי הסבריו שלו של הגמרא והמפרשים. במפגשנו הראשון התעכבנו שלוש וחצי שעות על קטע קצר, ואחר־כך הוא אמר לי שאם יש משהו במפרשים שלא השכלנו להוציא מהטקסט עצמו, הרי עוד כברת דרך לפנינו עד שנגיע לקריאה מושלמת של הגמרא. יש לי עדיין ספקות אם השיטה הזאת תוביל אותי לאן שהוא, אך לפי שעה (עד שאתגייס לצבא) זוהי שיטה טובה מאוד עבורי, כי היא מאלצת אותי לחשוב (סוג פעילות שלא העסיק אותי במיוחד כשלמדתי בישיבה התיכונית).

ביום העצמאות ביליתי בקניון גולני – שאיננו בצפון אלא הוא החלק המזרחי של נחל מכליך מיודענו (כלומר, מזרחה לגשר ביילי). היה זה ביקורי השני במקום, הראשון היה במהלך בין הזמנים סוכות. נקודת המשיכה העיקרית של הקניון היא קטע קצר אך מרשים מאוד שבו הופך הקניון לערוץ צר המתגלגל מטה דרך שני מפלי־מים יבשים שניתנים לטיפוס בעזרת כמה חבלים דקים להחריד אך כנראה בכל זאת חזקים. החבלים האלה ייקרעו בסופו של דבר! ביום שלישי הביאה תמי נחש הביתה. הממזר דק מאוד ואורכו כ־18 ס"מ. דבר ראשון צילמנו אותו תוך שימוש בצידוד "קלז־אפ" ששאלנו מיצחק ביר. בחור נחמד... הכוונה לנחש. שמו עוזי. אני בציפיה דרוכה לתוצאות.

ג'ורג' עוזב את העיר ביום ד', ותמי ואני סעדנו איתו את ארוחת הבוקר השבתית האחרונה לפני שהוא עובר לגור במשואות יצחק. חבל שהוא כבר עובר! ארוחת הצהריים היתה אצל משפחת וויס, ונהנינו מאד.

החלטתי לחזור לישיבה במוצ"ש. כשהגעתי לטרמפיאדה, מצאתי שם שניים מחברי לכיתה ושלושה בחורים אמריקניים שגם הם לומדים בשעלבים. עלינו על רכב צבאי שהנהג שלו – כפי שהתברר כשהחל לנוע – היה שיכור כלוט. הוא ביקש מאתנו לשיר והתחיל לנאום בפנינו תוך שהוא נוהג בצורה מסוכנת ביותר, במיוחד בסיבובים. לבסוף, בעקבות מחאתנו הנמרצת, עצר את הרכב ופינינו את מרכבת המוות כל עוד נפשנו בנו. עמדנו בצדי הכביש עד שסוף־סוף נאספנו על ידי מונית במחיר 5 ל"י.

זהו, חברי'ה,

שלמה

הרב בן שחר: רב בישיבה; קניון גולני: קטע מצוקי בנחל אוג (מכליך), דרומית־מערבית ליריחו – ראה מכתבים 20, 24; גשר ביילי: גשר זמני, בעיקר לשימוש הצבא; יצחק ביר: ידיד המשפחה; ג'ורג': ראה מכתב 9; משפחת וויס: בנימין וויס, עמית לעבודה וחבר קרוב של אביו של שלמה, ואשתו ברכה.

45

[על יום ירושלים ועל הבעיות של החברה בישראל (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ירושלים תשל"ו [28.5.1976]

אבא היקר! לאי"ט

אמש והיום השתתפתי בחגיגות יום ירושלים – התשיעי במספר. חילקתי את השתתפותי לשלושה חלקים. ראשית, השתתפתי, יחד עם שאר בחורי הישיבה, בחגיגת הישיבה בכותל המערבי שכללה ריקודים, תפילת מעריב ושיחה; חלק זה נגמר ב-23:30 בערך. ואז כמה מהחבורה התחלנו לפלס את דרכנו העירה כדי להצטרף למצעד/ריקוד שעורכת ישיבת מרכז פעמיים בשנה – ביום העצמאות וביום ירושלים – מהישיבה בקרית משה, דרך מרכז העיר, אל הכותל. הריקוד מתרחש בדרך כלל אחרי ערב שלם של שיחות ושירה בישיבה עצמה, כאשר השיא הוא שיחתו של ר' צבי יהודה. הריקוד מתנהל בדרך כלל ברוח של התעלות ושמחת קדושה. פגשנו אותם בבנייני האומה, והשעה קרובה ל-1 אחרי חצות (!). אני הולך לחגיגות האלה מדי שנה, בחמש השנים האחרונות, כי לדעתי זה עדיף מאשר להסתובב בעיר סתם, ועוד לא ראיתי קהל עצום כמו השנה. בערך 2,000 איש רקדו, צעדו, שרו – הכל בלהט רב ואקסטאזה ולכולם יעד אחד. מוקד הקהל הזה – או ההמון, כפי שאני מעדיף לכנותו – היה מכונת קטנה כחולה מתוצרת חברת "אאודי" שבה ישב מנהיגו הרוחני של הציבור הזה, ר' צבי יהודה. זכור לי מהשנים הקודמות כי כדי לעמוד בקרבת הרכב הקדוש, אדם צריך להיות או קטן מאוד – כדי להתפתל בתוך ההמון – או מאוד מאוד גדול וחזק. בממוצע מגיע הקהל הזה לכ-1,000 איש, אז תנסה לדמיין לעצמך מה היה השנה! בסוף הגיע קהל החוגגים לכותל המערבי, שם הצטרפו ל-2,000 עוד 4,000 חוגגים נוספים, כך שבסך הכל הגיע מספרם ל-6,000-8,000 איש. הקהל העצום הזה עמד ברחבת הכותל ואמר פרקי תהלים. לאחר מכן שמעו מלים ספורות מהרמטכ"ל – ומלים ספורות עוד יותר מר' צבי יהודה. הסתובבתי עוד כמה דקות, והלכתי הביתה. (דרך אגב, אנשים נושאי לפידים עלו ברמפה לשער המוגרבים. חבר שאל אותי, ספק באירוניה, אם אלו ערבים.)

אני מקווה שסגנון הכתיבה שלי טוב דיו ושהצלחתי בתיאורי הנ"ל, להעביר את המסר שלא בדיוק מצאתי את עצמי בתוך ההמון ההיסטרי הזה, ואני רואה את הקושי הזה כחלק מאותה הערכה מחדש המתחוללת כעת בתוך-תוכי בנוגע לכל תחומי חייני – החברתי, הפוליטי, הכלכלי, הדתי – הכל. אנסה להסביר את התופעה הזאת.

הרקע להתרחשות הזאת הוא המצב החמור שבו נמצאת המדינה בזמן הזה. מצבנו גרוע בכל ארבעת התחומים שמניתי לעיל. מבחינה חברתית פער דורות רציני מאיים עלינו וכמו כן פער שלכאורה אין לגשר עליו בין פלגי האומה השונים. זה מוביל למצב כלכלי איום, שאתה בודאי יודע עליו יותר ממני, ומטבע הדברים זה גורם להידרדרות נוספת במצבנו החברתי

הירוד ממילא. פן אחר של הבעיה החברתית הוא מעמדם הטרגי למדי של הדת ומוסדותיה. זה נובע ישירות מהמצב החברתי הנ"ל, וכאן שוב הסתבכנו במעגל קסמים, כאשר המצב החברתי הירוד גורם לנטישת המסורת, דבר הגורם לחיכוכים בין אנשים ומדרדר את העגלה החברתית עוד יותר במורד ההר. כל אלה מצטרפים להעניק למצבנו הפוליטי משמעות רצינית יותר. אין זה רק סכסוך המטריד אותנו: יש לזה השלכות יומיומיות על כל פרט ופרט בחיינו הציבוריים והאישיים. בתוך הספגטי הזה אני מנסה למצוא את עצמי, כאזרח נאמן של המדינה הזאת, המוכן גם לשפוך את דמו למענה. החיפוש הזה כולל את החיפוש אחר השקפות ודעות בנושאים הנ"ל – וכן נסיון למקם את עצמי במערכת. סיבה נוספת להערכה מחדש זו היא העובדה שבמרומצת השנה שחלפה נתקלתי בדעות שונות בנושאים הנ"ל, מהימין הקיצוני עד לקצה השני של עולם הפוליטיקה, וצריך לעשות סדר בדברים. לבסוף, ברצוני להוסיף כי לתהליך מעין זה לא חסרים גם אספקטים רגשיים מסוימים והוא בהחלט לא מצטמצם לממדיו הספקולטיביים והאינטלקטואליים. בכך הבא של "מכתבים לטולמן" אשתדל להסביר את החישובים והשיקולים השונים הנלקחים בחשבון, והייתי רוצה לשמוע את דעתך על התהליך בכללותו ואולי כמה טיפים שאוכל לקחת אותם בחשבון. אני רוצה להדגיש שאין הכוונה לגבש איזושהי דוקטרינה קבועה ובלתי ניתנת לשינוי; אני לא רוצה שהחשיבה שלי בתחומים האלה תיפסק עם תום השלב הזה. אני רק רוצה תשובות לכמה שאלות בוערות, וארצה לשלב הן את השאלות והן את התשובות לתוך מערך מסוים שלא יהיה יותר מאשר בסיס לשינויים.

אם לרדת לספירות פשוטות יותר בחיינו – אין בעצם כל חדש. אני מרגיש בסדר גמור, חוץ מהעובדה שאני די מתגעגע הביתה, לאחר היעדרות של חודש ומעלה. חיי הפנימיה יכולים להיות לעתים די לא-נעימים ומתחשק לי לפעמים לברוח לפינה משלי. בימי שישי אני נוסע לירושלים, ואני שואב מרגוע והנאה מרובה משתיית כוס קפה בעת שאני מאזין לתקליט של מוסיקה קלאסית, מקריאת ספר, מכתביה כזו או אחרת – או פשוט מלחלום בהקיץ. ביום שישי שעבר הלכתי עם צ'ומבה למוזיאון ישראל, ונהננו מהתבוננות ביצירות האמנות ומסתם הסתובבות במקום.

החלטתי לרכוש ידע מסוים בהלכות עירובין. תוך שימוש בספר ששלחתי לך, אני עובר ממנו אל המשנה ברורה, ולעתים למקורות אחרים, ופה ושם אני מעמיק עוד יותר. אני מוצא שזה מעניין מאוד. אולי כדאי גם לך לאמץ את זה כצורה אחרת של לימוד – זה נהדר. לדוגמה, הסתכל בנספח לפרק א'.

על הקריאה שלי – בפעם הבאה.

כתוב לי בחזרה.

באהבה,

שלמה

[הקטע מכאן עד סוף המכתב נכתב במקורו בעברית]

ב"ה

הדף אל אמא

אמא יקרה!

קיבלתי בשמחה את מכתבך-מברקך מלפני כשבועיים. זה טוב לשמוע שאת קוראת – המכתב לא נמצא כרגע תחת ידי, ולכן אתייחס לשאלות שכתבת בו במכתב הקרוב. זה יגיע מהר. אני מקווה שהצלחת איכשהו להשיג את הספר "אמה של מלכות" כדי שחג השבועות שלך יהיה שלם. תקראי עוד, אני ארצה לדבר אתך בחופשות מהצבא, מאד ארצה.

מה שלום החברה – דוד, ג'ו, יואל, אן, אריון, מיטש, ריי. אני מאד מקווה שהם לא ילכו ל-Classes בשבועות. תכתבי לי בבקשה איך היה בשבועות, האם היה לימוד, מה למדו, האם התפללו ותיקין, וחוצץ מזה בכלל. מה שלום יהונתן? האם הוא כבר כמו חדש? האם אתם נוסעים צפונה לעשות סקי?

יש לי כמובן עוד כמה בקשות – אני מבקש קפה בשקיות בודדות וכן סוכר כנ"ל בשביל הצבא (21.7!!) וכן אם תוכלי, תקני ז'קט (L-36) ובמקום הכפתורים המזוהבים תשימי כפתורים אחרים.

תכתבי כי אני מת לקרוא ידיעות, וגם לתמי שכבר מאד מתגעגעת. כל מכתב שלך – זה חג אצלי.

ד"ש לחבר'ה (מה שלום הקשר בין אן ואריון – הם/היא/הוא באים בקיץ?).

שלמה

חג שבועות שמח לכם (פסח כבר היה).

שלחתם את הספרים?

שער המוגרבים: שער כניסה להר הבית מדרום לרחבת הכותל המערבי; **טולמן:** כתובת המשפחה באוניברסיטת סטנפורד (ראה מכתב 25); **צ'ומבה:** אברהם שטרן, חבר; **דוד:** רוזן, לימים בעלה של תמי, אחותו של שלמה; **ג'ו, אן, אריון, מיטש, ריי:** חבורת סטודנטים באוניברסיטת סטנפורד שהיתה מקורבת למשפחת אומן בשהותה שם; **Classes:** שיעורים; **יהונתן, תמי:** אחיו ואחותו של שלמה.

היה נולד מאמא
 מאמא יקרה!
 חסד חסד
 לחיים טובים

קבלתי בשמחה את מכתבך - מבריק
 מלפני כחצי שנה טוב למאד שאת קוללת -
 המכתב הזה ^{נחמד} כדאי תחת ידי, ולכן
 אתייחס לשאלתך יפה יותר באיכות הקבלה.
 זה ידוע מזה. את מקומו שהצלחת ליצור
 להיות את הספר "אנחנו של אנחנו" כדי שיהיה
 חובלת עלך יהיה חלק. מקרה זה, את
 מניחה לדבר אתך בחופשית מציבא, מאד
 טוב.

עם חלק החברה - דוד, גא ויטל, את
 מרין, מילא, חי, וכו'. את מאד מקומו
 שהם זה ילכו למוסד בשבילך. תנאי
 לי במקרה שאת יהיה בשבילך, הוא היה
 לימוד, נהיה לעד, הוא היה לעד, אתה יקרה.

הוא עדיין

ב"ה אור ליום ג' י"ז סיון [תשל"ו; 15.6.1976]

משפחה יקרה!

אני מאד מקווה שקיבלתם את שיחת הטלפון מ-L.A. כפי ששמעתם בודאי ממנו, הוא יגיע עד ה-23 ביוני (אנא תעשרו מאכלים ישראלים שתגישו לו). הבחור שהתקשר, או אמור היה להתקשר, הוא בן 23, גדל ב-L.A. ובאמצע לימודי התיכון הפך לבעל תשובה. לאחר מכן הלך לאוניברסיטה וקיבל B.A. בקלינאות תקשורת. לאחר קבלת ה-B.A. בא לישראל ובמשך שנתיים למד בשעלבים. בסוכות לא היה לו איפה לאכול אז שאלתי את אלישבע אם הוא יכול לבוא אליהם, והוא אכל את כל ארוחות החג אצל הלהמנים. הוא פיקח מאוד, חושב הרבה, ויכול להיות מעניין מאוד לחלק מהחבר'ה. ברצוני לחזור על תאריך הגיוס: 21.7.76.

חגגתי את יום הולדתי ה-19 בפשטות רבה. תמי וסבתא זכרו שזה יום ההולדת שלי וביום ראשון בערב צלצלו אלי ובירכו אותי במזל טוב. היתה לי תזכורת נוספת שזה יום הולדתי, כשיבקשו ממני לקרוא את פרשת בהעלותך בתורה, וכמובן הסכמתי.

ביום שישי ביקרתי עם שלושה חברים בואדי קלט. כפי שאולי שמעתם, או קראתם בעיתונות הישראלית, חלקו העליון של הוואדי זוהם על ידי חברת החשמל של מזרח ירושלים. אזור עין קלט לא זוהם, אך משום מה המים לא היו כל כך נקיים. בכל זאת, נהנינו מאוד; היו מים, והיה לנו כף. השבת הקרובה (בארץ – פרשת שלח) היא שבת מחזור של חורב. לכן אעשה את השבת בירושלים. הפעם האחרונה שביליתי את השבת בירושלים היתה השבת לפני שג'ורג' עזב (אגב, לא שמעתי ממנו מאז החל לגור במשואות).

עד כמה שידוע לי, בני אומן צריך היה להיות כאן כבר. עוד לא התקשרתי אליו, וגם לא קיבלתי טלפון ממנו. כנראה אטלפן ליבנה בקרוב – היום או מחר.

האקסודוס האמריקאי מתחיל כאן עכשיו. שלושה אמריקאים כבר עזבו, כולל אחד מחברי לחדר, עוד אחד עומד לעזוב השבוע (הוא אמריקאי בשנתו השנייה, אשר יחזור לשנה שלישית בשעלבים) ר-6 או 7 יעזבו בשבוע הבא.

הפסקתי את הלימודים עם הרב בן שחר. זה פשוט לא הסתדר כפי שחשבתי שיתדר, ולא משום שלא קמתי בבוקר. אז חזרתי ללימודים רגילים, עד שהחברותא שלי ייסע לדטרויט בשבוע הבא. הייתי רוצה לדעת איך עבר חג השבועות בק"ק פאלו אלטו: מי בא, מה למדתם? וכו'.

אני מקווה ששלחתם את הדברים (אנא הביאו אתכם קצת טונה Star-Kist).

שבוע שעבר הייתי במשרד הרישוי והודיעו לי שהרשיון שלי לא שווה כלום בארץ. אנא כתבו! אתם לא כותבים כמעט בזמן האחרון.

באהבה,
שלמה

האם אן באה?

מתנצל על כתב היד הגרוע.

קיבלתי שקופיות מ-Yosemite: נהדר!

שלמה מתנהג כילד טוב – משגיחים עליו בזהירות ובקפדנות. אל בהלה – הסוהר דני שוורץ

L.A.: לוס אנג'לס; אלישבע להמן: דודה של שלמה; תמי: אחותו של שלמה; פרשת בהעלותך: פרשת הבר מצוה של שלמה; ג'ורג': ראה מכתב 49; בני אומן: בן דוד של שלמה; יבנה: ישיבת כרם ביבנה; האקסודוס האמריקאי: נסיעתם של תלמידי הישיבה בני חוץ לארץ בחזרה לבתיהם; ק"ק פאלו אלטו: ראה מכתב 39; אן: תלמידה באוניברסיטת סטנפורד שהיתה מבאי ביתה של משפחת אומן בשהותה שם; Yosemite: ראה מכתב 42; הסוהר דני שוורץ: משפט שכתב אחד מתלמידי הישיבה בסוף מכתבו של שלמה.

47

[מכתב אל המשפחה בנושאים שונים (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ג' [כ"ד בסיון תשל"ו; 22.6.1976]

משפחה יקרה!

אני רוצה לנצל את הזדמנות נסיעתו הביתה של חבר (החברותא שלי) כדי לשלוח לכם את המכתב הזה.

בעצם אין הרבה חדש כאן, בשבת שעברה (שלח) היה מפגש של כל הבחורים בוגרי חורב מהכיתה שלנו, והיה נהדר לפגוש את כולם שוב. דרך אגב, אהרון אנגלמן לא מתגייס השנה; הוא נשאר עוד שנה ביבנה. פרט לזה – כל הבחורים שאתם מכירים – להסדר. יואל פרדמן לן אתי בחדר השבת; גם הוא השתתף בשבת המחזור.

אני משתוקק לראות את כולכם, ואני באמת רוצה לדעת מתי אתם חוזרים. הבאומגרטינים יוצאים מהדירה רק ב-20 ביולי, כך שלא אוכל ליהנות מדירתנו.

משה שדה קנה כלב ענק.

לא שמענו דבר מציפי וג'ורג' מאז עברו למשואות. באמת היה מעניין לדעת איך הם מסתדרים.

שעוני Microma נמכרים כאן. לא ידוע לי דבר על שירות.

אנא אל תשכחו או תשאירו את ה-Argus פלוס פילטרים. זוהי מצלמה טובה, במיוחד

לצורך חשיפה כפולה.

תודה על הספר מאיתן.

באהבה – הוא עוזב.

שלמה

עדיין מחכה לדואר!!

אהרן אנגלמן: חבר; יבנה: ישיבת כרם ביבנה; הבאומגרנטים: המשפחה ששכרה את דירת משפחת אומן בירושלים באותה השנה; משה שדה: שכן; ציפי וג'ורג': ראה מכתב 9; Argus: סוג של מצלמה; איתן: ראה מכתב 16; הוא עוזב: החבר שעמו שלח שלמה את המכתב.

48

[מכתב אל ישי קניגסברג על מעלת ארץ ישראל (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ג' [תשל"ו; 1976]

ישי היקר,

כשוך ההתרגשות, ולאחר שברכת את כולם בשלום, והתרגלת לקניונים, למכוניות ולטלפונים, הגיע הזמן לחשוב על ההמשך. אני רוצה להדגיש שוב שאני לא במצב שאוכל לדרוש דבר כלשהו, ביודעי ובהביני את הסבל ואת הקשיים הכרוכים בסמסטר נוסף לבד. בהתחשב בכל אלה, הייתי רוצה לצטט כמה מקורות המדברים על מעלת ארץ ישראל.

ראשית, ברצוני לצטט את ר' נחמן. הסיפור של ר' נחמן הוא שכאשר סוף-סוף הצליח להגיע לארץ ישראל, לאחר שהתגבר על מכשולים רבים, רק דרכה כף רגלו על אדמת הקודש והוא רצה מיד לחזור לחו"ל. לעוזרו אמר שהוא ספג את כל הקדושה, והשיג את הרמה העילאית שאפשר להשיג רק בארץ ישראל, על ידי המעשה הפשוט של דריכת רגלו באדמת הקודש. ריכוז כזה ניתן להשגה רק מתוך הכנה מלאה. מידת הכנותיו של ר' נחמן ידועה לנו מהתפילות שחוברו, על פי דרשותיו, על ידי תלמידו המובהק (זוכר?) ר' נתן.

ועזרני זכני לילך ולבוא מהרה לארץ הקדושה, אשר היא מקור קדושתנו כאשר אתה ידעת ה' אלקינו שכל קדושתנו וטהרתנו וכל יהדותנו תלוי בא"י וא"א להיות איש ישראלי באמת, ולילך ולעלות מדרגא לדרגא כי אם ע"י שזוכים לבוא לארץ ישראל מקום קדושתנו... ואתה ידעת עוצם ריבוי המניעות והערבובים והבלבולים המונעים אותנו מזה, אשר על ידם אין אנו יכולים לילך ולבוא לא"י... ותעורר על לבותינו... שיהיו לנו כיסופים וגעגועים גדולים והשתוקקות נמרץ לארץ ישראל, ונכסוף ונשתוקק תמיד באמת לבוא לא"י... שלא נבלה ימינו ח"ו בחו"ל... ומהר להביאנו לא"י חיש קל מהרה ותתן לי כוח ברחמיך הרבים לנצח את המלחמה לשבר ולגרש ולבטל את כל מוציאי דבת הארץ רעה אשר מהם נמשכים כל מיני מניעות ובלבולים מלבא לא"י באופן שנזכה לשבר ולבטל כל המונעים והמערבים ונזכה לבא לשלום לא"י חיש קל מהרה (ליקוטי תפלות, ח"א, תפלה כ').

ר' יהודה הלוי, במאמר השני של הכוזרי, מדבר באריכות על חשיבותה של ארץ ישראל

במסגרת חיי היהודי:

כחזרי מאמר שני סעיף י"ב (אבן שמואל): "הלא כה יעשה עובד האדמה במצאו בתוך אדמה צחיחה (dry) שרש של אילן ופריו טוב – מעבירו הוא אל אדמה נעבדת שלפי טבעה עתיד זה להצליח בה, ושם יגדלו".

הנמשל, כמובן, הוא עם ישראל – או, במקרה דנן, אתה. עם ישראל לא מסוגל לפרוח בסביבה שהיא עבירו אדמה צחיחה. כשאנו רואים שורש של עץ שפריו משובח, חייבים אנו להעבירו למקום ששם יוכל לגדול ולצמוח בצורה טובה יותר. בזוז הוא לאותו עץ שיתאמץ במדבר הרוחני; מוטב שיעבור למקום שבו ייטיב לצמוח. זה נכון לגבי עם ישראל כיחידה לאומית, אבל זה נכון גם לגבי כל חבר וחבר ביחידה לאומית זו כיחיד. לא אסיק כאן מסקנות אישיות – זה תפקידך שלך.

כמה סעיפים מאוחר יותר, הכוזרי טוען נחרצות נגד אלה המתפללים יום-יום לגאולה ולשיבת עם ישראל לארץ ישראל – אך אינם פועלים בכיוון זה. קודם כל, הוא שם בפי הכוזרי שאלה קשה מאוד לחבר: מאמר שני כ"ג – "אם כן, אין כריעתך והשתחיתך (לכוון ירושלים) נראה כי אם מעשה צביעות או עבודה שאין עמה כוונה". לחבר אין מה להשיב. הוא פותח במלים "מצאת מקום חרפתי, מלך כוזר!" והוא ממשיך ומסביר כי הסיבה לכך שבית שני לא נשאר עומד על תילו לנצח היא שרוב היהודים העדיפו להישאר בבבל: "מסכימים לגלות ולשעבוד, ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם". והוא מסיים את הווידי המפתיע הזה במשפט הבא: "עכשיו שאין הדבר כן, אין הדברים שאנו אומרים בתפילותינו... כי אם כדיבור התוכי וכצפצוף הזרזר, כי בלא כוונת הלב אנו אומרים דברים אלו או דומיהם". דרך אגב, נדמה לי שזהו המקור שממנו מפיק הרב את פירושו לפסוק – "קול דודי דופק" עיין שם.

לפי הקטע הזה מהכוזרי, אשמת יהדות אמריקה ואשמת זמננו היא בדיוק האשמה שדבקה ביהדות בבל בתקופת בית שני. נקווה שהתוצאה לא תהיה דומה, ח"ו. דבר זה חל לא רק במובן הכללי, אלא הוא קריאה אישית לכל יהודי אמריקני, ודו"ק.

הנני מתנצל על כתב היד המרושל.

להתראות בקרוב!

שלמה

ר' נחמן: ר' נחמן מברסלב; מהתפילות שחברו: ספר ליקוטי תפילות; אבן שמואל: תרגום לספר הכוזרי של יהודה אבן שמואל.

49

[לקראת הגיוס (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה ר"ח תמוז [תשל"ו; 28.6.1976]

משפחה יקרה! לאי"ט

זמן רב לא כתבתי, אך אוכל לומר שאני לא מפגר אחרי קצב הכתיבה שלכם – השואף לאפס בששת השבועות האחרונים. אין דבר. כידוע לכם כבר מהמברק, אני מתגייס ב-19 ביולי, ואם אמא והילדים יוכלו לחזור כמה ימים (אחד או שניים) מוקדם יותר, אשמח מאוד. שלושה ימים בקושי יספיקו להגיד שלום.

יציאת האמריקנים מהישיבה כמעט שנגמרה. רוב האמריקנים המתכוננים ללימודי קיץ כבר עזבו, ביניהם החברותא שלי בלימוד הבוקר, שחזר לדטרויט. "סוף הזמן" מורגש בישיבה באופן כללי – בעיקר על ידי האמריקנים בשנה א', שמזה זמן הם בתהליך של עזיבה, והישראליים מתגייסים בעוד שלושה שבועות, כך שמורגשת הרפיה מסוימת במתח הלימודים. אנשים התעייפו מהלימוד, ואחדים אף רוצים כבר ללכת לצבא.

אני מקווה שהרגל של יונתן השתפרה בהרבה, וכי העובדה שהוא נפצע לא תגרום לרגלו נזק בעתיד (קראתי על התאונה במכתבים ששלחתם לסבתא). הייתי רוצה לשמוע כיצד ביליתם את חודש יוני – נסיעות, טיולים, סקי ומה שלא היה – אני מניח שאשמע על כך כשתחזרו. הצטערתי לשמוע שהבאומגרנטים לא יפנו את דירתנו עד ל-20 בחודש – כלומר, לאחר שאתגייס לצבא. לא היתה לי הזדמנות לנגן בפסנתר מאז פורים, כשהתנפנפתי עליו למשך שלוש שעות רצופות. זה חסר לי עכשיו: הייתי רוצה לעשות זאת לפני שאתגייס.

האם החבר שלי מ-L.A. הופיע אצלכם? איך הוא היה? אני מקווה שנהניתם ביחד. קיבלתי את הספר מאיתן, ואני מקווה שכל שאר הספרות שלי תגיע בסופו של דבר לארץ – לפני שאסיים את השירות הצבאי. אנא השתדלו למלא לפחות כמה מבקשותי. זה ייתן לי הרגשה טובה, ואולי יקל על השירות הצבאי (במיוחד הצידוד לקפה וה-Wash n' Dries). חסרים לי כמה זוגות מכנסיים; יש לי רק זוג אחד קל – כל השאר הם קורדרוי או בדי חורף אחרים. מכנסיים בישראל עולים 150 ל"י.

אני מקווה שאתם עדיין בקשר עם החבר'ה (ג'ו, יואל, דוד וכו'); ארצה לראות אותם בארץ בקיץ הבא. מה עם ארי? זהו.

באהבה,

שלמה

נ.ב. אנא הביאו לי עוד קפה אחד ופילם. פשטתי את הרגל. אני רוצה לקנות כמה ספרים חשובים ואין לי כסף. ב-1 ביולי יעלו מחירי הספרים בגלל מס ערך מוסף.

אל תשכחו את השעון!

כתבו!!

יש לי חור בשן. לאיזה רופא ללכת?

האמריקנים: תלמידי הישיבה שבאו מארצות הברית ללמוד בה; סוף הזמן: סוף פרק לימוד בישיבה (זמן = פרק לימוד); יונתן: אחיו של שלמה; הבאומגרטנים: המשפחה ששכרה את דירתה של משפחת אומן בירושלים; החבר שלי מ' L.A.: מלוס אנג'לס, ראה מכתב 47; איתן: ראה מכתב 16; Wash n' Dries: ממחטות לחות; ג'ו, יואל, דוד: ראה מכתב 45 ומכתב 50.

50

[היחס לאמריקה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה אור ל-4 ביולי [1976] [ו' בתמוז תשל"ו]

משפחה יקרה! לאי"ט

הייתי רוצה להקדיש חלק ממכתב זה לנושא שבעצם לא שייך אלי, והוא ארצות הברית – או אמריקה כפי שאני מעדיף לכנותה. אני רוצה לנצל את ההזדמנות של ה-4 ביולי – לא כל כך משום שליום זה משמעות כלשהי עבורי, אלא משום שהכל מדברים עכשיו על אמריקה, אז למה לא לנצל את ההזדמנות לרשום משהו מרגשותי כלפי אמריקה. ברצוני להדגיש שאני מתייחס לאמריקה כאל ארץ זרה, ובכל זאת ראוי שאקדיש כמה מילים לאמריקה. לאמריקה מקום בלבי, וכשאני אומר אמריקה, הכוונה לאמריקה שהכרתי. בשבילי, אמריקה היא עמק Yosemite, אמריקה היא שבת נהדרת ב-Roosevelt Lodge ב-Yellowstone, אמריקה היא כביש 120 זורחה ב-Bryce Canyon. אמריקה העניקה לי את ההזדמנות להכיר כל כך הרבה פנים נוספות בעולמו של הקב"ה. ברקלי מהגבעות האלגנטיות ועד ל-Telegraph Avenue, סאן פרנציסקו מהאטליז ב-Noriega St. ועד לאנשים יוצאי הדופן בבית האהבה והתפילה. שיחותי עם דניס, המדריך המורמוני שלי ב-Grand Canyon, עם מייק גנברו, הקולגה הקתולי שלי בקייטנה היהודית, ועם רבים רבים אחרים לאורכה ולרוחבה של הארץ הזאת. נחזור לתמונות הנוף והטבע: אמריקה היא הערפל המרחף מעל לגשר הגולדן גייט; אמריקה היא עצי ה-Redwood התמירים והאצילים ב-Big Basin State Park. אמריקה היא לילה של כוכבים באגם Minaret או באגם Summit. או לשבת על בול עץ על פני Round Lake השליו. היא הרעש והעוצמה שבשביל ה-mist; משברי ים, פראיים ורכים כאחד, מתגלגלים ומתנפצים אל Sculptured Beach; האדום הלוהט של עמק האש; והאנטילופות ב-Wind Cave National Park שבדרום דקוטה. אמריקה היא הקניון האדיר, הערבה הגדולה, עצי הסקויה הענקיים – כמו גם הבתים הוויקטוריאניים הזעירים במחוז Sunset שבסן-פרנציסקו. אמריקה זה המקום שבו

אישה ב־Pocatello לא יודעת היכן ישראל או מה זאת ישראל בכלל; אמריקה זה המקום שבו בית כנסת ממוקם בתוך בנק או במוסך. רק באמריקה תבקש הפקידה המצלמת אותך לצורך רישיון נהיגה שתחייך משום ש"אלה ההוראות שלי" או תאכל במקלות סיניים בתוך בית לא כשר כאשר הכל עטוף בנייר כסף. אמריקה היא גם כבישים מהירים, גורדי שחקים, מטוסים, מכוניות – אבל אלה לא העיקר; העיקר גם לא החצר האחורית; אלא דוד ויואל ואני משחקים בכדור בפסח. אמריקה העניקה לי כמה מזיכרונותי היפים ביותר ולימדה אותי כמה מלקחי החיים היותר חשובים – כך שעם כל הביקורת שיש לי לגבי החומרות הנוראה, ההשתעבדות למכוניות, מזגני אוויר, טלוויזיה, אוכל עטוף בצלופן – האמריקה שלי איננה שם, כי אם ברעם של מפלי Yosemite, או בשלווה העילאית של קניון Bright Angel, או בכביש 280 או בדרך Raimundo. אז... G-d Bless America !!!

זה כנראה המכתב האחרון שתקבלו ממני בתור "משפחתי בסך-פרנציסקו", ותרשו לי להוסיף מילה על תרבות הכתיבה המשפחתית. למכתבים "פלוסים ומינוסים" משלהם. מצד אחד, מכתב הוא אמצעי תקשורת שבו אתה שוקל כל מילה בקפדנות, הרעיונות שאתה מנסה להעביר בהירים יותר, וניתן להעביר רעיונות מורכבים ביתר בהירות כי לא מדובר בשיחה בעל־פה שבה האדם שאתה מדבר אֶתוּ מפסיק אותך כל הזמן. בנוסף לכך, העובדה שאתה מרוחק מהבית גורמת לך להרגיש בכל הדברים הטובים שהשארית שם – מהבלגן בסלון ועד ליונתן חורק בכינור. לעומת זאת, לכתיבת מכתבים חסרונות ברורים. התשובות שלכם אינן ספונטניות; הן מתוכננות היטב, ולכן לפעמים הן לא אמיתיות כפי שהיה קורה בתשובה מיידית. כשאתה כותב מכתב, יש נטייה לייפות דברים שאינם כל כך יפים, לעגל פינות גם כשלעתים הן כואבות, ובכלל לתת לקורא הרגשה שהכל בסדר. במכתב הממוצע קשה לחוש את ההתרגשות, העצב או כל רגש אחר העשוי להסתתר מאחורי האותיות היבשות. אם אינך רואה את פניו של האדם שאתה מתקשר איתו, חסר דבר מה במידת הבנתך, במידת הערכתך. קשר מכתבים טוב ויצרני דורש גם התמדה מסוימת – רצון אמיתי לשמור ולהשיג מה שנשמר ומושג, בדרך כלל, במערכת יחסים נורמלית, פנים אל פנים. דרוש רצון בשני קצות הקשר, לחלוק חוויות עם השותף, לנסות להעביר אליו את אוירת הבית. אני חייב לומר שענייתם על כל הדרישות הללו בצורה מאוד יעילה. מכתביה הקצרים, לעתים הטלגרפיים, של אמא נשאו אותי 9,000 מייל מעבר לאוקיינוס – וחשתי את הריצות של יום שישי, והקימה המאוחרת של יום ראשון, וטעמתי את החלות או את הפטריות והסלאמי. מכתביו הארוכים-דמויי-מאמרים של אבא באמת היו משהו שאפשר לספר עליו. כל מכתב הגיע ל"תכלית" בכל נושא שעמד לדיון בינינו, ובאריכות ובסבלנות הסביר ופירש, הדריך ולימד. זה היה כמו להיות שם לשבת. רק חבל שלא נשמר קשר כזה עם יונתן; הוא היה חסר לי מאוד. דרך אגב, עוד נקודה לטובת הכתיבה היא האפשרות להסביר דבר שאי אפשר להסבירו בדיבור, כגון כיצד אני מרגיש כלפי שירות הפארקים הלאומיים בארצות הברית.

בסופו של דבר נאמר לנו שנתגייס ב־21 ביולי, שזה יוצא יום רביעי. זה יותר טוב, כי יהיה לי יותר זמן להקביל את פניכם ולבלות קצת זמן אתכם.

כרגיל, יש לי כמה בקשות:

- I. אנא השתדלו למלא את בקשותי הקודמות.
 - II. הביאו חבילה של Wash n' Dry – זה דבר מועיל.
 - III. קפה וסוכר לצבא.
 - IV. מיקרופון בשביל הטיפ (לא לצבא).
 - V. בואו הביתה. באהבה.
 - VI. הפלאש שלי התקלקל. אם תוכלו, אנא.
- קראתי את מכתבכם על הטיול באורגון, זה מגרה את התיאבון! אני כל כך משתוקק להיות שם. (בהקשר זה, אנא הביאו את הספר של נשיונל ג'אוגראפיק – "America's Wonderland" על הפארקים הלאומיים. זוהי גם מזכרת כללית טובה.)

באהבה, להתראות בקרוב,

שלמה

אבא, אל תדאג. אמשיך לכתוב לך. העיקר שתחזור כבר ארצה – לאו – שלמה

נ.ב. תרשו לי עוד כמה משאלות:

- אנא הביאו, או שלחו, את כל הספרות שלי שכרגע נמצאת בפאלו אלטו, כולל ספרים (כיס וכריכה קשה), עלונים, מודעות והודעות – הכל.
 - חפשו את הטבעת ההפוכה. שכחתי אותה בארצות הברית.
 - אנא הביאו לי פילם של 35 מ"מ מספיק לשנה. הכוונה ל־Kodachrome 64, 36 תמונות, כולל גליל אחד עבור יצחק ביר.
 - הביאו נא חומר דוחה יתושים ושפתון לשירות הצבאי.
 - לאותה מטרה, קפה במנות נפרדות וסוכר בהתאם.
- תחזרו.
ביי-ביי.
אם תחזירו אלי לקריאה את המכתבים ששלחתי, יהיה נחמד.
כנ"ל תמי

4 ביולי: יום העצמאות של ארצות הברית; דוד ויואל: דוד רוזן ויואל קבאקר, סטודנטים שהיו בקשר עם משפחת אומן בסטנפורד; ראה מכתב 45; Wash n' Dries: ממחטות לחות; יצחק ביר: שכן ידיד המשפחה; תמי: אחותו של שלמה.

51

[היחס לשירות בצבא (מתורגם מאנגלית)]

כ"ג בתמוז תשל"ו [21.7.1976]

אבא היקר!

אינני יודע אם אצליח לסיים את המכתב הזה היום, משום שאנו עשויים לצאת בכל רגע לבקו"ם, ולכן אנצל את רגעי החופשה האחרונים האלה לשרבט כמה שורות. ראשית כל, אני רוצה לומר שכפי שיעצת לי בפסח, הצלחתי לעורר בקרבי רגש מסוים של אושר וזכות ערב השירות הצבאי. אני שמח ואסיר תודה על כך שניתן לי להגן על חיי שלי, על חיי משפחתי ועל קיום המדינה הזאת, ולהפסיק להיות תלוי באחרים בלי לתרום. ברמה גבוהה יותר, זכות היא לי ליטול חלק פעיל בתהליך הזה ששמו מדינת ישראל, אשר יש לו, ללא ספק, משמעות רוחנית גם עבור אדם שלא שייך בכל לבו לגוש אמונים. אמת, דרושים מחשבה והרהור כדי לרכוש את הנכונות לתרום לכך את כל מה שיש לך, כולל חיך – אך אני מרגיש שאני מוכן, פחות או יותר, לעשות גם את זה, וכשאני אומר מוכן, כוונתי להכנה שהיא עמוקה יותר מסיסמאות קולנויות ומהצהרות דרמטיות. אני מודע היטב לעובדה שבמרוצת השירות עצמו לא הכל ייראה לנו כמקודש ונעלה, אך אני מאוד מקווה שתמיד תהיה לי ההרגשה שזיעה, טנקים, לילות ללא שינה, כל אלה הם מצוות – מצוות ממדרגה ראשונה. אינני שש לקרב, אך יחד עם זאת כולנו חייבים להבין שאם זהו הכלי הדרוש לשמירה על מה שיש לנו, אזי נודע לכלי זה מעמד של קדושה. אני, בעזרת חברי, קבעתי לעצמי סטנדרטים גבוהים להתנהגות דתית במרוצת השירות הצבאי, כי אנו מתייחסים לשירות הזה לא כסיום תקופת החינוך בבית ובישיבה, אלא כחלק בלתי נפרד של אותו חינוך ממש. הנקודה הזאת הודגשה מאוד על ידי הרבנים שלנו, ואני קיבלתי זאת. אני בהחלט אשתדל להיות חייל טוב, לא להתחמק מתפקידים חשובים, לא להיות למעמסה על חברי ולקבל הכל בחיוך רחב.

התקשרו לדודה הילדה ומסרו לה ד"ש חם ותודתי על המתנה (\$5). קניתי ספר. נעשה סקי

בחורף הבא – הנה!

באהבה,

שלמה

בקו"ם: בסיס קליטה ומיון, הבסיס הצבאי שבו מתייצבים החיילים החדשים; דודה הילדה: דודה של אביו של שלמה מניו ג'רסי, שהייתה בשנות התשעים לחייה.

תקופה שלישית

שירות צבאי ראשון ■ תמוז תשל"ו - כסלו תשל"ז

52

[מכתב מן הטירונות ברפיח]

28.7.76 [ר"ח אב תשל"ו]

שלמה אומן מ.א. 2290627 ד.צ. /2800/3/

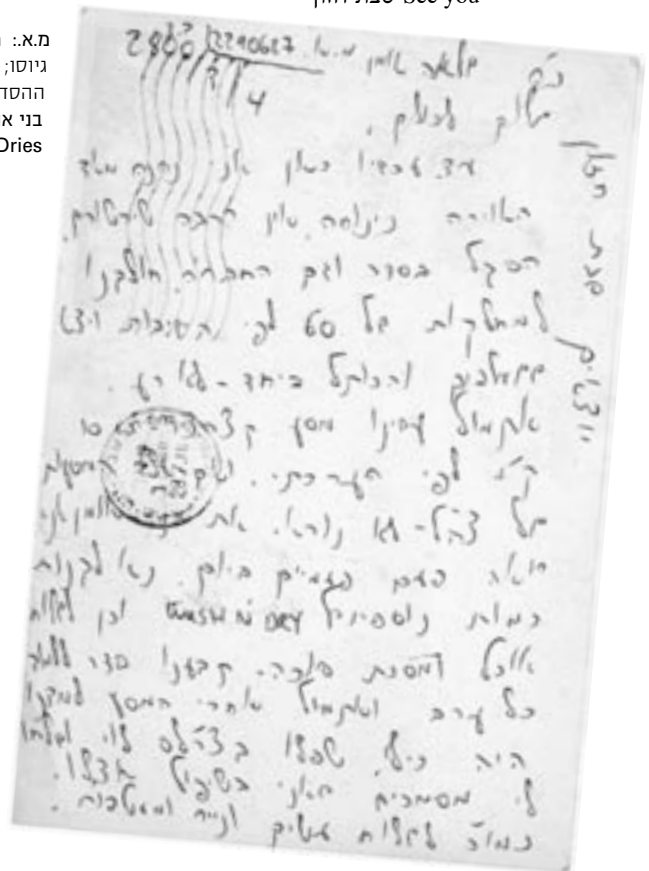
ב"ה,

שלום לכולם,

עד עכשיו כאן אני נהנה מאד. האוירה נינוחה, אין הרבה טירטורים, הסגל בסדר וגם החבר'ה. חולקנו למחלקות של 60 לפי הישיבות, ויצא ששעלבים והכותל ביחד – לא רע. אתמול עשינו מסע קצרצר – כ-10 ק"מ לפי הערכתי, ואם אלו המסעות של צה"ל – לא נורא. את בני אומן אני רואה פעם פעמיים ביום. נא לקנות כמות נוספת של Wash N' Dry וכן לשלוח אוכל ומסכת סוכה. קבענו סדר ללימוד כל ערב ואתמול אחרי המסע למדנו. היה כיף. טפלו בצ'רלס לוי ושלחו לי מסמכים שאני בטיפול אצלו. כמו"כ לשלוח עטים ונייר ומעטפות. יוצאים שבת חזון.

See you שבת חזון

מ.א.: מספר אישי, הניתן לכל חייל בצבא עם גיוס; ד.צ.: דואר צבאי; שעלבים והכותל: ישיבות ההסדר בשעלבים ובעיר העתיקה בירושלים; בני אומן: בן דוד של שלמה שהתגייס יחד עמו; Wash N' Dries: ממחטות לחות.

53

[לאחר כשלושה שבועות בטירונות ברפיח; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה [אב תשל"ו; אוגוסט 1976]

אבא היקר!

זוהי הפעם השנייה שאני מתחיל בכתבת מכתב ואני מקווה שהפעם אשלים אותו. חלפו כמעט שלושה שבועות מאז הגיוס ועד כה זה משחק ילדים. האימונים עד עכשיו לא היו במיוחד קשים – כמה מסעות, כמה מד"ס, לא משהו רציני, ככל הנראה הקורס הקל ביותר שיהיה לנו אי פעם בצבא. בהשוואה לקמ"ט קק"ש שאני מקווה להשתתף בהם, האווירה כאן טובה מאוד, כי אנחנו מחולקים למחלקות על פי ישיבות. שמו אותנו יחד עם ישיבת הכותל כך שיש לנו קבוצה המורכבת כולה מבחורים שלמדו לפחות שנה אחת בישיבה. זה מבטיח רמה דתית גבוהה ואכן כך הדבר. מנסים להתמיד בלימודים אף שאנחנו באמת לא ישנים הרבה (2½ עד 3½ שעות ללילה במוצאי).

במשך

מד"ס: כינוי צבאי לפעילות ספורט, על שם הקיצור של מדריך הספורט בצבא, מד"ס; קמ"ט: קורס מפקדי טנקים; קק"ש: קורס קציני שריון.

54

[מכתב אל ישי קניגסברג לאחר כחודש בטירונות, על השירות בצבא (מתורגם מאנגלית)]

מוצ"ש פרשת ראה [כ"ו באב תשל"ו; 21.8.1976]

ישי היקר,

זה לא יהיה מדויק לומר שאני עומד בהבטחתי. זוהי השבת הרביעית שקיבלתי "חופשה" מהצבא, והפעם החמישית שאני מתחיל מכתב אליך. היה לי מזל גדול, וקיבלתי רשות לצאת לשבת ארבע פעמים מתוך חמש. אני חייל. הזכות הזאת לא ניתנה לכולם: למעשה, אני היחיד מתוך 300 ההסדרניקים שהיה בבית בכל אחת מארבע השבתות האחרונות.

הצבא הוא מקום מעניין מאוד. במובנים רבים, זהו מקום שנותן לך הרבה מוסר, אבל במובנים אחרים לפעילות היומיומית בצבא הרבה צדדים אנטי־חינוכיים. למשל, אתה לומד שדברים רבים שחשבת שהם מעבר ליכולות שלך, נמצאים בעצם בגבולות היכולות הללו. שבעה־עשר או שמונה־עשר קילומטר בשעתיים וחצי – אתה מגלה שזה אפשרי... עם מכשיר קשר על הגב. אתה מגלה שאפשר לעבוד עם 3½ שעות שינה ללילה (לא מבליים את הזמן בשתיית קפה בחדר), ואני באמת

מקווה שנוכל ליישם בישיבה את המוסר שלמדנו בצבא. צורה נוספת של לימוד בצבא היא בהגשת סיוע לחבר. ישנם חברים שפשוט לא מסוגלים ללכת בקצב כזה, או לסחוב את הנשק שלהם זמן רב כל כך – אז אתה מושך אותם, סוחב אותם, ונושא עבורם את נשקם. ללימוד תורה טעם אחר כשעושים זאת בצבא. זה לא עניין של עייפות סתם; פשוט אי אפשר לפעמים להבין את החומר. האותיות מרצדות לפני עיניך, ועבור אלה שכן מצליחים ללמוד – אני מצליח מדי פעם – זו ממש מסירות נפש. לעומת זאת, יש לצבא הרבה צדדים אנטי־חינוכיים. יש בזבוז זמן נוראי, המפקדים אינם נותנים דוגמה, וקשה לכוון כמו שצריך בשעת התפילה. כל האווירה היא אנטי־ישיבתית. אני מקווה שאתה עדיין חושב על ארץ ישראל הישנה והטובה שלנו... אתה בא בנובמבר!! פקודה.

הלימודים בישיבה מתחילים ביום חמישי – נכספה וגם כלתה נפשי.

הכתובת שלי: ד. צ. 2800/3, צה"ל

עוד שבועיים – ג'וליס ד. צ. 2215, צה"ל

ד"ש מלזר,

הוא איתי.

ישי: ישי קניגסברג, חבר מארצות הברית שלמד עם שלמה בישיבת שעלבים; 300 ההסדרניקים: 300 תלמידים מישיבות ההסדר שהתגייסו יחד ביולי 1976; ד.צ.: דואר צבאי; ג'וליס: שם המחנה ליד קרית מלאכי שאליו עברו שלמה וחבריו לאחר הטירונות ברפיח; לזר: חבר אמריקני מן הישיבה שהתגייס יחד עם שלמה.

55

[לקראת סוף הטירונות (מתורגם מאנגלית)]

[אלול תשל"ו; ספטמבר 1976]

ב"ה

משפחה יקרה!

ההרגשה הכללית רעה. נמאס לי מהמחנה המסריח הזה ואני מת לבוא הביתה. אני מאוד מקווה שההרגשה הרעה הזאת היא זמנית ולאחר זמן ארגיש יותר טוב. הודיעו לנו שהתקופה הזאת תסתיים רק ב־9 בספטמבר כך שגם בשבת הבאה לא אהיה בבית. אנא שלחו הרבה אוכל: אני רעב ואני שונא את האוכל הצבאי המטופש. שלחו גם כוס חדשה ומערכת סכום, כי איבדתי את שלי בטיולי לביה"ח. לא יודע למה, אבל אני באמת מתגעגע הביתה. אנא שלחו סבון ובכלל דברים שישפרו את מצב רוחי. אני מאד זקוק לזה. שלחו גם ספר טוב בעברית – אנסה לקרוא משהו, אולי זה יעודד את רוחי. אני באמת חושב שזה רק כמה ימים של מצב רוח רע ואני מאמין

שאתגבר בקלות – רק תעזרו לי ותכתבו. שלחו עט, עוד נייר ובטריה ו... עוגה ביתית.
זהו,

שבת שלום
שלמה.

תמי: ד"ש לשלומית

56

[מכתב מהצבא ליונתן עם כניסתו לישיבת נתיב מאיר, על הישיבה דפוסיא ומטרותיה
ועל חיי הפנימיה]

[כ"ג באלול תשל"ו; 18.9.1976]

ב"ה

מוצש"ק פרשת נצוי תשל"ו

ליונתן שלום וברכה וכוח"ט!

אני רוצה להרחיב את הדיבור על מה שאמרתי לך בטלפון ביום שישי ביחס להשארות בישיבה בר"ה. חשוב מאד שתבין כמה דברים בקשר לשינוי הסטטוס שאתה למעשה עברת מיום שעברת לגור בפנימיה. את השינוי אפשר להגדיר בפשטות. הייתי רוצה לעמוד עליו קצת ביתר הרחבה, משום שכאן טמונים כמה מפתחות בקשר להצלחתך בשנה הקרובה הבעל"ט. גדר השינוי הוא שהישיבה הפכה להיות ביתך, ובבית אתה במידה רבה רק מבקר לשעה, לא אורח – אבל לא קבוע. מעתה, אתה תחוה בישיבה את רוב חוויותיך, תקבל חלק גדול ממטען הידיעות והמטען הנפשי והרוחני שלך, והישיבה תהווה את הגורם המכריע בהתפתחותך ובעתידך. זו אחת ממטרותיה של הפנימיה – להכניס את החניך לאווירה זו שהישיבה רוצה להקנות בכל רמ"ח ושס"ה. עליך להתקלח נתיב מאיר, לאכול נתיב מאיר ולישון נתיב מאיר, לא רק לצבור ידיעות בנתיב מאיר. במידה זו יש לישיבה עם פנימיה יתרון (הוא הוא גם חסרונה וע"ל) לעומת ישיבה חסרת פנימיה כזאת שבה אני למדתי. כאשר החלטת אתה, או החליטו אבא ואמא שתלמד בנתיב מאיר, החליטו למעשה שמעתה יימסר חלק גדול מעיצוב אישיותך לידי נתיב מאיר, ולא מילתא זוטרתא היא. אין לדעתי טעם להלחם נגד מגמה זו, יש לנצל אותה ולהפיק ממנה את מירב התועלת שאפשר – תוך השמרות מפני אבדן השפעת הבית – וזאת נראה. משום כך אני טוען כי עליך להשאיר בישיבה בר"ה, אע"פ שברוב חוצפתי גזלתי ממך את המשפחה כיוון שר"ה, בהיותו נקודת פוקוס לכל השנה (וזאת גם תרגשי), יכול ליצור קשרים והזדהות עם הישיבה כביתך כבר בראשית דרכך, וזה טוב.

אבל –

חשוב, ובמיוחד בבית כמו שלנו, שתמצא דרך להמשיך ולקלוט את אותה השפעה שמשפיע בית אומן (הניתוק מהבית יגביר בתוכך את תחושת הייחוד שבהשפעת הבית שלנו) ולא להפוך לסטריאוטיפ נתיב מאיר. את הדרך לקיים את האיוון הזה תמצא בעצמך. מעודי לא התנסיתי בצורך לעשות זאת בתקופת הישיבה התיכונית ואין אני יכול להדריךך בזאת. עוד מספר מלים על מצבך החדש –

אני מקוה כי ברור לך, שמרגע שהתחלת ללמוד בישיבה, חדלת להיות יונתן הקטן האחוז בסינר האמא וחזקת והיית לאיש. החיים בפנימיה מקנים לך עצמאות רבה על אף שבמידה ידועה הם מגבילים אותך (אוכל בשעות קבועות, פיקוח כניסה ויציאה, שינה, קימה וכו') בחיים של משטר קבוע. שוב לא נהיה [אחראים] על כך שתישן בזמן, שתלבוש נכון, שתתרחץ, שתסדר את הארון (או שיסדרו לך). אתה תצטרך לדאוג לנקיון החדר שלך, לנקיון הציוד שלך, ולא רק בחודש הראשון הזה אלא במשך כל ארבע השנים הבאות, והלאה – כל החיים. אני מניח שעצמאות זו תביא במידה רבה לשינוי יחס אליך גם בבית (תקווה שלא יותר מדי – כיף גדול להיות ילד קטן). אתה תהיה יונתן שבה לחופשה מהישיבה, וזה מושג של אדם מבוגר. וזה מחייב. זה מחייב התנהגות והתייחסות הולמת מצידך – חשוב שתהיה מודע לזה – שזה לא ייפול עליך בפתאומיות. ולסיום –

אני גם עברתי שלבים אלה לפני זמן לא רב ויש לי עוד מה לומר בזה, אבל אוסיף דבר אחד (עכשיו 02:30 והשמירה שלי מתחילה להגמר) – אל תקח אותי יותר מדי ברצינות. אתה עוד לא בן שמונים ומותר לך להיות ילד קטן ונחמד – אבל רק תזכור שזה לא בדיוק אותו דבר שהיה.

שנה טובה ליונתן הקטן
והצלחה רבה רבה בלימודים
(כולל ויולינה ומחשב, חשוב!)

שלמה אומן

2290627

יונתן: אחיו של שלמה; רמ"ח ושס"ה: המספר המקובל אצל חז"ל למספר האברים והגידים שבגוף האדם, דהיינו כל גופו של האדם; נתיב מאיר: ישיבה תיכונית בירושלים; ולא מילתא זוטרתא היא: ולא דבר קטן הוא; ויולינה: כלי קשת ממשפחת הכינורות; 2290627: מספרו האישי של שלמה בצבא.

57

[מכתב מהצבא, סיני, אימון ראשון בטנקים (צמ"פ) בגדוד 46]

[כסלו תשל"ז; דצמבר 1976]

ב"ה יום שישי

משפחה יקרה!

הנייר מטונף פשוט כיוון שכרגע גמרנו טיפול שבועי ובטיפול שבועי – הכל מטונף. מ"מ ביחס לחוויות השבוע, כמה דברים מעניינים. קודם כל, צ'ומבה מוסר ד"ש.

שנית וזה הרבה. השבוע היתה לנו כאן סופת חול, וסופת חול איך שאמר המג"ד "זה לא נעים, אבל יפה". יש הרבה דברים בסופת חול הדומים לסופת שלג, אך מ"מ מעשה שהיה כך היה. אנחנו לא היינו בבסיס כי אם בשטח באמצע סדרת אימוני ירי. בערך כשעמדנו ללכת לישון התחילה רוח רצינית לנשוב ואיתה התחיל גם החול לנשוב. קבלנו הוראה ללכת לישון בטנקים, וכל אחד כמיטב יכולתו התמקם לשינה בטנק. באמצע הלילה, עוד שמרתי שעה וזו הייתה חוויה מעניינת. החול נשב כמו שלג, וכל חלק גוף גלוי התמלא בחול דקיק ביותר – זהו החול שנושב. למחרת היה מראה מוזר מאוד. כרגיל, כשטנקים נוסעים נוצרים עקבות עמוקים – 30 ס"מ – של זחלי הטנקים בחול. אבל בבוקר למחרת לא נראו כל עקבות. מוזר – טנקים לא הגיעו משום מקום. כולם הסתובבו עם משקפי אבק, עם כובעי המעילים על הראשים והיה מוזר ומעניין ולעתים אף יפה. החול שאחרי הסופה הסתדר בצורה יפה מאד – מעין ripples דקיק שפשוט חבל לדרוך עליהם – כמו על שלג טרי.

מלבד זאת נחמד פה מאד. החורף כבר הגיע, היום (שבת) ירדו פה כמה טיפות גשם והקור בלילה הוא בהחלט במימדים ירושלמיים. מחר אנו מקבלים ציוד חורף – צעיף, כפפות, גטקס וכד' ואי"ה נעבור את החורף בצורה טובה. האווירה הכללית, הן עם המפקדים והן בינינו טובה, מה עוד שהאימון הזה נגמר ב-24 לדצמבר ואימון ההקמה הסופי שלנו נגמר בערך ב-12 בינואר. אנא כתבו מהבית. אני בא רק עוד שבועיים. לא יצא לי כנראה לצאת באמצע. אגב החבילה הגיעה משום מה רק הערב – מוצאי שבת.

ביחס למה שאני צריך –

אנא שלחו כמה קסטות קלסיות – שכחתי אותן בבית, סוכר, קפה, כפפות (למקרה שהצהליות לא יהיו חמות), קצת כסף ואוכל – כמובן. שאבא יכתוב על הסקי וכללית תשמרו קשר.

המכתב הזה נשלח ע"י שני חבר'ה שהגיעו מהישיבה לשבת – כל הכבוד לשעלבים. אגב, הסוודר שלי נמצא. קניגסברג הודיע לי על כך במכתב הנה, הוא היה אצל קליקשטיין.

שבוע טוב

Love, Shlomo

צמ"פ: האימון הבסיסי של חייל בשריון, ראשי תיבות של צוות, מחלקה, פלוגה; **טיפול שבועי:** טיפול גדול בטנקים הנערך אחת לשבוע, בדרך כלל ביום חמישי; **צ'ומבה:** אברהם שטרן, חבר שהיה עם שלמה בפלוגה; **אימון הקמה:** אימון של גדוד שקיבל לשורותיו חיילים חדשים; **קניגסברג וקליקשטיין:** חברים של שלמה מן הישיבה בשעלבים.

58

[מכתב מסיני לקראת סוף השירות הראשון (מתורגם מאנגלית)]

מוצ"ש ויגש [י"א בטבת תשל"ז; 1.1.1977]

משפחה יקרה!

ביקשתי רשות לבוא הביתה לשבת להיפרד מאבא אבל לא נתנו לי משום שלשלושה תותחנים הייתה זכות קדימה וטנקים במספר מסוים חייבים להיות מאוישים. השבת החופשית הבאה תציין את גמר התקופה הזאת בשירותנו הצבאי, ואם הכל יסתדר, תהיה זו השבת של ה־15 בינואר. בעוד כמה שבועות אני רוצה לשבת בשקט ולנסות לנתח את היחסים ביני לבין המשפחה במרוצת תקופת שירות זו.

מאחר שלא קיבלתי רשות להיפרד מאבא אישית אגיד לו שלום באמצעות שירותיו הטובים של דואר ישראל.

כאן בסיני הכל בסדר. בהתקרב מועד השחרור התנהגות החבר'ה נעשית יותר ויותר אנטי־צבאית. המשמעת ירדה לרמה מינימלית, בלתי אפשרית, והסגל ואנחנו התעייפנו אלה מאלה. השתתפתי בתמרון הגדול שנערך בשבוע שעבר ונתמזל מזלי שלכל אורך התמרון הייתי בטנק של מפקד החטיבה. חטיבה היא יחידה גדולה מאוד והיה מעניין ביותר לראות (ובעיקר לשמוע במערכת הקשר הסבוכה שהטנק הזה היה מצויד בה) כיצד מנוהלת יחידה גדולה מאוד ב"משחק מלחמה". כשמדובר ביחידה גדולה, לא משתמשים רק בטנקים או רק בתותחים או רק בחיל רגלים או רק בחיל אוויר. לחימה ברמות הגבוהות פירושה שיתוף פעולה בין יחידות שונות והמפקד שהייתי אתו היה ברמה הדורשת את שיתוף הפעולה המורכב הזה. במשך שעות ארוכות כל מה ששמעתי היה קונצרט רועש של הודעות ופקודות בשני הכיוונים בין הכוחות השונים, כאשר אלה מנהלים תקיפות מורכבות. זה היה מעניין מאוד – אכן, אחת מנקודות השיא בשירותי בשריון.

מחר אנו גומרים את תקופת האימונים כצוות בטנק ואנחנו מסיימים את שירותנו הסדיר. אנחנו נעבור אז למילואים ונעבור תקופה קצרה של אימון בתור גדוד חדש שכולו הסדרניקים.

זהו – אנא כתבו.

בעוד שבועיים אזרח

באהבה, שלמה

גם אני רוצה חלק במה שאבא יביא מחו"ל.

תותחנים: בכל טנק יש מפקד, תותחן, טען ונהג, ושלמה היה תותחן.

a short period of training as a new
3/22 - all 30 ימים.
That's it - please write.

3/22 3/22 3/22

Love

Shlomo

I also want a share in
what Abba brings from sh

תקופה רביעית

בישיבת שעלבים בין שירות ראשון לשני
כסלו תשל"ז - סבת תשל"ח

59

[על יום הזיכרון על הסגירות של עולם הישיבות (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ד' ב' באייר [תשל"ז; 20.4.1977]

ישי היקר! הי"ו

היום הוא היום שאנו כאן בארץ קוראים לו "יום הזיכרון". יום זה קשור קשר ישיר עם היום שלאחריו, "יום העצמאות". חיבור זה, בין היום שבִּישְׂרָאֵל המודרנית אמור להיות יום אבל לבין היום האמור להיות מעין יום טוב, מסמל עבורי תופעה יסודית בקיומה של מדינת ישראל. נחזור לעניין זה לקראת סוף המכתב. כשהייתי הרבה יותר צעיר, כנראה אפילו לפני מלחמת ששת הימים, זכורני שהטקסים שהתנהלו בירושלים היו מרשימים מאוד, לפחות בשבילי כילד. בצומת הרחובות יפו ושלומציון המלכה, ליד הדואר הראשי, הוקמה בימה ועליה נר נשמה דלוק. על הבימה היו חיילים שעמדו שם במשך כל היום. הייתי פעם באזור עם אמי, וכשהיא ראתה את החיילים, היא אמרה לי שהמבוגר יותר היה חבר שלה בצבא במלחמת העצמאות, ושכל החברים שלו – או לפחות רובם – נהרגו. מאוחר יותר, כשעברנו במקום בדרכנו הביתה, היו בדיוק חילופי משמרות, ואמא סיפרה לי שאחד מאנשי המשמר טופל על־ידה במלחמה, שם ברחוב שלומציון המלכה, שהחלק התחתון שלו הוחזק בידי הערבים (אמי הייתה חובשת קרבית במלחמת 1948).

העיר הייתה עטופה אבל. כשהופעלו הצופרים ב־10 בבוקר, איש לא העז לנוע. ניתן היה לראות בפניהם של האנשים שלכל אחד ואחד מהם סיפור עצוב משלו במסגרת האבל הכללי. חבר, שכן, קרוב משפחה: אין אדם בארץ הזאת שאין לו את מי לזכור ביום הזה. ואולם, האבל והעצב שהורגשו ברחבי העיר – דגלים בחצי־התורן, נעימות עצובות ומוכרות מנוגנות ברדיו, לא שיקפו הרגשה של הרס או חורבן. לא היה זכר ל"למה לנו כל זה?". להפך, פניהם של אותם ותיקי 1948, שעמדו שם על יד נר הנשמה, שיקפו נחישות – נחישות מאוד נחרצת להמשיך לבנות את הארץ הזאת למרות כל האכזבות, למרות כל הקרבנות. הכל יודעים כי מעולם לא הורשה עם ישראל, פרט לתקופות קצרות מאוד, לקדם את האינטרסים הפיזיים והרוחניים בשלום ובשלווה ובבטחה, וקרוב לוודאי שזה לא יקרה עד בוא המשיח. ביקש יעקב לישב בשלווה – קפץ עליו רוגזו של יוסף (בראשית רבה פרשת וישב) (הרב בר־שאלו הרחיב על זה ב"ריח מים").

אני מסופק אם היום, עם המצב המוסרי המידרדר בארץ, נשאר הרבה מהאוירה הבונה של הקשר בין יום העצמאות ליום הזיכרון, אבל אני מקווה שאפשר להרגיש משהו מזה. כאן בישיבה אין זכר לכל זה. קולות בית המדרש ההומה הם אותם הקולות: רבא, אבבי, גזלן, גנב, דיו באמירה, וכו'. נכון, הרב זלזניק ידרוש הערב לפני תפילת מעריב, אבל אני מרגיש את עצמי מנותק מהרגש שהוא מנת חלקם של כה רבים היום. אנו יושבים כאן במגדל השן שלנו, וחושבים

שאנחנו לא זקוקים ליום הזה שאורגן על ידי "המדינה", אך האמת היא שאין לו תחליף. מדוע אני כותב את כל זאת דווקא לך? משום שאני חושב שאתה אחת המטרות האפשריות הטובות ביותר למכתב כזה. אתה בחור ישיבה אמיתי, רציני-עד-הסוף (מקצת שבחו) שנאלץ (כך אני מקווה לפחות) לנטוש את עולמה של תורה מרוכזת ולהיכנס לעולם של חיי המעשה. עד כה היית בשמים – בגן עדן; חיית בתורה – בחינת שבת. ועכשיו קפץ עליך רוגזו של יוסף (שים לב: משיח בן יוסף הוא חלק מהגאולה – הגאולה הגשמית מתבצעת על ידי משיח בן יוסף. אולי זהו "רוגזו של יוסף" שלך).

ישיבות בכלל חיות בעולם אוטופי. 95% מהבחורים ממומנים על ידי הוריהם, וכל שהם מתבקשים לעשות בישיבה הוא להציע את המיטות שלהם וללמוד. כל השאר מוכן ומוגש להם. מצב זה יוצר בעיה חמורה עבור הישיבות בכלל. כיצד יכולות הן לחנך את תלמידיהן לעצב חברה תורנית, חברה טובה יותר, כאשר הן מנותקות לחלוטין מהחברה ולא משתתפות עם החברה לא בזמני אבל וצער ולא בזמני שמחה ואושר?

אפילו הכסף משנה מסכים שמותר לקהילה לממן כוללים, או כל מוסד תורני אחר, רק בדיעבד, משום שלימוד התורה תלוי בזה, והחברה עצמה תלויה בזה. אנחנו מתפרנסים מתרומות ומתקציבים ממשלתיים ואנחנו סבורים שעצם העובדה שאנו לומדים תורה מצדיקה את חוסר הפרודוקטיביות שלנו בכל תחומי החיים האחרים. מה שאנו יוצרים כאן בעצם, כך אני חושש, הוא אליטה אינטלקטואלית המנותקת מהקהילה ואינה תורמת בשום דרך, או במידה מועטה בלבד, לבניין הרוחני של קהילתנו. כשאני קורא על התקופה שקדמה לר' חיים וולוז'ין וייסוד הישיבה שלו, מתברר לי שאחת הבעיות העיקריות הייתה שבמשך תקופה של כמה מאות שנים הצטמצם לימוד התורה ולבסוף גם ידיעה פשוטה של הלכות בסיסיות לחוג קטן מאוד ומכונס בתוך עצמו. זוהי אחת הבעיות שהחסידות קמה כדי לפתור. ובשביל אלה שלא קיבלו את החסידות, בא ר' חיים ולאחריו תנועת המוסר שהביאה קדושה, דבקות וכל המידות האחרות גם להדיוטות.

אם אנחנו, אנשי הישיבות, נמשיך להתעניין רק בחוג הקטן והמצומצם, עלולה ליפול עלינו אחריות כבדה מאוד לדבר נורא: אנו עלולים לגלות, בעוד שנים מספר, שגזרנו על חלקים גדולים מעם ישראל, הזקוקים לנו כל כך כיום, ניתוק מלימוד תורה ומחיי תורה. אחת ממטרות החינוך שלנו הייתה צריכה להתבטא בחדירה לכל תחום ותחום בחיי המדינה, כדי לעצב טיפוס של יהודי תורני בעל חינוך תורני רחב, הממשיך להיות עובד ה' בכל מקום שימצא את עצמו ובכל מעשה שיעסוק בו. עבודת ה' אינה מצטמצמת במצוות. עבודת ה' היא סגנון חיים, היא דרך בפרשנות ההיסטוריה (הנקודה הזאת קשורה מאוד להשקפה שלנו בנושא מדינת ישראל) – היא מערך חובק עולמות. היהודי האידיאלי אינו בהכרח היהודי היושב ולומד בישיבה, אלא גם היהודי החי חיי תורה.

המסר הזה צריך לצאת מישיבות, לא מאוניברסיטאות. חיי קודש בנויים על חינוך ישיבתי – זהו המרשם שלנו לחיים. החינוך בישיבה אסור שיצמצם בגמרא ובמוסר, התורמים

לעלייה רוחנית אישית. על חינוך זה להנחות את התלמידים שיחושו את כל המתרחש בקהילה, שיפעלו למילוי צרכיה, שיתאבלו אתה כשהיא אבדה ושישמחו אתה כשהיא שמחה. אנחנו לא נמצאים מחוץ לחברה, אנחנו חלקה הטוב יותר. נכון, בישיבת ההסדר גדול יותר חלקנו במתרחש בחוץ, ובכל זאת יש עוד מה לעשות.
 "לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא".

אם זאת תהיה האווירה השלטת, לא יהיה לנו צורך בשיחה מיוחדת כדי ליצור את יום הזיכרון. במקום זאת תהיה השיחה חלק מהרגשה שמטבע הדברים תהיה הרגשת היום. באשר אליך, ישי – אתה נכנס עכשיו לשלב הראשון של חיי המעשה, בתור בחור ישיבה. אני מקווה לראותך בחזרה כאן יחד עם כלנו – אבל (בעצם בלי אבל) עבודת ה' אפשרית בכל מקום, ולא רק בישיבה.

כבר הגיע יום העצמאות. מתוך שמחה וצהלה מודים אנו לה' על כל הנפלאות שעשה לנו ועל השינויים בקיום היהודי – כפי שהדברים נאמרו כל כך יפה על ידי הרב גיטלמן (הוא דיבר שעה ורבע – נפלא!) וכפי שהרב מאיר הסביר בצורה כה מעמיקה (שעתיים וחצי). אני מקווה שאתה חושב עלינו – כי אנו חושבים עליך. בהצלחה וכתוב!

חברך ותלמידך שלמה אומן

הרב בר-שאול: הרב אלימלך בר-שאול בספרו "ריח מים"; הרב זלניק: רב בישיבת ההסדר בשעלבים; הכסף משנה: פירושו של ר' יוסף קארו על משנה תורה לרמב"ם; ר' חיים וולוז'ין: מייסד ישיבת וולוז'ין, 1749–1821; תנועת המוסר: תנועה מיסודו של ר' ישראל סלנטר שהציבה את המוסר במקום מרכזי בלימוד התורה; לעולם לישתף איניש נפשיה בהדי ציבורא: לעולם ישתף אדם עצמו עם הציבור; הרב גיטלמן: רב בישיבת ההסדר בשעלבים; הרב מאיר: הרב מאיר שלזינגר, ראש ישיבת שעלבים ודודו של שלמה.

60

[על חשיבות ההגשמה העצמית; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם (מתורגם מאנגלית)]

[תשל"ז; 1977]

ישי היקר!

כמעין המשך למכתבי הקודם, עולה השאלה המובנת מאליה בדבר בחירת דרכו האישית של האדם במים העכורים של החיים. ישנם שני קטבים וביניהם מספר אינסופי של נקודות. שני הקטבים הם: ההתמסרות לקהילה או לאומה, ולעומת זאת תכנון הקריירה הפרטית שלך, תוך התחשבות בחישובים מאוד קדושים: הזמן שתוכל להקדיש ללימוד, החינוך שתוכל לתת לילדך,

וכו', וגם חישובים פחות קדושים כגון נוחיות, משכורת, ביטחון פיננסי, הצלחה ומלת הקסם של המאה העשרים: הגשמה עצמית.

הייתי רוצה להתעכב על המושג האחרון: הגשמה עצמית. כוונתי בכך היא שכאשר אדם חש נטייה להיות איש מחשבים, הוא צריך "ללכת על זה" – לא משום שזה מקצוע משתלם שיאפשר לו ללמוד תורה, אלא משום שזהו הדבר המתאים ביותר לאישיותו. מי שלא מקבל את ההגשמה העצמית כגורם בבחירת הדרך בחיים, יטען שאין שום קשר בין זה לבין החשיבה ההלכתית ההגיונית הצרופה האמורה להדריך את האדם האורתודוקסי, ולכן זהו שיקול פסול. אני לא מתמימר להביע כאן "דעת תורה" כלשהי כי אינני מוסמך לכך; עם זאת, אשתדל לחקור את הנקודה הזאת באופן פרטי.

דעת תורה: מושג המשמש ביהדות לציון בסיקה של רבנים בנושאים לא הלכתיים אלא כלליים.

61

[המכתב עוסק בשאלה של טיול ביום הבחירות; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם]

ב' סיוון [תשל"ז; 19.5.1977]

ב"ה יום ה'

לכ'

מוטי בריער יצ"ו,

השלום והברכה,

אקדים ואומר, כי אע"פ שבמכתב זה יש כמה נקודות של ביקורת, אין מטרת המכתב לקנטר ח"ו אלא לייעץ, לעזור, ויסוד המכתב הוא בהנחה שיש ביכולתך להגיע להישגים נכבדים בחינוך חניכך לתורה ומעש"ט. "תוכחת מגולה ואהבה נסתרה".

רוצה אני להעמידך על כמה נקודות שלענ"ד דורשות תיקון ואי"ה גם יתוקנו על ידך.

נקודה ראשונה וקטנה בערך באופן יחסי היא נקודת יום הבחירות. יש לי כמה ספיקות באשר למידת הכנות והאמיתיות שבהשתייכות המפלגתית של חניכך, אבל יהיה אשר יהיה, טיול ביום הבחירות הוא מעשה אנטי-חינוכי ואנטי-לאומי, ואסביר מדוע. אנו מחנכים את חניכינו למעורבות בכל הנעשה פה בארץ, לאכפתיות, לכאוב את כאב האנשים ולשמוח בשמחתם. במסגרת זו אנו רוצים שאנשינו יתעניינו בפוליטיקה וישתתפו בה. משימה לאומית היא לגביו להגדיל את הנציגות הדתית בכנסת, כאחד מאופני העשייה וההשפעה על מהלך העניינים. נכון הוא שחניכך ואתה לא תשנו באופן משמעותי את היצוג הדתי בכנסת, אך הלא תסכים אתי שיש ערך חינוכי בעשייה זו של הגדלת הייצוג הדתי, מה עוד שכל מצביע – חשוב. צר לי לציין כי אני חושש שחניכך – כשיוגיע גילם

להצביע – לא יצביעו ויתפסו "יום של כף", שהרי לזה חונכו בתנועה. אין זה משנה לאיזו מפלגה דתית תעבוד – העיקר הוא העיקרון. היצוג הדתי בכנסת הוא עניינך האישי ועניין חניכך ועליכם לעשות את המוטל עליכם. אנא נסה לתקן רושם זה שודאי נוצר אצל החניכים. בשיחותי אתך השתמע שהנך מרוצה מהמצב בקבוצה. זהו דבר טוב. מוטי ברייער: מוטי בראור, חניך של שלמה בעזרא.

62

[תפקידה של הישיבה בעיצוב דרכם של תלמידים מארצות הברית (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ד' ו' בתמוז [תשל"ז; 22.6.1977]

ישי היקר, לאי"ט

(אני כותב לך) לאחר הפסקה ארוכה שבמרוצתה כתבתי לך כמה מכתבים ארוכים למדי אך לא ידעתי אם לשלוח אותם או לא, ודחיתי את החלטתי בנדון עד שהיה מאוחר מדי, מאחר שהתייחסתי שם לתאריכים ולאירועים ספציפיים.

מכתב זה, לעומת זאת, ימצא סוף־סוף את דרכו לבלפור 14582, בל"נ.

בהתקרב עונת לימודי הקיץ, החלו האמריקנים לעזוב בהמוניהם. מטבע הדברים שוחחתי עם רבים מהאמריקנים לפני שעזבו (בחלקן היו אלה שיחות שיוזמתי אני, בחלקן הם היו היוזמים). ניסיתי לכוון את השיחה לנושא של ארץ ישראל, והתאכזבתי להיווכח שיותר מדי מהאמריקנים לא פיתחו שום הערכה או הבנה לחשיבותה של ארץ ישראל ובמיוחד מדינת ישראל. פרט לאחדים (ועוד כמה אחרים), רובם לא ראו כל דופי בקיום היהודי בארצות הברית. החיים היהודיים פורחים, מזון כשר בהישג יד, והכל אתי שפיר. הם לא ראו כל יתרון דתי או פוליטי בחיים בארץ; לא נוצר כל קשר בינם לבין ישראל ובעיותיה. רובם המכריע מתכווננים להמשיך בחיי השלווה בארץ ההזדמנויות הבלתי מוגבלות.

לבעיה הזאת מתווסף ממד חדש כאשר משווים את הצלחת הישיבה עם הצלחת תכנית ההכשרה. אני מוכן לקבל את כל טענותיך נגד "הכשרה", אבל טענת ארץ ישראל היא לטובת "הכשרה" ואנחנו מחויבים לתת מענה.

אני רואה זאת ככישלון חרוץ של הישיבה. עבור אלה הבאים לישיבה לתקופה קצרה, הישיבה צריכה להיות משהו מעבר לבית ספר טוב לתלמוד; עלינו לשאוף לעצב אישיות חדשה בבוגר ה"סקוקי" המגיע אלינו. זאת איננה משימה קלה, ובכל זאת יש לנסות. חלק מהחינוך צריך להיות דחף חיובי בכיוון של עזיבת אמריקה והתיישבות בארץ ישראל. עלינו ליידע את האמריקנים על בעיותיה של ישראל; הבחורים האמריקנים צריכים לגלות אכפתיות וליטול חלק בקשיים. דוגמה

בולטת של האי-אכפתיות הזאת היא דעתו של X. דעתו פשוטה מאד: אין לו דעה כלל. דיברתי עם כמה אנשים בישיבה על הבעיה הזאת (כולל פוץ', הרב הבר ואחרים) והחלטנו לערוך תכנית לפתרון הבעיה. (נתייעץ כמובן עם הרב מאיר, ולא נעשה דבר בלי אישורו.) הייתי רוצה לקרוא את מחשבותיך והרהוריך בנושא הזה, כי לדעתי זה מאד בסיסי וחשוב. כדי לא להוציא הנייר חלק, אכתוב בע"ה כמה דברים.

בשנה הבאה יהיו בישיבה כמה שינויים:

שיעור א' – הרב סרבניק.

חצי שיעור ג' – הרב הבר.

חצי שיעור ג' – הריב"ש.

אמריקנים – הרב וינוגרד.

ד' – הרב זלזניק.

אמריקאים שנה שנייה – ?

המסכת – כנראה שבת(!!)

כמו"כ ייתן כנראה מוהר"ר קורצויל שיעור בקיאות במס' שבת, דהיינו סיכום שיטות ראשונים ואחרונים בסוגיות. השיעור – לכל המעוניין. גם אתה יכול לבוא.

ועי' במכתב הבא פרטים נוספים

ד"ש מגדי וממברג ומישי מאיר

(אם תהיה מלחמה – תבוא!)

להתראות בקרוב

שלמה

הקיץ אין חו"ל (!!)

ישי: ישי קניגסברג, תלמיד בשעלבים מארצות הברית שחזר לביתו; האמריקנים: תלמידי הישיבה בשעלבים מארצות הברית שהחלו לחזור לבתייהם; סקוקי: ישיבת סקוקי, בסקוקי, אילינויס; פוץ': זאב פוץ'ינו; הרב מאיר: ראה מכתב 59; גדי, ממברג, ישי מאיר: תלמידים בישיבת שעלבים.

63

[הסינתזה שבין עולם הישיבות לעולם הכללי (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה אור ליום ב' י' בתמוז [תשל"ז; 26.6.1977]

ישי שלום,

קראתי את מכתבך, ואני מסכים לגמרי עם תלונתך המרה בדבר העדר התכתבות מצידי ומצד דני, אבל כפי שכבר כתבתי במכתב ששלחתי עם פוצ'ינו, התלונה בכל זאת לא מוצדקת לגמרי היות שרבים הם המכתבים הבלתי גמורים המונחים אצלי במגירה.

שוב, מכתבי זה לא יעסוק רק בחדשות שגרתיות; במקום זאת הייתי רוצה לפרוש לפניך בעיה חשובה המטרידה אותי אישית.

מאז חזרנו מהצבא ניסיתי, במידה ניכרת של הצלחה, לצלול עמוק יותר לתוך הלימוד משעשיתי אשתקד. סידרתי לי חברות מהטובות ביותר שניתן להשיג במקום הזה, ובמאמץ מסוים הצלחתי להתיישב על הספסל – וללמוד.

אט־אט התחלתי לשים לב לכך שההתמסרות הזאת מונעת ממני רבים מהדברים שהתרגלתי להם ושאני מאמין שהם חשובים בעיצוב אישיות כללית. הצלחתי לשכוח את כל המתמטיקה שידעתי; כבר מזמן לא קראתי ספר טוב; לעתים רחוקות יש לי הזדמנות ליהנות בשקט ממוסיקה קלאסית על כוס קפה (דבר שבדרך כלל מכניס אותי למצב רוח רגוע ויצירתי מבחינה רוחנית). ובכלל, אין לי האפשרות להפיק הנאה ותועלת מכל אותם דברים חשובים הבונים אישיות בריאה. כמובן, אפשר לטעון שכל הדברים שנזכרו לעיל חסרי תועלת, והם רק מסיחים את הדעת מהתמסרות שלמה ללימוד תורה, ואת הבעיה הזאת ניתן לפתור פשוט על ידי ניתוק מכל התענוגות הארציים הללו. אני מקווה מאוד כי לאחר שאעזוב את האווירה צרת האופקים של הישיבה, וכאשר תהיה לי הזדמנות להציץ במו עיני בעולם החיצון, אתחיל לתפוס שניתן לקבל הרבה ממקורות חיצוניים, ואנו, בכל אופן, איננו מסוגלים להפיק הכל מהגמרא. מן המפורסמות הוא שלרבים מהרבנים הדגולים (אני לא מתכוון לרבנים השוללים הכל חוץ מהישיבה ב"כולל", אלא לאלה שידעו להתייחס לדור שלהם ולבעיותיו הכלליות ולא הצטמצמו לחוג קטן ומוגבל של תלמידים) היתה השכלה חילונית רחבה (אצל רובם זה לא מוגדר כחילוני), שסייעה להם לפתור בעיות רבות ולהדריך כה רבים מבני עמנו. אזכיר רק אחדים מהם: הרב קוק, בנו – ר' צבי־יהודה, רב יושה בר, הרבי מלובביץ' (יש לו דוקטורט מהסורבון בפריס), רש"ר הירש ורבים אחרים – אולי פחות מפורסמים אך חשובים מאוד. השכלתם החילונית לא הוגבלה למקצוע מעשי זה או אחר; אדרבה, כולם היו – או עדיין – ידענים גדולים בפילוסופיה עתיקה ובת זמננו, במתמטיקה ובמוסיקה. על החשיבות הברורה של הדבר הזה – במכתב אחר.

אם אתה מקבל את דעתי זו ואם לא, אני מקווה שתוכל להתייחס אליה, לכל הפחות במישור האקדמי. הבעיה שאני עומד בפניה נחלקת לשתי שאלות: האחת אקדמית והשנייה מעשית. הצד המעשי הוא זה: האם נכון הדבר שהשגת רמה גבוהה בלימוד התורה פירושה בהכרח התנתקות מכל המדעים האחרים ומכל תחומי עניין אחרים? ואם כך הדבר, כיצד ייתכן שאדם כמוני יגיע לדרך מחשבה ומעשה כזאת?

הבעיה היסודית יותר היא זו האקדמית־תיאולוגית. אני מסרב לקבל את הטענה כי השגת רמה גבוהה בלימוד התורה פירושה נטישת כל דבר אחר (אני לא מתכוון לתענוגות חומריים, אלא לידע ועניין בתחומים אחרים בעולמו של הקב"ה). אם זהו חלק מהעולם, דבר שכה חשוב להכיר ולדעת אותו, אזי כיצד ייתכן שהתורה, שהיא גולת הכותרת של המדעים האמיתיים, ומיסודות האמונה היהודית, תתבע את כל האדם כולו? זה נשמע כדבר והיפוכו.

אני מאמין כי יש למצוא נוסחה שלפיה שני הפכים אלה יתקיימו זה לצד זה בקרב האדם, ואפילו ישלימו זה את זה, כאשר התורה – אין צריך לומר – משחקת את התפקיד העיקרי. התורה היא חיינו, ולא ייתכן שהיא תשלול חלקים כה רבים של אותם חיים. יכול להיות שאני טועה, ואין ביכולתי עדיין להציב השקפת חיים שלמה לפי קווים אלה, אבל אני מאמין שאני מחפש כאן כיוון טוב ולגיטימי – אחד מני רבים. אתה חייב להבין שרגשותי מבוססים לא רק על מקורות או על טענות סבירות. זוהי במידה רבה (אם כי רחוק ממוחלטת) השקפת החיים של החוג שממנו אני בא – והכניסה לפתע פתאום לישיבה, מטבע הדברים, גורמת לקונפליקטים. אני לא רוצה לסגת מדעתי בנושא. אני לא מרגיש צורך בכך, אך אני מחפש פתרון לשתי הבעיות אצל אלה הקרובים לדעתי או רחוקים ממנה. אני מקווה כי לאחר שאספיק להרהר בדברים אוכל לעצב סינתזה משלי, שתהיה חופפת לדגם מוכר של מחשבת ישראל, כלומר, שתהיה תואמת לדעתו של מאן דהו.

נסה נא להתייחס ביסודיות לבעיה הזאת, וזכור שלא די ברטוריקה ובהנמקה טובות, כך שאפילו אם אתה חושב אחרת, תהיה לך משימה קשה. בישיבה שום דבר לא השתנה בצורה דרסטית. הנחתך שההתמדה גדולה נכונה רק בחלקים מסוימים של הישיבה. שיעור א' מתגייס, וזה מורגש, אך הישיבה – לומדת. קבוצת "ידידי ישי" כולם בסדר ולומדים כמו שצריך וכולם שולחים לך ד"ש חם. תהיה בריא, תהנה ותפיק תועלת מלימודיך ואל תשכח אותנו... ואת שובך. ש' פרידמן בא ב-15 ביולי.

חברך ומעריצך,
שלמה אומן

נ.ב.

אני נוטה לחשוב כי אי-שם ברבדים העמוקים מסתתרת שאלה יותר יסודית והיא: כיצד להגדיר את חשיבות לימוד התורה בדת היהודית. את שיא היהדות אני לא מגדיר (כפי שעושה זאת הרמב"ם) כאיזו פעילות אינטלקטואלית בלבד. אני מאמין בקיומן של מספר נקודות שיא אפשריות ביהדות, וזה מה שיוצר את השאלה הזאת. כשקוראים מאמר של ר' יושה בר (ההספד לדודו) ומוצאים שם הגדרה של לימוד כפעילות אינטלקטואלית גרידא הקיימת באופן עצמאי, גם ללא יישום כלשהו, עולה גם השאלה מהן מטרותיו וסיבותיו. ראה גם ספרו של הרב לאם "תורה לשמה". אין זה הנושא של המכתב, אך זה יכול להיות מרכיב בעיצוב השאלה/הבעיה שלי. השתדל נא להתייחס גם לבעיה זו – אבל אנא אל תפרוט על מיתר זה יתר על המידה.

תודה
שלמה

ישי: ראה במכתב הקודם; פוצ'ינו: ראה במכתב הקודם; רב יושה בר: הרב יוסף דב סולובייצ'יק; הרבי מלובביץ': הרב מנחם מנדל שניאורסון שעמד בראש חסידות חב"ד; רש"ר הירש: הרב שמשון רפאל הירש.

64

[משברים בלימוד וההתמודדות עמם; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה מוצש"ק בלק [ט"ז בתמוז תשל"ז; 2.7.1977]

ברצוני להציג בפניך ניסיון לנתח תופעה מעניינת מאוד בקריירה של כל תלמיד ישיבה. מפעם לפעם עובר בחור הישיבה הממוצע תקופה שבה ניטלת ממנו היכולת להתרכז, והוא שואף "להסתלק וללכת הביתה". הוא מחפש מחדש הצדקה אידיאולוגית ללימוד, והוא עובר את כל סימני ההיכר הטיפוסיים של מה שנקרא אצלנו "משבר".

לפי ההסבר הפשטני, וכנראה הנכון, יש לייחס אירועים אלה להצלחה זמנית של יצר הרע. הפתרון לבעיה הזאת, על פי הגישה המסורתית, כרוך בהגברת העיון במוסר, בנקיטת צעדים כדי להכריח את עצמך לשבת וללמוד, ובאמצעים אחרים שכל "משגיח" היה ממליץ עליהם. כתוצאה מאיזושהו תסביך של התחכמות, אך גם מטעמים יותר ראויים, ברצוני לקבוע כי אמצעים אלה לא תמיד מועילים. את הרפיה לכך מספקים אותם אנשים הנוקטים באמצעים אלה ולצערנו נכשלים. ללא ידע רב בפסיכולוגיה מודרנית (איני יודע כמעט כלום), אנסה אפוא לנתח כמה מסימני ההיכר שהופיעו אצלי בזמן האחרון, ובכך אנסה להגדיר את הבעיה – ואולי אף להציע פתרון.

אודה ולא אבוש שהסתכלתי על הבעיה חסרה פרספקטיבה של זמן הנחוצה כדי להעריך אל נכון את פרטיה השונים, ובכל זאת אני מרגיש את עצמי מוסמך למדי לדון בבעיה, מאחר שאני עד להתפתחותה הן אצל עצמי והן אצל חברי. אצלי, ההתפתחות עברה מספר שלבים ברורים.

תחילה נהניתי מתקופה ממושכת של לימוד פורה מאוד, שכללה מלבד חשק ללמוד שמעולם לא הרגשתי לפני כן, גם התקדמות ניכרת באיכות הלימוד. נדמה לי שאני בדרך לסנתז שיטה בגישה לבעיות בלימוד, דבר שלא חלמתי עליו אשתקד. התמזל מזלי ליהנות ממבחר מצוין של חברותות, וזכיתי למעמד כחבר באלטיה האינטלקטואלית בישיבה.

בשלב זה, לא אעז לומר שלא היה לי שום עניין בדברים אחרים, אך ככל שאלה היו מרכזיים, הם לא הצליחו להסיח את דעתי מהדרך הישרה של לימוד, הישגים ואושר. בשלב השני לא ניכרו סימונים חיצוניים גם לא לעיני המשקיף העירני ביותר, ואולם הדברים החלו

משגיח: חבר בסגל של ישיבה האחראי על הצד הרוחני והמוסרי של התלמידים.

65

[דברי תורה על חזקת ג' שנים, ששלח שלמה לאביו, והערות של שלמה]

[י"ח בתמוז תשל"ז; 4.7.1977]

ב"ה יום ב' לסדר פנחס, פה שעלבים
לכ'

אאמו"ר שליט"א,

אחדשה"ט הנני להודיעו ברגשי שמחה כי הב' דוד רוזן נ"י התקשר עמנו בשח"רחוק מעיר הבירה וושינגטון והודיענו כי הוא מתכוון לבוא בעז"ה לאה"ק ביום ה' לסדר זה. עוד סיפר כי הוא מתכוון ללמוד לה"ק בבית האולפנא המיוחד לענין זה אשר בהמכללה הגבוהה דפה. את הש"ק הבעל"ט יעשה עמנו. צאתו (משם) ובואו (לאה"ק) לשלום ובכל אשר יעשה יצליח, אכי"ר. בסוגיא דידן רצ"ב קסעראקס [הערה בשוליים: אח"כ התברר שהמכונה דנן לא פועלת והוכרחת להעתיק הדברים, לפום צערא אגרא] של דברי ר' ראובן, והדברים שמחים כיום נתינתם מסיני.

המעין נכונה בדברי ר' ראובן יראה שבתחילה חשב אף הוא ז"ל כדעת הקצוה"ח והקשה כל הקושיות אשר הקשיתי בש"ק ומתוך כך הגיע לקריאה אחרת בדברי הרמב"ן.
וז"ל שם בספרו ב"ב סי' יא':

ארבע שיטות בטעמא דחזקת ג"ש. שיטת הרמב"ן בדף מ"ב ע"א, שיטת הרשב"א בדף כ"ט ע"א ובדף מ"ב ע"א, ושי' הקצוה"ח בסי' ק"מ סק"ב שהביא ראיה מהרמב"ם ומהנ"י (אלא שבהנ"י י"ל דס"ל כהרשב"א) ושיטת הנתיבות המשפט בס' קמ"ד סק"ג שלדעתי היא שיטת התוס' בדף לה: ד"ה וא"י.

שיטת הרמב"ן היא דמדשתק יום א' רגלים לדבר אלא דתוך שלש אמרינן למחזיק אחוי שטרך (זהו כמו שהבינו אתה ור' אברהם לזוביק ור' מאיר ברכפלד).
א. והקשה בקצוה"ח קל"ה דא"כ בדף ל"ו ע"א בעבד קטן המוטל בעריסה אף דהוה מוחזק כמו במטלטלין מ"מ נימא אחוי שטרך שידחה לדין מוחזק כמו שדוחה להרגלים לדבר בקרקעות.

ב. ויש להקשות עוד מהא דמהני מחאה אפי' כשאמרו העדים שלא אמרו לשום אדם ברשב"ם ל"ט ע"א ובנ"י ובטושו"ע סי' רמ"ו. וקשה, דהא ביום א' הוה חזקה משום רגלים לדבר והטענה דאחוי שטרך שתדחה להחזקה, הא ליכא לאחר ג"ש כיוון שלא שמע המחאה לאזדהורי בשטרא. וכן קשה סברת ר"נ בדף כ"ט: ודף ל. בטען בשכונני גואי הואי דמשמע מהתוס' והרא"ש דבעינן בירור על כל השלש שנים משום זיל ברור אכילתך (וכמו בשטר דאמרינן ליה זיל קיים שטרך וחות לדינא) ולהרמב"ן הרי הרגלים לדבר שהוא עיקר השטר יש לו כבר ביום אחד, ואם המערער טוען דהוה ליה לאזדהורי בשטרא גם אח"כ משום דלמא

1977

אטא' חתום
המכיל
א' ב' ג'
א' ב' ג'
א' ב' ג'
א' ב' ג'
א' ב' ג'
א' ב' ג'
א' ב' ג'

ה' יא ב' לסדר כנס . פ' טעם

ג'

טאמיר פילדא

לחברת הנז' לפעילי בקר' אשר כ' ה' ב' ב' ב' ב'
נ' חקיר' אשר ב' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
ה' לסדר נ' . א' ב' ב' ב' ב' ב' ב' ב' ב' ב'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'

חבר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'
א' חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר' אשר חקיר'

לא החזיק כראוי וא"כ יש לו הוכחה לאידך גיסא מאחוי שטרך, הרי על המערער להביא ראיה לדחות שטרך של המחזיק (שטרך של המחזיק היא אכילת יום אחד – ש"א [=שלמה אומן]). (קושיא זו רצה ר' אברהם לזוביק לתרץ באמרו, שהיות והיום הוא לא אוכל בפועל, וע"כ לא די בזה שאכל יום אחד. ולא ירדתי לסוף דעתו, שהרי אפילו שאינו אוכל עתה, מ"מ היות וביסס חזקה ביום אחד, מחובתו של המערער למחות, כדי שהחזקה שנוצרה אז ביום הראשון, לא תהווה ראיה ברורה נגדו, וקושיית ר' ראובן אמת).

ונראה דיש לבאר בכוונת הרמב"ן דבתוך שלש דשייך טענת אחוי שטרך תו אין רגלים לדבר מהא דשתק משום דשתק די"ל דמש"ה דסמך על טענתו דאחוי שטרך (זוהי נק' מעניינת שלא הועלתה בשבת. תוכן הנקודה הוא שאף אם נלמד ברמב"ן כהבנת הקצוה"ח ברמב"ן, מ"מ מאחר שהדין הוא שתוך שלש יכול לבוא בטענת אחוי שטרך, א"כ ממילא בטלה ההוכחה ואפי' ההוכחה החלקית מזה ששתק יום אחד, שהרי יכול לומר שסמך על האופציה של מחאה בתוך שלש שנים, וא"כ ממילא נצטרך לסברתי שהיא בעצם סברת ר' ראובן, וכן משמע מלשונו שכ' דלאחר שלש כיוון דלא מיזדהר ביה טפי איתרע ליה האי טענה (דהיינו, טענת אחוי שטרך) ואמרין לא לחינם שתק (קושיא זו הקשייתי בשבת, דהיינו ששמע שמה שאמרין לא לחנם שתק הוא רק לאחר שלש לאחר שאתרע ליה טענת אחוי שטרך) דמשמע קצת דטענת אחוי שטרך הוא טעם אמאי בחנם שתק. וא"כ ניחא, דלפי האמת אין רגלים לדבר אלא בשתיקת ג"ש וא"כ ניחא מה דאם מיחה בתוך הג"ש אין כאן חזקה. (נ"ל שכאן מכון ר' ראובן להסביר את ענין שלש שני חזקה לפי שיטתי, דהיינו שהרגלים לדבר מתקיים רק באכילת ג' שנים, כיוון שיכול לטעון אחוי שטרך ממילא אין ראית רגלים לדבר. דהיינו הראיה בקרקעות, שמקבילה במהותה לחזקת תפיסה במטלטלין, נוצרת רק ע"י אכילת ג"ש, מתוך שלא ניצל את זכותו לערער ולטעון אחוי שטרך, וז"פ).

עכשיו עובר ר' ראובן לתרץ את כל הקושיות דלעיל, שהקשה על דברי הרמב"ן לפי הבנת הקצוה"ח ברמב"ן וז"ל:

וגם ניחא הא דר"ע דבעינן ברור אכילתך על כל הג' שנים שאכילת כולן היא השטר (דהיינו אכילת שלש שנים היא הראיה שהשדה שלו).

והשתא ניחא קושיית הקצוה"ח מקטן המוטל בעריסה, דלא מצינו דטענת אחוי שטרך תידיח, לא לדין חזקה ולא לדין מוחזק, אלא דבקרקות דמטעם הרגלים לדבר דמדלא מיחה אתאן עלה, היכא דאיכא טענת אחוי שטרך אין ראיה מדלא מיחה, אבל במטלטלין מדין מוחזק הוא דזכה. והיינו דרק בדעת בני"א בזה שבנ"א חוששין שלא להניח אדם בקרקעותיהם שחוששין שמא יחזיק, אף אם אכתי בדינא לית לן דין חזקה בזה הוא דמהני אחוי שטרך, דכשאדם יודע שיוכל לטעון אחוי שטרך אינו מתירא שמא יחזיק וממילא ליכא אז לדינא שיזכה בהחזקה, אבל בדין התורה כשיש לנו דין שיזכה בחזקה או בדין מוחזק לא תועיל טענת אחוי שטרך לחייבו (דהיינו, במקרה שהראיה לא מבוססת על אי מחאה, אלא על

ההחזקה הפיסית של החפץ, לא תועיל טענת אחוי שטרך, שהרי החזקתו את החפץ מוכיחה שיש לו שטר. וזהו המקרה בעבד המוטל בעריסה, שכיוון שהוא מטלטל החזקתו מהווה ראיה על בעלות. "כל מה שתחת יד אדם הוא שלי". בעוד שבקרקעות, אין עצם האכילה מורה כלום ללא שתיקת המערער, ואם שתיקת המערער מוסברת, או אם הוא הפר את שתיקתו ממילא בטלה הראיה).

ובזה ניחא נמי מה שדקדק בקצוה"ח ס' קל"ה מדלי ל' צנא דפירא וגם מה שקשה בדף נ: לרבא בחפר בה בורות שיחין ומערות לל"ק שם דלא לתר הוי חזקה (היינו משום ששם ג"כ אין החזקה נובעת מהשתיקה).

ומה שהקשה הרמב"ן דבבן קטן תהוי חזקה בפחות מג"ש אין כוונתו ע"י מה שאכלה האב לחוד אלא דבאכילת הבן יום אחד תיסגי דקטן לא מזדהר בשטרא ול"ש אז טענת אחוי שטרך (נ"ל שכאן כיוון ר' ראובן לשאלתו של אברהם לזוביק, שמוכח מהסוגיא בדף מ"ב שכוונת הרמב"ן היא שביום אחד יש רגלים לדבר. והתירוץ הוא, שזה נכון רק לגבי הסוגיא שם, משום שקטן הוא מיוחד בזה שאינו נזהר בשטרו וע"כ יש ראיה ביום אחד, שהרי כיוון שלא נזהר בשטרו היה לו למחות מיד ומשלא מחה מיד, סי' שלא לחינם שתק. אבל באופן כללי דין החזקה הוא כמו שביארנו, וכמו שמשמע במפורש מלשון הרמב"ן). עכ"ל.

נק' נוספת שיש לשים לב אליה היא העובדה שיש כאן מעגל קסמים מסויים. יכול להיות שהאפשרות למחאה היא הגורם לצורך להזהר בשטר. ומאידך גיסא בקטן שלא נזהר בשטרו, מטילים חיוב מחאה מיד. יסוד הענין הוא שאין ראיה בעצם האכילה באופן מקביל לחזקת מטלטלין, אלא שהאכילה (יום א' בקטן, וג"ש בגדול) צריכה להוות גורם למחאה. אם אין מחאה, והעובדה הזאת לא מוסברת יש חזקה. בתוך ג"ש אפשר להסביר חוסר מחאה באפשרות שנשארה עדיין למחות, לאחר ג"ש יש ראיה מזה שלא מחה.

חשוב לזכור שמדובר כאן במערכת של ראיות דאורייתא ודלא כהקצוה"ח, וע"ז במכתב הבא.

החותם בתקוה שהענין יובן

שלמה אומן.

דוד רחן: לימים בעלה של תמי, אחותו של שלמה; שח'רחוק: טלפון; קסעראקס: צילום זרוקס, על שם החברה שפיתחה את מכונות הצילום; לל"ק: ללישנא קמא; ר' אברהם לזוביק, ר' מאיר ברכפלד: ידידים וחברותות של ישראל אומן בביקוריו אצלם.

66

[עצמאות מחשבתית ועולם הישיבות; המכתב לא הושלם (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום ב', ב' דר"ח אלול [תשל"ז; 15.8.1977]

ישי היקר,

ראשית כל, אני רוצה להודות לך מאוד על מכתבך, שקראתי כתום שירות מילואים של שבועיים, ביום ה' שעבר. זה היה מהנה מאוד. אף שנאלצנו להתמודד עם חום בלתי נסבל שהגיע ל- 40° – 43° צלסיוס בממוצע בצל, ובתוככי הטנק נמדדו מידות חום עד 69° (140° פרנהייט), התגברנו על הכל בצורה נאותה.

ובחזרה למכתבך. ברצוני להעיר כמה הערות מקדימות. ראשית, את ספרו של ג' שלום על שבתי צבי ניתן בהחלט לסווג כספר טוב. הנושא, שהוא חלק כה חשוב של ההיסטוריה היהודית, ראוי להתבוננות רצינית, ושלוש, אף על פי שאיננו יהודי מאמין, בהחלט ראוי להתייחסות ולו רק בגלל הידע העצום שלו בנושא. באשר למאור-צה-טונג וקסטנדה – עברתי את התקופה ההיא (ליאו פרישמן, כזכור לי, לקח את דון חואן ברצינות רבה, באמרו שחשוב ללמוד על החוויות הדתיות וגורמי ההזיות האלה).

שנית, כשהתבטאתי נגד השימוש ברטוריקה ריקה מתוכן, לא היה בכך בשום פנים תמיכה בשימוש באנגלית גרועה. אוצר מילים עשיר וקטע של טקסט מנוסח כהלכה הם מכשיר מצוין בידיו של סופר בעל מחשבה שנונה ורעיונות מגובשים היטב. ואולם אני מתנגד בתוקף להחלפת תשובות בסיסמאות, ומחשבה קפדנית בהצהרות בומבסטיות. בחברה של אנשים המונהגים על ידי אחרים, כפי שקורה עם רובם המוחלט של בחורי הישיבות, קיימת נטייה להזניח את ההבנה הפשוטה של מעשיהם. היות שהם מקבלים סמכותיות מסוימת באופן טוטאלי, הם קודם כל מטילים וטו על כל חשיבה המרמזת על כיוון אחר (ואפשר להבין זאת). לאחר מכן, מאחר שאין להם צורך להתמודד עם דעה אחרת כלשהי לפני שהם מקבלים את הדעה המסוימת הזאת, הם נוטים, מטבע הדברים, לקלוט ולקבל דברים בלי שיקדישו מחשבה רבה להבנת הדברים שהם עושים והסיבות לכך. לכן אנו רגילים כל כך לשמוע בני ישיבות שמצטטים רבנים וספרים במקום להסביר רעיונות. זה לא טוב, ולכן אני מתנגד.

קצת לעצם העניין. כשאמרתי שאתה חווית משהו שונה מהאווירה צרת האופקים של הישיבה, התכוונתי בדיוק לאותה אווירה אוניברסיטאית שאתה מגנה. עובדה היא שבקמפוסים של האוניברסיטאות קיימים מערכי חשיבה שהם אנטי-תזה לחשיבה הישיבתית וזה מה שאני מחפש. אני לא מעוניין בהם כדי לקבל אותם אלא כדי להתמודד אתם ולהיאבק בהם ובכך לזקק את השקפתנו כתוצאה מהוויכוח עם דעות אחרות. הרשה לי להוסיף עוד משפט שיישמע אולי ככפירה, ולכן אין להרחיק לכת עם זה ויש להציב גבולות ברורים מאוד.

שום הוגה יהודי לא יוכל לטעון שכל האמת אצלו. כשהתייחסת להשקפה שהוצגה בפניך

בישיבה, קראת לזה "חשיבה תורנית". אני קורא לזה "חשיבה ישיבתית". אי אפשר לקרוא להשקפה הנלמדת בישיבות הליטאיות "חשיבה תורנית", משום שישנן שיטות אחרות במסגרת האורתודוקסיה הנותנות תשובות שונות לרבות מנקודות היסוד והבעיות שבשיטה הליטאית. להזכיר כמה מהשיטות הללו, ישנה החסידות, וישנה השקפתו של הרב סולובייצ'יק, והקבלה, והשקפתו של הרב הירש ועוד.

חשיבה תורנית הינה, אפוא, מונח הרבה יותר רחב, שיכול להקיף מכלול דעות על רוב נקודות היסוד. נקודה אחת כזאת היא המקום המרכזי שמייחסים ללימוד תורה במסגרת קיום המצוות. ליטא הצהירה...

ג' שלום: פרופ' גרשם שלום, חוקר קבלה שפרסם ספר על שבתי צבי, מאוצה:טוג: מנהיג סין (1893-1976); קסטנדה: קרלוס קסטנדה (1925-1988), מחבר ספר על דון חואן מאטוס, רופא עממי מקסיקני.

67

[על הדרך לגדלות בתורה הכוללת גם תחומים נוספים כמו שירה ומוסיקה קלאסית (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה י"א בכסלו תשל"ח [21.11.1977]

ישי היקר,

אני מקווה שאחותי התקשרה אליך כשהייתה בווינינגטון, כך שאתה כבר מצפה למכתב הזה, אם כי הוא מגיע קצת באיחור.

ברצוני להתייחס לנושא שדנו בו בקיץ באמצעות הדואר, ולהסתעף מזה לכמה נושאים נוספים היוצרים ביחד את אחד המרכיבים היותר בולטים של השקפת עולמי.

בחודשים האחרונים שמעתי מידידים טובים שני משפטים שיוכלו אולי לשמש יסוד שעליו נוכל להקים את המבנה שלנו. בתום דיון ממושך על סגירות ופתיחות אמר לי ידידי: "אתה יודע, מה שאני חושש מפניו הוא שאהיה ל'עם הארץ' מלא ש"ס ופוסקים". ניתוח זהיר של משפט זה יוכל להוביל אותנו לכמה מסקנות מעניינות. תפיסתנו הרגילה את המונחים "תלמיד חכם" ו"עם הארץ" היא של שני סוגי אישיות. אחד הוא האדם המלומד, הידען, שהוא מלא וגדוש כמויות אדירות של ידע בתורה; שמכיר כל סוגיה וסוגיה בש"ס, ראשונים, אחרונים ופוסקים; שמסוגל לצרף את כל אלה ולבנות מהם בניין ברור, נוצץ ואחיד ("משפטי ה' אמת, צדקו יחדיו"), ושיועד לפרש את הגמרא במונחים ברורים ולהמחיש את יופייה ואמיתותה של תורתנו. עם הארץ, לעומת זאת, הוא ההפך הגמור: חסר לו הידע והכבוד וההבנה לתורה; הוא לא מעריך את חשיבותה של כל סוגיה וסוגיה בגמרא ולכן אינו משקיע את זמנו בלימוד,

וחסרים לו חיי האינטלקט הנפלאים שנהנה מהם ה"תלמיד חכם" באופן מתמיד. עיון מעמיק יותר בשני המונחים הנ"ל ייתן לנו הבנה רחבה יותר של אותו תלמיד חכם שאנו מחפשים.

חבר שלי, שיש לו שאיפות רציניות ביותר להיות תלמיד חכם "בהיקף מלא", אמר לי שישנן תפילות רבות שהוא מתקשה להבין, אך תפילה אחת הוא אומר בלב שלם והיא – "אהבה רבה". שם הוא מבין כל מילה. הבה נעיין בקטע הזה באופן מדוקדק.

תפילה זו, שכידוע לך יכולה לשמש כתחליף לברכת התורה (זה בא לומר לנו שהמושג "לימוד תורה" כרוך בתוך מילות התפילה הזאת, בדיוק כמו שברכת התורה הרגילה אומרת לנו הרבה מה הוא "לימוד תורה"), מתארת לנו מה שאנו מחפשים בלימוד תורה.

"ותן בלבנו להבין ולהשכיל, לשמע ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה". הביטויים "להבין ולהשכיל לשמע ללמוד" מתייחסים להתהליך האינטלקטואלי שתואר בצורה גרועה בתיאור שניתן לתלמיד חכם. מנקודה זו ואילך ממשיכה התפילה הזאת לתאר כיצד יש ליישם את אותו התהליך האינטלקטואלי בעולמנו.

הרב סולובייצ'ק כותב באחד ממאמריו שקיימות שתי רמות של תורה – תיאורית ומעשה. התיאורית עוסקת באידיאלים מופשטים, במבנים ובשיטות הלכתיות והיא קיימת בפני עצמה, בדיוק כמו שהמתמטיקה קיימת בלי שיוצרים הקבלות בינה לבין עולם המעשה – זהו תפקידו של איש מדעי הטבע. בדומה לכך, בעולם התורה, על התלמיד חכם מוטל לחקור את המבנים ההלכתיים המופשטים ואת הרעיונות האלה, גם כשהם אינם ניתנים לחלוטין ליישום (דרוש וקבל שכר), ולאחר מכן עליו לקחת את אותם קטעים שבהם הדבר אפשרי וליצור הקבלה בינם לבין העולם וזהו קיום תורה ומצוות.

אני חושב שהמלים "ללמוד לשמור לעשות ולקיים" המוזכרות בתפילה מתייחסות לרעיון זה. אחרי שעברנו את התהליך האינטלקטואלי, עלינו לקחת את מה שעשינו, להביאו לעולם ולעצב עולם טוב יותר על ידי קיום תורה ומצוות. זוהי תוצאה ישירה של התהליך האינטלקטואלי.

מחברה של תפילה מופלאה זו ממשיך ומתאר לנו מהי התוצאה הסופית של יישום נכון של התורה בעולמנו: "ויחד בלבנו לאהבה וליראה את שמך" (אהבה ויראה – שיא הישגיו של האדם) "... נגילה ונשמחה בישועתיך, והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ" – קו ישר נמתח מהבנת הנכונה של מטרתנו בלימוד, דרך קיום תורה ומצוות, אל שיא הישגיו האישיים של האדם (אהבה ויראה) ואל גאולתו השלמה של העולם כולו מכל צער וחטא – ימות המשיח.

נראה לי שהדבר הזה מעשיר את הלימוד שלנו ומעניק לו משמעות מחודשת. זוהי קריאה חשובה, ועלינו להיות חזקים דיינו להתמודד אתה, ואמיצים מספיק ללכת אתה עד הסוף. הלימוד שלנו צריך להיעשות לא רק כדי לצבור עוד כמה מצוות ל"עולם הבא". יש לצרף אליו משמעות ארצית כבירה, והמשמעות הזאת צריכה לפעום בנו תמיד. מטרת ה"תלמיד חכם" עתה היא הרבה מעבר לתיאור האינטלקטואלי שהצענו לפני כן; ישנה מטרה לאומית, מטרה אוניברסלית.

הבה נחפש דרכים להשיג את המטרה הנשגבה הזאת.

כידוע לך בודאי, הרב בן־שחר מקדיש את חמש עשרה הדקות הראשונות של כל שיעור ללימוד מוסר או מחשבה. לאחרונה עסקנו בלימוד "שערי תשובה". הרב בן־שחר קורא קטע מהספר, מביט בנו ואומר, "זה כמעט שירה, שירה ממש, אינכם רואים?" הבחורים הסתכלו זה בזה ולא ידעו בדיוק איך להבין הערה כזאת. הרב בן־שחר קלט את המצב ושאל אם אנחנו לא קוראים שירה. ההשתאות רק גברה ואז אמרתי "אין גישה לזה" – אמירה שאפשר לפרש בשני אופנים: דרך אחת (ולא התכוונתי) היא שאנשים לא יודעים איך לגשת לשירה. אך הוא הבין זאת אחרת והייתי צריך להבהיר לו את הנקודה. ואז הוא המשיך ואמר שקודם כל, אנו כולנו אכן קוראים שירה: תהילים – זוהי שירה. אך, יחד עם זאת, חשוב לקרוא שירה משום שהשירה מזקקת את הנשמה ובעיקר משום שאי אפשר להתייחס לדורנו ולבעיותיו הרציניות בלי להבין את השירה שהיא חלק ממנו.

אם ניקח את התיזה שהוצגה בקטעים הנ"ל, וניקח את האנקדוטה הזאת עם הרב בן־שחר כדוגמה, נגיע למסקנה נוספת. ידיעה פשוטה של מה שבאופן טכני נקרא היום תורה אינה מספיקה ככלי להשגת המטרות שהצבנו ל"תלמיד חכם" האידיאלי. אדם צריך להכיר ולהבין באמת את דורנו, כדי להיות חלק ממנו – חלק שתורם. התעלמות מהעולם החיצון לא תוביל לעולם להשגת המטרות הנ"ל.

אני רוצה להוסיף כאן הערה אישית. בחופשת חג הסוכות התחלתי שוב לנגן בפסנתר. התחלתי "שיגעון פסנתר". כשהייתי בבית, ניגנתי ארבע עד חמש שעות ביום. נהניתי מזה מאוד, והחלטתי לא להפסיק כשנחזור לשיבה. התקשרתי לגברת מהקיבוץ, וקיבלתי רשות להשתמש בפסנתר של הקיבוץ. אט־אט התפרסם הדבר שיש קונצרט כל יום בשעה 00:30 בלילה, וביום חמישי בערב באו אנשים והאזינו. בינתיים התארגן מסע פראי נגדי, על שאני מעז לבזבז את זמני על שטויות כמו הסונטות של בטהובן ומוצרט. מניעיהם של אנשים אלה היו בהחלט כנים, והם מצדם לא יכלו להבין איך אני מצדיק את הדבר. דיברתי עם הרב מאיר וקיבלתי אישור. אחר כך הלכתי לדבר עם הרב גיטלמן, רק כדי לשמוע גם את דעתו בנושא. מה ששמעתי ממנו היה בדיוק מה שתמיד חשבתי וניסיתי להסביר לאלה שתקפו אותי אך ללא הצלחה מרובה. הרב גיטלמן, שכנראה מבין משהו במוסיקה קלאסית, אמר לי כי ההרמוניה הנפלאה והעדינות של המוסיקה משקפות את ההרמוניה והעדינות שבבריאה. בדיוק כמו שאדם צריך לפתוח את החלון, להביט החוצה ולהתפעל מהבריאה המופלאה של הקב"ה – כך צריך אדם, אם הוא מוכשר לכך, להכיר ולהעריץ את היופי, הטוב וההרמוניה המיוצגים במוסיקה קלאסית. דבר זה, הוא טוען, יכול להוביל לעידון רב של האישיות וגם – אם יובן אל נכון – לרמה גבוהה של אמונה. מעולם לא שמעתי ניסוח כה מדויק וכמובן מורחב של מחשבותי שלי במלותיו של אדם אחר.

עלינו להבין – ופה אני מגיע לאחד הפגמים הגדולים של הגישה הישיבתית הפשטנית, הסטנדרטית – כי בנוסף למה שאנו קוראים תורה, ישנם כמה דברים אחרים שיכולים לתרום לעיצוב אישיות בריאה. עדינות, אדיבות, הבנה ואמונה אמיתית עמוקה נרכשים לא רק מלימוד תורה – בדרך שהתורה נלמדת כיום. אפיונים אלה חיוניים להשגת המטרות שהצבנו לתלמיד חכם שלנו לפני כן, ואין הם מושגים באמצעות שיטות החינוך הרגילות. מה שאנו מגדלים הוא דור של "עמי הארץ" המלאים ב"ס"ס ופוסקים, כי אין הם מסוגלים בשום פנים ואופן להשיג את מטרותיהם.

ידיד, שהוא מתמיד גדול, אמר לי שאישיותו של תלמיד חכם אמיתי לא יכולה להיות אך ורק סך-הכל של השעות שהאדם הזה הקדיש ללימוד תורה. אוסיף כאן שזהו אותו סך-הכל בנוסף לכמה דברים אחרים – כלומר, האפיונים הנ"ל.

"כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא" – אם דומה הרב למלאך ה' יבקשו תורה מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו (תענית ז); אינפורמציה זו סופקה על ידי יחזקאל). לא מספיק שאדם זה יהיה בעל ידע, שיהיה חכם ומסוגל להורות; מה שנחוץ לנו הוא אישיות בריאה – בקיצור, מלאך.

מניסיוני האישי, יכול אני להעיד כי טיול באזור פראי יפהפה, קטע יפה של מוסיקה בביצוע מעולה, או קטע ספרותי נאה – ותהיה זו שירה או פרוזה – תרם יותר, לעתים קרובות, לפיתוח אותם אפיונים טובים מאשר סוגיה קשה בגמרא שהצלחתי לפענח.

אני מקווה שלא הבנת אותי לא נכון. אין זאת קריאה לכל בחורי הישיבה לנטוש את ספריהם ולחפש שקט ושלווה בהרים. כל שאני אומר הוא שגם לטבע, לאומנויות ולדברים יפים אחרים יש תפקיד בבניית האישיות התורנית הבריאה והשלמה.

כדי להתייחס לדורנו, עלינו להבין אותו; וכדי להבין, עלינו להכירו מקרוב. אולם מעל לכל זקוקים אנו לדברים הנ"ל שמספקים יופי ובריאות, כי בלי אלה אנו בעצמנו לא שלמים ולא נוכל לתרום לאחרים.

מצפה בכליון-עיניים להערותיך השקולות – ומהר. חוזרים לצבא בעוד חודשיים.

תמיד – עבדך הנאמן,

שלמה אומן

בשורה טובה: אורי לביא, החברותא שלי, התארס עם בתו של הרב מאיר. מז"ט.

אחותי: תמי, אחותו של שלמה; הרב בן שחר: אחד הרבנים בישיבת שעלבים; הרב מאיר: ראה מכתב 59; הרב גיטלמן: אחד הרבנים בישיבת שעלבים; יחזקאל: יחזקאל יעקבסון.

תקופה חמישית

שירות שני בצבא ■ טבת-תמוז תשל"ח

[התלבטות אם ללכת לקורס קצינים והרצון לשלב את לימוד התורה ביתר תחומי החיים
(מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום חמישי [שבט תשל"ח; ינואר 1978]

אבא היקר,

קראתי בקפדנות את מכתבך בנושא קורס הקצינים, ואף על פי שמדובר בעובדה מוגמרת, ברצוני להעיר לגבי כמה מהטענות שהועלו במכתבך. נדמה לי כי פרט למיעוט קטן, הטענות לטובת הליכה לקורס היו בעיקר טענות לאומיות, טענות בדבר מחויבות כלפי הקהילה וכד', ואילו הטענות בזכות הימנעות היו בעיקר בעלות אופי אישי והתייחסו בעיקר להערמת קשיים על דרך התפתחותי האישית.

אני מאמין שהנושא מורכב יותר מאשר הדרך הפשטנית שבה הצגתי אותו. הוא מוציא לאור היום את אחת הדילמות הדרמטיות שלי. זוהי הדילמה בין חובתי כלפי העם והקהילה (אני מדבר כאן במפורש על "עם", כי עבורי המונח "עם" הוא מונח דתי, וחוש המחויבות שלי כלפי הקהילה מושרש עמוקות בחינוך הדתי שלי – אהבה, גמילות חסד וכו') לבין שאיפותי האישיות, אשר עדיין עומדות זו מול זו בקונפליקט חמור.

בהרהור נוסף אני מגיע למסקנה שהקונפליקט הוא לא כל כך מוחלט. אחת משאיפותי האישיות היא להקדיש חלק גדול מחיי לשירות הקהילה, אך אין זו, בשום פנים, שאיפתי היחידה בחיים. כאן מתחיל הקונפליקט: סוג השירות הציבורי שאני חושב עליו דורש התמסרות מוחלטת, ואין מקום כאן לעובד שלא מסוגל להקדיש את כל זמנו – וכל לבו – לעניין הזה. כדי להפוך למנהיג רוחני של ציבור, לתלמיד חכם ממדרגה ראשונה שלא נשאר סגור בתוך-תוכו אלא מוכן לשפוך את עושר התורה שרכש – לשם כך דרוש כל האדם, בחטיבה אחת מלוכדת. המשימה של השגת מעמד זה של תלמיד חכם אמיתי – יודע ש"ס, פוסקים והכמויות הכבירות של הספרות המתלוות לזה – דורשת שנים ארוכות של התמסרות מוחלטת. בהקשר הזה, התורה איננה מתמטיקה ואני מאמין כי המסירות הזאת, שכה דרושה ללימוד תורה, הומצאה במכוון על ידי הקב"ה כדי שהתורה לא תהיה כמו מתמטיקה.

הרשה לי להרחיב עוד על שורשי הבעיה. ניהלתי (או נוהלתי) עד עתה חיים מאוד הרפתקניים: עשר נסיעות לחו"ל, אינספור טיולים, סיורים, רכיבות ועוד. אני מכיר אנשים רבים, פגשתי סוגים מגוונים של אנשים, ראיתי וחוויתי יותר מאורח חיים מסוג אחד. קורות חיי מתחילים בנגינה בפסנתר "סטיינוויי" בדירה נפלאה בירושלים (איזו עיר!), דרך אולם המראות בוורסיי, לקונצרט במרכז קנדי ולבית שכור בהרי ברקלי (איזו עיר!) – ומסתיימות בנהיגה לילית לאורכה ולרוחבה של יוטה... בלילה זרוע כוכבים בגובה 10,000 רגל באגם מינרט... בתוך טנק במדבר סיני.

כדי להשיג את המטרה להיות לתלמיד חכם, מצפים ממני שאוותר על כל זה. דירתי לא תהיה גדולה מספיק להכיל סטיינוויי ולא אוכל לבטח אותו כראוי; את רוסטרופוביץ' אשמע רק בתקליטים; ואת הסיירה נוואדה אראה רק בשקופיות (אשאל את מקרן השקופיות שלך). שלא לדבר על נהיגה ביוטה – לא תהיה לי מכונית. כל מה שישאר הוא הטנק במדבר.

כל הדברים הנהדרים שתארת לי לעיל אינם דברים רעים במהותם. להפך – הם מרחיבים את האופק ומלמדים אותך הרבה על המורכבות של הנושאים השונים. אתה לומד להעריך את הפנים הרבים של עולמו של הקב"ה, וזה מסייע לך בעיצוב אישיות בריאה ושלמה ולהינצל מצרות העין הנותנת לך לראות רק צד אחד ונקודת ראות אחת – וזה לבד מהכיף הגדול.

המחיר שנדרשים לשלם עבור כל זה גבוה מאוד מאוד. מצד אחד, אני מאמין שעלי להתמסר במידה רבה ללימוד התורה. אך איני מוכן, מצד שני, לוותר על הקטעים היפים יותר של החיים, ואיני חושב שעלי לעשות זאת.

מאזין רגיל מעולם הישיבות היה דוחה את הרהורי אלה באומרו שאנו עדים כאן שוב למאבק הישן-נושן בין היצר הרע לבין היצר הטוב. אולי הוא היה צודק. אך אני לא רוצה לחשוב כך, כי הבעיה כאן איננה האם לנהל חיים פרוצים כרוף תענוגות, אלא איזה סוג של חיים אורתודוקסיים אדוקים עלי להיות.

ענף אחד של מכלול הבעיות הזה הוא קורס הקצינים. הסיבה הרשמית לאי-הליכה לקורס קצינים היא שזה יפגע בחינוך הישיבתי שלי – זו סיבה שלא הזכרת, אך אולי זוהי גם הסיבה האמיתית. זוהי הבעיה המיידית, וחשובי הקריירה האישיים לא היו חלק מההחלטה, משום שאני מרגיש באיזשהו מקום – וכאן אתה רואה רק את קצהו של הקרחון הגדול השלישי שלי – שאני חייב יותר לצבא.

אבל, כפי שאמרתי, זוהי עובדה מוגמרת.

באהבה,

שלמה.

נ.ב. הדרכון האמריקני שלי הולך לפוג, ויפוג לפני הקיץ. אני מתכוון לנסוע לאירופה (עזרא). אני רוצה לחדש את הדרכון עכשיו. נא לשלוח הנחיות.

69

[שבת בגדוד 52 בסיני]

[חורף תשל"ח]

ב"ה יום ראשון
אמא יקרה מאד,

קיבלתי ממש לפני כניסת השבת את מכתבך הנהדר, והוא הוסיף הרבה לשבת שלי, שהיתה ממילא אחת היפות שהיו לי אי פעם בצבא. נחמד ונעים לשמוע על שבת שבה אבא נמצא בבית, ואם אמנם זה מעלה זכרונות נעימים וצער על שלא זכיתי להשתתף, בכל זאת אני שמח ומאושר בשמחתכם. אחת הנקודות היותר יפות בשבת זו היה כמובן הקולרבי אשר שלחת, שהיווה אטרקציה בפלוגה והרבה אנשים נהנו ממנו.

שבת כאן בגדוד זהו משהו מיוחד מאד ואולי כדאי שאכתוב לך איך היא מתנהלת. בערך שעתיים לפני שבת אנו הולכים להתקלח ולהתארגן לקראת שבת. מתקלחים במים חמים (אני כרגיל מכין את המים החמים, זהו מבצע מיוחד שדורש מומחיות בגלל האופי הפרוביזורי של המתקן לחימום מים). מתגלחים, מתלבשים בבגדי א', ומתכוונים נפשית לשבת. מנחה – עשר דקות אחרי כניסת שבת, לאחר מכן קבלת שבת, בקול רעש ועם הרבה התלהבות. בין קבלת שבת לתפילת ערבית אומר אחד הבחורים דבר תורה, לרוב באווירה מיוחדת, של שבת. אחרי תפילת ערבית יש איזו הפסקה של חצי שעה ואז מתקיימת סעודת שבת, כאשר כל הגדוד נוכח ומלוּבש בבגדי א'. בזמן הארוחה אנחנו שרים שירי קודש פופולריים (וברוך, והאר עינינו, יעשה שלום וכד') על מנת לאפשר לכל הרוצה בכך מאנשי הגדוד להשתתף.

בנושא זה של השירה בליל שבת אנו ניצבים בפני בעיה עדינה. קיים בצה"ל חוק, שבמקרה של ארוחה חגיגית כמו ליל שבת, אסור לאיש לעזוב את חדר האוכל לפני שבעל הדרגה הבכירה עוזב אותו. במקרה שלנו זה מג"ד, סמג"ד או מ"פ תורן. המג"ד למשל, הוא אדם עם יחס אוהד למסורת ולהסדרניקים (היה מ"פ של יחיאל בצמ"פ), והוא רוצה שנשיר בליל שבת חצי שעה, ומתן יחס של כבוד הוא מחכה עד שנגמור ברכת המזון. זה מעכב את כל הגדוד, ולמרות שהמג"ד מעוניין לשמוע, ושהגדוד ישמע, לא כל הגדוד מעוניין, והדבר האחרון שהיינו רוצים לעשות הוא לכפות את דתיותנו על הגדוד. לעומת זאת ישנם הרבה בגדוד שנהנים מהשירה שלנו ורוצים לשמוע ולהשתתף. (אצל הסמג"ד אין בעיה היות והוא אוכל והולך – השירה לא מעניינת אותו). מה שאנחנו עושים זה שאנחנו שרים קצת, מברכים ומאפשרים למי שרוצה ללכת שילך, ואח"כ מתקבצים כולם ליד שלחן אחד או כמה שלחנות ועורכים "טיש" כאשר אז אנחנו שרים את שירי השבת הישיבתיים הרגילים ומרגישים טעם שבת. בליל שבת זה קרה דבר מיוחד. קבוצה ניכרת מאנשי פלוגת המפקדה (נהגים, טבחים, שק"מיסטים וכיו"ב) נשארה לשבת עמנו. אולי בגלל שהמ"פ שלהם ג"כ ישב אתנו (הוא אדם מסורתי, ומקפיד להתפלל במנין

בגלל שהוא אומר השנה קדיש), והתלהבו מאד, מחאו כפים, רקעו ברגליהם והצטרפו לשירת אותם שירים שהם הכירו. אנשים אלה, שברובם באו מבתיים דתיים, והדרדרו בצבא, מחפשים את חוויית השבת והם קיבלו אותה אצלנו. יכולנו לראות על פניהם את ההתלהבות והאושר. אנחנו כרגיל ממשיכים לשיר שעה ארוכה, ואח"כ מתלכשים על חדר האוכל ומפנים אותו צ"ק צ"ק על מנת לחסוך עבודה לתורנים. לאחר מכן רוב הציבור הולך לישון וחלק קטן הולך לבית הכנסת ללמוד או לטייל מסביב לגדוד.

בבוקר תפילה בשמונה, ואחריה סעודת שחרית כאשר את הצ'ולנט שמיועד לכל הגדוד לצהריים מוציאים לנו בבוקר ואז אנו פנויים עד סעודה שלישית. בשבתות הראשונות לשהותנו בגדוד קיימנו אחרי האוכל שיעור. אולם משראינו שהחבר'ה נרדמים, העברנו אתמול את השיעור לשעה 4:30 אחה"צ, לפני מנחה. זה הלך. מי שבא קם משנתו והקשיב, כי רצה להקשיב וגם לא היה עייף.

אחרי סעודת שחרית כאמור הולכים ומקיימים schlaf-stunde מוארך עד 4:30 ואז מתקיים השיעור. אתמול אני נתתי את השיעור ודיברתי על הסוגיא של חזקת שלש שנים, שעליה דנתי ארוכות עם אבא. אחרי השיעור תפילת מנחה, ואחריה סעודה שלישית שהיא גולת הכותרת של השבת.

המטבח מספק לנו את שבאפשרותו לספק, עוגות, לחם, מיץ, פירות, לפתנים, שוקולד למריחה. קודם אוכלים סעודה שלישית ואחר כך מתחילים לשיר. שרים אך ורק שירים שקטים, שירי סעודה שלישית. הזמן ושקיעת השמש (הסעודה כרגיל מתקיימת בשעה 6+, שעת הדמדומים) גורמים להתלהבות רבה בקרב המשתתפים והשירה מתבצעת בדבקות ממש. אתמול נכח בסעודה שלישית מ"פ המפקדה וכן הקמב"ץ הגדודי שעתיד להיות המ"פ שלנו בעוד שבועיים. הקמב"ץ ששמו ארנון הוא בחור שכל אחיו חזרו בתשובה, והוא – בדרך. כל הנוכחים נסחפו בהתלהבות הכללית, והפסקת החשמל שהיתה באמצע רק הוסיפה לחשמול האווירה. כולם התלהבו, ובאמצע התגנב פנימה מט"ק מפלוגה אחרת, שיצא בחסות החשיכה. אחרי תפילת ערבית והבדלה אנו מאריכים בשירים של מוצאי שבת וכך נפרדים מהשבת באווירה של התרוממות.

אמש התאפשר לנו לקיים גם סעודת מלווה מלכה במשטח הטנקים. האווירה היתה עליזה מאד. כל אחד תרם משלו, כאשר המרכז היו קטעי חזנות מפי אחד החבר'ה המתמחה בנושא. אחר כך, רקדנו בהתלהבות בפלוגה ריקוד חסידי אמיתי, בשילוב ידיים – לא הורה. היתה שבת גדולה, וכולם הסכימו שהפלוגה "התחלקה על השכל".

הבוקר יצא חלק לערד עם הטנקים לתרגיל ויצא שנשארו בפלוגה, כאן בגדוד, רק 11 חיילים ומט"ק אחד, וכך יצא שאנו עסוקים במנוחה ובלימוד. בהמשך השבוע ודאי ימצאו לנו עבודות יזומות.

בנושא היציאות, הכל לא ברור. היתה כוונות, לפני כמה שבועות, וזה עיכב את אחת הפלוגות מלצאת שבת, וכך קרה שסבב היציאות השתבש. ישנם עוד גורמים שמתערבים בקביעת סדר היציאות. וכך קורה שכנראה נצא בשבוע הבא מיום ראשון עד יום רביעי. באשר לפסח, עדיין לא ברור לי אם תהיה יציאה פלוגתית בפסח (ליל הסדר). אם תהיה – אני אבקש לצאת ביום רביעי כדי לפגוש את אבא בלוד, וכך גם אהיה בטוח שלא אשאר כאן בתור צוות שמירה. במקרה שלא תהיה – לא אגזים ואבקש לצאת ביום חמישי, כדי לבלות את ליל הסדר במשפחה.

שלומית מנסה לסדר לי יציאה בחוהמ"פ על מנת להיות סייר של העזרא – נקווה שתצליח. עברה כבר רבע התקופה של השירות. אני מצפה כבר לשיבה לשיבה וללימודים, אני רק מקווה שנוכל להתגבר בלימוד בתקופת הצבא, וכך זה יהיה באמת נהדר. אני בהחלט תומך ברצונך לנסוע לקליפורניה בקיץ. דומני שבמקרה שעומדת הברירה האם לבחור בנדודים או בניתוק מאבא – עדיף לבחור בנדודים, הן מבחינתך והן מבחינת הבנות. אני סבור שאפשר להתרגל לעובדה שלפעמים מגיעים לאיזשהו מקום לתקופה קצרה, ואין בכך כל רע מהותי, לעומת זאת בלי אבא הבית חסר ונפגם חינוך הבנות, ולזה אי אפשר ואסור להתרגל. ולכן – נסיעה טובה.

בתור קצין קישור לאו"ם אבא אולי יוכל לשרת בסיני ולבקר אותי. אני אעדיך אותו בנושא של איפה למצוא אותו.

מסרי ליהונתן את אהבתי הרבה אליו. אני מצפה בכליון עיניים לביקורי בבית כדי שאוכל לנגן איתו בצוותא. אני סבור שבאופן כלשהו יש לעקוף את נתיב מאיר ולמצוא ליהונתן מסגרת מקבילה. המרירות שבאה כתוצאה מהשיעמום תלך ותצטבר, ועלולה לבוא תקופה של בטלה מתוך שיעמום וזה דבר שלילי לחלוטין.

אנא מסרי לתמי ודוד דרישת שלום וברכה רבה על שזכו לסיים את ספר המצוות. "יקיים זה מה שכתוב בזה".

בימים הקרובים אדאג לאישור על שירותי בצבא ואביא אותו אתי הביתה. בענין פנקס החוגר, איני יודע מה לעשות. כנראה שאבד בדרך. אם נשלח בדואר רשום, נסי לעקוב אחריו, אם לא – אדווח לשליש הגדודי, אשפט על כך (5 ל"י קנס) ואקבל חדש. אנא מסרי למוכ"ז את המשקפיים שלי – יש כאן סופות חול, וכן מסרי לו בבקשה קפה נמס וקופי מייט. כשאגיע הביתה אשתה Taster's Choice.

אני מתכוון לשלוח גם מכתב לשלומית. אם לא אצלתי, אנא צלצלי אליה (224883) ובקשי ממנה למען את בקשת השחרור אל המג"ד בתוספת פתק הסבר ל"משקי"ת ת"ש". על המעטפה

יהיה כתוב: משקית ת"ש

ד.צ. 2186

צה"ל

בפנים תהיה פתקת הסבר למשקי"ת ת"ש ובתוך מעטפה שניה שתהיה בתוך המעטפה הראשונה מכתב בקשה רשמי למג"ד, כשעל המעטפה השניה מבחוץ יהיה רשום "אל המג"ד". עי"ז נשיג שתהיה פניה רשמית למג"ד בצירוף המלצה של משקי"ת ת"ש שהיא פקידה חמודה וממליצה על חופשות מיוחדות ודואגת לתנאי השירות של החיילים. הארכתי, ואסיים בזה –

Give my love to all

S. AU.

נ.ב. במידה ויתקשרו מהגדוד על מנת לברר את נכונות טענתי בדבר העדרות אבא, אבקש לא להזכיר את העובדה שהיה בפורים בארץ, כדי למנוע סיבוכים מיותרים.

בגדי א': מדי ייצוג צבאיים; טיש: שולחן בידיש, טקס חסידי שבו עורכים החסידים סעודה עם רבם בלוויית שירה ודברי תורה, וכאן הכוונה לשירה בצוותא סביב השולחן; שק"מיסטים: חיילים המשרתים בשק"ם, הקנטונה שבה יכולים החיילים לרכוש מוצרים בסיסיים וממתקים; schlaf-stunde: מנוחת הצהריים (גרמנית); על הסוגיא של חזקת שלש שנים, שעליה דנתי ארוכות עם אבא: ראה מכתב 65; ארנון: ארנון פלאי, מפקד הפלוגה שעמד בקשר הדוק ומעמיק עם שלמה; שלומית: שלומית קהן, לימים רעייתו של שלמה; קצין קישור: תפקיד צבאי לתווך ולתאם בין הצבא לאו"ם, שפיקח על הגבול בין ישראל למצרים שעבר במרכז סיני באותן שנים; יהונתן: אחיו של שלמה; תמי ודוד: תמי אחותו של שלמה ובעלה דוד רוזן; פנקס חוגר: פנקס המצוי ברשות כל חייל סדיר המעיד על זהותו; קופי מייט: אבקת חלב לקפה; Taster's Choice: קפה משובח המיוצר בארצות הברית; משקי"ת ת"ש: חיילת (מש"ק – מפקד שאינו קצין) האחראית על תנאי שירות (ת"ש), ותפקידה לסייע לחיילים בבעיותיהם השונות.

70

[מכתב למשפחה בזמן השירות הצבאי השני]

[שבט תשל"ח; ינואר 1978]

ב"ה

אמא,

אני אצל תמי ודוד.

עליז כאן מאד, לילה שלפני נסיעה, כמו תמיד. אני כמובן נשאר.

אני מקווה שביום ראשון הבא אעשה קצת סקי.

אני מתכנן לנסוע בקיץ לאירופה עם העזרא. לצורך זה אני צריך לסדר את הדרכון האמריקאי שלי, ורצוי שאעשה זאת לפני הצבא, כי אני רוצה לנסוע מיד אחרי הצבא, והדרכון עומד לפקוע. נא לכתוב מיד הוראות.

אני מקווה שתהנו, אני כאן חושב, חושב הרבה על הכל. תכתבו קצת, גלויות, ולהתראות.

ד"ש למרסל ולכל השאר.

Love,
Shlomo

תמי דוד: תמי אחותו של שלמה ובעלה דוד רוזן; מרסל: מרסל ברכפלד.

71

[מכתב לצלילי מוסיקה על פורים בגדוד ועל התפילה בצבא]

[ט"ז באדר ב' תשל"ח; 25.3.1978]

ב"ה מוצש"ק צו
משפחה יקרה,

אחרי כל השדרים, הבקשות וחצאי הפתקאות הגיע הזמן שבאמת אכתוב לכם מכתב כדבעי. אני יושב עכשיו בחדר של אחת הפקידות ביחידה, פשוט נגשתי אליה ובקשתי אם אוכל לשבת בשקט במשרד שלה, להאזין קצת למוסיקה קלסית ולכתוב מכתב. התשובה היתה כמובן חיובית. אז אני עכשיו יושב במשרד שלה, שופן מנגן באוזניים ואני כותב מכתב. לאט לאט אני מגלה שאחד הדברים הקשים עלי ביותר בצבא הוא חוסר האפשרות לעשות, ולוא רק לרגעים מעטים, את הדברים האלמנטריים הפשוטים כל כך בשבילי. שמיעה הגונה של מוסיקה קלסית, לשבת לבד בחדר וסתם לחשוב, ישיבה ליד שלחן (אין לנו שלחנות בחדרים) עם כוס קפה. זו הפעם הראשונה מאז היותי בצבא, שאני יושב לי בשקט באיזשהו חדר ומאזין בצורה כמעט ביתית למוסיקה טובה.

בחדר, שבו מצטופפים שבעה חבר'ה, חייב אני להתחשב בכולם, וכך בקושי ניתן לי לשמוע מוסיקה.

מה קורה בזמן האחרון?

פורים עבר איכשהו. היה יכול להיות הרבה יותר טוב, אבל היה סביל (כמו כל דבר בצבא). אטרע מזלנו, ופורים דפרזים היה בדיוק ביום חמישי – יום שהוא קודש לטיפול שבועי. בקשנו וקבלנו רשות לחגוג כמה שעות באחרי-הצהריים של יום חמישי, ואת הזמן הזה בילינו בהשתוללות פורימית-ישיבתית אמיתית. אנשים שתו הרבה, נכנסו קצת ל-high ושכחו מחיי השגרה האפורים. אני במודע הפכתי לשיכור תורן, שתיתי כמות רצינית של יין וברנדי, ונתתי לעליצות לשרות עלי, אמרתי כמה דברי תורה, כמה שטויות, שרתי שירי שבח לה' בקול צרוד ולקראת הערב התפכחתי מייני. הייתי שיכור, אך לא עד כדי אבדן והיה נחמד.

שבת פרשת צו, שהתחילה קצת בקול דממה דקה, לפחות אצלי, אחרי הפורים שקצת

אכזב, פשוט בכמות השמחה, אם לא באיכותה, אך נסתיימה בסעודה שלישית ארוכה מהרגיל (ברגע זה נסתיים הקונצ'רטו לפסנתר של שופן, ושמתי את הפרק השני של הקונצ'רטו לגיטרה של רודריגו – יצירה נפלאה) להוסיף מחול על הקודש, מבחינתי היה בה הרבה התרוממות רוח – איני יודע מדוע.

חל אצלי תהליך מוזר, שחל גם בפעם הקודמת שהייתי בצבא. אני כרגיל, בעוונותי הרבים, לא מתפלל טוב. אני חפוז, ממהר, וכמעט לא מתכוון. בצבא, לעומת זאת, אני מחשובי המתפללים, אני לא מחסיר ח"ו אף תפילה, אני מתכוון, אני מרים את קולי בתפילה, ומאד חשוב לי להתלהב בתפילה. אין לי בדיוק הסבר לעליה הזאת שחלה אצלי בצבא לעומת הירידה היחסית בשיבה, אבל יכול להיות שבישיבה הנפש שלי מסתפקת בעבודה השכלית עם הגמרא, וחלקי השירה פורקים את עצמם בפסנתר. כאן, אין לי פסנתר כמובן, וגם הרבה לימוד גמרא אין לי ואני צריך לפרוק את עצמי בתפילה.

איך היתה שבת ופורים עם אבא? אני מתגעגע אליו ומחכה למכתב ממנו במהרה, אבל נחמתי שפסח כבר מאחורי הסיבוב, ואז אראה אותו.

השבוע דיבר כאן אחד הבחורים על אחד המדרשים שאבא מדבר עליו בפרשת צו, כרגע איני זוכר מהו המדרש, אבל אנא שלחו לי את תמצית דבריו של אבא בשבוע זה. אין לי מושג מתי אנחנו יוצאים הביתה, עקב המצב השתנה הסבב, וכל הזמן יש שמועות סותרות. אז להתראות מתי שנתראה,

Love to All,
שלמה

נ.ב. בקשות:

ליונתן – תתרגל.

1. יעה (כף אשפה).

2. מגבת.

3. תעודה.

תודה רבה עבור החבילות.

אגב – ג'ורג' וציפי שלחו לי חבילה לפורים.

כל הכבוד.

למירי ונוגה,

תודה רבה על משלוח המנות ששלחתן לי – הוא הזכיר לי מאד את פורים בבית,

שלמה

ד"ש לסבתא + איחולי החלמה מהירה

טיפול שבועי: ראה מכתב 57; ג'ורג' וציפי: ראה מכתב 9; מירי ונוגה: אחיותיו הקטנות של שלמה.

72

[למנחם לורברבוים בעקבות ההחלטה לא ללכת לקורס קצינים; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם]

[חורף תשל"ח]

ב"ה, יום שני

למנחם, ידידי האהוב, רב שלום וברכה, לאי"ט!

הנני להציע בפניך, ובפני כל מי שתחפוץ להראות לו דברים אלה, קטעי מחשבה ושברי רעיון, שבסופם תתברר התשובה לשאלה שגם אני שואל אותה לפעמים – למה לא הלכתי לקורס קצינים?

בראש ובראשונה אבהיר שאני אישית מאד רוצה ללכת לקק"ש ואני רואה בחיוב רב את העובדה שבני ישיבות משמשים בתפקידי פיקוד בצבא. חשוב שגם אנשינו יימנו על אותו גזע אנשים הנוטלים על עצמם את האחריות, אם ברב ואם במעט, ומוכנים במלא כובד הראש והידיעה – עד כמה הרת גורל היא נכונות זו – להוביל אנשים למלחמה, בחינת מי לחיים ומי למוות.

דומני שהרצון הזה ללכת לקורס, מתאים לאופיי. מעודי ועד היום הזה הייתי פעיל, מוביל, ודמות יחסית די מרכזית בכל חברה שנקלעתי אליה, וגם בעתיד אין לי כוונות להשתקע בהיכל שן זה או אחר ולצפות משם על העולם החולף לנגד עיני. זה מנוגד לאופיי. בתור אדם מוביל (זו הרי התדמית שבנתי לעצמי מעצמי), היה זה אך טבעי בעיני שאמצא את עצמי בקורס מפקדים, מוכן ומזומן להוביל אנשים, לחנך אנשים, להביא אנשים להישגים, להילחם עם אנשים. לקדם אותם – ואת עצמי ביחד עמהם. הרגשת האחריות, וזאת אני יודע מנסיון עשיר בנטילתה, היא מחנכת ומבגירה. דומני שתפקיד פיקודי הוא זירה מצויינת לטעת אמון באנשים, להשפיע על אנשים ממה שחנני הבורא, וממה שקיבלתי ממורי, הורי ורבותי, וקיבלתי, יחסית, הרבה.

בנקודה זו נושקות זו לזו הגישה הלאומית והגישה הפרטית. לא בלי שמץ של גאווה אומר שנדמה שיש צורך לאומי שאנשים כמוני וכמוך יתפקדו בתפקידי פיקוד וחינוך, כאשר הפיקוד הוא גם מטרה לעצמו וגם הכשרה לחינוך.

לא אכחד ממך דבר – "בא לי" ללכת לקורס. קסמה לי האפשרות "להיות קצין", לפקד, להוביל, גם במובן ההנאה האישית – הדרגות, המעמד, המבטים, לא להיות ראש קטן – הכל. ובכל זאת – למה אינך הולך? התשובה אינה פשוטה כל עיקר, אבל אין מורכבותה גורעת מאמיתותה.

קק"ש: קורס קציני שריון.

[חורף תשל"ח]

ב"ה, יום שלישי

לשלומית שלום וברכה,

הבוקר הרווחנו בוקר שהוא למעשה חופשי מלבד אי אילו עבודות קטנות, ואני מוצא את עצמי יושב בחדר, כשהקונצ'רטו הראשון של חצ'טוריאן לפסנתר מתנגן ברקע. זו למעשה אחת היצירות הבודדות מהרפרטואר המודרני שאני מחבב עד מאד (אפשר אולי להוסיף לה את "פולחן האביב" של סטרווינסקי, פרלודים של גרשווין ועוד מספר קטן של יצירות). היצירה, הבנויה באופן בולט על מוטיבים עממיים ארמניים (המחבר הוא ארמני), מדגישה קווי אופי של הפסנתר שאיננו רגילים לשמעם. שלא כמו בקונצ'רטות של שופן, ובמיוחד בראשון שבהם, שבו הפסנתר מתיפח ובוכה כילד, הרי כאן בא לידי ביטוי האופי של הפסנתר ככלי הקשה. זהו מבט מרענן ומעניין, אם כי בשמיעה ראשונה אינו כך.

ענין זה של התרגלות בשמיעה היווה עבורי פעם חוויה מעניינת. בקיץ של 1975 הייתי בווינגטון, וביקרתי שם בקונצרט במרכז קנדי, אגב – קונצרט גדול באולם, אדיר. המנצח היה מ' חוסטרופוביץ', באחד הקונצרטים הראשונים שלו אחר עריקתו למערב. היצירה שנוגנה היתה הסימפוניה הרביעית של ברהמס, יצירה שאותה היכרתי היטב משמיעת תקליט. הביצוע של ה־NSO היה מאוד אמוציונלי, אימפולסיווי ואפילו תוקפני כאשר הוא הדגיש את הפורטה כפורטיסימו ואת הפיאנו כפיאניסימו. בתחילת הפרק הראשון לא נהייתי, אולם אח"כ "התרגלתי" ואע"פ שהתנגדתי לפרשנות שלו, התרגלתי אליה, והביצוע נעם לאזני.

אמרתי לאבי, עת הסייעני לטרמפיאדה, שאני מאושר שלא הלכתי לקורס קצינים, זאת משתי סיבות. הראשונה – סיבה של "כדאיניקיות": תפקידו של מ"מ או קצין זוטר אחר הוא לרוב לא משמעותי בימי שלום, וההילה של "קצונה" פגה מהר. זוהי התרשמותי מחיי ביחידה, שבה אני חי מהרבה בחינות יחד עם הקצינים הזוטרים. הקורס הוא ארוך ומתיש ומבחינתי, במיוחד כבחור ישיבה הרוצה ללמוד חזק בשנתיים הבאות, "אין הצר שווה בנזק המלך" (צריך לשנות כמה משמות העצם בפסוק ואז יובן כיצד קישרתיו לעניני).

הסיבה השניה, והיא היותר עקרונית, היא שיש לי מה לעשות בחוץ. (זיכרי, גם יוני כתב דברים אלה להוריו, באחד ממכתביו המופיעים בספר). תחומי העשייה והיצירה שלי [הם] מחוץ למסגרת הצבאית, הן למעני והן למען הכלל שבו אני שרוי, וע"ז אכתוב לך קצת הערב. אבי התחיל בזמן האחרון לשאול אותי ביחס לתכניותי ארוכות הטווח – תכניות לחיים. מדי שאלו אותי שאלה זו, וזה קרה די הרבה בזמן האחרון, אני נאלץ לענות לו שאין לי עדיין שום

תכניות ממשיות ובנוסף לכך אני עדיין לא מתכוון לחשוב על כך ברצינות. אני רוצה עוד ליהנות מימי נערוטי חסרי הדאגה. החופש הזה קוסם לי, הוא נהדר. לא שנים רבות ניתנו לאדם להגות לחשוב לחלום בחופשיות. אין אני רץ וממהר לקראת המבוגרות. חיי הנוער שווים לי הרבה ואני אוהב אותם.

אך מעבר לכל זה קיימים גם רעיונות קונקרטיים למחצה שלי ביחס לעתיד...

שלומית: שלומית קהן, לימים רעייתו של שלמה; יוני: יוני נתניהו, שנהרג במבצע אנטבה ומכתביו הופיעו בספר מכתבי יוני; NSO: National Symphony Orchestra – תזמורת סימפונית לאומית; הפורטה כפורטיסימו: ניגנו בקול רם מאוד את מה שהיה אמור להיות בקול רם; הפיאנו כפיאניסימו: ניגנו בקול שקט מאוד את מה שהיה אמור להיות בקול שקט.

74

[עיון בקטע משפת אמת בעניין גמילות חסדים; כנראה מתקופת ההדרכה השנייה בעזרא, במהלך השירות הצבאי]

[אייר תשל"ח; מאי 1978]

ב"ה

שפת אמת, פרשת בהר, שנת תרמ"א

ד"ה בפסוק וכי ימוך כו' והחזקת בו כו' וחי אחיך עמך. ובמד' "רש ואיש תככים נפשו, מאיר עיני שניהם ה'". וזה הענין נוהג הן בעשיר הן בחכם (אלו הן שתי הצורות של העושר – עושר רוחני ועושר גשמי שיש לדאוג להפיצם בעולם – ש"א [=שלמה אומן]). וממשמע שנאמר "והחזקת בו" [יוצא] שיש בכח איש להחזיק ביד חבירו שמטה ידו [וממשמע שנאמר] "וחי עמך" [יוצא] כי הנקודה שחיות יכול להתפשט עד אין שיעור [ומכיון שישוד החיות הזה דהיינו הנקודה האישית של כל אחד ואחד יכול להתפשט ולהגיע גם לאחרים, מצווים אנו על גמ"ח]. והקדוש ברוך הוא וברוך שמו משפיע (=מספק) בכל יום לכלל הבריאיה כל הצטרפות שלהם הן בנפש הן בגוף (האספקה הזאת לא מחולקת שווה בשווה לכ"א אלא מכסה עולמית כללית) וע"ז מברכים הזן את העולם כולו דווקא (דהיינו הזנת הקב"ה היא לעולם כולו ולא לכל פרט ופרט בנפרד). כך שהמקבלים צריכים להתאחד ולתת זה לזה באחדות אחד (דהיינו במסגרת הכלל שהוא יחידה אחת יש לדאוג שיוגיע לכ"א די מחסורו), ואז אין מחסור דבר. [ועל יסוד זה, כלומר שמה שחסר לאחד נמצא אצל שאר העולם] וכיוון שימוך אחיך ומטה ידו – עמך [כלומר] בוודאי נמצא העזר אצלך (זהו לפי דברי השפ"א פשט הפסוק "ומטה ידו עמך"). ואם כי אינו רואה שיש בכוחו כל כך, ע"ז נאמר (בפסוק שהובא לעיל) "מאיר עיני שניהם ה' ש"ע"י התאחדות ישרה עליהם ברכה (שהרי ה' מאיר עיני שניהם, דווקא כששניהם ביחד).

וכן בתוכחות כתי' "הוכח תוכיח וכו' ולא תשא עליו חטא", פי' שאם מונע מלהוכיח יש לו חלק בהחטא שכיוון שרואה ויכול להוכיח [ממילא ברור כי] באמת צריך חבירו לתוכחה שלו והוא מונע הטוב מבעליו שעזר חבירו הוא אצלו. שכך ברא הש"י שיהיה לזה סיוע מזה וזה לזה יצטרך, כדי שיבינו כולם כי הכל מהש"י, ולא יהיה כל השלמות אצל אחד. ולכן [מובן מאמר חז"ל] איזהו חכם הלומד מכל אחד שיש אצל כ"א דבר מיוחד מבאחרים מטעם הנ"ל.

חבריא,

עיינו היטב בטקסט. רצוי שתעברו גם כן על הטקסט במקור, על מנת להתרגל לצורה שבה נראה השפת-אמת (דברי התורה של הַרְפָּה מגור – סבו של הרבי הנוכחי). נסו לעמוד על המימד החדש והמיוחד, לדעתי, שנותן בעל השפ"א למצווה זו של גמילות חסדים. שימו לב – המושג גמילות חסדים קיים הן בגשמיות הן ברוחניות. וגם נושא זה מודגש בקטע שלפנינו. רצוי שמישהו יעביר פעולה ויזום דיון בנושא הזה.

ביחס לטכניקה – אני העתקתי את דברי-קדשו של השפ"א ובסוגריים הוספתי מלות ודברי השלמה, כאשר ההוספות הקצרות הן לרוב מלות קישור שהחסיד המחבר.

בהצלחה

שלמה

נ.ב. כרגיל – דיווח מלא.

שפת אמת: ספר דרשות על התורה מרבי יהודה אריה לייב אלטר, האדמור השני מגור; ובמדרש: ובמדרש.

75

[בתקופה שקדמה לאירוסין: האווירה בצבא וחשש מפני פגיעה בלימוד עקב החתונה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום שני אי-שם 19.6 [1978; י"ד בסיון תשל"ח]

אבא היקר,

קודם כל, ברצוני להתנצל על הביקור הלילי שלי, שאולי קלקל את תוכניותיך לליל-שינה מתוקה. עם זאת, נדמה לי שזה היה חשוב ומועיל.

איך שאני נראה ברגע זה! אצייר לך את הציור: אני שוכב על מזרן שמספק הצבא במיוחד לשינה בחוץ, על אחת מכנפי הרכב האדיר שלי, כשרגלי הימנית מונחת על התותח והשמאלית על המזרון. הנעליים שלי חונות על ידי, חלקו העליון של גופי חשוף ומשב רוח קל נושף בפני.

אני כותב מכתב זה כשצילי הפרק השני של הקונצ'רטו הרביעי היפה והעדין לפסנתר של בטהובן מרחפים באוזני. תמונה זו, של מוסיקה קלאסית על גבי הטנק, גם היא חלק מסגנון החיים הכפול – כשחיים כל הזמן ביותר מאשר תחום אחד של החיים – וזה מוצא חן בעיני, אני נהנה מזה (הנה בא הפרק השלישי) ואני רוצה לשמר את זה.

לגבי מה שקרה מאז עזבתי את הבית – ובכן, מיד תפסתי טרמפ לנמל התעופה, עם זוג אמריקנים מבוגרים – מאוד אמריקנים – שהיו בדרכם לארצות הברית. התפלספנו לאורך כל הדרך על יהדות רה-קונסטרוקציונית ועל האמת שבסיפורי התנ"ך. הם הורידו אותי בחלק הצבאי של נמל התעופה. עליתי על הטיסה הראשונה והמראתי, כאשר מלווה אותי התחושה המוזרה שאני עוזב את הארץ לזמן ממושך. ב-8:00 בבוקר כבר הייתי בקצה הדרום. הלכתי לשקם המרכזי וקניתי לי ארוחת בוקר (התפללתי במטוס, להשתאותם של הנוסעים) (הנה בא הפרק השלישי של הסונטה "לאור הירח"). לאחר מכן, על פי פקודה שקיבלתי אתמול, תפסתי טרמפ לנקודה מסוימת במדבר ושם חיכיתי להסעה לאזור האימונים. בערך דקה לאחר שהגעתי, בא ג'יפ ואחרי אישור בקשר נסעתי איתו למחלקה שלי. איך שאני מגיע, המ"מ רואה אותי וקורא בקול גדול: "נו שלמה, מתי להרים כוס?" להפתעתם של אלה מחברי ששמעו. גיליתי בזמנו למ"מ את מטרת נסיעתי, כדי לשכנע אותו שהיא חשובה (גריג, קונצ'רטו לפסנתר מס' 1). הוא כנראה לא היה מודע לעובדה שהעניין עדיין בגדר סוד. מייד הודעתי לו והוא קיבל את הדבר. כששאלו חברי על פשר הערתו של המ"מ, קיבלו את התשובה שהכוונה ליום ההולדת שלי. זה לא כל כך מתקבל על הדעת אבל בע"ה נתקבל בכל זאת. הבעיה היחידה היא שאני עייף מאוד, והשעתיים שישנתי היום פשוט לא הספיקו.

ב"ה יום שלישי

הלילה עבר. היה זה לילה מהנה מאוד. ביליתי שעות בהכנת כוס קפה טוב, ובתנאי השדה שבהם אני מוצא את עצמי, היה זה גן עדן. ישבנו שם, כמה חברים, ודיברנו על האווירה השלווה שתמיד מאפיינת את המדבר, במיוחד בלילה. זהו יום ט"ו בחודש, כך שהירח זרח והפיץ אור מוזר וקסום בכל השטח, בדיונות החול ובהרים. לאחר שינה טובה למדי בלילה, אני מוצא את עצמי בערך באותו מצב כמו אתמול וממשיך בכתיבת המכתב הזה.

גורם נוסף הנוגע לנושא, אם כי בשום פנים הוא לא ישחק תפקיד מכריע, הוא השאלה של הישיבה ור' מאיר. אין ספק שאם אתחתן במרוצת זמן הישיבה, זה יגרום נזק בלתי הפיך לחלק ניכר מהשנתיים שיש לי עכשיו בישיבה. התהליך כולו יעסיק אותי, מבחינה טכנית ושכלית, זמן די ממושך, וזה לא ישאיר זמן רב ללימוד תורה. מאד לא הייתי רוצה להרוס את הלימוד שלי, ונצטרך למצוא דרך להתגבר על הבעיה הזאת. זאת ועוד: אני כבר יודע שאם התשובה תהיה חיובית, אעמוד בפני התנגדותו החריפה של ר' מאיר שכבר הזהיר אותי, בערך לפני שנה, שלא אחזור מהצבא עם כל מיני רעיונות בראש, כי הוא רוצה שאחבוש את ספסל הלימודים. כעת,

כשאני חייב להסיר חלקית את לוט הסודיות, כנראה ייוודע לו על העניין, אבל לא אוכל לשנות זאת ובעצם זה כבר לא אכפת לי כל כך.

נראה לי שאפילו אם אחליט במשך הקיץ, לא אפרסם זאת עד שתשוב, כדי שתהיה לך הזדמנות להכיר אותה.

שום דבר עוד לא סופי.

סיפרתי לחברי על המשנה בשבת ואחד מהם אמר לי שהמחלוקת לא בדיוק מה שחשבנו. אפילו ר' אליעזר יכול להסכים כי, בסיסית, נשק הוא גנאי אבל היות שאנשים נושאים אותו כתכשיט – זה הופך להגדרתו ההלכתית. דברי החכמים האומרים שנשק הוא לגנאי, מתפרשים כעת בדרך מאד יפה. הם מסכימים שישנם אנשים הנושאים נשק כתכשיט, ואולם הם אומרים שהנשק הוא דבר רע כהגדרתו, וזה לא עומד להשתנות בגלל איזשהו מנהג להתייחס אליו כאל תכשיט – בטלה דעתם אצל כל אדם.

היום יום ההולדת שלי, וחגגתי אותו עם חברי בשתיית ויסקי עם עוגה אחרי התפילה. היו שהעירו שזה לכבוד האירוסין שלי; כמובן לא הגבתי.

אני מתנצל על כתב היד המרושל. אני מחזיק את הבלוק בדי.

תענו מהר, ותשלחו את המכתב הביתה – הם יעבירו אותו אלי.

באהבה,

שלמה

ר' מאיר: הרב מאיר שלזינגר, ראש ישיבת שעלבים ודוד של שלמה.

to Dear Family!

21/6 55

When I come to evaluate my first year in Yeshiva, and added to that is my first year month of relative independence I would like to point out a few things, in order that I satisfy my demands for an even half decent year, and your curiosity and desire of knowledge of what's happening to me. In my account, I'd like to point out a few subjects, that seem to me as the main "yes-no", "good-bad", and "wrong-right" things that this year went through in the last month.

First of all - learning. Learning is divided into Gmra, which naturally dominated the studies in Yeshiva, and everything else (Ethics, Bible, Philosophy, etc.). In describing the situation as it is here, not ~~even~~ saying that I agree to this partition between Gmra and everything else. Gmra itself is divided into shpa and ps, the first occupying most of the day. I'm absolutely satisfied with my accomplishments in shpa, during descent with the class the 11th chapter of B.B. and large parts of the 3rd - 4th, and being started with the ps, we have so made out to go through one side a day - but we have kept until, after this I'd probably like to learn 32.

The ps comments that Meir gave me was not "learning" of extra learning (it's not stupid at all) and therefore my ps is not ~~at~~ its best yet, even though it has improved greatly since I came, I do hope that during the year I'll be in shpa with a new goal, plan that I have already arranged for, I am looking for a system or style in which to learn ps which is not boring and on the other hand, not just picking candy from the different points but which will lead me to a deep understanding of the discussed topic. Mucor - the standard Meir look (i.e. p.p. sh, sh, y) are not quite my line, i.e. they do not speak to me, and though I was looking for one, I don't quite find them right way to study it. I don't regard this problem as a very important one as most of the changes in behavior, speech, etc. are not initiated by the looks, but by talks of Rabbis and the general atmosphere (don't be mistaken - the general atmosphere, with few exceptions is not ~~in~~, on the contrary, there's a lot of independence and individualism). Still, I hope to find a suitable look, maybe of some modern Jewish thinker (this may sound a little too high for a first year kid, but I do believe that it's a waste of time to read books that see us as very little impact on me).

As I hope to go through the entire year, during this year as I see think it is a prerequisite for a true knowledge of the Torah. The atmosphere in this Yeshiva supports this strongly, unlike other Yeshivot. Likewise I'd like to enrich my knowledge of Jewish Philosophy, both Classical and Modern, I think that Gmra and "the rest" are one or inseparable unit.

At times I have a great desire to go to town, without any special reason and stroll the streets, sit in my room in Ben Meir, and just relax, and take five from the compressed atmosphere, which is actually relatively free and mudge-free. I hope I'll grow more of a lockside, even though I don't go to bed before 11:30, and I don't play locked lock during the night.

Generally I am to open minded person I used to be and I hope to remain open minded. In order to have a different opinion, I like to subscribe to an American magazine. Please look into time, Newsweek, U.S. News and World Report, the New Republic, The

זינ' אדער ווען אונזערע שטח פארשקט, האט זי
קאמפאניאן אונזערע שטח פארשקט, האט זי
אונזערע שטח פארשקט, האט זי
אונזערע שטח פארשקט, האט זי
אונזערע שטח פארשקט, האט זי
אונזערע שטח פארשקט, האט זי

תקופה שישית

פרק לימוד שני בישיבה | תשל"ט-תש"ם

76

[אחרי החזרה לישיבה מהשירות הצבאי, שיעור ד; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם]

[ה' באלול תשל"ח; 7.9.1978]

ב"ה יום חמישי ה' אלול

לדני ידידי השלום והברכה,

אגנוב כמה דקות מתחילת סדר שלישי ואתחיל לכתוב לך מכתב. ר' יחזקאל עוד לא חזר ממילואים ועל כן אני קצת מחוסר עבודה בסדר שלישי ועל כן הדבר מתאפשר.

אני יושב כבר חמישה ימים על התורה ועל העבודה כאן בישיבת שעלבים וב"ה אני מבסוט מאד. רק לחשוב שלפני חודש ישבתי בסיני, ועניינו אותי בעיקר יציאות ואוכל, טנקים ומטרות והיום אני יושב בישיבה ויש לי יום שבת וכל היום שעות לימוד, זו הרגשה נפלאה.

כמנהגה של ישיבת שעלבים, הבחורים המבוגרים (אנחנו עכשיו שיעור ד', מבוגרים) לומדים עם בחורים צעירים. הרב מאיר ציוות אותי עם בחור מבריק משיעור א' שהוא כמובן מדרשיסט. אני נהנה מאד ללמוד איתו – יש לו רצון לדעת ולהתקדם בלימוד, ואני מקווה שאוכל באמת לעזור לו להתקדם.

הרב זלזניק נתן ביום חמישי בלילה את שיחתו השבועית, והיא היתה מרשימה מאד. במשך השנה שעברה כמעט ולא שמעתי אותו בגלל שגם בתקופה לפני שהגענו לגדוד לא הייתי נכנס לשיחות. מכל מקום אתמול נכנסתי ואינני מצטער כלל.

הנקודה העיקרית בשיחתו היתה העובדה שהחטא שאדם חוטא הוא פגם בנשמתו שכמעט ואי אפשר למחות אותו. חטא, אומר הרב זלזניק, הוא מציאות עצמאית של רוע ועל כן גדולה סכנתו. אנחנו לומדים בזמן אלול פרק שלישי של מסכת קידושין, ועוסקים בסוגיא של "עני המהפך בחררה". הסוגיא עוסקת באיסור שחל על אדם להפריע לעסק של חברו, להשיג גבולו או אפילו לקנות דבר שחבירו רצה לקנותו וכבר סיכם עם המוכר על המחיר. בזמן חורף נלמד מסכת בבא מציעא. פרק ראשון.

ר' יחזקאל: יעקובסון, היה חברותא של שלמה בישיבת שעלבים; הרב מאיר: ראה מכתב 75; מדרשיסט: תלמיד מדרשיית נעם בפרדסיחנה; הרב זלזניק: רב בישיבת שעלבים; זמן אלול: תקופת הלימודים בישיבה המתחילה בראש חודש אלול ומסתיימת ביום כיפור.

77

[על מוסיקה קלאסית ועל הצורך באיזון ולא בקיצוניות; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם
(מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום חמישי [תשל"ט; 1979/1978]

אבא היקר,

אני מקווה שקלטת את המסר שבמכתבי הקודם – אני עובר כעת שלב של ספקות, הרהורים והסתכלות פנימית רצינית, שבהם רוב ה"עובדות" המקובלות עלי כביכול עוברות סריקה, בדיקה וחקירה.

ביום ראשון בערב הלכתי עם שלומית לקונצרט. ניגנו איזושהי פתיחה תזמורתית שחבורה ב־1964 ואת הקונצ'רטו הראשון לפסנתר של שופן. הקונצ'רטו נכתב כששופן היה רק בן 20, וזה ניכר. זוהי יצירה מאד לא מאוזנת, אם כי היא מאד נעימה לאוזן בגלל הנעימות הצעירות, הרעננות והמתקוות. הלחנת קונצ'רטו לפסנתר דורשת הבנת יכולותיו של הפסנתר מול התזמורת. מה ששופן יצר כאן הוא סונטה לפסנתר סולו בליווי תזמורתי שבקושי מרגישים בו, בנוסף לפתיחה תזמורתית ארוכה מאוד, כמו בקונצ'רטי של מוצרט. קונצ'רטו לפסנתר אמור להיות דו שיח, קרב, מרדף, שבו הפסנתר מתחרה עם התזמורת, כאשר התזמורת מספקת חלק גדול של המוסיקה העיקרית, שהיא חוט השידרה של היצירה. הפסנתר צריך להתבלט בגלל הייחודיות של צלילו – צליל שהתזמורת לא מסוגלת לספק – ובגלל היכולת הווירטואוזית שלו. בתפקיד הפסנתר עצמו יש לנו תופעה הפוכה. הקונצ'רטו מבוסס על כמה נעימות יפהפיות, המזכירות חלק מיצירותיו האחרות של שופן לפסנתר, שהן קודרות מאוד, אך תמיד ניכרת בהן הנעימה הנעימה הרעננה מאוימת לעתים על ידי זרימתם המתמדת של קטעים ווירטואוזיים – סלסולים, סולמות, ארפג'יות, סדרות אקורדים וכו' – המעניקים ליצירה את אופייה הרומנטי. השוואת שני הקונצ'רטי של שופן תספק לנו הוכחה לטענותי. כשתגיע הביתה, נוכל לשבת ולהאזין לשתי היצירות מעל גבי תקליטים.

למרות כל הביקורת הזאת, באמת נהניתי הן מהמוסיקה והן מהביצוע. שניהם הצטיינו ברעננות, במרץ ובקסם רב וזה העיקר.

כפי שכבר הזכרתי בחתונה, קיימות הקבלות רבות בין המוסיקה לבין החיים ואחת מהן היא בעיית האיזון. הנקודה מורכבת למדי. תיאורית, השאלה היא לא רק כיצד להגיע לאיזון הנכון בין רעיונות לרצונות שונים, אלא גם אם בכלל צריך לשאוף לאיזון כלשהו. לא פעם, כשהשיחה בבית נטתה לנושא הקיצוניות, ואני הבעתי את התנגדותי הנחרצת לקיצוניות בכל צורה שהיא, אתה היית שולף את הדעה (שתחילה הפתיעה אותי) שדבר אחד ניתן לומר בזכות הקיצוניות, והוא שבמקרה כזה אתה לפחות עושה משהו בצורה אמיתית, ואילו הפרשה לעתים קרובות משמשת כיסוי לפחדנות שכלית, לחוסר רצון לדבוק במטרה עד הסוף, להעדר אמת.

הרבה יותר קל, כמובן, להיות קיצוני. אז אתה לא מוטרד מהבעיות העדינות הקשורות במציאת האיזון (ולכן יכול היה שופן לכתוב קונצ'רטו בלי לדעת הרבה, בגיל 20 – זוהי יצירה לפסנתר, לא קונצ'רטו). קל להחליט, כי מחליטים פעם אחת – ברגע שמחליטים ללכת בדרך המסוימת הזאת.

אני לא קיצוני, ואני מקווה שלא אהיה כזה, אבל אני מוטרד בעניין הדרך שלי. אני לא מחפש איזושהי פשרה רפה, שרק תרקב מבפנים תוך כמה שנים. אני מנסה לפלס לי דרך משלי בתוך הג'ונגל המפחיד שהוא כל מה שנחשפתי אליו. אני מתפלל לה' שתהיה זאת דרך האמת, ושצעד בה עד הסוף מתוך שכנוע פנימי עמוק, ולא כהצגה שנועדה לגרום לכך שאמצא חן בעיני אחרים. הנקודה הזאת, להיות נאמן לעצמך

78

[מכתב לחננאל קטן אחרי האירוסין עם שלומית; על הפעולות בקבוצה בעזרא]

[א' בכסלו תשל"ט; 1.12.1978]

ב"ה, יום ששי, ערש"ק פרשת תולדות

לידידי אהובי חננאל, נועם ה' עליך ירבה!

עבר כבר חודש מאז שנסעת וריחו של אוירא דארץ ישראל המככים אולי קצת נשתכח ממך, ועל כן התיישבתי בדעתי והתיישבתי בכסאי לכתוב לך כמה מלים. ראשית חכמה, ברוך תהיה ממקור כל הברכות עבור הברכות והאיחולים שאיחלת לי לרגל אירוסים עם שלומית. אני עתיד להתחתן אי"ה בסביבת פורים, כך שכנראה לא תוכל להיות בחתונה, לצער כולנו.

אני מקווה שהחבר'ה אכן שולחים לך מכתבים, כפי שאני מזכירם מפעם לפעם לעשות, מכל מקום לא אמנע מלסקור בקצרה את המצב בקבוצה ואת הפעולות האחרונות שהעברתי ושהעבירו חבר'ה.

קודם כל בענין הפעולות שהעבירו חבר'ה. ראשון המעבירים היה אלי אייזנשטיין (בינתיים נכנס להדרכה), שהעביר על ההבדל בין המושל ביצרו לבין הצדיק הגמור. פעולתו הוכנה היטב ואחר-כך קיימנו דיון על הטכניקה של העברת פעולה, בהתייחס לפעולתו של אלי. הדיון היה ער ומועיל מאד.

שני היה מיכאל רוטנברג. מיקי דיבר על תלמוד או מעשה איזה מהם עדיף. הנושא הוא "חס" מאד, וכך היה הדיון, שרוב הקבוצה השתתף בו באופן ער. למזלו הרע של מיקי זו היתה סוגיית שבה אני עסקתי בהעמקה לפני שנים, ולכן ידעתי הרבה, ולצדדי הרב בשלבים מסוימים

עברה השליטה בניהול הדיון לידי, ומיד מיקי ניטלו המושכות. אני נהגתי מנהג "ממליך מלכים" והוריתי למיכאל ליטול את הפיקוד לידי וכך עשה. מיכאל הסתייע בספרים ומקורות רבים, והשקיע הרבה זמן טוב. מומלץ שתקרא בענין זה את הספר "תורה לשמה" של נחום לאם בהוצאת מוסד הרב קוק.

בשבת שעברה, שהיתה שבת חופשית לבני כל הישיבות התיכוניות, העביר קובי ביר פעולה אחרי מנחה. בפעולה זו לא נכחתי, עקב התחייבויות קודמות, וגם בתור עקרון שעליו ארחיב את הדיבור אחר כך. גם פעולה זו זכתה לשבחים. במוצ"ש העברתי אני פעולה ואח"כ נסענו כולנו לסניף גבעת מרדכי, שם נערך אותה שעה מסדר יום הסניף ואנשינו תיפקדו כסדרנים. תיפקדו טוב ונהיית. אני מאד מרוצה מענין זה של העברת פעולות ע"י החבר'ה – זה מראה על השקעה ואיכפתיות, ואף גורם לרצון לתרום, מלבד עצם הענין של הפעולה.

לפעולה של קובי קדם וויכוח ביני לבין צביקה מרק (הוא, אגב, מעביר את הפעולה הבאה). אני טענתי שהקבוצה יכולה וחייבת לארגן בעצמה פעילות גם בהעדרי ושאינני חייב, ואף לא רצוי הדבר שאאכיל את הכל בכפית. צביקה טען שהקבוצה לא יכולה, והצביע על נסיון כושל שנעשה לארגן פעילות באמצע השבוע בימי השביתה (כבר חודש שובתים פה מורי התיכון), הנסיון נכשל כי התייצבו רק ששה אנשים. אני עמדתי על דעתי, ובאירגוני של רייס התקיימה פעולה בשבת אחה"צ. היה טוב.

ענין זה של כשלון הפעילות באמצע השבוע העציבני קצת. בתקופת היותי חניך היה הסניף ביתי כל ימות השנה. שרצנו בסניף כל ערב וממש חיינו בו. אני חש שהחבר'ה באים לסניף כמבקרים פעם בשבוע וזהו – אין קשר רגשי לסניף, או מוטב נאמר שהקשר הרגשי לא חזק דיו. לו היתה שביתה בזמן היותי חניך לא היה צורך בפעילות מאורגנת כדי שאנשים יבואו לסניף, פשוט אנשים היו באים, וחבל שהיום אין הדבר כך. אין אני גורס כמובן ישיבת בטלה בסניף, אבל חבל שאנשים לא מרגישים מספיק קשורים לסניף.

אשר לפעולותי, אמסור לך בקצרה דיווח עליהן. העברתי על הפיתוח הטכנולוגי והשקפת התורה עליו (לא מבחינת ההלכה וקיומה, אלא מבחינה אידיאולוגית). הסתייעתי בספרים המתארים עד היכן יכול להגיע הפיתוח, ודיברתי על ההשלכות המוסריות האפשריות של ענין זה. דיברנו גם על מושג החברה והפאשיזם (פאשיזם – אגודה, קיום הפרט למען החברה) בקשר עם פרשת דור הפלגה ובשבוע שעבר דיברתי על חירות האדם וכבודו, ללא קשר לפרשת השבוע. מלבד זאת נכנסו גבי שנקולבסקי ובני בן פזי להדרכה בגבעת מרדכי ואני מקווה שיצליחו. מיקי מיועד כנראה להדריך בסניף מרכז. שמעון זוננפלד תופס את מקומן בסניף לוד צפון, ואני בטוח שיצליח.

מלבד זאת העניינים בארה"ק די יגעים. ענין השלום הזה, שלא היה ולא נברא אלא משל היה, מעצבן אותי מאד, והמצב הכלכלי החמור עד מאוד (אינפלציה של מעל לחמישים אחוז) לא משמחים במיוחד. ה' יושיענו.

בישיבתנו לומדים בזמן זה פרק המפקיד. זהו פרק חשוב ביותר ואני נהנה מכל רגע. תורת ה' תמימה משיבת נפש. בהזדמנות אכתוב לך כמה מילי דמעליותא ממסכת נפלאה זו. כתוב נא, חננאל, לחברייך ואלי, ויתקיים בנו הפסוק "שמועה טובה תדשן עצם". היה שלום, אהובי חננאל, בלה בנעימים, למד והתקדם כאשר דיברנו וחזור אלינו במהרה. דרוש נא בשלום אחייך והוריך.

ממני אוהבך, דורש שלומך וטובתך,
מראשית השנה ועד אחרית השנה
שלמה אומן

נ.ב. קבלתי את מכתבך. חן חן.

חננאל: חננאל קטן, חניך בעזרא; אלי אייזנשטיין, מיכאל רוטנברג, קובי ביר, צביקה מרק, רייס (שוקי), גבי שנקולבסקי, בני בן פזי, שמעון זונפלד: חניכים של שלמה בתנועת הנוער; סניף מרכז, גבעת מרכזי, לוד צפון: סניפים שונים של תנועת הנוער "עזרא" ברחבי הארץ; עניין השלום: התכניות להסכם השלום שיזם בגין עם מצרים; פרק המפקיד: פרק שלישי במסכת בבא מציעא; מילי דמעליותא: דברים יפים.

79

[לאיתן אנסבכר, לפני החתונה, בעקבות שבת מחזור בגדוד 52 בסיני]

[חורף תשל"ט]

ב"ה יום א' (אור ליום ב')

לאיתן, רוב שלום וברכה,

בין יתר המכתבים שאכתוב אי"ה בל"נ כתוצאה משבת המחזור, יתפוס, אני מקווה, מכתב זה מקום מרכזי.

ראשית חכמה, על אודות הטלפון שטלפנת אלי כשחזרת ירושלימה. כשהתארסתי, טרח ידידינו שמשון ליטול פיסת נייר ולכתוב לי שתי שורות של איחולים. הדבר שימחני מאוד וכן כאן, חן, חן.

"ואחרי כן יצא השני וידו אוחזת בעקב עשיו". אותה מידה של הכרת תודה והרצון להפצתה, צריך להיות בקרבינו גם בענין זה של הבעת תודה לאנשי הגדוד שארחנו בצורה כה נאה. מעבר למכתבי תודה נאים שאותם אני מתכוון לשלוח בהקדם, דומני שראוי שניתן איזושהי מתנה לגדוד, לא משהו שישב בלשכת המג"ד, אלא משהו למטבח או לשקם, וכדומה. אנא חשוב על הדבר, התייעץ ושגר אמריך אלי.

"והטור השלישי" – דומני שאם למישהו יש סיבה לכעוס עלי בגינה של שבת זו הרי זה ידידנו

מנחם. לצון קל שהתלוצצתי בו גרם לכך שהוא וטיווליו הליליים יהיו מרכז התענינות פלגותי. התבצעה, לצערי, פלישה די גסה לתחומי הפרטי בהחלט של מנחם, ותמהני היאך יתקון מעוות זה. מכל מקום אבקשך לברר מה הרגשותו בענין הפלישה הנ"ז ואם צריך – אחלה פניו כמאות. "והנהר הרביעי" – אני סבור שהבנתי די טוב את התרגשותך-התרגזותך בענין ההחלקות וה"תחמונים" שהיו מנת חלקם של המתווכחים באותו ויכוח בחד"א קצינים. אנו באנו להסביר שיטה, ושיטה מטבעה היא דבר אידיאלי. הטיפוסים האנושיים שמתארים הפילוסופים השונים הם תמיד טיפוסים אידיאליים – איש הרגש, איש השכל, איש המדע, וברור שאין איש חושב שייתכן ויהא אדם כולו רגש, כולו שכל או כולו מדע. אך הפילוסוף, ברצותו להסביר את יתרונו של הרגש, השכל או המדע חייב להציג את השיטה או הרעיון בקיצוניותו כדי שיובלטו ויורו הנק' שאותן רוצה הוא להאיר. אין כאן שקר אלא חכמה – חכמת הסברת הדבר, כאשר לפני כן חייבים אנו להגדיר במדויק את הדבר. אם נושא הדיון או ההסברה הוא לימוד תורה בתור שירות לאומי ושמירת הביטחון, אזי אין זה רלבנטי אם משרתים אנו שנה וחצי או שנה או יומיים, ולא כדאי להעמידם על טעותם בפרט טכני זה, שעה שזה רק יגביר את מרירותם, ויקשה עליהם לשמוע אותנו ולרצות להבין, אם גם לא להסכים.

הבעיות הפנימיות של ישיבות ההסדר הן חמורות – חמורות מאוד. אך זהו טבעו של אידיאל שהוא אידיאלי, גבוה, נשגב ודרך ביצועו – מבוססת בבוץ ובמים עכורים. למדנו אצל רבינו, הרב בן שחר, שכשאדם עובר עבירה, ולו הקטנה ביותר, הוא עובר בהכרח עבירה נוספת. אין אצלו קיום מוחלט של ההלכה – "שיויתי ה' לנגדי תמיד". עבירה תמיד נובעת מחוסר מסוים באמונה. אך האם בגין זה נוכל לאמר על עצמינו ו"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" שאין אנו מאמינים? אנו מאמינים בני מאמינים – אך לא במלא המובן של אידיאל האמונה בטהרתו. האם עקב זאת אסור לנו לדבר בשבחה של אמונה – בגלל שהביצוע שלנו לקוי? אנו חייבים לדבר ולהשפיע ולתקן את עצמינו, ומי יודע אולי הנסיונות להקרין החוצה יאפשרו לנו להקרין פנימה. אכן אתמול אמרתי לשלומית שבנאום גדול ונלהב בשבח לימוד התורה וחינוך עם ישראל, אני מגיש לעצמי שטרות שמי יודע אם אפרע אותם אי פעם – יעזרני ה' חיל – ואצליח אכי"ר.

יעקב אבינו – תתן אמת ליעקב, גם כן נזקק לנסיגה מסויימת מטהר מידת האמת כדי להציג איזושהי עמדה, ושטן ופנינה – לשם שמים נתכוונו.

בכל זאת – שאיפתנו – שבויכוח הבא לא נזדקק לתירוצים אלה ונוכל לזכות שגם אתה תיצג את עמדתנו מתוך הכרה מלאה שאין כאן אפילו "סיכון" קטן אחד. דרוש בשלום כולם, במיוחד חזי חובב שחסר לנו מאד השבת.

ידידו דו"ש

שלמה

נ.ב. להתראות בחתונה – הזמנה בידי שמשון.

איתן (אנסבר), שמשון (אנגלנדר [ישי]), מנחם (לורברבוים), חזי חובב: חברים לפלוגה משיבת הר עציון; חד"א קצינים: חדר אוכל שבו אכלו הקצינים בלבד; הרב בן שחר: רב בישיבת שעלבים.

80

[מכתב למנחם לורברבוים, אחרי החתונה, על מושג החירות]

ב"ה ירושלים יום ג' כ"ז ניסן [תשל"ט; 24.4.1979]

למנחם ידידי, רוב שלום וברכה

זמן רב עבר מאז שכתבתי איזשהו מכתב או מאמר למישהו, וע"כ ימחל לי מראש אם אינני מסוגל להוציא מתחת ידי חיבור כצורתו.

ראשית, אחזור שנית על ההזמנה שהיא קביעה וקיימא למר. ואולי אפילו לעוד אחד מאחב"י דרי אלון שבות (איתן, שמשון, וכד') לבוא ולשבות עמנו שבת בשעלבים. רק הודיעני נא את דרכיך, כדי שאתכנן להיות גם אני בשעלבים באותה שבת.

בזמן ששוחחתי עם זוגתי שתחי', שוחחתי אני עם ר' יעקב שפיצר על עסק הספרות, והספרות הדתית, והופתעתי לגלות מדבריו חזרה מסוימת מהרגשותו בענין זה כפי שהכירותיה לפני כמה שנים. "את כולם נשא הרוח".

עניין אחר שבו רציתי לשמוע את דעתך הוא עניין החירות. גזרתי על עצמי להעביר פעולה לחניכי בנושא עבדות וחירות. את העבדות הגדרתי מהבחינה הנפשית-רוחנית שבה, דהיינו על פי המבואר בספרו של אלדד "הגיונות מקרא" בדבר אי נכונותם של בני ישראל לצאת מארץ מצרים, ואי רצונם להיות לעם ה'. אחר כך התפתח דיון על עניין החירות, שבו הביע כל אחד ואחד מהקבוצה את דעתו, ואני התייחסתי לכל דעה ודעה וניתחתי אותה, את חסרונותיה ויתרונותיה. לאחר שגמרו כולם את דבריהם, אמרתי להם מהי הגדרתי לעניין החירות. המדרש אומר בפרשת כי-תשא "חרות על הלוחות, חרות מיצר הרע, חרות ממלאך המוות, חרות מיסורים".

העבד או המשועבד, תכונה מרכזית לו – מעשיו מכוונים ברובם או מקצתם להקל מעצמו את העול. האדם המשועבד ליצר הרע, עושה מעשים המכוונים להשביע את יצה"ר, האדם המיוסר רוב מעשיו מכוונים להקל מעליו את עול היסורים הכבד, ולא לאיזה מטרה עליונה כוללת.

מתוך כך הגדרתי את מושג בן-החורין כך: בן החורין הוא אדם אשר קבע לו מטרה עליונה (האופי של המטרה הזו צריך להיות כוללני, נשגב ועליון מטבעו) ופועל לפיה ולמען הגשמתה. מי שעושה מעט מעשים לטובת המטרה הזו הוא פחות בן חורין מזה שעושה יותר מעשים

לטובת המטרה, ובן החורין המוחלט הוא זה שכל מעשיו לשם שמים.

אמנה מספר יתרונות של הגדרה זו, ואח"כ מספר תוצאות שלה.

- I ההגדרה הזו מתארת היטב את השינוי שחל בעם ישראל עם יציאת מצרים. ניתנה לו מטרה עליונה – עבודת ה', ומעשיו יקבעו אם יהיה בן-חורין אמיתי, עובד ה' או לא.
- II הגדרה זו מתאימה מצויין לעובד ה' מאהבה, ומטילה צל כבד על עובד ה' מיראה, הנוטל לולב רק על מנת לצאת ידי חובתו.
- III הגדרה זו של חירות מכילה את ההנחה שהחירות אינה תלויה בשכלו של אדם. קביעת המטרה העליונה לא צריכה להתבצע רק באמצעות השכל, כי אם באמצעות מכלול האמצעים העומדים לרשותו של אדם, כולל הרגש. ולא נכונה הקביעה שקבעו אחדים מחניכי שהחכם הוא יותר בן חורין מהטיפש, by definition.
- IV העובדה שהמטרה, לפי הגדרתי, חייבת להיות נשגבה, טרנסצנדנטית, מונעת את הגדרת האיש שכל מטרתו בחיים היא הנאות גופניות את התואר של בן חורין שלם, שהרי מטרתו אינה נשגבה.

- V הקלימקס של בן החורין לפי זה הוא כפי שאמרנו, זה ש"כל מעשיו הם לשם שמים". לא אהיה כי רוכלא ליחשב וליזיל עוד נפקא-מינות, ואקוה שתעיין בעניין זה, ותשיב לי במהרה, שהרי העניין מעסיקני ביותר, ואם תרצה דבר עם עוד מאנ"ש בעניין זה.

להתראות במהרה

ידידו

שלמה אומן

מנחם, איתן, שמשון: ראה במכתב הקודם; לחניכי: על פעילותו של שלמה בהדרכה בעזרא ראה מכתב 78; קלימקס: שיא, פסגה.

81

[מכתב לצבי מארצות הברית שלמד בשעלבים המתייחס ללבטיו של צבי בעקבות לימודיו בישיבה (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה יום חמישי כ"ט ניסן [תשל"ט; 26.4.1979]

צבי היקר,

כפי שתוכל לתאר לעצמך, יש לי לאחרונה עשרות מכתבים שאני צריך לענות עליהם, ולכן אגביל את אורך תשובתי זו, בתקווה שאוכל לכתוב לך ביתר אריכות כשיזדמן לי. ראשית, תודה רבה על מכתבך על דא ועל הא לרגל החתונה שלי. חדשות אודות מקום הימצאותם ומעשיהם של חברים ותיקים תמיד מרגשות – ובמיוחד כשמדובר בקבוצת

האמריקנים שלך, שלהם אני רוחש חיבה מיוחדת, כידוע לך. יחיאל כמובן היה נוכח בחתונה שלי, ואף שמענו אותו מנגן באבוב, כאן בביתנו בשעלבים.

מכתבך חושף שוב את ייסוריהם של בוגרי ישיבה אמריקניים, אשר מרחפים בין הדגמים השונים של בלינקו ופצ'ינו. אני לא רוצה לכתוב דברים נגד הישיבות, אך אני מאמין כי התופעה הכללית הזאת של ייסורים היא תוצאה של פגם בחינוך הישיבתי, שאינו מכין את תלמידיו להיות חלק מהחברה היהודית הכללית, או אפילו מהחברה האורתודוקסית במובנה הרחב יותר. בגבולות הדף הזה אוכל רק לרמוז לעובדה שגם אני מתנסה ברגע זה בספקות מהסוג הזה, וזה לא קל. אני מקווה שנוכל להתכתב בנושא יותר לעומק, ואולי נוכל להפיק תועלת זה מזה. רק דבר אחד: אל תתן לעצמך להיסחף בחיים ללא מטרה; תכנן משהו – ולך תגשים את זה! ייתכן שנהיה באמריקה בקיץ, אולי בניו יורק. מצפה לראותך, כאן או שם. שוב, תודה רבה, ד"ש לכולם!

ביי-ביי, ותכתוב!

שלמה אומן ושלומית

האמריקנים: תלמידים מארצות הברית שלמדו בישיבת שעלבים; בלינקו ופצ'ינו: תלמידי ישיבה אמריקניים שייצגו דפוסי התנהגות שונים.

82

[בין הפתיחות בבית לגישה של הישיבה; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם (מתורגם מאנגלית)]

[תשל"ט; 1979]

ב"ה

אבא היקר,

אני מקווה שזה יהיה הראשון בסדרת מכתבים שבהם אשתדל להביע את דעתי ואת ספקותי ביחס לנושאים חשובים שעומדים אצלי אישית על הפרק, ולכמה נושאים כלליים, ולנקודות שבהן שני מישורים אלה מצטלבים.

בעיה גדולה, שכרגע אינה דחופה אך תהיה כזאת לאחר זמן, היא זו של הקונפליקט בין שני העולמות שאני כל הזמן קופץ ביניהם – הבית – שם שולטת אוירה של חופש מחשבה, דיבור והתנהגות, והישיבה, שם שולטת אוירה הפוכה ולא רק למעשה: זהו חלק מדוקטרינה רשמית. מזל הוא שהישיבה שלי לא מחמירה בנושאים אלה של הדמוקרטיה, ובכל זאת נדרש מאנשים להתנהג ולהתלבש בצורה מסוימת וגם להאמין בדברים מסוימים.

זהו רק תיאור כללי ומאוד מעורפל של המצב. כדי שהכל יהיה ברור לגמרי, ברצוני להיכנס

כאן לתיאור מפורט של המרכיבים אשר, לדעתי, יוצרים את אוירתה של הישיבה. מידת "הישיבתיות" של מקום כלשהו תלויה במידת השלמות שבה המרכיבים האלה מיושמים. הישיבה, מאחר שהיא נשלטת על ידי עקרונות דתיים, מדברת במונחים מוחלטים. לדברים, לאנשים ולמעשים כל הזמן מדביקים תוויות של "טוב" או "רע" או משהו ביניהם. התוויות הזאת חשובה מאוד, כי באופן אוטומטי היא יוצרת יחס מסוים בין הציבור לבין הנושא שבנדון. היחס הזה הוא לא רק תוצאה של רגש או חוש ובהחלט אינו נחשב לכזה; הוא מקודש על ידי חותמו של הקב"ה, מאחר שהתוויות הודבקה על פי עקרונות דתיים. התוצאות של הדבר הזה מרחיקות-לכת.

תקופה שביעית

ישיבת מיר | תשמ"א

83

[מכתב של שלמה ושלומית אל המשפחה עם תחילת הלימודים בישיבת מיר, על הישיבה ועל עניינים משפחתיים]

[אלול תש"ס; אוגוסט 1980]

משפחה יקרה, לאי"ט

אנחנו ילדים נוראים – אני יודע. ולא כותבים כלל. אבל סוף כל סוף התישבנו לכתוב. השכרנו סוף כל סוף את הדירה. קיבלנו בשבילה קצת פחות ממה שחשבנו אבל היה יכול להיות יותר גרוע. השכרת הדירה לקחה זמן רב וכבר היינו די בטוחים שלא נצליח להשכיר אותה במחיר הגון אבל הצלחנו. בו זמנית התחלתי ללמוד בישיבה ואני חייב לומר שזו חוויה מסוג אחר לגמרי. יושבים שם כארבע מאות (!400) אנשים מגיל 18–80 (יש שם כמה ישישים מופלגים שיושבים כבר עשרות שנים ולומדים). בנוסף על 400 האנשים הלומדים יש כ-15 (בלבד) בטלנים, והמקום ממש רועש וסואן. החברותות שסודרו לי הם בסדר, ואני סבור שלפחות עם אחד אמשך ללמוד בזמן חורף ואילו את השני אחליף בטוב ממנו. את הנסיעה אנו ממשיכים לארגן – יש ויזות ואישור יציאה (יונתן צריך לקחת את שלו מהצבא) ואני מחכה בכליון עיניים לראות את המשפחה וגם את קליפורניה. כבר רקמתי לי אלף תכניות.

נכתוב עוד לפני ר"ה ועד אז להתראות,

שלמה (דוד) ☺

[מכאן ואילך כתבה שלומית]

לכולכם שלום וברכה!

מגיעות לנו מכות על האחור הרב שבכתבת המכתב הראשון אבל ככה קורה כשמשאירים לבד שני ילדים ששונאים לכתוב. בכל אופן מוטב מאוחר מבכלל לא.

יש לי המון שאלות אליכם (איך מרים ונוגה מתאקלמות, האם יש להן חברה... מה שלום תמי דוד ויעקב...) אבל על אלה אבא כבר יענה לנו בעוד זמן קצר.

ואצלינו, התארגנו לאט לאט בדירה – מזלנו שיש שבת ועד אליה מחליטים שחייבים לגמור ואמנם "גמרנו" עד השבת הראשונה (גם הורי היו כבר בחו"ל נאלצנו לבשל וכו') תוך מחשבה שמיד במוצ"ק נמשיך ונגמור באמת. בינתיים זה נשאר כמו אז כי ראינו שאנו מסתדרים כך יפה מאוד. לדוד סידרנו ממש חדר חמוד, והחדר שלכן מרים ונוגה... ממש מחסן, כך שאין לכן מה לדאוג – כשנעמי ואיילת היו כאן בשבת וביקשו ספרים ומשחקים מהחדר פשוט פתחנו להן את הדלת והן הלכו מיד בלי ספר או משחק – כלומר אף ילד לא ייגע בדברים שלכן, בדיוק כפי שביקשתן. גם למטבח כבר התרגלתי וזה ממש "הבית" עכשיו.

גם דוד התרגל לסביבתו החדשה והיא כבר שלו. הוא גָּדַל ומתפתח מיום ליום, אפילו אנחנו רואים את ההתפתחות. כמובן שכבר אין צורך לעמול כ"כ כדי לזכות בחיוך או פטפוט.

הוא משוחח עם החיות המצויירות על המגן של המיטה ועם אלה התלויות מעל המיטה, יותר משעה. אז הוא מתעייף – מודיע על כך בבכי יללני ולי נותר רק להשכיב אותו לישון עד קרוב לארוחה הבאה. הוא מתהפך לפעמים מהבטן לגב, משוחח עימנו, שולח ידיים לצעצועים התלויים מעליו ומנענע בהם ע"מ שישמיעו קול. כרגע הוא מעדיף לשחק בשוכבו על הבטן. הוא כבר ישן כ-12 שעות בלילה ולא מבטיח שלו הוא נכנס רק אם הוא מקפל את הרגליים. הוא עולה מצוין במשקל (בטיפת חלב לפני שבועיים היה 5.030 ק"ג), וכבר קיבל את שני החיסונים הראשונים. כנראה שגם צומחות לו כבר שיניים לאור הרוק הנוזל, וידיים בפה ובכי שלא היה אפשר להמשיך ולהמשיך אך יש עוד חלקים למשפחה. יהונתן ניצל יפה את החופש והיה די נרגש וקצת מפוחד לקראת הישיבה. חשבנו יחד על הדברים שעליו לקחת עימו והשתדלנו לגמור את רוב הסידורים לפני שהתחיל כדי למנוע ממנו מלבוא לכאן באמצע הזמן. מכנסיים קניתי לו לבד ע"פ הוראתו ואני מקוה שזה יצא בסדר. דיברתי איתו כבר פעמיים בטלפון (הוא היה שבוע בישיבה). הוא די מרוצה אך נראה לי שצריך עוד קצת יותר להתאקלם שם כדי להיות לגמרי מבוסס – המעבר בכל זאת היה קשה לו מעט, בעיקר חוסר הידיעה עם מי ילמד, מה יהיה, מי יהיו החבר'ה שלו... אולי ניסע לבקרו ביום שישי. הוא נקשר מאוד לדוד, שיחק עימו, שמר עליו בלילות כשרצינו קצת לצאת, ונפרד ממנו באופן מיוחד ואישי לפני שנסע לישיבה. סבתא גם היא במצב טוב יחסי. עלי להודות שאני הייתי רוצה ותכננתי להכנס אליה יותר אבל למרות שאינני עושה הרבה כ"כ, זה כמעט ולא הולך לי. אמנם כשמגיעים הילדים (הרב מאיר ואסתר למשל אמרו לי) היא קצת מקטרת אך הרושם שלי שמצבה טוב – אדרבה לעיתים היא יושבת איתנו ומרכלת בבדיחות על כל הייקים ומעלה זכרונות עבר וזה נחמד מאוד. זהו, המקום נגמר. נמשיך לדווח במכתב הבא שאני מקוה שיהיה בקרוב. להתראות וד"ש חם לכולם.

שלכם באהבה

שלומית

דוד: בנם של שלמה ושלומית; מרים ונגה: אחיותיו של שלמה; תמי דוד ויעקב: תמי אחותו של שלמה, בעלה דוד רוזן ובנם יעקב; נעמי ואיילת: בנות דודה של שלמה; יהונתן: אחיו של שלמה, שהחל ללמוד בישיבת הר עציון; סבתא: חנה שלזינגר, סבתו של שלמה מצד אמו, שגרה בדירה הסמוכה; הרב מאיר ואסתר: הרב מאיר שלזינגר, ראש ישיבת שעלבים, ואשתו, דודיו של שלמה.

84

[למיכאל רוטנברג בעניין פטור תלמידי ישיבה מצה"ל; סוף המכתב חסר ונראה שלא הושלם]

[כנראה שמחת תורה תשמ"א; 2.10.1980]

ב"ה

למיכאל יקירי,

רוב טוב וברכה.

ראשית אדרש לענין האחרון שהעלית במכתבך והוא ענין ישיבות ההסדר. אני מקדים ענין זה בעיקר מפני ששמעתי מפי גסי מספר ביטויים צורמים, שאין ראוי שיצאו מפיו של כל בר-שכל. שטות היא לטעון שהנהנים מהפטור הניתן לבני תורה יכולים לשבת ולהגות בתורתם גם בקו האש. כדורי האויבים לא יבחינו בכך שהם עוסקים בתורה וסופם שימותו מיתת שוטים, ועוד יבוארו דברי להלן. גם כשמחזיקים בדעה מסויימת אסור להגזים בביטויים, כיוון שזה מוכיח שהדעה אינה מבוססת דייה. עמדה שצריכים לחזקה על ידי הכרזות בומבסטיות, אין תוכה כברה – כך זה כרגיל.

אשר לראיותיך בענין פטור בני הישיבות מגיוס לצה"ל, נלך אחת לאחת.

ראייתך ממ"ד פרשת ראה אינה כלל, שהרי שם נאמר "אם תעשו מה שכתוב בספר הזה אתם נצולים מן הסייף". כתוב תעשו ובכלל המצוות שאותן יש לעשות היא מלחמה. ראייתך מהרמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל אף היא בטלה כיוון ששם יש עוד כמה דרישות מהאיש הרוצה להשתחרר מחובותיו הציבוריות כגון "ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם" (שם, סוף הי"ג) ועוד כהנה. ומסופקני אם בחורי הישיבה הנהנים מאותו היתר אכן עומדים בדרישה הזאת של השתחררות מוחלטת מכל עניני העוה"ז. ואדברא, מעשים בכל יום שדווקא בחורי הישיבה חיים בטוב באושר ובעושר ולא פרקו מעליהם עול דרך ארץ. מלבד זאת, לא נאמר ברמב"ם שאף הוא יש לו דין לוי לכל ענין, אלא רק שאף הוא נתקדש קודש קדשים, וה' חלקו ונחלתו, אבל לא בא הרמב"ם לומר שעליו חלים כל דיני בן לוי, לא היתה כזאת ולא נשמעה.

לענין ראייתך הראשונה, מהא דרבנן לא בעי נטירותא, מקורו הוא גמ' בב"ב ז: ח-ח. שם מדובר לענין פטור של "רבנן" ממסים, ולענין פטורם מלצאת לחפור בורות מים לעיר וכמאמר הגמ' "רבנן לאו בני מיפק באכלוזא ניהו", ועיין שם פרש"י ודו"ק היטב. עברתי עתה שנית על כל סוגיית הגמרא דשם, ולא מצאתי שמדובר שם לענין לומדי תורה, אלא לענין "תלמיד חכם", "רבנן" ו"חכם". על מנת להגיע לדרגה כזאת צריך לדעת הרבה, ולא כל בחור ישיבה שלמד כמה מסכתות ואפי' פחות מזה יכול להכריז על עצמו כעל "רבנן" ולפטור עצמו ממסים ומחובותיו הציבוריות. הרמב"ם מביא גמרא זו להלכה בפ"ו מהל' ת"ת ה"י, וקושר אותה עם הזכות שניתנת לת"ח לסחור בשוק לפני כל שאר הסוחרים, ואין מניחים לאחד מהסוחרים לסחור עד

שיגמור הת"ח את סחורתו. דין זה של העמדת השוק לרשות ת"ח לא נאמר אלא בת"ח מובהק ששואלין אותו בכ"מ ויודע לענות. מכאן שגם הפטור ממסים ומהשתתפות בבנין נאמר גם רק על תלמיד חכם גדול שכזה. ומלבד זאת, כלל לא מדובר שם על יציאה למלחמה.

אין אני חושד בך שמצאת את "הראיות" בעצמך, שהרי בודאי לא היית בודה דברים שכאלה מלבך, ואף חושב אותם לראיות מוכחות. בודאי שמעת אותם מפי רבותיך או חביריך בדיון על ענין הצבא, ובבהילות רבה שיגרתם אלי. חבל שלא חקרת ובדקת היטב, והכרעת בשכלך אם יש שם ראיה או לא – תמיד תבדוק את הראיות והציטוטים המונחים לפניך – טוב מראה עיניים ממשמע אזניים.

עתה – לעצם הענין. אין אני ח"ו בא לחלוק על גדולי תורה שפטרו את הלומד משירות צבאי, אני בא רק להעמיד את דעתי. ראשית, ברור שאין כל רע בהליכה לצבא. אי ההליכה לצבא פירושה הזדקקות להיתר מיוחד הניתן לאנשים מסויימים ובתנאים מסויימים ומגבילים. מי שאינו רוצה להזדקק לקולות ולהיתרים, בוודאי שהוא "בסדר", ובענין זה, העדפתי ללכת בדרך הרגילה ולא להזדקק להיתר ולקולא, והתגייסתי לצה"ל. על מנת שאדם יהיה ראוי לכך שאחרים יפשוטו את צווארם וימסרו את עצמם למיתה (מיתה – כל מתגייס לצה"ל חייב לדעת שהוא עלול ח"ו להיהרג בקרב, ואדעתא דהכי הוא מתגייס) ויגנו עליו בעוד הוא לומד תורה (אמנם נכון הוא שבלמידה הוא מוסיף זכות לעם ישראל, אך מי שימות במלחמה אלו החיילים ולא בחורי הישיבה) הוא חייב להיות רציני וכנה מאד. ע"מ שאדם יכריז כי הוא מוסיף לעם ישראל זכות במדה כזאת שמזיקה את יתר בני העם לסכן את עצמם ולמסור א"ע למיתה עבורו, דרושה מידה גדולה של בטחון עצמי, ואולי אפילו חוצפה ועזות פנים. במידה ותחליט להשאר באהלה של תורה ולא לשרת כלל בצבא, עשה נא את חשבון הנפש האישי שלך, ובדוק היטב אם עושה אתה זאת מאהבת התורה ומהכרת חשיבותה לעם ישראל, או מאהבת הנוחות והבטחון, וחוסר הרצון לצאת ולעשות את חובותיך ללא היתרים וקולות.

מיכאל רוטנברג: חניך של שלמה.

85

[תיאור הביקור בניו יורק אחרי החופשה עם המשפחה בקליפורניה בסוכות (מתורגם מאנגלית)]

ב"ה אור ליום חמישי 22.10.80 [י"ב בחשון תשמ"א]

שלום לכולם,

כבר חלף שבוע מאז חזרנו לארץ, ועכשיו, משהסתדרנו וחזרנו לחיים נורמליים, הגיע הזמן לכתוב מכתב.

החלק הניו-יורקי של הנסיעה היה ממש חובה, ואני שמח מאוד שבילינו קצת זמן שם. לא הספקנו לעשות את מחציתם של הדברים שתכננו לעשות, אבל מאד נהנינו – ובלי ספק נחזור לשם.

ביום שני עמד לרשותנו ה"קדילק" של בנדהיים עם נהג, וניצלנו את ההזדמנות כדי לבקר אצל דודה הילדה. כשננסנו ללובי, היא הכירה אותנו, אך היא קראה לי "ג'וני", באמרה שאני דומה לך, אבא. הלכנו לחדר שלה, היא הגישה לנו ממתקים ועוגיות, והיא לא יכלה להסיר את עיניה מדוד. הנחנו אותו בזרועותיה, והוא העניק לה כמה חיוכים גדולים, הושיט את ידיו לפניה, ובכלל גרם לה הנאה ושמחה רבה. באופן כללי, היא התלוננה כל העת, ואמרה שהחיים נגמרו לה ושה' כבר לא רוצה בה. מצד שני, היתה אסירת תודה על כל מה שהיא עדין מסוגלת לעשות – להתהלך, לראות, לשמוע, וכו'. היא אמרה שאין לה חברה כי כל החברות שלה מתו, ואין לה מה להתעסק עם צוציקים בני 75. כשהלכנו, עברנו בחדר האוכל המרכזי והיא אמרה, לא בלי נימה של ניצחון, שהיא זוכה ליותר מבקרים מכל אחד אחר במוסד. שאלנו אותה אם יוצא לה לפעמים להגיע העירה, והיא אמרה שהיא לא יכולה לעשות זאת לבדה, ואף אחד לא לוקח אותה. מזה הבנו שהיתה רוצה ללכת, אם מישהו היה לוקח אותה.

באותו ערב ביקרנו במחזמר בברדווי (ברדוויי פינת רח' 44) סמוך לטיימס סקווייר, והכרנו גם חלק זה של העיר. המחזמר היה כיף – ריקוד, מוסיקה ושירה. באותו ערב יונתן הלך לקרנגי הול. עשינו כמה מהדברים שהמלצת לנו, ובמיוחד נהנינו מכריך הפסטרמי (10 שכבות) במסעדת ברנשטיין (המחיר מפתיע – \$4.50). היה כיף גדול, ובודאי נחזור לשם.

מעניין מאוד שכל הפחדים שלי בקשר לנוי יורק נעלמו, וגיליתי שניו יורק היא מקום שמלבד כוח והמונים יש בו מקומות רבים של שקט ואפילו שלווה. בוימנו האחרון בארצות הברית חצינו את סנטרל פארק מרחוב 85 לרחוב 70, ועברנו על יד אגם קטן שילדים שיחקו בו בסירות מפרש קטנות – ממש תמונה אירופית. הפארק בסתיו, הדשא הנרחבים – אנשים מעיפים עופיונים או זורקים "פריזביז", מחליקים על גלגליות או סתם מטיילים – כל זה בניגוד גמור לאותו סנטרל פארק מאיים שהעליתי בדמיוני. ג'קי בנדהיים סיפר לי שהמצב במנהטן השתפר משום שהחיים במנהטן כל כך יקרים שהשחורים ואלמנטים עניים אחרים עוברים למקומות אחרים, וזה יוצר סביבה בטוחה יותר.

הטיסה חזרה היתה בסדר, חוץ מהקטע של זיהוי המזוודות בלונדון – זה היה מטרד. כשהגענו לישראל, שוטרת ישראלית שראתה את התינוק איפשרה לנו לעבור את ביקורת הדרכונים צ'ק-צ'אק, בלי לעמוד בתור, והתורים היו ארוכים מאד. קבלת פנים יפה. למחרת היום, אחרי סעודת מנגל, יונתן יצא לישיבה וכך גם אני. החברות שלי ב"זמן" הזה טובים יותר מאלה שהיו לי ב"זמן" הקודם, ואני נהנה מהחלק הראשון של בבא מציעא, הנטול פסוקים או דרשות, רק חישובים הגיוניים. האירוע הגדול הבא הוא בר המצווה של שלמה קהן מחר בערב – תקראו על זה במכתב הבא.

דוד התקשה להסתגל מחדש לחיים נורמליים; הוא בכה במשך כמה ימים. כעת יותר טוב; הוא פחות או יותר ישן כל הלילה; אנחנו נותנים לו רק מים בלילה, כדי שהמערכת שלו תתרגל. שוב למשטר יום. הוספנו פריטים רבים לתפריט שלו: בשר, ירקות, גבינה, לבן – בערך הכל. ברגע זה הוא חולה; יש לו חום ודלקת אוזניים אך אנו שולטים במצב וזה יעבור בקרוב. אני שולח כרטיסי BA וצ'ק מדוד סם – יש לי צילום. אני חושב שגם אבטח את המכתב – הצ'ק די גדול.

מחכים למכתבים, אודות כל בני המשפחה שיש לנו בפאלו אלטו. דרך אגב, היום פגשתי את העורך של *Buffalo Jewish Review* (העיתון שבו הופיע המאמר של גילה), והוא אמר שהוא המציא את הכותרת.

באהבה,

שלמה

בנדהיים: קרובי משפחה (וחברים) של משפחת קהן, הוריה של שלומית; דודה הילדה: ראה מכתב 51; ג'וני: הכינוי לאביו של שלמה; דוד: בנם של שלמה ושלומית, שהיה אז בן 5 חודשים; יונתן: אחיו של שלמה; קרנגי הול: אולם קונצרטים בניו יורק; פריזביז: צלחת מעופפת; ג'קי בנדהיים: בנם של צ'רלס ואלס בנדהיים שנזכרו לעיל; שלמה קהן: אחיה של שלומית; BA: British Airlines; דוד סם: כינוי לארצות הברית; פאלו אלטו: העיר שבה התגוררה משפחת אומן באותה השנה; גילה: גילה לויין, ידידה מפאלו אלטו.

86

[מכתב בעניינים משפחתיים אל ההורים בארצות הברית]

יום ד', 19/11 [1980; י"א בכסלו תשמ"א]

ב"ה

אבא ואמא,

עברו כבר קרוב לשבועיים מאז ששלחנו את חבילת האקספרס. אני מקווה שהיא הגיעה אליכם בשלמותה – 1. צ'ק ע"ס \$676 מהדוד סם.

2. 4 כרטיסי טיסה של BA

3. שני מכתבים

4. רשיון נהיגה (לא היה צורך ביפוי כוח. הרשיון היה כבר אצלנו, הוא

הגיע בדואר ופשוט הלכנו ושילמנו אותו).

כאן אצלנו מתנהלים העניינים פחות או יותר על מי מנוחות. אני הולך בוקר לשיבה ולומד במשך השבוע 4 סדרי בוקר וחמישה סדרי אחה"צ. החברותא שלי בבוקר הוא מסְטָרְנט באוניברסיטה וביום שלישי יש לו הרצאות. באחרי הצהריים יש לי חברותא שהוא ללא גוזמא אחד מבחירי אברכי הישיבה והלימוד איתו הוא ממש חוויה. כמו כן התחלתי ללמוד מספר ערבים בשבוע עם אבא של שלמית ושנינו נהנים מאד. למרות שאני די מנותק מהענין החברתי של הישיבה אני בהחלט מרגיש שנקלטתי שם. אתמול הלכתי לחתונת בתו של ראש הישיבה למרות שחשבתי שלא ללכת – שלמית יעצה לי ללכת. היה טוב שהלכתי – כך התנהגתי כחלק מציבור לומדי הישיבה.

דוד עובר תקופה של דלקות אזניים והצטננויות. הוא קיבל מאז שחזרנו כמה דלקות אזניים, וזה הולך ביחד עם הרבה בכי. כנראה בגלל שהוא מתחיל לגדל שיניים. בכלל, הוא מתחיל להיות ילד קצת קשה בשעות אחר הצהריים ושלמית נאלצת לשהות איתו ברוב שעות אחה"צ, על המרפסת או בטיול וכך הלאה. מאידך הוא מתפתח יפה מאד – שולט כבר בהרבה פונקציות גופניות – ידיים, ראש, פה, אפי' קצת רגליים והיום שמנו לב שהוא מתחיל להתיישב. הוא יוצר קשר הרבה יותר ברור עם הסביבה, בדיבור, בקשקוש, בתנועות עיניים וראש וזה ממש נחמד ומהנה לעבור איתו יחד את השלבים האלה. רוב הבגדים שחששנו שהוא יוכל ללבוש רק בגיל שנה או שנתיים כבר מתאימים עליו וחלקם כבר קטנים עליו – הוא ילד ארוך מאד, יותר מ-65 ס"מ.

בארץ, המצב הפוליטי לא כל כך טוב. למרות שמעולם לא היה מצבנו הבטחוני טוב יותר (שלום עם מצרים, סכסוך עמוק בין סוריה לירדן ומלחמה בין איראן לעירק), מתדרדר כאן מצב הרוח הלאומי מדי יום. בסוף השבוע שעבר פורסם מדד המחירים לצרכן לחודש והתברר שהוא עלה ב-11%. העליה הגדולה ביותר מאז נובמבר '77: מיד צצו ועלו כל מיני רואי שחורות

וחוזי חזיונות כמו הפרופ' אסף רזין שהחל מיד לדבר על 200 אחוזי אינפלציה בשנה. הממשלה שרדה השבוע בהצבעת אי-אמון בכנסת ברוב של שלשה קולות כאשר גם ויצמן ודיין הצביעו נגד הממשלה. מה שמעצב ואולי מדאיג עוד יותר הוא שגם במחנה המערך אין שום אישיות בעלת שיעור קומה. רבין הוא איש אפור ופרס יוצר רושם של סתם רמאי ונוכל. כך שהמצב, גם אם אינו, אובייקטיווי, כל כך גרוע, מצטייר בעיני הציבור כגרוע ביותר שיכול להיות.

כתבנו במקביל למכתב זה מכתב לתמי דוד. ... שלמית בררה בקשר למתתיהו, תמי ודאי תספר לך מה ששלמית ביררה, ורק נוסיף בהקשר זה שלדעתנו חיוני מאד לנסוע לניו-יורק בסוף החודש על מנת להזיז את העניינים. הגרעין נראה לנו, לפי מה ששמענו, די מתאים, ואחד היתרונות של המקום הוא שהוא לא רחוק מדי ולא קרוב מדי לירושלים, כך שיהיה אפשר לעזור להם, אך הם לא יהיו תחת עינם הבוחנת של הדודות ויתר בני המשפחה.

לגבי מרכז קליטה, גם אם הדבר אפשרי מבחינת הסוכנות למרות שתמי אינה עולה חדשה, דעתנו היא שלילית. מרכז קליטה על ההקצבות שלו ותנאי החיים המשופרים הוא מקום שמדרבן אנשים לדחות החלטות ולשבת שם ולהתבשל במיץ של עצמם. עלול לצמוח מזה בזבוז זמן כמו בחצי שנה שגרר בארץ, וזה הם אינם יכולים להרשות לעצמם.

לגבי כל מיני פרנסות אחרות שדייד אולי חושב עליהן – צריך לדעת ראשית בדיוק מה דייד רוצה ואח"כ אפשר לברר מה מצב התעסוקה בארץ בנושא זה וכיצד רוכשים את המקצוע. נגרות למשל לא לומדים כשוליא (השוליות הם לרוב נערים ערביים בני חמש-עשרה) אלא בבתי"ס מקצועיים למיניהם.

הפג'ו התקלקל ונזקק לתיקון סטרטר. לקחתי אותו לבני ועכשיו הכל בסדר – גם הציפורים יצאו מהמנוע. מאידך, האוטו שלנו עושה לנו קצת בעיות והוצאנו עליו החודש הרבה מאד כסף. אין דבר – מסתדרים. ממילא הכסף לא שווה כלום כאן.

באשר למועד החזרה של אמא והבנות. כפי שכבר שמעתם מיונתן – הוא מתגייס באפריל. אנחנו צריכים לדעת תשובה בקשר לענין זה, היות והעמדת דירה בגן רחביה לרשותנו, אם לא נגור בה לבסוף, מאפריל עד אוגוסט, כרוכה בהפסד כספי לאבא של שלמית והוא צריך לדעת עכשיו כדי שלא יאלץ לשאת הפסד זה.

באשר לעצם הענין, רצוי לדעתנו לשקול היטב אם אכן יש צורך לחזור, ובעיקר מבחינת הרווח וההפסד (לא הכספי) שבוודאי יתלוו לצעד כזה של חזרת אמא והבנות באפריל. יונתן נקלט אצלינו טוב מאד, וכפי שכבר ציינו הוא השתחרר (uncoiled) ויחסו אלינו הוא חפשי ונעים. מאידך שלמית מכבסת בשמחה רבה את כביסתו, ודומני שאת הפונקציות הטכניות ואולי אף הנפשיות של בית לחייל נוכל למלא במלואן. התרגלנו כבר לחלק משגיונותיו ולחלק השני נתרגל באהבה. יונתן גם יצר את הרושם שאין הוא סובר באופן מוחלט שאת, אמא, חייבת לחזור. הוא שאל אותי, כאשר דיברנו על הענין, האם לדעתך זה נחוץ והשבתי לו בערך מה שכתבתי לכם.

בקשר לבנקים שלכם – נשארו בחשבונותיכם כמה עשרות אלפי לירות וקניתי בכסף הזה מטבע זר, בעיקר שטרלינג שהוא המטבע החזק ומשיג את האינפלציה. במידה ויווצרו אוברדרפטים אמיר מט"ח ואכסה אותם. הרבית הבנקאית היא בין 170%-250 דהיינו יותר מקצב האינפלציה (~130%).

בקשר לבעיה נוספת שבודאי מטרידה אתכם, והיא יכולת הסקי של יונתן, נדמה לי שיש לנו פתרון. כנראה שניסע בפברואר לחרמון עם יחיאל ליומיים. לא ברור לי מהיכן נקח את הכסף – המצב די לחוץ – אך נסתדר גם עם זה. הרי אסור שהילד ישכח להחליק.

הציוד החשמלי שלכם הוא פנטסטי, אנחנו בידי כחומר ביד היוצר, ברצותו מאריך וברצותו מקצר. הזמנו את השירות למכונת הכביסה והוא אכן תיקן אך כנראה שנאלץ להזמינו שנית. גם המקרר מחולל פלאות ומפסיק מפעם לפעם את פעולתו לשעות ארוכות, כנראה על מנת לאפשר לנו לעשות defrosting גם בלי שברצוננו לנקות את המקרר. בעיטה קלה בצד או טריקת דלת לרוב מחזירה אותו בתשובה. דומני שהגיע הזמן לקרוא לאיש השירות – מיהו? מה מספר הטלפון שלו? כמו"כ רצוי שתשקלו ברצינות רכישת מקרר חדש – תדיראן או אמקור. הם טובים והשירות שלהם אמין ביותר.

כתבו לנו, תארו לנו את טיוליכם, ביקוריכם וכן הלאה. הרב מאיר אולי יגיע אליכם באמצע ינואר – תנו לו טיפול כמו שצריך ואולי הוא פעם יבין מה זה באמת קליפורניה. שמרו על עצמכם, תהנו ותכתבו,

שלמה ושלמית

נ.ב. א. איפה השקופיות וחבילת הספרים?

נ.ב. ב. קראנו בעיתון שיש עיכובים בדאר מארה"ב באשמת האמריקנים, אנא שלחו

אקספרס.

הדוד סם: כינוי לארצות הברית; אבא של שלמית: חיים קהן; שלמית: שלמית, אשתו של שלמה, ששמה נכתב כאן ובמכתבים הבאים בכתב יד חסר; אסף רזין: כלכלן ישראלי ידוע; תמי ודוד: אחותו של שלמה ובעלה דוד רוזן; דיוד: דוד רוזן שנזכר לעיל; יונתן: אחיו של שלמה; גן רחביה: קבוצת בתים ברח' נרקיס בירושלים שבה גרה משפחתה של שלמית; הרב מאיר: ראה מכתב 83.

21-22.12.1980 [י"ד-ט"ו בטבת תשמ"א]

ב"ה

לאבא ואמא היקרים,

סוף סוף קיבלנו את מכתבכם ובו שפע הסיפורים והאינפורמציה. טוב לשמוע שהתחלתם לנצל את שהותכם בארצות-הברית ושאתם מטיילים ונהנים. אני מקווה שתעשו קצת סקי – גם בלי הברכפלדים.

לפני שאספר את הקורות אותנו כאן, אני רוצה להגיב ביחס לכמה נושאים שהועלו במכתבכם.

לגבי הנסיעה של אבא. פשוט, ברצוננו לדעת מתי זה. אני יוצא למילואים בשבוע השני והשלישי של פברואר ואם אפשר לכוון את הנסיעה – חבל שהיא תצא דווקא בזמן המילואים שלי. היינו רוצים לדעת מתי זה יוצא גם ללא קשר למילואים.

לגבי המקרר. תיקנו אותו, לא אצל אלקטרה כי לא ידענו, אבל הבחור עשה רושם סימפטי והמקרר אכן פועל עכשיו. בהקשר לזה חשוב לציין שהכסף שלכם הולך להגמר. היום (21.12) נשארו בחשבונותיכם כ-100 לירות שטרלינג וכשלש מאות ועשרים דולר. הסיבה לדלדול הזה היא שהיו הרבה הוצאות על הבית (תיקונים כלליים שונים) וגם מספר הוצאות על הדירה, בפרט –

I. דוד המים הרקיב סופית ורכשתי דוד חדש (400 שקל).

II. תיקון המקרר (400 שקל).

III. האוטו נזקק לשני טיפולים. תיקון בבטריה ובסטרטר אצל בני (הבטריה היא משנת '77 והיא הולכת להיגמר. בטריה חדשה עולה בין 800 ל-1000 שקל. תלוי בטיב), פלגים, פלטינות אצל דוד (200 שקל). יש גם נזילה די רצינית ברדיאטור ולדעתי צריך להחליף את הרשת. זו הוצאה של בסביבות 1000 שקל. מלבד זה האוטו פועל מצויין בלי שום בעיות.

השער הוא כיום \$1=7.6IS והוא מתקדם בערך 8-9 אחוזים בחודש.

רות פרנק הגיעה. לא היה לי מושג מתי היא צריכה להגיע כיוון שזה לא צויין במכתבכם, ורק כשפגשתי במקרה את הלל פורסטנבורג הוא אמר לי שהיא נמצאת. הלכתי ופגשתי אותה אצלם, הזמנתי אותה, ואת החבילה לא קיבלתי. היא לא היתה ברחביה אלא באיזשהו מקום אחר. קצת מוזר שהיא לא צלצלה להודיע לי שיש לה חבילה בשבילי. אשה חביבה וחברמנית. ... מיכל מקיימת איתנו קשר סדיר ומצלצלת מפעם לפעם. באחרונה צלצלה ושאלה את שלמית כמה דברים בקשר לאסא. אמא של מיכל שלחה לסבתא מכתב. זה מאד יפה – כל הכבוד לאמא ולבת.

אפרופו סבתא. היא פיתחה לה מנהג של כניסה אלינו בלי לדפוק ובלי לצלצל, פשוט – להכנס.

לפעמים כשלא פותחים לה היא לוקחת מפתח ונכנסת. המנהג הזה, למרות שהוא מובן (זקנה, משועממת וכן הלאה), הוא די מעצבן. והבעיה היא שאין שום אפשרות לשנות את המצב, כיון שסבתא תיעלב מאד אם נגיד לה שאין זה לרוחנו. מלבד זה היחסים עם סבתא מצויינים. אנחנו גונבים ממנה אוכל והיא לוקחת תפריטים משלמית, מתייעצת בענייני הסריגה לנינים השונים, ודנה עם שלמית בענייני הבחורות של יחיאל. הנושא הזה מעסיק אותה מאד והיא מפגינה ידענות לא מעטה בכל מצבי הרוח של הדייר שלה. היא שוננה וחרפה מאד. בפרט שהיא נמצאת אצלנו בלילות שבת שבהם ההורים של שלמית נמצאים והיחסים ממש טובים. היא נהנית מיחס מועדף בכל הנוגע לדוד. הילד מכיר אותה היטב ומעניק לה חיוכים רחבים כל פעם שהיא באה. היום הוא אפילו רצה ללכת אליה, כיוון שהוא רצה לטייל וראה שהיא הולכת לכיוון דלת היציאה.

מענין לענין באותו ענין. דוד מתפתח יפה. הוא זוחל בערך כמו הנחש לאחר חטא אדם הראשון, אבל גם צורה פרימיטיבית זו מאפשרת לו להתקדם די טוב לכל מקום שהוא רוצה להגיע אליו, והוא רוצה להגיע להרבה מקומות. בלילות האחרונים שלמית מנהלת איתו מלחמה זוטא כשתכלית המלחמה היא להסביר לו שאחרי ארוחת ערב פשוט חייבים ללכת לישון. היא לא מוציאה אותו מהמיטה למרות שהוא מפגין עצבנות רבה בנושא הזה. הוא צוחק, מתחנף, קורא, צורח ומיילל כאשר הכל מופנה לכיוון היציאה מהמיטה. אתמול הוא אפי' זרק את המוצץ מהמיטה בתקווה ששלמית תבין את הרמז. המאבק הוא ממש קשה כיוון שהילד הוא עקשן מארץ העקשנים והממשך הממוצע של קרב כזה הוא כשלש שעות, שבסיומו שני הצדדים מותשים ואפסי כוחות. מעולם לא שיערתי שילד כל כך קטן יכול לדעת כל כך טוב ובמשך זמן כה רב מה הוא רוצה. מגוון הטקטיקות שלו, החל בצעקות קורעות לב וכלה בצחוק וחנפנות, מעורר השתאות והתפעלות.

מאז שהוא תפס שגם אנחנו אוכלים כמוהו, הוא תובע לאכול אתנו כל דבר שאנחנו אוכלים, מקפה ועד עוגה עם קצפת. הכניעה שלנו לתכתיב הזה (אחרת אי אפשר לאכול בשקט) גורמת לבננו הקט להראות עגלגל וחביב, אם כי חלילה לא שמן, ועוד רזון למועד.

היכולת שלו ליצור קשר עם אנשים היא מדהימה ממש. הוא כנראה תפס שהמפתח לקומוניקציה הוא בפה והוא ממש קורא לי או לשלמית בהברות קצובות וברורות וכשאנחנו מגיעים הוא מתחיל לנהל אתנו דו־שיח ברצינות תהומית, כשברור לנו שהוא מתכוון לכל מלה שהוא אומר. אלן קמחי היה כאן שבוע שעבר (ברוך מחיה המתים) ודוד ממש קרא לו ורצה לדבר איתו, כמו בן אדם מבוגר.

אם מישוהו מכס יראה אותו עכשיו – לא תכירו אותו. יש לנו היום עסק עם ילד קטן, בעל אופי מאד מוגדר, בעל רצונות מוגדרים, בעל יכולת מוטורית ניכרת שצריך ממש להתיחס אליו כאל ילד במשפחה.

אני מנהל לי סדר יום די עמוס. אני מלמד עכשיו בחורב כל בוקר מ $8\frac{1}{4}$ עד 9 ואז אני נוסע לשיבה. כמו"כ אני מלמד לעתים בהפסקות צהריים ובערב כך שמלבד לימודים יומיים בשיבה אינני מבלה את זמני בביטולו. הוצעה לי עוד משרה, על בסיס קצת יותר קבוע, וזאת רק בימי ששי, אך דומני שאסתפק במה שיש לי ולא אתפרס יותר מדי.

עתה, לאחר חצי שנה, אפשר לומר שהיה זה הימור מוצלח. למרות העובדה שאינני חי את סיגנון החיים של מיר אני בפירוש חלק מציבור הלומדים שם. כך אני מרגיש וכך מרגישים גם אחרים. אני מאד נהנה מהלימוד, למרות שהוא נושא אופי אחר לחלוטין מזה שהורגלתי אליו בשעלבים (פחות הלכתי, יותר צמוד לטקסט של הגמרא). מספיק אם אומר ש"השיבה" מציינת לגבי את ישיבת מיר. כמה מהבחורים מארה"ב שהיו בשעלבים בשנותי הראשונות שם – נמצאים עכשיו בשיבה ואני נמצא אתם בקשר טוב ואפילו הדוק. עם זאת, אני די בטוח שזאת שנותי האחרונה, לפחות בשלב זה של חיי בשיבות – אני כבר הגעתי לנקודת הרוויה.

הגשם איחר השנה לבוא לארצינו, אך משבא, הביא עמו את כל החורף בבת אחת. עם הסופה הראשונה כוסתה ירושלים במעטה שלג והקור הקפיא את העיר ואת עצמותינו. הבית עוד לא היה מוסק כיוון שאז שררו בעיר תנאי מזג אויר קיציים 22–23 מעלות צלזיוס. כיוון שבא – ברך הבא. הגשם הציל את התבואות מבצורת שכבר עמדה בפתח.

ביחס ליונתן – עיינו במכתב של שלמית. הכל כאילו נלקח הישר ממוחי.

אנא כתבו, ציינו תאריך ע"ג מכתבכם כדי שנדע למתי הדברים מעודכנים.

אבא של שלמית נוסע הבוקר ל-NYC. סביר שהמכתב הזה ישלח על ידו בתוך ארצות הברית. אני מקווה שתמי ודיוויד ייצרו אתו קשר כשהיו בניו-יורק. הוא ניתן להשגה באופן כללי אצל בנדהיים ב-Central Park W. 101. אני מתפלל שביקורם בניו-יורק יצליח. אכ"ר. אנא כתבו על תוכניותיכם מהר – לא בעוד שלשה חדשים.

Love,

Shlomo

הברכפלידים: ידידים של משפחת אומן; ראה מכתב 65; רות פרנק; אלמנתו של זאב פרנק, ידיד של אביו של שלמה; הלל פורסטנובורג; פרופ' למתמטיקה, חבר של ישראל אומן, אביו של שלמה; מיכל: מיכלסון, אומצה על ידי ישראל ואסתר אומן כבת, וכך גם המשפחה שהקימה בישראל; אסא: מיכלסון, בנם של מיכל ואודי מיכלסון; סבתא: חנה שלזינגר, סבתו של שלמה, שגרה בדירה הסמוכה; יחיאל: שלזינגר, בן-דוד של שלמה; אלן קמחי: בן דוד (מדרגה שנייה) של שלמה; יונתן: אחיו של שלמה; NYC: ניו-יורק סיטי; אבא של שלמית: חיים קהן; תמי ודוד: אחותו של שלמה ובעלה; בנדהיים: ראה מכתב 85.

[כ"ז בטבת תשמ"א, 3.1.81]

ב"ה מוצ"ש 3/1

משפחה יקרה,

הערב באמת נוצר פה הרושם שהמדינה מגיעה לזמנים קשים. שר הפנים פיטר את מפכ"ל המשטרה וזה הגיב בסדרה של האשמות חמורות מאד נגד שר הפנים. ההאשמות הגיעו לשיאן כאשר הואשם ד"ר בורג במניעת חקירה משטרתית במשרדו, משרד הפנים. בורג כמובן לא טמן ידו בצלחת והשיב לכל הטענות בלשון חריפה ביותר. מה שמצער בכל זה הוא שלפוטורים האלה נוסף ריח של מסע אנטי דתי כיוון שהמפכ"ל המודח השתמש בכמה ביטויים אנטי דתיים מובהקים ומכוונים, וזה כשמעמדה הפוליטי של היהדות הדתית איננו מן המשופרים. בנוסף לכך מחר יתפטר כנראה או שר האוצר או שר החינוך והבחירות נראות עתה קרובות מתמיד. גמרנו את השנה בעליית מחירים של 135% ואם כי הפגיעה ברמת החיים איננה גדולה (היתה ירידה של 6%-7% בצריכה הפרטית), הרי היבטים אחרים של חיי האזרחים כאן נפגעו קשה. תקציב הבטחון קוצץ באופן שמשמעותו פחות בטחון, פחות אימונים פחות הכל – זו הרגשתי כלוחם. שירותי רווחה חיוניים נסגרו. פוטרו רופאים בבתי חולים, נדחתה סלילת כבישים, וחלקים גדולים של ההוצאה הציבורית הנוגעת ישירות לחיי האזרחים בוטלו. גם זו ירידה ברמת החיים אם כי לא ישירות דרך הכיס שלי. זה מביא אותי למחשבה שהטענה שלך, אבא, שעליית המחירים והאינפלציה אינה פוגעת ברמת חיי האזרח איננה כה פשוטה, מאחר ובארצנו רמת חיי האזרח לא תלויה רק בחשבון הבנק שלו אלא גם בחשבון הבנק של המדינה. פרופ' עזרא סדן, היועץ של הורביץ, הציע שורה של צעדים מעניינים – ביניהם הורדת מכסים על מנת שאזרחים יקנו יותר מצרכי יבוא וישלמו יותר מכס לקופת המדינה, וזאת על חשבון הצטמצמות יתרות מט"ח. אגב, כשחזרנו ארצה השוינו מחירים של מוצרי יבוא פה והגענו למסקנה שבהחלט כדאי ליבא מוצרים מחו"ל ולשלם מכס מלא בשדה התעופה. המחירים עם שיעורי המכס בארץ הם גבוהים ב-100-200 אחוזים. בנוסף לזה, אבא של שלמית הוכיח לנו בבירור שהקניות ב-Lower East Side בהחלט משתלמות. המחירים שם הם כחצי המחיר בחנויות הרגילות ובהחלט פחות מהמחירים בקליפורניה, אפילו אלו של Consumers Bests, כך שאם אתם מתכננים לקנות, עשו זאת בניו יורק בדרך חזרה. זהו חסכון של מאות אחוזים. לגבי האוטו, נראה לי שלא כדאי לכם לקנות חדש. האוטו שלכם שווה בשוק בערך 1,000 דולר ובעד רכב חדש בעל גודל וביצועים דומים תשלמו משהו בין מליון לשני מליון לירות, 13,000-23,000 דולר. האוטו נוסע מצויין, צריכת הדלק שלו בהחלט לא גבוהה (בדקתי עכשיו עניין זה) לגבי אוטו בעל נפח מנוע כשלו, ועוד נכונו לו כמה שנים. במשך החצי שנה האחרונה,

הדבר היחיד שהוא נזקק לו הוא החלפת פלגים ופלטיות והוא יזדקק גם לרשת חדשה לרדיאטור. זה נכון שאינני נוסע בו הרבה ובודאי שאינני לוקח אותו המדברה אבל עכשיו, אלא אם כן יש הזדמנות, אל תקנו. זה עלול לעלות לכם קרוב לשני מליון לירות. בעוד כמה שנים, דומני, צריך להכנס לתוקף הסכם ביטול או הורדת מכסים עם השוק המשותף ואז תשתנה התמונה לגמרי (זה צריך לקרות ב-1985). אינני בטוח ביחס לשוק המשותף, אבל נדמה לי שזה גם לגבי מכוניות.

שמחנו לקרוא שאתם "חורשים" את קליפורניה, לי במיוחד זה עושה חשק גדול לנסוע לאמריקה ולשבת באיזה אוטו גדול ולנסוע – נראה, אולי פעם. אנחנו באמת מקווים שהתקוות שתליתם בשנה זו תתגשמה מבחינת הבנות, מבחינת תמי ודייב ומבחינתכם. למה שלא תשאירו את הבנות אצל תמי לכמה ימים (מותר לכם לבקש את השירות הזה מהם) ותסעו לכם לאיזה מקום לחופש קצר – למשל Lake Tahoe או אפילו למזרח. בדרך, כשאבא נוסע לאירופה, או משהו. אני בטוח שתמי תשמח לאפשר לכם את זה, והיא בהחלט יכולה לדאוג לבנות לכמה ימים. זה גם טוב לבנות – לצאת קצת מן הסינר של אמא.

לגבי יותתן – פשוט אינני יודע מה לומר. הוא בחור די סגור בקשר לדרישות שיש לו – גם אם יש לו דרישות הוא לא נוהג להביע אותן. ממה שבכל זאת הצלחתי להבין, אז המצב הוא שהוא בודאי ישמח מאד אם תבואו ותשארו. אבל גם לא יקרה לו כלום אם תשארו בקליפורניה ותעשו את השיקול שלכם ושל הבנות. כפי שאני מכיר את יותתן, אין סיכוי לחלץ ממנו תשובה יותר מפורטת והכדור למעשה נמצא במגרש שלכם. באופן אובייקטיבי, דומני שבאמת אין צורך שתחזרו. גם לא לפסח – שהותכם שם חשובה לכם, לרוזנים ולקהילה.

אני עברתי את אותו שלב לפני זמן לא רב, ומשהו אני עוד זוכר – יהיה בסדר. בהקשר לזה, אבא של שלמית ניסה להשיג אתכם כשהיה בשבוע האחרון של דצמבר בניו-יורק. כמובן שלא הצליח, אבל חבל שאתם לא ניסיתם להשיג אותו, גם הרוזנים לא התקשרו אתו מקווינס, חבל. העיקר, תחליטו ותודיעו לנו.

עוד לגבי יותתן. Frankly, לא נראה שהוא יותר מדי מאושר בשיבה. אני חושש שבמידה מסוימת הישיבה עוברת לידו והם מסתכלים אחד לשני חזק חזק בעיניים אבל לא נכנסים אחד לקישקעם של השני. זה ודאי נכון מהבחינה החווייתית, אולי אפילו מהבחינה הלימודית. ער ברענט נישט וו א ישיבה-בחור דארף ברענן. יכול להיות שזו תוצאה הן מהאופי של יותתן והן מהאופי של ישיבת הר עציון. מה לעשות – א ישיבה דארף זיין א ישיבה. וזהו זה.

לגבי דיד, הישיבה היא הצלחה. אני מזוהה כבר, מבחינתי האישית, במידה רבה עם הישיבה (מיר) והעסק מתחיל להכנס לי לעצמות. דבר זה נכון מהבחינה הלימודית בלבד ולא מהבחינה של נורמות ההתנהגות האישית בעניינים השנויים במחלוקת בין פלגי היהדות הדתית. הסיבה לכך היא בין היתר העובדה שבמיר הדבר היחיד שהוא באמת חשוב זהו הלימוד. לא ההשקפות, לא הלבוש, לא הצורה ולא שום דבר אחר. רק הרמה וההתמדה. בימי השלג שהיו פה אחרי חנוכה לבשתי את חולצות הפלנל המשובצות שלי בגלל הקור (כרגיל אני מתלבש באופן די

קונפורמי, ובצירוף השערות הארוכות והצעף האיסלנדי הייתי נראה כסטודנט מצוי – אף איש לא הניד עפעף, ודי ברור לי שחלק הארי מהציבור לא שם לב. בינתיים הסתפרתי ואני מתלבש בקונפורמיות – חולצות בהירות ולבנות, וכך אני מרגיש יותר נוח – לא מצד הישיבה אלא מצדי. העוצמה של המקום היא כובשת והכמות הופכת לאיכות. שש מאות לומדים, פי ארבעה מאשר בשעלבים. כאן יש משמעות אמיתית למושג "דער עוילס פרגעט", "דער עוילס זאגט", "דער עוילס מיינט". אמנם, עדיין לא הצלחתי להגדיר בדיוק אם ובמה השתפרה יכולתי הלימודית, אבל היום ברור לי שהעסק היה כדאי גם בלי שום השתפרות בלימוד. במיר חיים זכרונות משיבת מיר באירופה, משיבת מיר בשנחאי בימי השואה. גדולי התורה של הדור הקודם ולפני שני דורות הם בעלי הבית כאן. ליטא בירושלים, ממש כמו בסיפורים. אני מאד מקווה שתבוא, אבא, עוד לפני סוף הזמן, ואז אולי נבלה קצת בישיבה, ואולי יתעורר לך החשק לחזור ולחבוש את ספסל הישיבה (לומדים אצלינו כמה עשרות אנשים שבאים ללמוד אחרי העבודה).

קצת חבל שאבא לא מגיע יותר מוקדם. יונתן רצה ללכת אתך לקצת סקי, אבל מרץ זה קצת מאוחר מדי.

בנוסף ללימודים בישיבה, אני עובד בהוראה פרטית, קצת, לא הרבה. קצת יותר מעשר שעות בשבוע. השנה, שלא כבשנים עברו, אני מצליח ללמד את הילדים האלה משהו והם ממש מתקדמים. הדבר הזה נותן לי סיפוק, כי אינני אוהב להיכשל בשום דבר. העבודה היא בפירוש לא על חשבון הישיבה (היא מתבצעת לפני הסדר בבוקר, בהפסקת הצהריים ואחרי הסדר בערב) אבל היא הופכת את הימים שלי לארוכים ומעייפים מאד – מתחילים ב-7:00 בבוקר ונגמרים ב-21:00 בלילה עם הפסקה של שעה-שעתיים באמצע. הסיבה לעיסוק זה שלי היא כלכלית גרידא. כמו כן אני לומד כמה פעמים בשבוע עם אבא של שלמית. במשך הזמן התברר לנו שכמה דברים הם יותר יקרים משחשבנו תחילה ואנו פותרים את הבעיה בכוחותינו. דוד הקטן הזללן הזה מכלה מדי שבוע כמויות דמיוניות של מוצרי מזון יקרים באופן מבהיל כמו בננות, תפוחים, בשר הודו, חלב, לבן, גבינה, ביצים, ירקות, תפוזים ובעצם כל מה שלא צריך ללעוס – הוא אוכל. חשבון האוכל שלו שווה למעט יותר מחצי חשבון האוכל שלנו. גם מחירי החימום השנה הם דמיוניים לחלוטין. השבוע שילמתי לברקול 800.17 שקל עבור הסקה לארבעה שבועות (\$110). יתר החשבונות (מים, חשמל, וכו') הם גם מעוררי התפעלות – 2,580 לירות למים, 4,000 לירות חשמל (אנחנו משתמשים בבویلר רק פעמיים בשבוע ובכלל לא מיבשים במכונה, בנוסף על הקפדה רבה בנושא אורות מיותרים וכן הלאה). בטלפון כמעט איננו משתמשים – לכל היותר 3 שיחות ביום, נראה לאן זה יוביל. בקשר להסקה, פינסטרבוס סירב לאפשר לדיירים לבדוק כמה רדיאטורים יש לו בדירה. שלמית רותחת וכנראה שתעשה סקנדל – היא, שלא כמו האחרים, לא חייבת לו כלום ולא מפחדת ממנו. (בינתיים היתה ישיבת בית וסקנדל לא היה. נקווה שיסתדר היטב). עוד לגבי ההסקה – אבא, אתה צודק, הדירה פשוט קרה ולא עוזר כלום. אני גם יושב צמוד להסקה ומנסה לאגור קצת חום. איך אומרת הגמרא? "ברא כרעיה דאבואה".

... אנחנו "מתים" לשמוע איך היה בניו-יורק, ומה התכניות לעתיד. שוב לגבי קניות – שהרוזנים לא יקנו כלום במערב. שיעצרו בדרך בניו-יורק ויקנו שם. יש שם עשרות חנויות המתמחות במכירות לישראלים. התחרות גדולה והמחירים נמוכים. שם אפשר לרכוש הכל מתאים ל-220V. אפרופו ניו יורק, באמת חשבתי שאולי כדאי שאבא ואמא יסעו לניו-יורק לשבוע בערך ויכיפו קצת. יש המון הצגות יפות וקונצרטים הכי טובים בעולם. אני לא צריך לספר לכם מה זה. אנחנו נורא נהנינו שם אז אולי גם אתם? זה בקשר להצעתי הקודמת שתעשו קצת חופש. אולי משהו אחר – לא עוד טיול ועוד הר ועוד אגם. משהו אחר.

אם הרב מאיר אכן יגיע אליכם וימסור לכם את המכתב אישית, אז תתנו לו כמה דברים חזרה. אנחנו רוצים פיג'מות עם רגליים כמו שיש לתמי בשביל יעקב, מן סרבל כזה. אבא של שלמית הביא אבל זה לא בדיוק זה, אז אם אפשר, תתנו לו להביא לנו. מסרו מז"ט למל ופרל. נחמד שהתחתנו. ד"ש לכולם. עכשיו 1:30, 4/1, וצריך עוד לכתוב לרוזן.

שלמה.

נ.ב. שלחנו את המכתב לא עם הרב מאיר אלא עם מישהו אחר, והעובדה שהוא מגיע בדאר לא מעידה שהרב מאיר לא מגיע.

נ.ב. כספכם אוזל.

נ.ב. אני במילואים 8/2-17/2

נ.ב. הבוילר מקולקל. מחמם מים לבערך מקלחת אחת + כוס קפה

נ.ב. אם תוכלו, תתנו לרב מאיר עבורי תקליט ובו Hafner Serenade מאת מוצרט. לא סימפונית הפנר – סרנדה. שמענו את זה בקונצרט והתלהבנו וא"א להשיג תקליט כזה בארץ.

נ.ב. אנא מלאו את הטופס מבנק מזרחי. הם אישרו לי לעשות פעולות גם במט"ח למרות שלא היה להם טופס רשמי, אבל הם בכ"ז רוצים טופס שכזה.

נ.ב. האם לשלם עבורכם ביטוח לאומי?

ד"ר בורג: יוסף בורג מהמפד"ל, שכיהן כשר הפנים והסתבך בשערוריה שכונתה "תיק אפרסק"; שר האוצר: יגאל הורוביץ; פרופ' עזרא סדן: כלכלן שנתמנה למנכ"ל משרד האוצר; מט"ח: מטבע חוץ; שלמית: שלומית, בכתוב חסר (ראה גם במכתב הבא); Lower East Side: אזור בעיר ניו-יורק; Consumers Bests: רשת חנויות בארצות הברית; תמי ודייד, הרוזנים: תמי אחותנו של שלמה ובעלה דוד רוזן; Lake Tahoe: אגם טהו, סמוך לגבול בין מדינת קליפורניה למדינת נבדה; ויתות: כינוי ליונתן, אחיו של שלמה, שלמד בישיבת הר עציון; קישקעס: מעיים; ער ברענט נישט וו א ישיבה: בחור דארף ברענט; הוא אינו נדלק במקום שבו בחור ישיבה צריך להידלק; ישיבה דארף זיין א ישיבה: ישיבה צריכה להיות ישיבה; "דער עוילם פרגעט", "דער עוילם זאגט", "דער עוילם מיינט": "העולם שואל", "העולם אומר", "העולם חושב"; מיר באירופה, מיר בשנחא: תלמידי ישיבת מיר באירופה הגיעו במלחמת העולם השנייה לשנחא וכך ניצלו; ברקול, פינסטרבוס: שכנים של שלמה ושלומית כאשר התגוררו בבית המשפחה בירושלים; "ברא כרעיה דאבוב": הבן הוא הרגל של אביו (על פי עירובין ע"א), דהיינו שהבן עומד במקום האב; מל ופרל: זוג צעיר מהקהילה בפאלו אלטו שהתחתן זה עתה.

יום ב', 23/2 [1981; י"ט באדר א תשמ"א]

ב"ה

לאמא והבנות טוב רב.

כבר זמן רב שלא כתבתי ועתה אני מנצל את ההזדמנות שחבר שלי נוסע לאמריקה ושולח אתו את המכתב. בשבוע שעבר סיימתי 10 ימי מילואים שבהם חידשנו את הידע שלנו בנושאי הלחימה. האימון היה טוב. הגענו לרמה גבוהה ביותר וגם מבחינה חברתית היה נחמד ומאד מהנה. שוב נפגשו כל החבר'ה מהגדוד, ואע"פ שכולם שונים ממה שהיו לפני שנתיים (נשארנו בשיבות בודדים ממש, אולי 3-4 מכל הפלוגה). חלקם סטודנטים, חלקם עובדים, רובם נשואים, יש כבר המון ילדים – העסק השתנה ובכל אופן נשאר אותו דבר. בסופו של דבר מדובר באותם האנשים. נשארנו פלוגה מגובשת ומלוכדת וחוף מהעובדה שזו היתה הפעם הראשונה (!) שנפרדתי משלמית לתקופה כל כך ארוכה, היה נחמד. כולם נהנו וגם אני. כשחזרתי לישיבה שאלו אותי האנשים אם הייתי בפלורידה, כי ראו שאני שזוף. לא ידעתי מה יותר טוב לומר, פלורידה או מילואים. בסוף אמרתי מילואים, שישקו לי.

את דוד כמעט ולא הכרתי כשחזרתי ממילואים. הוא כבר לא תינוק הוא ממש ילד קטן. הוא עומד, הולך, צוחק, שר, זוחל במהירות עצומה וחוף מהעובדה שהוא עושה במכנסיים היינו שולחים אותו לגן. בשבת היו פה רותי והילדים והוא שיחק איתם שעה ארוכה. הוא התחיל בזמן האחרון לחקות אותנו – הוא מנופף לשלום באגרופ קמוץ, מנשק באויר, ומניע את הראש בנסיון לחקות אותנו. כשהוא זוחל צריך להשגיח עליו בשבע עיניים שלא יאכל עפר מהעציצים ולא יזלזל עלים שנושרים על המרפסת. לפני שבועיים צמחו לו שתי שיניים בפה והוא נושך חזק חזק וזה בכלל נראה נורא מצחיק, כי התרגלנו שיש לו פה של איש זקן חסר שיניים – קנינו לו מכנסי ג'ינס כדי שלא ישחית את המכנסיים האחרות שלו והוא בכלל נראה כמו ילד בדרך לגן.

במוצאי שבת היינו אצל הברכפלדים לפי הזמנתם... הם יפגשו את אבא ביום ששי ואנו נמסור להם מכתב וחומר אחר בשביל אבא (1040 ועוד כל מיני).

קיבלנו את מכתבם של תמי ודיויד. נורא נהנינו – נענה להם במהירות, יש לנו הרבה מה לכתוב להם. גם שמחנו לשמוע שהבנות נקלטו יותר טוב ואנו בטוחים שהחלטתכם בענין ההשארות באמריקה היתה נכונה.

זהו להפעם,

להשתמע במהרה,

שלמה

רותי והילדים: רותי קנאי, דודתו של שלמה; הברכפלדים: ידידי המשפחה, ראה מכתב 65; 1040: טופס מס הכנסה אמריקני; תמי ודיויד: תמי רוזן, אחות של שלמה, ובעלה.

90

[מכתב להורים בארצות הברית על עניינים כלכליים ועל תכניות לעתיד]

[בערך 25.2.1981; כ"א באדר א תשמ"א]

לאבא טוב רב,

לפני המכתב עצמו, כמה עניינים פורמליים. קודם כל, הדוד סם שוב הזכיר לך את חובותיך, ואני שולח לך את הספרים הרצ"ב. בקשר לזה היתה הודעה מ-First National Bank of Princeton שהריבית לזכותך היא 26.17\$.

שנית, לפני מספר ימים (!) הגיעתנו הודעה שפוטרת מעבודתך באוני' ת"א וכמה ימים אחרי כן הגיעה אלינו ההודעה מבנק אמריקאי ישראלי שהועבר סכום פיצויים לחשבון. כפי שאתה רואה הסכום הוא 31,449.50 שקל (314,495 ל"י). זה שווה היום 3,652.67\$. אנא הודיעני במהרה מה לעשות עם הכסף, כי חבל שהוא סתם כך יעמוד באינפלציה יומית של 1/3%. יש כמה אפשרויות שאולי לא חשבת עליהן. קודם כל יונתן יכול להביא לך באופן חוקי עד 3,000\$ במזומן ובהמחאות נסיעה. אם ברצונך לקנות מניות עלי להזהירך, הבורסה ירדה בחודש פברואר בחמישים אחוז בערך ורק מניות הבנקים הגדולים נשארו יציבות. עכשיו השתפר המצב אבל העסק מאד עצבני, ומומלץ (לדעתי) לא להסתכן יתר על המידה. אפשרות נוספת היא ההשקעה בתכניות חסכון חדשות שיצאו עכשיו לשוק. התכניות הן לשנתיים, נושאות רבית צמודה ומצטברת של 5% (בהפקדות חד פעמיות) והצמדה מלאה למדד כעבור שנתיים. אפשר להפקיד בהן רק בחודשים פברואר-מרץ. אם תודיע לי לפני סוף פברואר אולי אפשר להרוויח גם את מדד פברואר. הרבית על פקדונות דולריים כיום היא 14%-16% ושיעור פיחות הדולר הוא שיעור האינפלציה פחות שיעור האינפלציה באמריקה (זו המדיניות הרשמית של בנק ישראל). זהו זה. יש כמוך כל מיני אפשרויות אחרות, אבל את אלה אתה יודע לבד. אם ברצונך לבטל את הפיטורים, הודיעני מה לעשות.

שילמתי לחיים כהן 3,400 שקל ופדיתי את הצ'ק של 500\$ ששלחתם. יתר הצ'קים עדין לא נפדו. כמו"כ רצ"ב העתק ההפקדה של 2,000\$ של תמי ודיויד בבנק מזרחי.

אני מקווה שיונתן יביא לך את הצעת הביטוח של גולדשמיד. האוטו להערכתני שווה בערך 80,000-100,000 לירות (900-1,100\$), תלוי במצבו. אוטו חדש יעלה בערך 120,000-200,000 שקל (14,000-23,000\$). יש עכשיו (לחודשיים) הפחתת מסים על רכב שנפח המנוע שלו הוא עד 1,300 סמ"ק (הפג'ו הוא 1,600 סמ"ק). מחירו נע בסביבות ה-12,000\$ לרכב גדול יחסית. אם אתה רוצה לקנות אוטו חדש - הודיעני נא. אם אתה שואל לעצתי, שקול נא רכישת Citroen. יש להם כמה מודלים בנפח מנוע מוקטן 1,200-1,300 סמ"ק ויש להם גם מנוף הידראולי המאפשר להרים את האוטו בכ-20 ס"מ יותר גבוה ולנסוע על דרכי עפר. אפשרויות אחרות הן Fiat 131 ורכב תוצרת פולקסווגן (ג'טה) או Audi 80. חשוב להדגיש שהרכב המובא ארצה

ביבוא אישי איננו זוכה לאחריות של מפיצי הרכב פה, והם נותנים אחריות רק על רכב שהם עצמם משווקים. (אפשרות נוספת היא רנו 12 סטיישן – רכב מוצלח מאד, אך איננו בטוח באשר לנפח המנוע שלו. ועוד אפשרות – סובארו, רכב מאד פופולרי פה בארץ בגלל מחירו הזול יחסית. תוצרת יפן. הוצאות האחזקה די יקרות.) החסרון של כל המכוניות האירופאיות הוא שבדגמי הקופה (coupe) יש מקום ל-5 אנשים בלבד, ורק בחלק מדגמי הסטיישן יש מקום ליותר. כדאי לך לקחת יום בשהותך באירופה ולהתעניין במכונית, ואם אתה רוצה לקנות – תרים טלפון.

טלפנו אלינו מבנק מזרחי שהגיע ה־Eurocard-Mastercard החדש שלך. סירבו לתת לי אותו בבנק מזרחי משתי סיבות – א. צריך להחזיר את הכרטיס הישן. ב. בעל הכרטיס צריך לקחת אותו באופן אישי כי הוא צריך לחתום עליו. אם אתה רוצה את הכרטיס היכנס לסניף של Eurocard ותארגן את העניין. אם הם ישלחו טלקס ליורוקרד בארץ שהם מאשרים שהכרטיס ניתן לי (לא חתום) אז בבנק מזרחי הסכים האחראי על הנושא לתת לי אותו. במקרה כזה אוכל לתת את הכרטיס ליהונתן והוא יתן לך אותו בצירוף. אם תבחר בדרך זו – נא הודיעני מראש. בינתיים – הכרטיס כבר עלה לך \$20.

זהו בעיניי כסף וכד'. ועתה לעניינים אחרים. הציעו לי בשבוע שעבר משרה בארגון נוער יהודי בארה"ב. היו משרות פנויות בשלושה מקומות – Baltimore, Nassau Co. N.Y. ו־Indianapolis. לו הייתי עכשיו אחרי סיום לימודי באוניברסיטה, הייתי משיב בחיוב על ההצעה (זו שליחות של הסוכנות לשנתיים), כי מאז ומתמיד רציתי לעסוק בעבודה חינוכית בארה"ב. יש גם משרה של עזרא בלונדון וגם היא, כעיקרון, באה בחשבון. נראה לי שבשנה הבאה אלמד בארץ והסוכנות תמתין לי עוד ארבע שנים. חבל, באמת, שאין לנו הזדמנות להפגש ולשוחח על העניינים האלה, כי מפעם לפעם יש לי second thought על לימודי המשפטים, ורצוי לדעתי לגמור את העסק אחת ולתמיד. כנראה שזה יידחה עד סביבת החתונה של בני.

באשר לחתונה של בני, אנחנו מצידנו עשינו את מירב המאמצים על מנת להביא לכך שהמשפחה לא תאלץ להיות בלעדיך בשבועות. במיוחד לאור העובדה שלא תהיה בקליפורניה בפורים. מכל מקום, שמחנו מאד באירוסי בני, ואפילו ייצגנו אתכם במסיבת האירוסין שלהם. הם עומדים מאז האירוסין בקשר די הדוק עמנו ומתייעצים בהרבה עניינים כגון איזה אולם לבחור, אילו מתנות לתת וסתם כל מיני. שלמית כבר אמרה לגיטי שהיא מוכנה לעזור לה להתלבש ולקנות כמה שמלות לקראת החתונה... גם האולם שבו תיערך החתונה (בית אלישבע) הוא הצעה של שלמית.

שמחנו לקרוא שאתם מנצלים את החורף ברוך השלגים שירד על קליפורניה כמו שצריך – משפחה קטנה אמנם, אך זה בכל זאת משהו. במיוחד שמחנו לקרוא שאמא עושה סקי וממש נהנית מזה – כל הכבוד! בגיל 50 רוב הנשים יושבות וסורגות.

אפרופו אמא. אנחנו ננסה איכשהו להשתתף באופן פיסי ביוולדת 50 שיש לה בעוד כמה ימים. טלפון, מברק, או משהו כזה. העיקר משהו.

זה בפירוש רעיון טוב לקחת את יונתן לסקי. כל הסיפורים שלכם מקליפורניה בטח מזילים לו רוק בפה, ובמיוחד לפני הצבא. אני די בטוח שהצבא יהיה חוויה די קשה לילד. היחס לטירונים הוא בפירוש גרוע ומגיע לו איזשהו treat לפני הצבא. אני חזרתי בשבוע שעבר ממילואים. התאמנו במשך עשרה ימים ואני חייב לומר שנהניתי. האימון היה טוב, החבר'ה היו נחמדים והיה טוב, חוץ מהעובדה שזו היתה הפעם הראשונה שנפרדתי משלמית לזמן כה ארוך. על דוד (שהוא ילד נחמד, וכבר בכלל לא תינוק) תקבל דיווח, בליווי תמונות, כשיונתן יגיע לשווייץ. חבל שאתה לא בא לראות אותו.

He's worth it, believe me.

אנו אולי נצא לכמה ימים של חופש בתחילת מרץ. שנינו מאד עייפים ובזמן האחרון לא יצא לנו אפילו לעשות טיול קטן, כך שאנו מתים לאיזשהו משהו. אין לנו אפשרות לעשות סקי (Sob, Sob) אז נראה כבר מה נעשה.

באשר לסוגיא הנידונית עם O'Neill, מלבד החומר שאני שולח, עוד אין לי מסקנות מגובשות. אולי אשלח משהו עם יונתן. בכל אופן תודה רבה וישר כוח. הנושא ריתק את טובי ישיבת מיר, את בנג'י וייס (ממנו שאלתי את ספר המספר) ועוד טובים וחכמים במשך שעות רבות.

מסור את תודתינו לברכפלדים על המתנה שנתנו לדוד ועל הערב שבילינו יחד.

Love, have a good time,

שלמה.

הדוד סם: כינוי לארצות הברית; יונתן: אחיו של שלמה; תמי ודייד: ראה במכתב הקודם; בני: אומן, בן דוד של שלמה; גיטי: קושלנד (אומן), בת דוד של שלמה; Sob, Sob: התייפחות, אנוחה; O'Neill: מדען לא-יהודי שכתב מאמר בנושא מתמטי על התלמוד. המאמר הגיע לידי ישראל אומן, אביו של שלמה, והוא שלח אותו לשלמה וביקש לשמוע את הערותיו; בנג'י וייס: חבר של משפחת אומן, פרופ' למתמטיקה; ספר המספר: חיבור של אברהם אבן עזרא, העוסק בענייני חשבון ומתמטיקה, ראה מכתב 93; הברכפלדים: ידידי המשפחה.

[בין שבת פקודי לשבת ויקרא תשמ"א; מרס 1981]

ב"ה

לאבא היקר טובך רב,

אני מנצל את הזדמנות הנסיעה של יונתן, ושולח לך מכתב קצר. השבוע ביום שלישי דיברנו עם אמא לרגל יום הולדתה. היה לנו הרושם שהיא התרגשה ושמחה וזו היתה המטרה. כמו"כ שלחנו לה ביום ראשון מתנה קטנה – ציור ששלמית ציירה. שלחנו את זה בדאר אויר אקספרס ואני מקווה שזה יגיע אליה עד שבת.

נהגתי כעצתך והודעתי ליהודי שהציע לי את השליחות שאינני מעוניין לנסוע. אך כעבור כשבוע הוא הציע לי תפקיד שנתפנה זה עתה, והוא התפקיד של מנהל החלק המערבי של ארגון הנוער של OJCA ה-NCSY. זהו ארגון שעוסק בעיקר בעבודה חינוכית של הסברת ערכי יהדות וקירוב רחוקים, אריה לזר הוא תוצאה של ארגון זה. כמובן שבמערב אפשרויות הפעולה של ארגון זה הן נרחבות למדי והאפשרות לפעול בקרב נוער כזה בתפקיד די בכיר מעניינת אותי. ה-region כולל את כל ה-west מקולורדו ומערבה וכן מערב קנדה ומרכזו בלוס אנג'לס. שלא כמו השליחות הקודמת, הרי לא סביר שתפקיד שכזה יהיה בהכרח פנוי בעוד ארבע שנים, כאשר אנו מתכננים לצאת לארה"ב, כך שכאן יש אלמנט של now or never. גם העובדה שמדובר במערב קוסמת יותר ואם כי תשובתי עדיין נשארה שלילית, כאן יש מקום לשיקול נוסף. למעשה לא השתנה כלום במערכת השיקולים שהנחוני להשיב בשלילה מלבד העובדה שכאן מדובר בתפקיד יותר בכיר, שכולל שילוב של עבודה חינוכית ומנהלית, אפשרויות הפעולה נרחבות יותר מאשר בתפקיד מורה בבי"ס או מדרך ב-JCC. מדובר בתפקיד שיאפשר נסיעות וטיולים רבים בכל רחבי מערב היבשת (גם אלסקה, הוואי), וכן בתפקיד שהאפשרות שיהיה קיים בעוד ארבע שנים קטנה יותר. כמובן שיהיה טפשי אם בדיוק כשאתם עוזבים את המערב אנחנו נגיע, אבל ככה זה. למעשה נשארה תשובתי שלילית, אבל אני מברר וחוקר ביחס לעניין, ואודה שהפיתוי גדול והויתור קשה. אם אתה חושב שיש מקום לשקול שנית אנא צלצל במוצ"ש מאוחר מאוד. אנו לא בעיר בשבת זו (הענין, משום מה, די לחוץ). אם לאו אל תצלצל ואני אראה זאת כהמלצה לסרב שנית, מאותם שיקולים, וכנראה שאתמיד בסירובי. (בינתיים נרשמתי והתקבלתי למשפטים).

חבל שהתמונות הרבות שצילמנו לא הגיעו אליך. הן לא היו מוכנות בזמן. אנו נשלח אותן לארה"ב אל אמא ואתה תראה אותן בעוד 10 ימים.

דוד הוא ילד מפותח באופן יוצא מן הכלל. הוא מחקה את תנועותינו (הנעת ראש, נפנוף ידיים, הוצאת קולות), הוא מנשק בקול רם לתוך האויר, ומנסה לחקות מלים שחוזרים עליהן

פעמים רבות (סבתא, אבא, כלב, פרפר). הוא נורא נחמד ואנו ממש נהנים לצחוק אתו וללמד אותו דברים חדשים. במיוחד מצטיינת בעניין זה שלמית. היא ממש מלמדת אותו מלים, מושגים, ועשית דברים חדשים. הוא תלמיד טוב ואוהב ללמוד ומאד מרוצה כשהוא מצליח לעשות משהו. יש לו לול מרשת, והוא מטפס על הרשת על מנת להיות יותר גבוה. אתמול הוא הפך סיר ונעמד עליו על מנת להיות יותר גבוה. הוא גם זוחל במהירות עצומה ומגיע לכל פינה בבית – לית אתר פנוי מנינה. היתרון הגדול שלו הוא שהוא חברותי ופתוח ומוכן להיות עם כל אחד. הוא מוכן שכל אחד ירים אותו וישחק אתו והוא משיב במשחק ובצחוק. נחמד נורא אתו.

שלמית כנראה תתחיל לעבוד בקרוב. מוצע לה תפקיד של probation officer ואם היא תקח אותו הרי יהיה לה יום עבודה מלא וזה קצת יקשה על דוד והוא ימסר למטפלת. שלמית חייבת לצאת את הבית – היא למדה מקצוע, וחייבת לעבוד בו.

אני מצטער שהחלטת לא לקנות אוטו. החסכון הוא כ-2,500\$ בדגמים הרציניים (עד 1,800 cc) ואולי כדאי לשקול שוב. ענין נוסף – בתכניות החסכון האלה יש עכשיו 7.5% ריבית לעוד מספר ימים. אם תעביר אלי כסף – אפקיד.

אנא העבר לדיייד את החוברת על הצבא. זה חשוב מאד. הוא צריך לדעת בדיוק לקראת מה הוא הולך. כמו כן אמור להם שלדעתינו כדאי שיקנו מקרר וכו' תוצרת הארץ. התוצרת פה לא נופלת מהתוצרת האמריקאית והשירות שלה פה יותר טוב במיוחד בישובים מרוחקים. יש לנו חברים בשעלבים שלהם מוצרי בית אמריקאיים והם מתקשים מאד לקבל שירות למרות שיש להם אחריות מלאה וכו' וכו'. גם מוצרים ישראלים אפשר לקנות בלי מסים (עולים בלבד) כך שגם בענין זה אין הפסד. באשר לאוטו – בשום אופן לא להביא את ה-Toyota. הטויוטה לא נמכרת בארץ. אין לה פה חלקי חילוף והם יצטרכו להסיע את האוטו לקהיר בשביל להחליף שמנים. לדעתי כדאי להם לקנות משהו אירופאי ולשים את הדגש על טיב לאורך ימים ועל הוצאות אחזקה וצריכת דלק נמוכות. מבחינת אריכות ימים הטוב ביותר הוא Volvo (אוטו יקר מאד, הדגמים הזולים עולים כ-10,000\$ בלי מסים) ומבחינת אחרות יש Ford Escort (\$5000) ועוד. לאודי ומיכל יש Ford Escort והם מרוצים ממנו מאד.

אודי ומיכל בילו עמנו בירושלים את השבת פרשת פקודי. היה מאד נחמד... אודי סיפר לנו על עבודתו בעיתון ובכלל, הוא יהודי מענין והיה נחמד. ברור שנבלה שנית יחד.

באשר לסוגית האבן עזרא. למעשה לא נתחדש לי כלום מאחר שבזמן האחרון הלימודים הרגילים התעצמו וגברו על כל העיסוקים הצדדיים, ולא היה לי זמן לייחד מחשבה לעניין חמור זה. לי ברור שקודם יש להכריע את הבעיה המשפטית. הבעיה המשפטית מוגדרת כקביעת היחס של המשפט אל הסימוכין שמביא כל צד. במקרה של האבן עזרא אלו הם שטרי המתנה. במקרה של כתובות אלו הן הכתובות, ובמקרים של מס' בבא מציעא אלו הם התפיסות (החזקות) או מעשי הקנין הסימולטניים. א־פריורי ניתן להציג שלש תפיסות יסודיות: א. הביסוסים השונים סותרים אחד את השני, ומתוך כך מבטלים אחד את השני.

ב. אנו מתייחסים לכולם בשווה, וגורסים שכולם נכונים בו זמנית. מבחינה משפטית טהורה כולם נכונים במאה אחוזים, והבעיה היא בעיה מתימטית של arbitration.

ג. ברור לנו שאחד או יותר מהסימוכין השונים לא מוצדק. אין בדינו שום דרך לקבוע איזה מהסימוכין איננו מוצדק, ולכן, מספיק אנו מגיעים לפתרון של arbitration.

ביחס לשתי האפשרויות השניות, אוסיף כמה הערות.

ראשית, יש נ"מ בין אפשרות ב' לג'. הגמרא בב"מ ח. דנה בבעיה של "מגביה מציאה לחבירו". הגמרא מנסה לפתור את הבעיה בהסתמך על המשנה בתחילת המסכת. מסתבר שהאפשרות להוכיח את דינו של רמי בר חייא שם (ענין שם) ממשנתנו תלויה בשאלה האם מסבירים את המשנה בהתאם לאפשרות ב' (הנקראת בפי הלמדנים חלוקה מוודאי) או בהתאם לאפשרות ג' (חלוקה מספק) עיי"ש ברש"י וברשב"א, בש"מ ובחידושי הרשב"א.

שנית, יש מצבים שבהם ברור שאחת האפשרויות היא הנכונה, כמו למשל בסוגיית כתובות שבה כל הכתובות הן בסדר. צריך לבדוק באיזה מקרה ניתן להניח כנקודת פתיחה אילו הנחות ביחס לאפשרויות הפתרון של הבעיה המשפטית.

נראה שאפשרות א' לא מתקבלת ע"י הגמרא. אולם דומני שתפיסה זו עומדת ביסוד דברי שמואל בב"ב לד "שודא דדייני". הד לתפיסה זו מצאנו במחלוקת ר"ה ור"ח בשני כיתי עדים המכחישות זו את זו שר"ה אמר שזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפ"ע ומעידה ור"ח אמר "בהדי סהדי שקרי למה לי" (ריש פרק חזקת, בערך לא:). אפשרות של ביטול קנין, שבאופן עקרוני ראוי לחול, קיימת גם היא במסכת ב"מ בסוגית רכוב ומנהיג (ט.ט-ט:י). הנדון שם הוא ששני בני"א עשו מעשי קנין על אותו חפץ במטרה לקנות את כולו, ובתנאים מסוימים אומרים שם שמעשה הקנין האחד מבטל את מעשה הקנין השני. הסיבה היא שמעשה קנין הוא מעשה של הכנסה לרשות ולא יתכן שהכנסה לרשות תתבצע בשני כיוונים מנוגדים. לכן גם יתכן שאחד הכניס לרשותו ולעומתו השני לא הכניס. אפשרות זו מוצעת ע"י הרא"ש והרשב"א ופיתח אותה בהרחבה הגרי"ד סולוביצ'יק (אבי סבו של הנוכחי) בספרו "בית הלוי" חלק ג' בערך סי' מ"ד-מ"ח.

אלו הם רק קטעי דברים (השעה 01:30) ואני ארחיב לכשירחיב. אני מצפה לתגובתך בענין המהיר"ל דיסקין (מרבני ירושלים במאה הקודמת. נודע כאדם בעל הברקות בלתי רגילות ופקחות נפלאה) וכן באופן כללי.

אנא שמור על יותן שלא ישבור רגליים. זה יכול לשבש לו קשות את כל התכניות לצבא ואולי אפילו להפוך אותו לכ"ל.

תעשו חיים משוגעים, תהנו,

פורים שמח (לנו יש פורים משולש), פסח כשר ושמח, ד"ש לכולם,

Love,

שלמה.

- נ.ב. I. אנא אמור לרוזנים שיכתבו לנו. אנו רוצים לדעת אודותיהם.
- נ.ב. II. בקרנו אצל איתן. היו שם שפסקי ומיכאלי ופטנקין וכל מיני. היה בסדר. החבר'ה שלך שבתו עד תחילת השבוע. הוא אולי יוכל עוד לעסוק בפעילות גופנית. נוסע בקיץ לסטנפורד עד ינואר 1982.

יונתן: אחיו של שלמה; OUJCA: Union Orthodox Jewish Congregation; NCSY: National Council of Synagogues Yout; אריה לזר: חבר של שלמה; JCC: Jewish Community Center; לית אתר פנוי מיניה: אין מקום פנוי ממנו; דיויד: רוזן, בעלה של תמי, אחותו של שלמה, שעמד להתגייס; אודי ומיכל: מיכלסון, ראה מכתב 87; arbitration: בוררות; בב"ב לד "שודא דדייני"... ר"ה ור"ח: סוגיה במסכת בבא-בתרא דף לד, ראה גם מכתב 34; יותתן: כינוי ליונתן, אחיו של שלמה; כ"ל: כושר לקוי, בעל פרופיל נמוך בצבא; מורים משולש: שושן פורים חל בשבת, ומצוות החג נפרסות על פני שלושה ימים; הרחנים: משפחת רוזן, משפחתה של תמי אחותו של שלמה; איתן: איתן ששינסקי, כלכלן ישראלי ידוע וידיד קרוב של המשפחה; שפסקי: גדעון שפסקי, פרופסור לכימיה באוניברסיטה העברית; מיכאלי, פטנקין: מיכה מיכאלי ודן פטנקין, פרופסורים לכלכלה באוניברסיטה העברית.

92

[עם גיוסו של יונתן, על תכניות ועל ההכנות לפסח]

[אדר ב' תשמ"א, מרס 1981]

ב"ה

לאבא ואמא ומרים ונגה ותמי ודיויד ויעקב וז,

זה רק מכתב קצר של חג שמח. חבר של יחיאל נוסע סן פרנסיסקו והוא ישלח את המכתב. אתמול הסעתי את יותתן ללשכת גיוס והוא היה נראה לי די רגוע לאחר שבערב שקדם לגיוס היה עצבני מאד. הוא כמעט ביקש ממני לא לצאת מהאוטו כי פרידות זה לא הצד החזק שלו וגם בקושי אמר שלום לשלמית. ציינו אותו בכל טוב וגם נתנו לו סמיצ'ים עם טונה ליום הראשון. יש לו הגדה פיצפונת עם המוני פירושים ותנ"ך פיצפון והכל בסדר. עברנו על רשימה ארוכה של דברים שצריך לקחת ואני משוכנע שהוא יהיה מאורגן מספיק. אמרתי לו שאם הוא יכול לצאת לחג אבל קשה לו להגיע שיצלצל אלי ואני אבוא לקחתו עם אוטואי. אני בטוח שהוא מסודר ומאורגן ובסה"כ יהנה.

אנחנו אולי נוסעים לארה"ב באמצע-סוף יוני לתקופה של שלשה, ארבעה חדשים במסגרת הסוכנות היהודית. הציעו לנו לעבוד במסגרת המחנה שיחיאל עבד בו ואח"כ נטייל. את הכסף לטיול אולי נרוויח בהתחזנות ברה"ו ויו"כ באיזה בית כנסת (מדובר בכמה מאות דולר ומעלה, תלוי באיזה בית כנסת וכמה התחזנות). ברור לנו שזה יוצר בעיות בקשר לדירה שלכם ולציווד שלנו שמונח בה ואנו נפתור את הבעיות על הצד היותר טוב. תשובה בענין זה תהיה לנו כנראה עוד השבוע ואנו נודיעכם מיד.

לנקות את הבית הזה לפסח זהו מבצע מיוחד המצריך כוחות גדולים מהרגיל. הכל פחות או יותר בסדר עד שמגיעים למטבח ושם מתחיל ה"שמח" האמיתי. הכל כל כך מסובך ומורכב ממאות חלקים שאפשר להשתגע. לא נורא – אנחנו נתגבר. אנו מתכוונים להשתמש בכלים שלנו (רכשנו מערכת כלים בשרית לפסח) ומעט סכום ולמקט עד כמה שאפשר בהורדת כלים וסירים. לגבי הגדות – יש היצע גדול של הגדות עתיקות משוחזרות. אני נוקב מחירים בדולרים. הגדת ראשי הציפורים – \$500. הגדת דרמשטט (כת"י יפהפה מימי הביניים) – בין 700–1,200 \$, תלוי בקשרים עם המו"ל. הגדת ונציה (לא זו שיש לך) – 80–100\$. הגדת דרמשטט מהווה שחזור מדויק של המקור כולל הדפסות בזהב 22 קראט במקומות שכן זה בכת"י. אני מוכן לפתוח במשא ומתן אם אתם מעוניינים. כל זה הוא Collectors Items. הדפיסו רק 500 מכל סוג והפעם באמת רק 500.

זהו זה. יחיאל צריך ללכת ולקחת את המכתב. אנו מחכים לתמיל'ה בעוד חודשיים (ספירת העומר + שבוע). ד"ש משלמית ומדוד,

חג שמח לכולם

Love,
שלמה.

יונתן: אחיו של שלמה; מרים ונגה ותמי ודיויד ויעקב: אחיותיו של שלמה, דיויד ויעקב רוזן – בעלה ובנה של תמי; יחיאל: יחיאל שלזינגר, בן דוד של שלמה; יותתן: כינוי ליונתן; סמיצ'ים: סנדוויצ'ים.

93

[פתק ששלח שלמה לאביו בעניין הקשור לתורת המשחקים. בעקבות ההפניה לגמרא בכתובות, ובפרט לרי"ף, פרסם ישראל אומן מאמר במתמטיקה שהיה הדים בקרב החוקרים]

[אביב תשמ"א; אפריל 1981]

- א. המקור לא"ע הוא בספר המספר. הספר נמצא אצל, שאלתיו מבנג'י וייס. אשלח לך צילום של החומר הרלוונטי.
- ב. עיין היטב בכתובות צג. במשנה ובגמ' שם עד ריש עמוד ב'. דברים המתייחסים ישירות לעניין וכן לתורת המשחקים בכלל. וכן עיין שם ברי"ף – חשוב ביותר.
- ג. לא לשכוח את אמנון שפירא.

יעקב !?: רמז לתינוקות של תמי, שהייתה בהריון; לא"ע: לאבן עזרא; ספר המספר: ראה מכתב 90; בנג'י וייס: ראה מכתב 90. [למאמרו של ישראל אומן ראה: R. Aumann & M. Maschler, "Game Theoretic Analysis of a Bankruptcy Problem from the Talmud", *Journal of Economic Theory*, 36 (1985), pp. 195–213; ישראל אומן, "בעניין מי שהיה נשוי שלוש נשים", מוריה, כב, ג-ד (טבת תשנ"ט), עמ' 98–107.]

[י"ב באייר תשמ"א; 16.5.1981]

ב"ה מוצש"ק בהר

לאבא ואמא וכולם שלום רב,

זה זמן רב שלא התכתבנו, ואני מנצל את ההזדמנות שג'ודי חוזרת לארה"ב ושולח את השורות האלה...

המצב פה די מתוח וכולם מדברים על מלחמה. במסגרת זו אני יוצא מחר לאימון פתע בן שלשה ימים ואני מקווה שלא נקבל הארכת צווים בסוף האימון – הכל תלוי בפיליפ חביב. אני ממליץ לכם לחרוג ממנהגכם ולהאזין לחדשות – יכול להיות שהן תהיינה מעניינות. הרשת שמשדרת חדשות היא KCBS 74.

בזמן האחרון התחלנו לנצל את אוטואינו לטיולים רבים ובבין-הזמנים עשינו הרבה טיולים. קודם כל בפסח הלכנו לסופלה ולאיוור נס הרים ואח"כ נסענו עם חברים לואדי קלט ולדרך ארץ המרדפים. השנה פתחו את כביש אלון לכל ארכו (עד בערך אנדרטת הבקעה) והנסיעה בו היא ממש חוויה. זהו אחד הכבישים היפים בהם נסעתי. בואדי קלט היו מים ודוד הקטן התרחץ ונהנה מאד. בשבוע שאחרי פסח נסענו לגולן באוטואינו והתכוונו לנסוע לגמלא, ללון במטולה ולטייל למחרת היום. בדרך קיבל אוטואנו מכה בתחתית מאיזשהו כביש גרוע ברמת הגולן, ואחרי שהגענו בקושי רב לחצור הגלילית נאלצנו להזמין את AAA שיגרור אותנו לירושלים למוסך. ישנו אצל ידידים בחצור הגלילית ולמחרת המשכנו בטיול במתכונת מקוצצת בתחבורה ציבורית. היינו בתנור וזה ממש היה יפה. היה המון מים אך בעיקר מה שהרשים במיוחד היו הפלאזים (פרחים), המונים המונים. היה לוע הארי, ובטר-קפים, ועוד מאות מיני פרחים, ממש חגיגה. אנו לא אמרנו נושא וביום העצמאות נסענו שנית רמת-הגולנה. ההורים של שלמית נסעו והתכוונו להשאר בשבת בלביא ואנחנו החלטנו, שהיות ויונתן היה אמור להגיע לשבת ניקח אוטו נוסף ונחזור ביום ששי ירושלימה. לקחנו את אוטואכס כדי שנוכל לנסוע גם בכבישי עפר. הוא תיפקד מצויין ויש לי מחשבות שניות אודות מכירתו.

ראשית הלכנו לנחל אל על ולמפל הלבן. ליד אל על יש שטח של אולי חצי דונם, המכוסה באיריסים סגולים גדולים – כאלה שקונים בחנות פרחים, אך אלה היו בר. גם הנחל עצמו מלא מים וצמחיה והיה מאד יפה. אח"כ המשכנו לגמלא והלכנו לראות את מפל גמלא – הגבוה ביותר במדינה – 51 מטר. הוא באמת יפה וגבוה ונופל לתוך קניון עמוק. ביום ששי ההורים של שלמית טיילו צפונה ואנו חזרנו לרמה והלכנו למפלי נחל דליות. המפגש של נחלי דליות וגמלא הוא יפה ומלא מים, באיוור פתוח למטיילים ונחמד מאד שם. בשעה ארבע ורבע הגענו הביתה, יונתן כבר היה שם ועשינו צ'יק צ'אק שבת.

בזמן הזה, הסובל מקיצוצים רציניים בגלל מילואים, לומדים פסחים בשיבה. זה שונה ממה שהייתי רגיל אליו עד עכשיו כי זה לא חומר משפטי אלא הלכתי שנוגע לאורח חיים ולכן זה שונה. אני מאד נהנה – זה מפרה את המחשבה לשנות אוירה. כשתגיע ארצה, אבאל'ה, אראה לך דברים מעניינים.

ביום חמישי הלכנו לאכול במסעדה הנמצאת בקומה ה-21 של הבנין שלי המשביר לצרכן. היה אוכל טוב, אבל יותר מכך הנוף של ירושלים ממעוף הציפור היה מרתק. העיר ממש פרושה על כף היד. מומלץ.

כאשר ביקרנו את יונתן בבסיס לפני שבועיים עברנו במשואות וביקרנו את הוויצלים. היה מאד נחמד ואני מקווה שבכך חוסלה התקרית שהיתה בינינו.

מאוחר כבר, ומחר יש לי יום קשה. את היתר תשלום שלמית.

Love,

שלמה

פיליפ חביב: שליח אמריקני מיוחד לתווך בין ישראל לסוריה, תיווך גם במלחמת שלום הגליל; סופלה: מעיין ליד המושבים בר גיורא ונס הרים בהרי ירושלים; דרך ארץ המרדפים: כינוי לכביש המחבר את איזור מעלה אדומים עם הבקעה, על שם המרדפים אחר מחבלים בשנות השבעים; תנור: מפל בנחל עיון, ליד מטולה; בטרקפים: נוריות; לביא: קיבוץ לביא בגליל התחתון; יונתן: אחיו של שלמה; נחל אל על והמפל הלבן: נחל בדרום הגולן ואחד המפלים שבו; גמלא: עיר מימי המרד הגדול שנתגלתה בגולן; נחל דליות: נחל סמוך לגמלא עם מפלים יפים; משואות: משואות יצחק; הוויצלים: משפחת ויצל, ג'ורג' וציפי, ראה לעיל, מכתב 9.

95

[גלויה מטיול בסקוטלנד ששלחו שלמה ושלמית כשליאורה רוזן נולדה]

[אחרי ט' באב תשמ"א; אוגוסט 1981]

משפחה יקרה, קודם כל – מזל טוב.

תזכו לגדלה לתורה, לחופה ולמעשים טובים (אם נדע איך קוראים לה – נעשה מי שברך). חוץ מזה אנחנו נהנים מאד.

סקוטלנד נהדרת – קצת כמו הסיירה נבדה. אבא צריך לבוא ולטייל כאן קצת.

שלמה, שלמית, דוד.

ליאורה רוזן: אחיינית של שלמה, בת לתמי ודייד רוזן.

[תחילת המכתב חסרה; לא ברור מתי ואל מי נכתב]

ה' – השלטת השכל על הרגש, ובמילים אחרות, כיוון פעולת הרגשות לפי עקרונות שכליים. במיוחד בנושאים רגישים יש לשקול כל דבר במאזני ההגיון ולהסיר הריגשה מהלב, על מנת שההחלטה תהיה מאוזנת, שקולה ומועילה.

ענין שני שאני חפץ לצטט אודותיו קטע הוא ענין הסטריאוטיפיות (סטריאו – זהה, טיפ – טיפוס, אישיות). הרב קוק זצ"ל בספרו אורות בעמ' קכ"ט, פסקא אחרונה: "ביחוד, טועים הם המבקשים להגדיר את היהדות בהגדרות ידועות, מצד נשמתה ותוכנה הרוחני... כל הגדרה כזו לגבה היא קיצוץ בנטיעותיה ודוגמא להקמת פסל ומסכה לשם הצביון האלקי..."

זכור –

דברי חכמים בנחת נשמעים.

דברי חכמים בנחת – נשמעים.

דברי חכמים – בנחת.

ודוק'.

להת'

שלמה

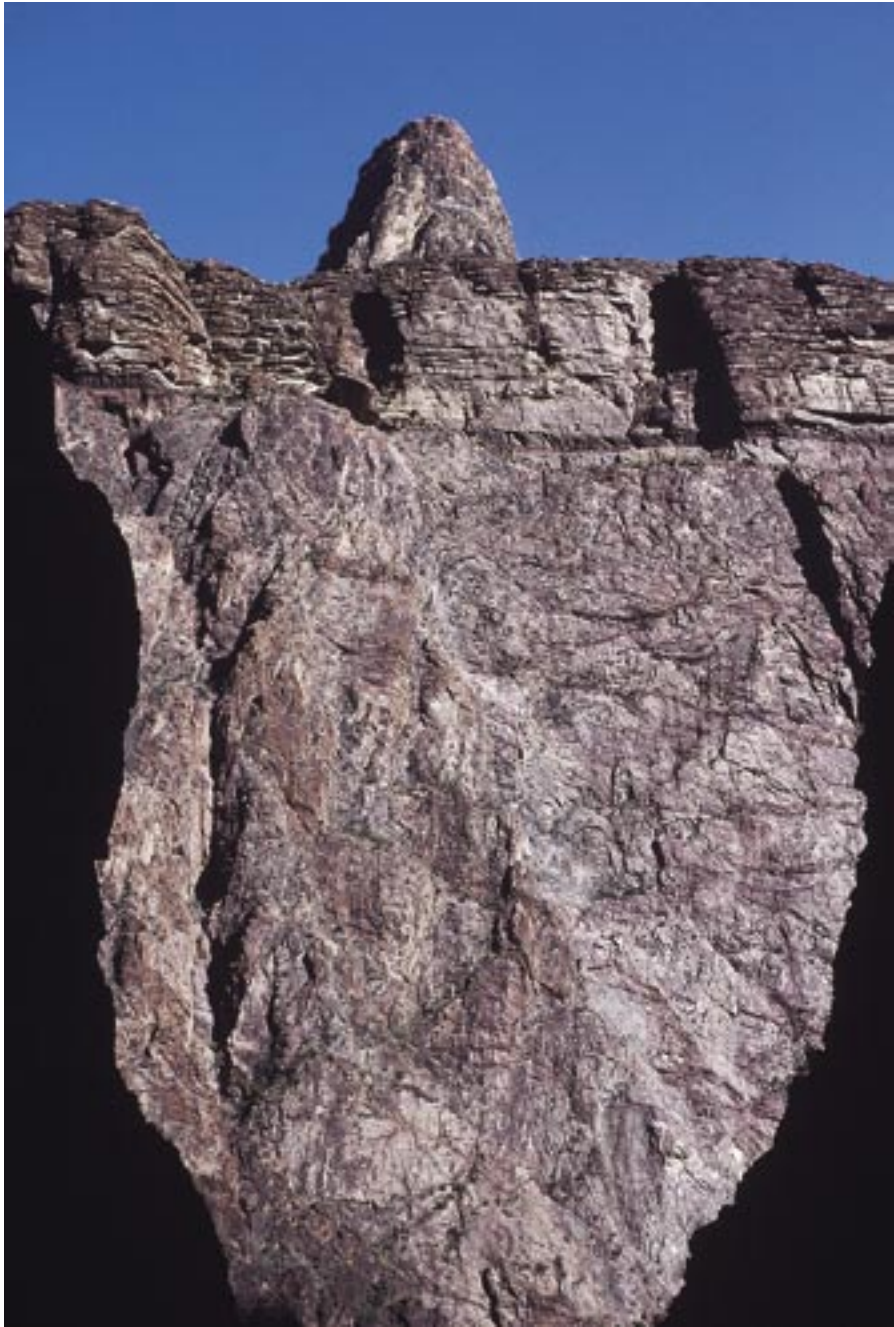
מבחר תמונות

תמונות ששלמה צילם ושצילמו אותו

עם שלומית ביוסמיטי שבארה"ב, סוכות תשמ"א, 1980
With Shlomit in Yosemite National Park, Sukkot 1980

לומד גמרא
Studying gemara

בסוכה
In the sukka

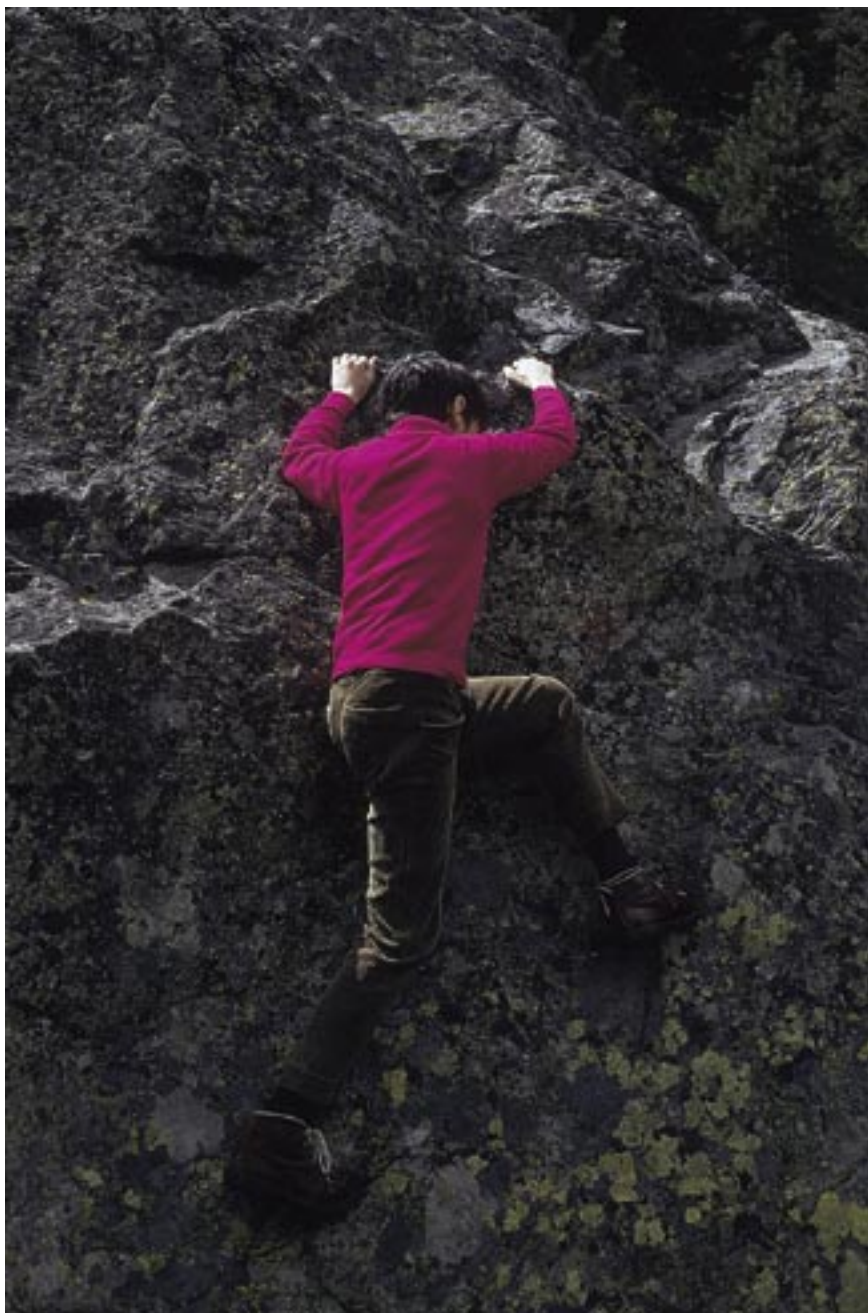
אמר עליו על רשע
בשדה שגור
במחנה ונתחמא
היה נכח אביה
של אר וצדק
אשר חסד אלה
ועל עושה חסד

טיפוס הרים בשווייצריה
Mountain climbing in Switzerland

בוואדי קלט (עין קלט), משמאל - יונתן
In the Kelt canyon. At the left - Yonatan

בשוויצריה
In Switzerland

בנחל עוג'ה
In the Uja canyon

פריס וסאן פרנסיסקו, קיץ תשל"ה 1975
Paris and San Francisco, Summer 1975

בצבא, תשל"ו, 1976. משמאל: שלמה, בני אומן (בן דוד), יהודה פרוידג'ר
In the army, 1976. From the left: Shlomo, Benny Aumann (a cousin), Yehuda Freudiger

בחתונה, חורף תשל"ט, 1979. מימין: ישראל אומן (אבא של שלמה), שלמה, חיים קהן (אבא של שלומית)
At his wedding, winter 1979. From left to right: Haim Kahan (Shlomit's father), Shlomo, Johnny Aumann (Shlomo's father)

אביב תש"ם 1980. מימין לשמאל ומלמעלה למטה: יונתן, שלמה, שלומית, דויד, תמי, יעקב (בידיים), אסתר (אמא של שלמה), ישראל (אבא של שלמה), נגה, מרים
 Spring 1980. From right to left and from top to bottom: Yonatan, Shlomo, Shlomit (pregnant with David), David (husband of Tamar), Tamar, Yaacov (in Tamar's hands), Esther (Shlomo's mother), Jonny (Shlomo's father), Noga, Miriam

בשמחה משפחתית, חורף תש"ם, 1980. מימין: שלמה, עליזה וחיים קהן (ההורים של שלומית), שלמה קהן (אח של שלומית), שלומית
 At a family celebration, winter 1980. From left to right: Shlomo, Haim and Aliza Kahan (parents of Shlomit), Shlomo Kahan (brother of Shlomit), Shlomit

סוכות תשמ"א, 1980. מימין לשמאל ומלמעלה למטה: שלומית, אסתר (אמא של שלמה), ישראל (אבא של שלמה), יונתן,
 דוד (הבן של שלמה), דוד (הבעל של תמר), תמר, יעקב (הבן של דוד ותמר לפניהם), נגה, מרים, שלמה
 Sukkot 1980. From right to left and from top to bottom: Shlomit, Esther (Shlomo's Mother), Johnny (Shlomo's Father),
 Yonatan, David (son of Shlomo), David (husband of Tamar), Tamar, Yaacov (on the Elephant), Noga, Miriam, Shlomo

בברית של דוד, קיץ תש"מ, 1980. הסנדק (אוחז בתינוק) - חיים קהן, אבא של שלומית
At the Brit of David, summer 1980. The Sandak (holding the baby) is Haim Kahan, father of Shlomit

דוד בן שלושה חודשים, אלול תש"ם, 1980
David three months old, 1980

עם דוד ביוסמיטי שבארה"ב, סוכות תשמ"א, 1980
With David in Yosemite National Park, Sukkot 1980

עם דוד בהרי יהודה, חורף תשמ"א, 1981
With David in near Jerusalem, winter 1981

דוד ושלומציון בבת מצווה של שלומציון, סתיו תשנ"ה, 1994
David and Shlomzion at Shlomzion's Bat Mitzva, fall 1994

דוד ושלומציון באנגליה, תשנ"ב, 1992
David and Shlomzion in England, 1992

הלוויה בבית הקברות הצבאי בהר הרצל בירושלים
The funeral at the Mount Herzl military cemetery in Jerusalem

SELECTED PICTURES

PICTURES BY SHLOMO AND OF HIM